

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

3^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Αθήνα 1, 2, 3 Απριλίου 1993

ΤΟΜΟΣ Α'

Ι. ΓΕΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΑΘΗΝΑ 1994

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΟΝ ΣΩΜ.
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣ. 1901 - ΑΡ. ΠΡ. 3006/73 - ΕΔΡΑ: ΑΘΗΝΑΙ 106 71
ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 11 - ΤΗΛ. 36.31.112
ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α

ΤΟΥ

3ου ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

(1 - 2 - 3 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1993)

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(Δημοσίευμα 26ον)

ΤΟΜΟΣ Α'

Ι. ΓΕΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΑΘΗΝΑ 1994

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

**ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ**

- Πρόεδρος: Αλεξόπουλος Αναστάσιος, Δικηγόρος.
- Α' Αντιπρόεδρος: Παπαπέτρου-Ζαμάνη Αθηνά, Καθηγήτρια Φυσικής Γεωγραφίας στο Παν/μιο Αθηνών.
- Β' Αντιπρόεδρος: Δουζίνας Γεώργιος, Υποσ/γος, Καθηγητής Στρατιωτικής Γεωγραφίας στη Σ.Σ.Ε.
- Γ' Αντιπρόεδρος: Σμοκοβίτης Δημήτριος, τ. Καθηγητής Στρατ. Γεωγραφίας στη Σ.Σ.Ε.
- Γεν. Γραμματεύς: Εμμανουηλίδης Αντώνιος, Ταξίαρχος ε.α. της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού (Γ.Υ.Σ.).
- Ταμίας: Λειβαδίτης Γεώργιος, Επίκ. Καθηγητής Φυσικής Γεωγραφίας Παν/μίου Αθηνών.
- Μέλος του Δ.Σ.:
- » Συμεωνίδης Νικόλαος, Κοσμήτωρ Σχολής Θετικών Επιστημών Παν/μίου Αθηνών.
 - » Δημητριάδης Δημήτριος, Στρατηγός ε.α., τ. Διοικητής της Γ.Υ.Σ.
 - » Κουτρουβέλης Κων/νος, Ταξίαρχος ε.α. της Γ.Υ.Σ.
 - » Φασούλας Σπυρίδων, Δικηγόρος.
 - » Μαρουκιάν Χαμπίκ, Επίκ. Καθηγ. Φυσικής Γεωγραφίας Παν/μίου Αθηνών.
 - » Γκουρνέλλος Θεόδωρος, Επίκ. Καθηγ. Φυσικής Γεωγραφίας Παν/μίου Αθηνών.
 - » Γάκη-Παπαναστασίου Καλλιόπη, Λέκτορας Φυσικής Γεωγραφίας Παν/μίου Αθηνών
 - » Καλαντζάκος Α., Ταξίαρχος ε.α., Καθηγητής Στρατ. Γεωγραφίας στη Σ.Σ.Ε.

3ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1, 2 και 3 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1993

ΣΤΟ ΠΑΛΑΙΟ ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ
ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος:	Παπαπέτρου-Ζαμάνη Αθηνά, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών
Αντιπρόεδρος:	Σωτηριάδης Λάζαρος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Γραμματείς:	Γκουρνέλλος Θεόδωρος, Επίκ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
Ταμίας:	Μαρουκιάν Χαμπίκ, Επίκ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
Μέλη:	Εμμανουηλίδης Αντώνιος, Ταξίαρχος ε.α. (Γ.Υ.Σ.)
»	Δουζίνας Γεώργιος, Υποστρ/γος ε.α., Καθηγητής Σ.Σ.Ε.
»	Λειβαδίτης Γεώργιος, Επίκ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
»	Σμοκοβίτης Δημήτριος, τ. Καθηγητής Σ.Σ.Ε.
»	Συμεωνίδης Νικόλαος, Κοσμήτωρ Σχολής Θετικών Επιστημών Πανεπιστημίου Αθηνών
»	Γάκη-Παπαναστασίου Καλλιόπη, Λέκτορας Πανεπιστημίου Αθηνών
»	Χατζηγιαννάκης Κων/νος, Ηλ/γος Μηχανικός Υ.Β.Ε.Τ.

Ο χαιρετισμός του Προέδρου του Δ.Σ. της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας, Αναστασίου Α. Αλεξόπουλου, Δικηγόρου:

Κυρίες και Κύριοι Σύεδροι, Φύλοι της Γεωγραφίας

Εκ μέρους του Διοικ. Συμβουλίου της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας, σας εκφράζω τις θερμές ευχαριστίες, για την τιμή που μας εκάνατε να παρευρεθείτε στην έναρξη του 3ου Πανελληνίου Γεωγραφικού Συνεδρίου, που οργάνωσε η Εταιρεία μας, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και σε συνεργασία με τον Τομέα Γεωγραφίας-Κλιματολογίας του Γεωλογικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η Εταιρεία μας, που διάγει ζωή 92 ετών, έχει σκοπό και αγωνίζεται για την προώθηση της επιστήμης της Γεωγραφίας και τη διάδοση γεωγραφικών γνώσεων. Δια νόμου δε έχει επιφορτισθεί και τηρεί το Γεωγραφικό και Χαρτογραφικό Αρχείο του Κράτους και διεξάγει έρευνες κατ' εντολήν του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας.

Στο πλαίσιο των επιδιωκομένων σχολών οργανώθη και το τρίτο κατά σειράν Συνέδριο του οποίου οι εργασίες θ' αρχίσουν σε λίγο.

Όπως είδατε και από το πρόγραμμα θα πραγματοποιηθεί μία έντονη και παραγωγική εργασία εκθέσεως απόψεων επιστημόνων, οι οποίοι θα εξετάσουν πλείστα θέματα Γεωγραφίας.

Από τον αριθμό και την ποικιλία των θεμάτων των ανακοινώσεων προκύπτει ότι αν και η Γεωγραφία δεν διδάσκεται σαν επιστήμη αυτοτελής και δεν καταρτίζονται επιστήμονες Γεωγράφοι από τα Α.Ε.Ι. της χώρας μας, αυτή περιλαμβάνει μεγάλο πλούτο αντικειμένων σημαντικών και είναι άξιοι συγχαρητηρίων οι κ.κ. Ομιληταί, οι οποίοι με τη συμμετοχή τους και τις ανακοινώσεις τους, παρουσιάζουν την επιστήμη ζώσα και σφριγηλή, αν και διάγει βίον 2.500 ετών περίπου, παρέχουσα το φως σε όποιον ζητεί να φωτισθεί από αυτήν.

Εκφράζουμε την απογοήτευσή μας, γιατί η Πολιτεία μας παραμελεί την Επιστήμη αυτή, κατ' αντίθεση με όλα σχεδόν τα ξένα Κράτη, τα οποία την περιλαμβάνουν στα Α.Ε.Ι. τους, ως μία από τις κυριώτερες επιστήμες και ωφελούνται από την καλλιέργειά της.

Αραγε η Ελλάς που την διεμόρφωσε κατά την αρχαία εποχή, δεν την χρειάζεται σήμερα; Από την παρακολούθηση του Συνεδρίου θα εξαχθεί η απάντηση.

Τέλος, χαιρετισμό απηύθυναν:

- Ο Κοσμήτωρ Θετικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών Καθηγητής κ. Νικόλαος Συμεωνίδης
- Ο Πρόεδρος του Γεωλογικού Τμήματος Καθηγητής κ. Στυλιανός Σκουνάκης και, τέλος,
- Η Πρόεδρος του Συνεδρίου Καθηγήτρια κυρία Αθηνά Ζαμάνη.

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Εριφύλης 5, Αθήνα 116 34

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

Εξετάζεται το Περιβάλλον ως ένα από τα κύρια αντικείμενα της επιστήμης της Γεωγραφίας. Αναφέρονται ιδίως η επίδρασις του περιβάλλοντος επί του ανθρώπου και η του ανθρώπου επί του περιβάλλοντος. Τονίζονται οι κίνδυνοι διαταράξεώς του, η ανάγκη προστασίας του και βελτιώσεώς του, εφ' όσον η καταστροφή του θα φέρει την εξαφάνισι της ανθρωπότητος.

ABSTRACT

In this study the environment is under examination as one of the main objects of Geography. Its influence, too, on the human beings, the dangers of its disturbance, the protection and the development of the environment taking into account that any damage will cause complete disaster of the humanity.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το περιβάλλον είναι ένα από τα δύο κύρια στοιχεία, τα οποία αποτελούν αντικείμενα ερεύνης της Γεωγραφίας. Είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με τον άνθρωπο, είναι η κατοικία του. Τα δύο αυτά στοιχεία συνυπάρχουν, αλληλοσυνδέονται και αλληλεπηρεάζονται.

Μόνον η Γεωγραφία μπορεί να δώσει την αρμονία των σχέσεων, μεταξύ των δύο αυτών στοιχείων της φύσεως και γι' αυτό είναι εξαιρετικά σπουδαία η συμβολή της.

Η Γεωγραφία έχει διαπιστώσει τη σπουδαιότητα του περιβάλλοντος και ότι στη διαρκή ροή των γεγονότων της φύσεως, μόνον όσα όντα, έμψυχα, ή, άψυχα κατόρθωσαν να προσαρμοσθούν στο περιβάλλον τους επέζησαν.

Μεταξύ τούτων και ο άνθρωπος, ο οποίος σαν σκεπτόμενο ον, επεχείρησε τη βελτίωση του περιβάλλοντός του, όταν δεν του ήταν ευνοϊκό. Η επέμβασή του όμως, δεν είχε πάντοτε καλά αποτελέσματα για το περιβάλλον. Πολλές ενέργειες των ανθρώπων, καταστρεπτικές για το περιβάλλον αποβαίνουν τελικώς εις βάρος του ανθρώπου, ο οποίος υποχρεώνεται να ζήσει σε ακατάλληλο περιβάλλον.

Ιδιαίτερα κατά τη σύγχρονη εποχή το περιβάλλον έχει υποστεί σοβαρές προσβολές με αποτέλεσμα να τείνει να γίνει εντελώς ακατάλληλο.

Δεν έχουν καταβληθεί επαρκείς και αξιόλογες προσπάθειες προστασίας του και είναι απαραίτητο η προστασία αυτή να γίνει βίωμα, για όλους τους ανθρώπους, οι οποίοι πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι, αν δεν προστατεύσουν το περιβάλλον τους, θα εξαφανισθούν από τη γη.

Η εργασία αυτή, αποβλέπει να τονίσει αυτόν τον κίνδυνο, ότι, σε κατεστραμμένο περιβάλλον, είναι αδύνατη η ζωή, ότι τη σημερινή εποχή κακοποιείται αυτό παράλογα, ότι αξίζει να προστατευθεί και τέλος ότι όλοι έχουμε υποχρέωση να συμβάλλουμε με κάθε δύναμη που διαθέτουμε να σωθεί, γιατί η σωτηρία του είναι ζήτημα ζωής για τον άνθρωπο.

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το περιβάλλον είναι ένα από τα πιο σπουδαία θέματα της Γεωγραφίας, νοούμενο-σαν ένα μέρος της Γης.

Το περιβάλλον και ο άνθρωπος είναι δηλ. δύο στοιχεία της φύσεως αναπόσπαστα συνδεδεμένα και αλληλεπηρεαζόμενα. Δεν είναι δυνατόν να νοηθεί άνθρωπος χωρίς το περιβάλλον του.

Η Γεωγραφία, σαν επιστήμη είναι η μόνη, που έχει αρμοδιότητα να εξετάσει το πρόβλημα και να αποκαταστήσει την αρμονία μεταξύ του περιβάλλοντος και των επιδράσεων αυτού, με σκοπό την ανάπτυξη και στοιχειοθέτηση θεμελιωδών κανόνων, καθώς και την καθιέρωση μηχανισμών, για την προστασία του περιβάλλοντος, κατά τρόπον ώστε ο άνθρωπος, σαν άτομο και σαν μέλος του κοινωνικού συνόλου, να ζει σε ένα υψηλής στάθμης περιβάλλον, μέσα στο οποίο να προστατεύεται η υγεία του, να εξασφαλίζεται η δυνατότης αναπτύξεως της προσωπικότητός του, σαν ελεύθερου και αυτεξούσιου ανθρώπου (v. 1650/86, αρ. 1, παρ. 1).

Οι δυσχερείς συνθήκες, οι οποίες προέκυψαν από την κατασπατάληση των φυσικών πόρων, την υπέρμετρη αύξηση του πληθυσμού (σύμφωνα με την Οργάνωση Γεωργίας-Τροφίμων του ΟΗΕ, το έτος 2025 μ.Χ. ο πληθυσμός της Γης δεν θα μπορεί να συντηρηθεί από τα παραγόμενα τρόφιμα), την αύξηση των δυστυχών, των πτωχών, των αρρώστων, των πεινασμένων, την εξόντωση των εμβίων όντων και γενικά τη ρύπανση της Γης, της ατμόσφαιρας και των υδάτων, την εξαφάνιση της χλωρίδας και της πανίδας κ.λπ., έχουν επιφέρει ένα σοβαρώτατο κλονισμό στο περιβάλλον και υπάρχει έκδηλη η ανάγκη ταχείας λήψεως δραστηκών μέτρων, περιορισμού της προσβολής του περιβάλλοντος, άλλως θα κινδυνεύσει η ανθρωπότητα να εξαφανισθεί σαν τους δεινοσαύρους. Το θέμα λοιπόν της προστασίας του περιβάλλοντος είναι από τα πιο σπουδαία και ενδιαφέροντα στον άνθρωπο, τη ζωή και την εξέλιξή του.

Η ανακοίνωση αυτή έχει τη φιλοδοξία να προκαλέσει το ενδιαφέρον που χρειάζεται και να τονίσει ότι είναι καιρός πλέον να ασχοληθεί τόσο η Πολιτεία όσο και όλοι μας, καθένας στον κύκλο δράσεώς του και την περιοχή του, με τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος.

Αλλά τι είναι περιβάλλον, ο ορισμός που δίδεται από το νόμο είναι: «το σύνολο των
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής των κατοίκων την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες».

Για την πληρέστερη εξέταση του περιβάλλοντος το διακρίνουμε σε: Φυσικό περιβάλλον, οικογενειακό, σχολικό, επαγγελματικό, κοινωνικό και πολιτιστικό.

Το ενδιαφέρον για το περιβάλλον έχει αρχίσει από την Αρχαία Ελλάδα, όταν ο μεν Πυθαγόρας, όλο το σύμπλεγμα το ονόμασε «Κόσμο» δηλ. στολίδι, εκτιμήσας την τελειότητα της δημιουργίας, ενώ ο Αριστοτέλης το ονόμασε «ενδελέχεια» δηλ. τέλεια δημιουργία, τέλεια φύση, με την ποικιλία και τελειότητα των μορφών της, από του απλού αντικειμένου, μέχρι της ζωής και μέχρι των άστρων.

Το περιβάλλον είναι λοιπόν μία ζώσα πραγματικότητα, δρώσα σαν σύνολο και μέσα στην οποία ζει και αναπτύσσεται ο άνθρωπος. Από τη στιγμή της συλλήψεώς του, μέχρι να ζήσει και να αποθάνει, θα είναι πάντοτε δέσμιος του περιβάλλοντός του. Είναι επόμενο λοιπόν το περιβάλλον αυτό να ασκεί επιρροή επί του ανθρώπου στην υγεία του, την εξέλιξή του και την ευημερία του.

Κυριαρχικά επιβάλλει στον άνθρωπο:

- Τον τρόπο ζωής του, δηλ. συνθήκες εργασίας, ζωής, αναψυχής.
- Τις συνθήκες ζωής, ήτοι: κρύο, ζέστη, καπνός, βροχή, θόρυβος κ.λπ.
- Τον τρόπο διατροφής του, ανάλογα με τα προϊόντα που παράγει.
- Τον βοηθά: Να αναπτυχθεί (εκπαίδευση, αποκατάσταση).

Να δημιουργήσει περιουσία, οικογένεια.

Να ψυχαγωγηθεί, να αναπαυθεί κ.λπ.

Μερικές φορές είναι φιλικό, ενισχυτικό των προσπαθειών του ανθρώπου, αλλά μερικές φορές είναι εχθρικό (ζούγκλα, έλη, ξηρασία, ερημιά). Αναγκάζεται ο άνθρωπος αναλόγως των μέσων που διαθέτει και της εμπειρίας του να προσπαθεί να το βελτιώσει (έργα εξυγιάνσεως εγγείων βελτιώσεων κ.λπ.).

Η επικρατούσα άποψη του Γεωγράφου James είναι ότι το περιβάλλον είναι παθητικό και δέχεται ό,τι ο άνθρωπος του καθορίζει, ενώ άλλοι Γεωγράφοι ισχυρίζονται ότι περιορίζει την κοινωνικότητα και οικονομική του δραστηριότητα (RATZEL).

Η επέμβαση του ανθρώπου στο περιβάλλον πρέπει να γίνεται πάντως κατά τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η βελτίωση γενικώς και όχι μόνο για τον επεμβαίνοντα. Η αλόγιστη χρήση της δυνατότητας του ανθρώπου δεν πρέπει να επιφέρει διατάραξή του.

Μορφές επεμβάσεως είναι: Οίκηση, καλλιέργεια, παραγωγή τροφών, βιομηχανία, συλλογή καρπών, εξόρυξη ορυκτών, επεξεργασία υλών, μεταφορές κ.λπ.

Το θέμα της βελτιώσεως του περιβάλλοντος ανάγεται μάλλον στη Φιλοσοφία, με την οποία συνεργάζεται στενά η Γεωγραφία. Ητοι σε κάθε περίπτωση εξετάζεται η πρόθεση και το αποτέλεσμα και αν αμφότερα επιτρέπονται, τότε επιχειρείται η βελτίωση, άλλως απαγορεύεται.

Στη χώρα μας εκτός από μερικές επεμβάσεις (καθορισμός συγκοινωνιακών δικτύων, βιομηχανικές ζώνες, αρχαιότητες) δεν έγιναν άλλες επεμβάσεις άξιες λόγου. Η διάρθρωση του πληθυσμού έμεινε ανεξέλεγκτη, με αποτέλεσμα να πάσχουν με

υπερτροφία οι πόλεις και να εγκαταλειφθούν τα χωριά και η ύπαιθρος.

Εξαιρετικά είναι τα προβλήματα της διαφυλάξεως της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Κατάσπαρτα πολλά εξ αυτών είναι αφύλακτα σε 3.500 σημεία της Ελλάδος και πολυάριθμα κρούσματα αρχαιοκαπηλείας παρουσιάζονται διαρκώς.

Το πρόβλημα του νερού είναι άλυτο και προκαλεί άγχος όπως ξέρετε.

Οι κίνδυνοι διαταράξεως του περιβάλλοντος είναι πολλοί. Ο άνθρωπος στην προσπάθειά του να εκμεταλλευθεί την τεχνολογία και να επιβληθεί στη Φύση, έχει προκαλέσει σοβαρές καταστροφές. Η άποψη ότι ο άνθρωπος εδημιουργήθη για να άρξει της Φύσεως, ήδη κατακρίνεται και αντικαταστάθηκε με το ότι, ο άνθρωπος έχει υποχρέωση να διαφυλάξει ό,τι παρέλαβε και οφείλει να το παραδώσει στους επιγενόμενους.

Οι τρόποι διαταράξεως του περιβάλλοντος είναι δυνατόν να είναι: Μακροχρόνιοι (προσχώσεις ακτών κ.λπ.), βραχυχρόνιοι (εποχές του έτους) ή και απρόβλεπτοι όπως οι σεισμοί κ.λπ.

Τα είδη διαταράξεως είναι δυνατόν να είναι: η υποβάθμιση, η ρύπανση, ή, η καταστροφή.

Οι πηγές διαταράξεως είναι δυνατόν να είναι:

Ανθρωπογενείς, όπως η βιομηχανία, η Γεωργία με τα φυτοφάρμακα και τα λιπάσματα, τα αυτοκίνητα, τα πλοία, οι οικισμοί, οι πόλεμοι, ενώ μικρότερες διαταράξεις προκαλούν τα αρτοποιεία, τα καθαριστήρια, τα νοσοκομεία, τα ξενοδοχεία, οι θερμάνσεις κατοικιών κ.λπ.

Κινδύνους όμως έχει περιβάλλον και από το εξωτερικό.

Το εισαγόμενο νέφος. Κατά το 1989 κατ' εκτίμηση του ΟΟΣΑ η Ελλάδα δέχθηκε 250.000 τόννους διοξειδίου του θείου, που προκάλεσε ζημία 76.000 κατά κάτοικο. Εξ αυτών οι 200.000 τόννοι ήσαν από τη Βουλγαρία. Κατά το ίδιο έτος όπως εξήγαγε 470.000 τόννους. Τα ποτάμια που έρχονται από τη Νοτιοσλαβία και Βουλγαρία είναι μολυσμένα (9.4.93) «Δηλητήριο ρίχνουν τα Σκόπια στον Αξιό».

Η Βουλγαρία έχει εν λειτουργία το πυρηνικό εργοστάσιο Κοζλοντούϊ, το οποίο είναι απηρχαιωμένο και επικίνδυνο. Η ΕΟΚ της έδωσε κατά το έτος 1992, 11.5 εκατ. ECU για αύξηση της ασφάλειάς του.

Μέχρι το 1975 η απόρριψη των απόβλητων ήταν ανεξέλεγκτη και χιλιάδες τόννοι πυρηνικών απόβλητων ερίφθησαν στις θάλασσες. Την άνοιξη του 1992 η GREEN PEACE κατήγγειλε ότι στην Αρκτική ερρίφθησαν 15 αντιδραστήρες και χιλιάδες τόννοι πυρηνικών αποβλήτων.

Οι πόλεμοι εξ άλλου διαταράσσουν την ισορροπία του περιβάλλοντος, με τα όπλα και τη δημιουργία προσφύγων.

Κοινοί κίνδυνοι εσωτερικού-εξωτερικού είναι:

— Οι Πυρκαϊές των δασών.

— Το Φαινόμενο του Θερμοκηπίου. Το 1988 εξεπέμφθησαν από τη χώρα μας 20 εκατ. τόννοι διοξειδίου του άνθρακος και 400.000 τόννοι μεθανίου κ.λπ.

— Μεγάλος κίνδυνος για το νερό. Το 1991 έγινε μία διάσκεψη στο Δουβλίνο, όπου

τονίσθηκε η μείωση του καταναλισκόμενου νερού, λόγω μη υπάρξεως, ανά κάτοικο. Στην Ασία από 9,6 κ.μ. το 1950, το 2000 θα είναι 3,3 κ.μ. Στην Αυστραλία από 20,6 θα γίνει 5,1 κ.μ. Στην Β. Αμερική από 37,5 κ.μ. θα γίνει 17,5 κ.μ. Στη Νότιο Αμερική από 105 κ.μ. θα είναι 28,3 κ.μ. και στην Ευρώπη από 5,9 κ.μ. θα γίνει 4,1 κ.μ. Σε εμάς πληθύνονται οι εταιρείες εμφιαλώσεως του νερού, το οποίο άλλοτε είχαμε και σπαταλούσαμε. Στο Πεκίνο τα πηγάδια έχουν στερέψει κατά το 1/3 εξ αυτών. Η Τουρκία άρχισε προστριβές με τους γείτονές της για το νερό, ο δε Οζάλ δήλωσε ότι το νερό θα γίνει πιο πολύτιμο από το πετρέλαιο γιατί χωρίς πετρέλαιο μπορεί κανείς να ζήσει, ενώ χωρίς νερό κανείς δεν μπορεί.

– Το Οζον προκαλεί τον κοινό κίνδυνο όλων, η μείωση του οποίου αποτελεί την αύξηση των καρκίνων.

Η Μεσόγειος κατά τους Ωκεανολόγους έχει υποστεί πρώτου μεγέθους καταστροφή. Η Αγία Βαρβάρα του δικτύου «Μεσόγειος SOS» έκανε έρευνα και δήλωσε ότι η Μεσόγειος και το Αιγαίο έχουν ρυπανθεί σε μέγιστο βαθμό από τις πυρηνικές κεφαλές και πυρηνικούς αντιδραστήρες που έχουν βυθισθεί 27 υποβρύχια πυρηνοκίνητα, τα 45 τελευταία έτη. Υπολογίζεται ότι στο βυθό της υπάρχουν 10 πυρηνικοί αντιδραστήρες και 50 πυρηνικές κεφαλές. Το 20% της ρυπάνσεως προέρχεται από τα 2.500 περίπου πλοία που ταξιδεύουν καθημερινά στη Μεσόγειο. Είναι γνωστό ότι η Μεσόγειος έχει προσβληθεί από ένα υδρόβιο φυτό, το οποίο φονεύει χιλιάδες άλλα υδρόβια και έχει έρθει από την Αμερική.

Οι κίνδυνοι διαταράξεως στην πρωτεύουσα θα αναφερθούν μόνο και είναι:

Εγκληματικότητα (τρομοκρατία), Νερό, Νέφος, Ζητιάνοι, Ναρκωτικά, Κυκλοφοριακό και οι Συγκοινωνίες.

Κίνδυνοι του περιβάλλοντος της Ελλάδας είναι:

- Το νέφος, του οποίου αναφέραμε πιο πάνω τα αποτελέσματα.
- Ο θόρυβος των πάσης φύσεως μηχανημάτων, ιδίως μοτοποδηλάτων.
- Η σκόνη των αστικών κέντρων και δη της Αθήνας.
- Τα σκουπίδια ιδίως των Αθηνών.
- Η ρύπανση των θαλασσών.
- Η όξινη βροχή που καταστρέφει τα μάρμαρα και τα δάση.
- Οι σεισμοί: 69 σημεία επεσήμαναν οι σεισμολόγοι.
- Το όζον ιδιαίτερα στη χώρα μας που έχει μεγάλη ηλιοφάνεια.
- Οι πυρκαϊές των δασών και εργοστασίων, πολυκατοικιών.
- Η απογύμνωση του εδάφους λόγω αποψιλώσεώς του.
- Το Υδροκυάνειο του εργοστασίου BOMBYΚΡΥΛ έξω από τη Λαμία, αζαιρετικά επικίνδυνο όπως είναι γνωστό.
- Η μόλυνση των κόλπων μας. Σχεδόν όλοι είναι μολυσμένοι.
- Το Θρυάσιο Πεδίο, το οποίο έχει κατακλυσθεί υπογείως από τοξικά δηλητηριώδη, που προκαλούν σοβαρές ασθένειες (Αρσενικό, Βάριο κ.λπ.). Προχθές ανακοινώθη ότι θα ληφθούν μέτρα προστασίας του με το 2ο πακέτο Delors.
- Καταστροφή των υδροβιότοπων Θράκης και Θεσσαλονίκης.

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας. Α.Π.Θ.

- Κίνδυνοι της Καρέτα-Καρέτα και γενικά της φώκιας.
- Μερικοί σκοτώνουν και πελαργούς. Έχουν μείνει μόνο 2.500 ζεύγη.
- Οι αντιτιθέμενοι στην εκτροπή του Αχελώου ισχυρίζονται ότι καταστρέφεται ο υδροβιότοπος Μεσολογγίου (πελεκάνοι).
- Οι αρχαιοκάπηλοι αλωνίζουν τους αρχαιολογικούς χώρους και αρπάζουν ό,τι εμπορεύσιμο βρουν και το πωλούν.
- Οι Λαθρομετανάστες περίπου 600.000 από Αλβανία, Πολωνία, Ρουμανία, Νοτιοσλαβία, Βουλγαρία, Τουρκία κ.λπ. έχουν προκαλέσει αύξηση της εγκληματικότητας και αλλοίωση της εθνολογικής και θρησκευτικής συστάσεως της Ελλάδος με απρόβλεπτους κινδύνους.
- Μολυσμένο το νερό των νομών Πρεβέζης, Αρτας, Λευκάδας και Ιθάκης.
- Φυτοφάρμακα-φονιάδες στην αγορά.
- 508 αθώοι κύκνοι έπεσαν σε 4-5 ημέρες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η τεχνολογία βοήθησε πολύ τον άνθρωπο να εξελιχθεί και να βελτιώσει το περιβάλλον του, αλλά η παράλογη χρήση της έφερε σε πολλές περιπτώσεις τη διατάραξη του ή και την καταστροφή του.

Η καταστροφή του περιβάλλοντος όμως, επιφέρει και την καταστροφή του ανθρώπου με τον οποίο είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο. Επεται λοιπόν ότι τα μέτρα που λαμβάνονται για την προστασία του περιβάλλοντος, ταυτόχρονα ωφελούν και τον άνθρωπο, απαλλάσσοντάς τον από κινδύνους.

Αυτές τις διαπιστώσεις μόνον οι Γεωγράφοι είναι δυνατόν να εφαρμόσουν και να τις διαδώσουν στο κοινό, ως πλέον αρμόδιοι.

Προστασία του περιβάλλοντος.

Η επιστήμη της Γεωγραφίας, κατ' εξοχήν επιστήμη εξυπηρετήσεως του ανθρώπου, υποστηρίζει ότι πολλά μπορούν να γίνουν για την προστασία του περιβάλλοντος και ότι ο άνθρωπος ως λογικόν ον είναι δυνατό να ρυθμίσει τη δράση του ανάλογα με την ανάγκη και την οφελιμότητα.

Προς προστασία λοιπόν είναι η υγεία και η ευημερία του ανθρώπου, τα οικοσυστήματα, τα έμβια όντα, το νερό και εν γένει ο πολιτισμός και η κληρονομιά του.

Η Πολιτεία έχει θεσπίσει διατάξεις νόμων περί προστασίας του περιβάλλοντος, αποκαταστάσεώς του, αν έχει ρυπανθεί, τόσο γενικές όσο και ειδικές, για ιδιαίτερες περιπτώσεις, όπως είναι οι Βιότοποι, φώκια, καρέτα, τα απολιθωμένα δάση της Λέσβου, ως επίσης για ορισμένες επείγουσες περιπτώσεις, όπως για τα οχήματα, τις βιομηχανίες, τα καύσιμα, τη ρύπανση εκ πετρελαίων και άλλων ρύπων των θαλασσών, τα τοξικά απόβλητα κ.λπ.

Όργανα προστασίας του περιβάλλοντος.

Η Γενική πολιτική ασκείται από το ΥΠΕΘΟ, το οποίο χρηματοδοτεί κάθε έργο σχετικό με το περιβάλλον.

Το Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξίας και Περιβάλλοντος προεδρεύεται από τον Πρωθυπουργό και περιλαμβάνει άλλους Υπουργούς και Υπηρεσιακά πρόσωπα.

Το 1986 συνεστήθη ο Ενιαίος Φορέας Περιβάλλοντος (Ε.Φ.Ο.Π.) αρμόδιος για κάθε τι που έχει σχέση με το περιβάλλον. Κατά το ίδιο έτος μεταφέρθηκε η γενική αρμοδιότητα στο ΥΠΕΧΩΔΕ.

Από το 1988 συνεστήθη και στο Υπουργείο Γεωργίας, Διεύθυνση Χωροταξίας και Περιβάλλοντος.

Με τον τελευταίο ανασχηματισμό της Κυβέρνησης ορίστηκε και Υφυπουργός, ειδικά για το περιβάλλον στο ΥΠΕΧΩΔΕ. Ο Υφυπουργός αυτός πρότεινε τη σύσταση του «Πράσινου Σταυρού» παρόμοιου με τον Ερυθρό Σταυρό, δηλ. ενός μηχανισμού «άμεσης επέμβασης και οικολογικής αποκατάστασης», ο οποίος θα επεμβαίνει άμεσα και αποτελεσματικά, κάθε φορά που το οικοσύστημα μιας ευρωπαϊκής περιοχής απειλείται σημαντικά από διαρροές επικίνδυνων ουσιών, από θαλάσσια ατυχήματα, ή εργοστασίων κ.λπ. Ο οργανισμός αυτός θα πρέπει να είναι εξοπλισμένος με σύγχρονα μέσα, να έχει καταγράψει τις περιοχές υψηλού κινδύνου, να εκπονήσει προγράμματα ενημέρωσης, προστασίας των πολιτών και σχέδια άμεσου επεμβάσεως και να είναι επανδρωμένος με ειδικό εκπαιδευμένο προσωπικό.

Οι Υπηρεσιακοί παράγοντες Υπουργείου ΥΠΕΧΩΔΕ και Γεωργίας σε σύσκεψη την 27.1.1993 αποφάσισαν να συνεργασθούν στενά για την κατάστρωση σχεδίων προστασίας του περιβάλλοντος.

Κυρώσεις.

Κατά των παραβατών προβλέπονται αυστηρές κυρώσεις από την Ελληνική νομοθεσία.

Βελτιώσεις του περιβάλλοντος.

Για να επιχειρηθεί μία βελτίωση του περιβάλλοντος θα πρέπει να προηγηθεί μελέτη, άλλως θα αποτύχει.

Τέτοιες αξιόλογες μελέτες ανακοινώθηκαν στο Συνέδριο και παρατίθενται στις παρ. 242 Λίμνη Ιωαννίνων, 311 Ινάχου, 313 Κεχρεών, 321 Κασσάνδρας, 324 Ζακύνθου, 325 Παγγαίου, 331 Λ. Βεγγορίδος, 333 Κωπαΐδος, 344 Αλμυρής.

Για τις μελέτες αυτές είναι πιο κατάλληλοι οι Γεωγράφοι οι οποίοι με τις γεωγραφικές τους γνώσεις θέτουν υπό τον έλεγχο της φιλοσοφίας, για να εκτιμηθεί ο σκοπός και το αποτέλεσμα που θα προκύψει, δηλ. η αξία της βελτιώσεως. Πολλές φορές στοιχεία του περιβάλλοντος, ορώμενα από άλλη πλευρά εμφανίζουν διάφορο πρόσωπο. Πιθανώς υποκειμενικές απόψεις των ενδιαφερομένων να διαφέρουν στην εκτίμηση από την του μελετητού, πλην όμως είναι πιο εξυπηρετικές για τον ωφε-λούμενο από μια βελτίωση. Αυτό πρέπει να γίνει σεβαστό και να διαφυλαχθεί η κατάσταση που εξυπηρετεί. Πάντοτε να λαμβάνεται υπόψη ότι η σχέση ανθρώπου-περιβάλλοντος είναι μία πολύπλευρη και ποικιλόμορφη αλληλεπίδραση, πολλές φορές δυσεξηγήτη, αλλά εν πάση περιπτώσει πραγματική.

Πάντως η προσπάθεια βελτιώσεως πρέπει να συνεχίζεται διαρκώς γιατί αυτό σημαίνει ότι, συντελείται πρόοδος προς την ευημερία.

Από τις αξιόλογες προσπάθειες βελτιώσεως στην Ελλάδα σημειώνουμε τις εξής:

- Αναδασώσεις. Αναβάθμιση πράσινου.
- Οργάνωση υπηρεσιών Υδρεύσεως, επικοινωνιών κ.λπ.
- Πολεοδομικές μελέτες και έργα οικιστικά.
- Διανοίξεις οδών, οργάνωση συγκοινωνιών.
- Προσπάθεια μείωσης των ρύπων, καπνού κ.λπ.
- Λήψη ειδικών μέτρων κυκλοφορίας κ.λπ.

Η ΕΟΚ για το περιβάλλον.

Επίτροπος για το περιβάλλον στην Ευρώπη έχει οριστεί Ελλην. Η ΕΟΚ δίνει οδηγίες για την προστασία του περιβάλλοντος και την πρόληψη ρυπάνσεως σε όλες τις χώρες της.

Καταρτίζει προγράμματα ερευνών, εκπαίδευσης ειδικής κ.λπ. με σκοπό να ενημερώσει επί των προβλημάτων του περιβάλλοντος και να συμβάλει στην οικονομική και κοινωνική συνοχή της Κοινότητας. Προτείνει ειδικά περιβαλλοντολογικά πρότυπα και ενθαρρύνει την ανανέωση των προσπαθειών για την προστασία του περιβάλλοντος. Υπολογίζεται ότι και στο μέλλον θα συνεχίσει να δίδει οδηγίες για το περιβάλλον.

9.3.93. Η ΕΟΚ δίνει 26,5 δις δρχ., στην Ελλάδα μέσα στον Ιούνιο του 1993 για οδικά και περιβαλλοντολογικά έργα.

Η Διάσκεψη του ΡΙΟ, 4.6.92 του ΟΗΕ.

Στη Διάσκεψη αυτή μετέσχον 186 χώρες μέλη του ΟΗΕ με θέμα προστασία του περιβάλλοντος, ατμόσφαιρας, ωκεανών, νερού, δασών κ.λπ. Διαπιστώθηκαν ότι:

- 270 είδη ζώων εξαφανίζονται κάθε μέρα.
- Κάθε δεκαετία εξαφανίζεται το 50% των ζωικών ειδών που ζουν στα τροπικά δάση.
- Το 40% των παιδιών υποσιτίζονται.
- Το 2025 ο πλανήτης μας δεν θα μπορεί να συντηρήσει τον πληθυσμό του.

Οι ΗΠΑ, Ιαπωνία και οι Ανατολικές Χώρες, αναγνώρισαν ότι ρυπαίνουν το περιβάλλον και προσπαθούν να μειώσουν την ρύπανση.

Δεν προσφέρθηκε κανείς να καταβάλει κάτι για την αποκατάσταση των ρυπάνσεων.

Ληφθείσες Αποφάσεις.

Για το Κλίμα. Να μειωθούν οι ρύποι από τα αέρια.

Να προστατευθεί η φύση (χλωρίς και πανίς).

Να προστατευθούν τα δάση.

Να συσταθεί επιτροπή ελέγχου των ρυπάνσεων.

Όλοι συμφώνησαν και επιθυμούν να σώσουν τη Γη και το περιβάλλον αλλά κανείς τρόπος κοινός δεν διαπιστώθηκε.

Έχουν θεσπιστεί οι διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος στη χώρα μας, πλην όμως δεν εφαρμόζονται αποτελεσματικά.

Τα εντεταλμένα όργανα προστασίας δεν λειτουργούν καλάς.

Είναι κοινή η γνώμη για την καλύτερη προστασία.

Καταβάλλονται αποσπασματικές προσπάθειες άνευ επιτυχίας.

Εμείς οι Γεωγράφοι Ελληνες έχουμε υποχρέωση να μην παύουμε ποτέ να διαμαρτυρηθούμε.
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας. Α.Π.Θ.

τυρόμαστε για την κακοποίηση του περιβάλλοντος και να ενεργούμε για την προστασία του.

Σκοπός μας είναι πάντοτε η επιταγή των αρχαίων προγόνων μας, δηλ. να ψάχνουμε να βρούμε την ιδανική αρμονία μεταξύ του περιβάλλοντος και του ανθρώπου και να προστατεύουμε το μεγαλείο της φύσεως, τον «Κόσμο» του Πυθαγόρα, για να εξασφαλίσουμε μία καλύτερη ζωή.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στη χώρα μας, εκτός από μερικές επεμβάσεις για τον καθορισμό ορισμένων συγκοινωνιακών δικτύων, δικτύων οικονομικής υποδομής (βιομηχανικές ζώνες) μερικούς δρόμους και τις αρχαιότητες, δεν έχει γίνει άλλη παρέμβαση στο περιβάλλον από όσα προβλέπονται στο χωροταξικό σχέδιο. Η διάρθρωσις του πληθυσμού έμεινε ανεξέλεγκτος, με αποτέλεσμα να πάσχουν από υπερτροφία οι πόλεις και τα χωριά μας να εγκαταλειφθούν. Οι χώροι προς προστασίαν δεν διετηρήθησαν και τα μέτρα προς προστασίαν του περιβάλλοντος ήσαν και παραμένουν ελλιπή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αν. Αλεξοπούλου: Η Γεωγραφία και η χρησιμότης της.
2. Δελτίο Ευρωπ. Ενώσεως (Ε.Ε.).
3. Διαρκής Νομοθεσία Ραππάρχη.
4. Διάφορα άρθρα από τον Τύπο.
5. Com. of European Communities: Environment 1991-1994.
6. Δελτία της Δ.Γ.Ε.
7. Δελτίο Δ.Γ.Ε. 1976 General problems of Geography.
8. Εγκυκλοπαίδειες Δρανδάκη, Ηλίου, Ελευθερουδάκη.
9. Δελτία της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Κάτω από το πρίσμα της Ιστορικής Γεωγραφίας

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ Α.
Πίνδου 126, Παπάγου - Αθήνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κατά τον 7ον π.Χ. αιώνα ως Μακεδονία καθορίζονταν η περιοχή που άρχιζε, δυτικά, από την Πίνδο και ανατολικά κατέληγε στη θάλασσα. Το ορεινό καλείτο Ορεστίς, το παραθαλάσσιο Ημαθία. Από την Ορεστίδα άρχισε η εξάπλωση του Μακεδονικού Κράτους. Τα βόρεια σύνορα ήταν πάντοτε ασαφή ενώ τα ανατολικά ακολουθούσαν την εξάπλωση του Μακεδονικού Κράτους.

Η Μακεδονική γη κρύβει πολλούς θησαυρούς και κυρίως πολιτιστικούς και η Ιστορική Γεωγραφία πρέπει να ρίξει το βάρος της στην περιοχή αυτή, η οποία ανέκαθεν αποτελούσε το προπύργιο του Ελληνισμού.

Η αρχαιολογική σκαπάνη μαζί με τα αρχαία κείμενα μπορούν να βοηθήσουν ώστε να συμπληρωθεί η αρχαία τοπογραφία της περιοχής που σήμερα η έλλειψή της είναι έντονη.

SUMMARY

Macedonia was the state which it was specified from the Western side of Pindos and it was ended to the sea from the Eastern side. The above was the fronts of Macedonia during the 7th century.

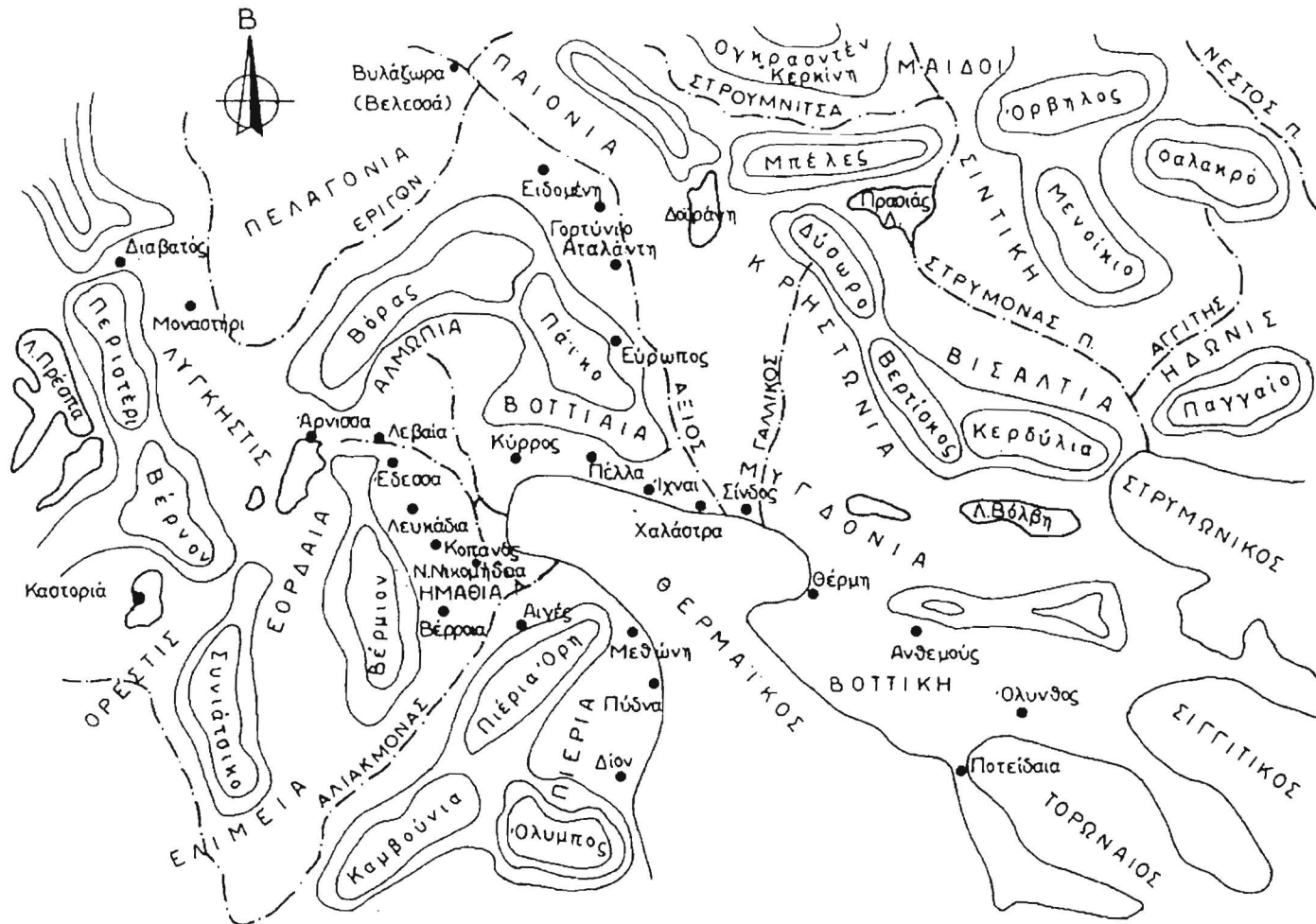
The mountains part was called Orestis and the coastal part was called Imathia. The expansion of Macedonian state started from Orestis. The Eastern Part of Goarder had been followed by the expansion of the Macedonian state and the Northern boarder wasn't always clear.

Macedonian land hides a lot of treasures and the cultural Geography should be relied on this part of Greece because Macedonia is the rampart of Hellenism.

The archeological excavation plays an important role to the state's boarder and the ancient texts could help to fill in the ancient topography of the area because the information isn't enough.

ΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ο γεωγραφικός προσδιορισμός «Μακεδονία» προέρχεται από το εθνικό όνομα της ανθρωπίνης ομάδας που δρούσε στην περιοχή. Η ομάδα αυτή ήταν ένα από τα αρχαία Ελληνικά φύλα.

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.
 Σχ. 1. Η Μακεδονία κατά τον 5ο π.Χ. αιώνα.

Οι γεωγραφικοί προσδιορισμοί έχουν σχέση πάντοτε με την ανθρώπινη δράση. Οι ονομασίες των βουνών, ποταμών, λιμνών κ.λπ. δίνονται από τους ανθρώπους με διάφορα κριτήρια που δυνατό να προέρχονται είτε από θρησκευτικό δέος είτε από την επίδραση των μύθων. Οι ονομασίες χωρών, πόλεων και γενικά κάποιου τόπου επιβάλλονται συνήθως από την επίδραση που ασκεί η ομάδα των ατόμων που τον κατοικεί και μέσα στα όρια του δημιουργεί την ιστορική της δράση. Άλλες φορές πάλιν όταν ο χώρος μέσα στον οποίο δρα, κινείται, ζει και δημιουργεί η ομάδα, έχει ήδη την ονομασία του η οποία έχει και ιστορικά εδραιωθεί, τότε είναι δυνατό η ομάδα να πάρει την ονομασία της περιοχής και να αφομοιωθεί από το ιστορικό όνομα και την ομάδα που τυχόν ήδη την κατοικεί.

Τα σύνορα, τα όρια, μεταξύ των κρατών, των λαών και των ομάδων μέσα στα οποία οι άνθρωποι ασκούν τις πολιτικές, κοινωνικές, και οικονομικές τους δραστηριότητες καθορίζονται πάντοτε από αυτές τις ίδιες τις δραστηριότητες και από τον βαθμό επίδρασης που ασκούν αυτές πάνω στην ανθρώπινη μάζα. Αυτή η επίδραση ακριβώς και ο βαθμός της επιβάλλει στους ανθρώπους να οριοθετούν τις περιοχές μέσα στις οποίες θα ασκούν τις εξουσίες τους. Είναι δεδομένο ότι το φυσικό περιβάλλον παραμένει σταθερό για μεγάλες χρονικές περιόδους. Ελάχιστα μεταβάλλεται μέσα στον ιστορικό χρόνο γι' αυτό και όταν απαιτείτο να χαραχθούν σύνορα καταβάλλονταν προσπάθεια ώστε αυτά να ακολουθούν κατά την χάραξή τους στο έδαφος τα φυσικά μεγέθη της γης τα οποία είναι οι γραμμές διαχωρισμού των υδάτων ή οι ποτάμιες ροές. Οι θάλασσες βασικά δεν διαχωρίζουν, αντίθετα θα έλεγε κανείς ότι συνδέουν, όμως χρησιμοποιούνται όπου αυτό επιβάλλεται από τις αποστάσεις.

Παρά το ότι η χρησιμοποίηση της θεωρίας των φυσικών συνόρων έχει κάποια βάση, οι οικονομικοί όμως συσχετισμοί, η εκμετάλλευση του εδάφους και υπεδάφους, η ύπαρξη διαφόρων κοιτασμάτων, οι τεχνικές εξελίξεις αλλά και η ανάγκη στρατιωτικής ασφάλειας, υποχρεώνουν στη χάραξη των συνόρων με διαφορετικά κριτήρια τα οποία τις περισσότερες φορές είναι ανάλογα με το πόσο ισχυρή είναι η οικονομία και η στρατιωτική μηχανή των ομάδων που ζουν και εκμεταλλεύονται τον ευρύτερο χώρο. Στην περίπτωση αυτή δεν ακολουθείται η θεωρία των φυσικών συνόρων αλλά η θεωρία η οποία ονομάστηκε Γεωπολιτική, σκοπός της οποίας είναι να αναζητά τον απαραίτητο ζωτικό χώρο με το πρόσχημα να διευκολυνθεί μια αναπτυσσόμενη εθνική ομάδα. Η εφαρμογή όμως της θεωρίας αυτής απαιτεί την άσκηση και κάποιας μορφής βίας.

Όπως προείπαμε «Μακεδονία» κατά την αρχαιότητα σήμαινε την χώρα ή το κράτος των Μακεδόνων και ο προσδιορισμός αυτός είναι παράγωγο της ανθρώπινης ομάδας που ζούσε στην περιοχή. Το όνομα αυτό ακολουθούσε την επέκταση του μακεδονικού κράτους. Αν ληφθεί δε υπόψη ότι η επέκταση-ανάπτυξη αυτή των Μακεδόνων συνοδεύονταν πάντοτε, ή τις περισσότερες φορές, από εκδιωγμό των εντοπίων και σε όχι λίγες περιπτώσεις αφομοίωση αυτών από τους εποίκους Μακεδόνες, θα δεχθούμε ότι οι Μακεδόνες έδωσαν την ονομασία στην περιοχή λόγω επικρατήσεώς των.

Χρησιμοποιώντας τις αρχές της Γεωγραφίας και ιδιαίτερα αυτές της Ιστορικής Γεωγραφίας, θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε το φυσικό γεωγραφικό χώρο μέσα στον οποίο οι Μακεδόνες εξελίχθηκαν σε κράτος που ανύψωσε και διέδωσε τον ελληνικό πολιτισμό και το ελληνιστικό πνεύμα και ταυτόχρονα δημιούργησε για πρώτη φορά την ένωση των ελλήνων.

Η Ιστορική Γεωγραφία έχοντας, ως γνωστόν, ως πηγές της τα αρχαία κείμενα, τα αρχαιολογικά μνημεία αλλά και τα τοπωνυμικά και γλωσσολογικά στοιχεία, μελετά και προσπαθεί να προσδιορίσει τον φυσικό χώρο μέσα στον οποίο αναπτύχθηκαν οικονομικά, πολιτικά και στρατιωτικά τα διάφορα ή τα συγκεκριμένα έθνη κατά το παρελθόν.

Αν λάβουμε ως χρονικό σημείο αναφοράς την άνοδο του Φιλίππου του Β' στον θρόνο του Μακεδονικού κράτους για να προσδιορίσουμε ποιά ήταν τα όρια αυτού του κράτους, την εποχή εκείνη, θα διαπιστώσουμε ότι τα Νότια ήταν ο Ολυμπος και τα Καμβούνια όρη, τα Δυτικά τα αποτελούσε η οροσειρά της Πίνδου. Τα Βόρεια σύνορα υπήρξαν και παρέμειναν πάντοτε ασαφή. Όμως θα μπορούσε κανείς να πει με κάποια βεβαιότητα ότι αυτά έφθαναν λίγο βορειότερα της Φλώρινας και μέχρι το Μοναστήρι, ακόμη θα ήταν δυνατό να συμπεριληφθεί εντός της Άνω ή της ελεύθερης Μακεδονίας όπως λεγόταν και αλλιώς, η διάβαση του Διαβατού, Β. ΒΑ της Πρέσπας. Τα προς ανατολάς όρια που είναι και η κύρια επέκταση του Μακεδονικού Κράτους περιλάμβαναν την Κερκίνη και από εκεί κατέρχονταν στα όρη Βερτίσκοι και Κερδύλλια (Σχ. 1).

Δυστυχώς για το χώρο της Βορ. Ελλάδας τα διατιθέμενα γραπτά αρχαία κείμενα είναι πενιχρά αλλά και αυτά τα αρχαιολογικά ευρήματα είναι ανεπαρκή παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια η αρχαιολογική σκαπάνη έχει ανασύρει ευρήματα όχι απλώς αξιολογικά αλλά συγκλονιστικά, όπως οι βασιλικοί τάφοι στην περιοχή της Βεργίνας και άλλα μνημεία σ' άλλες πόλεις και περιοχές της Βορ. Ελλάδας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση όμως της Μακεδονίας μας λείπει κάτι χαρακτηριστικό, κάποιος βασικός προσδιορισμός, μας λείπει η γνώση της αρχαίας τοπογραφίας ή ακριβέστερα δεν μπορέσαμε να επιλύσουμε ακόμη το πρόβλημα της αρχαίας τοπογραφίας. Είναι γνωστό ότι η πρωτεύουσα του Μακεδονικού Βασιλείου, οι Αιγές, ταυτίζονταν μέχρι πριν λίγο καιρό με την Εδεσσα. Οι ανασκαφές στη Βεργίνα απέδειξαν ότι οι Αιγές ήταν στην περιοχή της Βεργίνας, χιλιόμετρα μακριά από την Εδεσσα. Σε πάρα πολλά βιβλία αναφέρονται ονομασίες διαφόρων πόλεων ή οικισμών που όμως μέχρι σήμερα δεν κατορθώθηκε να εντοπισθεί η γεωγραφική τους θέση με κάποια έστω παραδεκτή ακρίβεια. Όπως επίσης έχουν αποκαλυφθεί από την αρχαιολογική σκαπάνη ή και είναι επιφανειακά πολλά ερείπια που συνιστούσαν κάποια αρχαία πόλη ή οικισμό και που δεν μπορούμε ακόμη να τις προσδιορίσουμε με τα αρχαία ονόματά τους ή με κάποια αρκούντως ικανοποιητική ακρίβεια να τις ταυτίσουμε με εκείνες που αναφέρονται στα διάφορα αρχαία κείμενα.

Τα αρχαία κείμενα, ιστορικά, γεωγραφικά, φιλολογικά, αποτελούν τον οδηγό που καθοδηγεί την αρχαιολογική σκαπάνη για την επιβεβαίωση ή την συμπλήρωση των όσων στα κείμενα αναφέρονται. Ο Στόμας από τον Ομηρο οδήγηθηκε και άρχισε τις

ανασκαφές του για να επιβεβαιωθούν έτσι όσα αυτός τραγουδάει για την Τροία και τις Μυκήνες.

Τα κείμενα του Ομηρου ήταν αυτά που οδήγησαν στην ανακάλυψη της Τροίας και στην ανάδειξη του κάλλους των Μυκηνών.

Με τις υπάρχουσες πληροφορίες που αντλούμε από τα αρχαία κείμενα και από τα ευρήματα των αρχαιολογικών μνημείων ένας πρώτος προσδιορισμός γεωγραφικά της Μακεδονίας είναι αυτός που αναφέρθηκε προηγουμένως και προσδιορίζεται χρονολογικά με την ανάρρηση στον θρόνο της Μακεδονίας του Φιλίππου του Β' (359 π.Χ.) όπως εμείς τον ξέρουμε ή του Φιλίππου του Αμύντα όπως οι αρχαίοι συγγραφείς τον αναφέρουν. Χρησιμοποιήσαμε τον Φίλιππο και αυτό όχι για κάποιο ιδιαίτερο λόγο, αλλά απλά για την ύπαρξη μιας αφετηρίας προσδιορισμού και γιατί από την περίοδο του Φιλίππου άρχισε η μεγάλη προς ανατολάς εξόρμηση και κυρίως η συνένωση όλων των Ελλήνων ώστε κατάτην περίοδο της βασιλείας των Φιλίππου και Αλεξάνδρου η λέξη Έλληνας να καταστεί δηλωτικό της ομάδας των φυλών και εθνών που κατοικούσαν τον ευρύτερο αυτό χώρο που σήμερα περίπου καθορίζει την Ελλάδα. Το όνομα Έλλην αναφέρθηκε αρχικά από τον Όμηρο κατά τον Τρωϊκό πόλεμο. Χαρακτηριστικά ο Θουκυδίδης λέγει ότι μέχρι την εποχή του Έλληνας του γιού του Δευκαλίωνα δεν αναφερόταν το όνομα αυτό. Από τότε όμως που ο Δευκαλίων και οι γιοί του επεκράτησαν στην Φθιώτιδα, τότε όσες φορές προσκαλούντο αυτοί από τις άλλες πόλεις προς βοήθεια τότε όλοι αυτοί κατά τις επαφές τους αποκαλούντο Έλληνες. Ο Όμηρος πραγματικά στα έπη του τους συμμετέχοντες στον Τρωϊκό πόλεμο τους αποκαλούσε Αργείους, Αχαιούς και Δαναούς, ως Έλληνες αποκάλυψε μόνο τους εκστρατεύσαντες με τον Αχιλλέα προερχομένους από την Φθιώτιδα και οι οποίοι ήταν και οι πρώτοι Έλληνες απόγονοι του γιού του Δευκαλίωνα. Επίσης ο Όμηρος δεν αναφέρει και Βαρβάρους γιατί όπως λέγει ο Θουκυδίδης δεν είχε καθιερωθεί ακόμη το όνομα Έλλην σε αντιδιαστολή προς αυτό του βαρβάρου.

Μια μαρτυρία για την εξέλιξη του Μακεδονικού κράτους-χώρου μας δίνει ο Θουκυδίδης (Βιβλ. Β', Κεφ. 99) ο οποίος περιγράφοντας την εκστρατεία του βασιλέως των Θρακών Σιτάλκη το 429 π.Χ. εναντίον του Περδίκκα βασιλέα της Μακεδονίας αναφέρει τις περιοχές Ανω και Κάτω Μακεδονία (Σχ. 1 & 3) λέγοντας ότι στην Ανω Μακεδονία ανήκουν οι Λυγκηστές και οι Ελιμιώτες, καθώς επίσης και άλλα μερικά φύλα. (Αυτά τα φύλα σε άλλο κεφ. των βιβλίων του τα αναφέρει ότι κατοικούσαν την Ορεσιίδα και την Τυμφαία), οι οποίοι, λέγει, αν και είναι υπήκοοι και σύμμαχοι των Μακεδόνων το κάθε φύλο έχει τον δικό του βασιλέα.

Ο Θουκυδίδης προσδιορίζει τον χώρο που στην πρώτη τους εξόρμηση κατάλαβαν οι Μακεδόνες, την περιοχή η οποία κείται προς την θάλασσα και καλείτο την εποχή του Μακεδονία και ακριβέστερα κάτω Μακεδονία. Παλαιότερα αυτή η χώρα ονομαζόταν Ημαθία σε αντίθεση με την Ορεσιίδα. Η λέξη είναι παράγωγο της λέξεως άμμος την οποία κάνει χρήση ο Όμηρος αναφέροντας την παραλιακή Πύλο ως «Πύλος Ημαθόεις». Ενώ Ορεσιίδα είναι παράγωγο της λέξης όρος. Την χώρα αυτή κατέκτη-

Σχ 3 - Ελληνικές αποικίες - 5ος - 4ος αιώνες π.Χ.

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεοφράστου - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

σαν πρώτοι και βασιλευσαν σ' αυτήν ο πατέρας του Περδίκκα Αλέξανδρος (ο Α') και οι πρόγονοί του που καταγόταν από το Άργος και ανήκαν στο αρχαιότατο γένος των Τημενιδών. Την εκδοχή αυτή την αναφέρει και ο Ηρόδοτος στην ιστορία του, (βιβλ. Η) όπου περιγράφει πως ο πρώτος βασιλιάς της Μακεδονίας Περδίκκας (700 π.Χ.) με τα αδέρφια του Αέροπο και Γαυάνη, απόγονοι των Τημενιδών κατέκτησαν την Μακεδονία ορμώνοντες από την πόλη Λεβαία της Άνω Μακεδονίας. Η πόλη Λεβαία κατά την γνώμη μερικών νέων συγγραφέων ευρίσκετο μεταξύ Έδεσσας και Αρνισσας. (Σχ. 1). Πάντως είναι θέμα προς διερεύνηση.

Αρχικά οι Μακεδόνες εξεδίωξαν τους Πιερείς από την Πιερία οι οποίοι πέρασαν αργότερα τον Στρυμόνα και κατοίκησαν την περιοχή από τους πρόποδες του Παγγαίου και μέχρι την θάλασσα και ιδία την πόλη Φάγηρα. Ακόμη και κατά την εποχή του Θουκυδίδη η παραλία αυτή λεγόταν και Πιερικός Κόλπος. Ακολούθησε έπειτα η επέκταση των Μακεδόνων προς την Βοτταία, περιοχή μεταξύ του Αξιού και του Λουδία από όπου εξεδίωξαν τους Βοτταίους, οι οποίοι την εποχή του Θουκυδίδη ευρέθησαν να κατοικούν πλησίον των Χαλκιδίων στη Χαλκιδική και μάλιστα η περιοχή πήρε το όνομά τους Βοττική.

Η Παιονία όπως αναφέρεται από πολλούς αρχαίους συγγραφείς ήταν μια ευρύτατη περιοχή που περιλάμβανε εδάφη από την άνω κοιλάδα του Αξιού μέχρι την θάλασσα, αλλά και περιοχές του Στρυμόνα. Χαρακτηριστικό είναι το δείγμα που δίνει ο Ηρόδοτος (βιβλ. Ε') όταν λέγει ότι οι Παίονες έχουν τις πόλεις των περί τον Στρυμόνα και στην συνέχεια περιγράφει πως οι Πέρσες μετέφεραν τους Παίονες (περί το 515 π.Χ.) του Στρυμόνα στην Φρυγία, καθώς και την επιστροφή τους ύστερα από πολλά χρόνια στις πόλεις των. Άξιον επισημάνσεως στην παράγραφο αυτή είναι και οι προσδιορισμός από τον Ηρόδοτο των ανατολικών συνόρων του κράτους των Μακεδόνων της περιόδου εκείνης (επί βασιλείας Αμύντα 540-498 π.Χ.) όπου λέγει ότι από την λίμνη Πρασιάδα (σημερινή Κερκίνη) συνέχεια είναι το μεταλλείο από το οποίο αργότερα ο Αλέξανδρος (ο Α') εισέπραττε ένα τάλαντο αργύρου την ημέρα, μετά το μεταλλείο εάν περάσει κανείς το όρος Δύσωρο ευρίσκεται στην Μακεδονία.

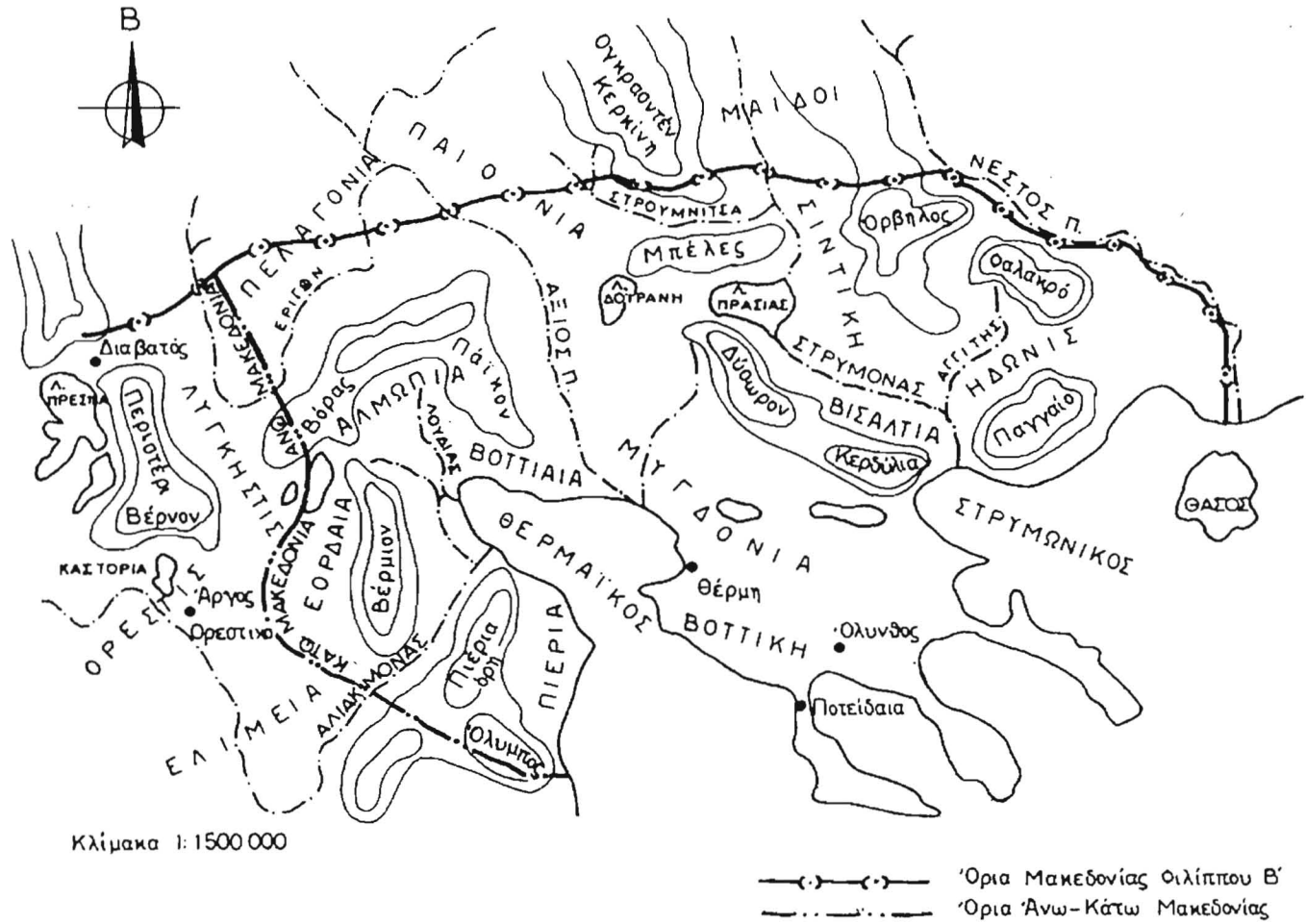
Από την Παιονία, συνεχίζοντας πλέον με την μαρτυρία του Θουκυδίδη, ύστερα από την παρένθεση με τον Ηρόδοτο, οι Μακεδόνες κατέλαβαν και κατοίκησαν την λωρίδα γης μεταξύ της Πέλλας και της θάλασσας και κατά μήκος του Αξιού προς τα άνω. Ακόμη κατέλαβαν και την μέχρι του Στρυμόνα περιοχή την καλουμένη Μυγδονία την οποία κατοικούσαν οι Ηδωνοί και τους οποίους εξεδίωξαν. Στη συνέχεια των κατακτήσεων των, οι Μακεδόνες στράφηκαν κατά το 520-510 π.Χ και κατέλαβαν και κατοίκησαν την Εορδαία από όπου έδωξαν και εξαφάνισαν τους κατοίκους, ένα σημαντικό μέρος των οποίων εγκαταστάθηκε στην Φύσκα. Η Φύσκα ήταν πόλη κειμένη νοτιώς των Βελεσσών (Βυλαζώρα). Το ίδιο συνέβη λίγο αργότερα και με την Αλμωπία και τους κατοίκους της τους οποίους και εκτόπισαν. Τελικά οι Μακεδόνες επεκτάθηκαν και κυριάρχησαν και στις περιοχές της Κρηστωνίας (περιοχή πηγών του Εχέδωρου π., σημερινού Γαλλικού) του Ανθεμούντα στη Χαλκιδική, της Βισαλτίας και σε άλλες γύρω περιοχές.

Ο Θουκυδίδης κλείνοντας το κεφάλαιο της συστάσεως και επεκτάσεως του Μακεδονικού Κράτους, μέχρι την περίοδο εκείνη, σημειώνει σαν γεωγραφικό επιστέγασμα, ότι το σύνολο αυτών των χωρών ονομάζεται Μακεδονία και είχε την εποχή εκείνη βασιλέα, τον Περδίκκα τον γιό του Αλέξανδρου (Α'). Δεν συμπεριλαμβάνεται εδώ η περιοχή της άνω Μακεδονίας της οποίας το όριο άρχιζε από την Άρμισσα δυτικά της Εδεσσας. Ο Θουκυδίδης την αναφέρει ως την πρώτη πόλη της αρχής του Περδίκκα κατά την υποχώρηση του Βρασίδα στρατηγού των Σπαρτιατών ο οποίος είχε εκστρατεύσει μαζί με τον Περδίκκα εναντίον του Αρράβαιου βασιλέα των Λυγκηστών στην άνω Μακεδονία. Ας σημειώσουμε εδώ ότι η μητέρα του Φιλίππου του Β' ήταν εγγονή του Αρράβαιου. Στο σχ. 3 φαίνεται η διαχωριστική γραμμή μεταξύ της άνω και κάτω Μακεδονίας. Η άνω κατά τον Στράβωνα καλείτο και ελεύθερη Μακεδονία.

Οι κατακτήσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω άρχισαν περί το 700 π.Χ. περίπου και ήταν μόνιμες, διότι οι Μακεδόνες, σε αντίθεση με τους άλλους γειτονικούς λαούς, Θράκες, Ιλλυριούς, αλλά και αυτούς τους ομόφυλους τους Έλληνες, έδωχναν τελείως τους κατοίκους και εποίκιζαν την περιοχή με δικούς τους ομοεθνείς και τούτο επειδή η γεννητικότητα τους ήταν υψηλή. Σπάνια στις κατακτήσεις τους δημιουργούσαν όπως οι άλλοι λαοί φόρου υποτελείς, δούλους ή πάροικους. Μόνο με τον Φίλιππο και Αλέξανδρο άρχιζαν να χαρακτηρίζουν τα καταλαμβανόμενα εδάφη και τους λαούς ως υποτελείς ή τα συνέδεαν μαζί τους με συνθήκες εξαρτήσεως αναλόγου κάθε φορά μορφής.

Κατά την περιγραφή της αναπτύξεως του Μακεδονικού κράτους, που όπως περιγράψαμε παραπάνω, αυτή γινόταν με διαδοχικές επεκτάσεις, προσδιορίστηκαν η άνω και κάτω Μακεδονία. Ταυτόχρονα έγινε μνεία σε ένα όνομα εθνικό αλλά και γεωγραφικό που προσδιόριζε την εποχή εκείνη ένα ευρύτατο χώρο όσο και ένα αναπτυγμένο έθνος, η Παιονία και οι Παίονες. Αναφέρθηκε ακόμη και το έθνος των Θρακών επικεφαλής του οποίου ήταν ο Σιτάλκης όταν εκστράτευσε εναντίον της κάτω Μακεδονίας το 429 π.Χ. Αυτά τα εδάφη των Παίωνων και Θρακών, καταλάμβαναν οι Μακεδόνες και σ' αυτά αναπτύχθηκαν οικονομικά, πολιτιστικά, στρατιωτικά και κοινωνικά, εκτός βέβαια από τις περιοχές των Βορτιαίων, Αλμωπών, Εορδαίων, οι οποίες δεν ανήκαν ούτε στα Θρακικά ούτε στα Παιονικά φύλα.

Οι αρχαίοι συγγραφείς προσδιόριζαν την περιοχή από τον Εύξεινο Πόντο μέχρι τον Στρυμόνα, αλλά και μέχρι τον Αξιό, συμπεριλαμβάνοντας ακόμη και μέρος της Χαλκιδικής, ως Θρακική περιοχή και τα φύλα που την κατοικούσαν ως Θρακικά. Παιονία δε χαρακτηρίζαν περιοχές του Αξιού και Στρυμόνα και ίδια εκείνες του μέσου και άνω Αξιού. Η παραλιακή ζώνη γης από την Θέρμη μέχρι και το Βυζάντιο ήταν και χαρακτηρίζονταν από όλους γενικά τους συγγραφείς, ιστορικούς και γεωγράφους ως καθαρά ελληνική και μάλιστα με τέτοια ανάπτυξη πόλεων που η ευημερία τους αποτελούσε πόλο έλξεως. Σημαντικές είναι οι αναφορές που έκαναν επ' αυτού ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης, ο Στράβων και άλλοι αρχαίοι συγγραφείς. Στο διάγραμμα (Σχ. 2) φαίνονται οι περιφερειακές περιοχές των οποίων οι κάτοικοι, εκτός από τα λοιπά έθνη

Σχ. 3. Όρια Μακεδονικού Κράτους.

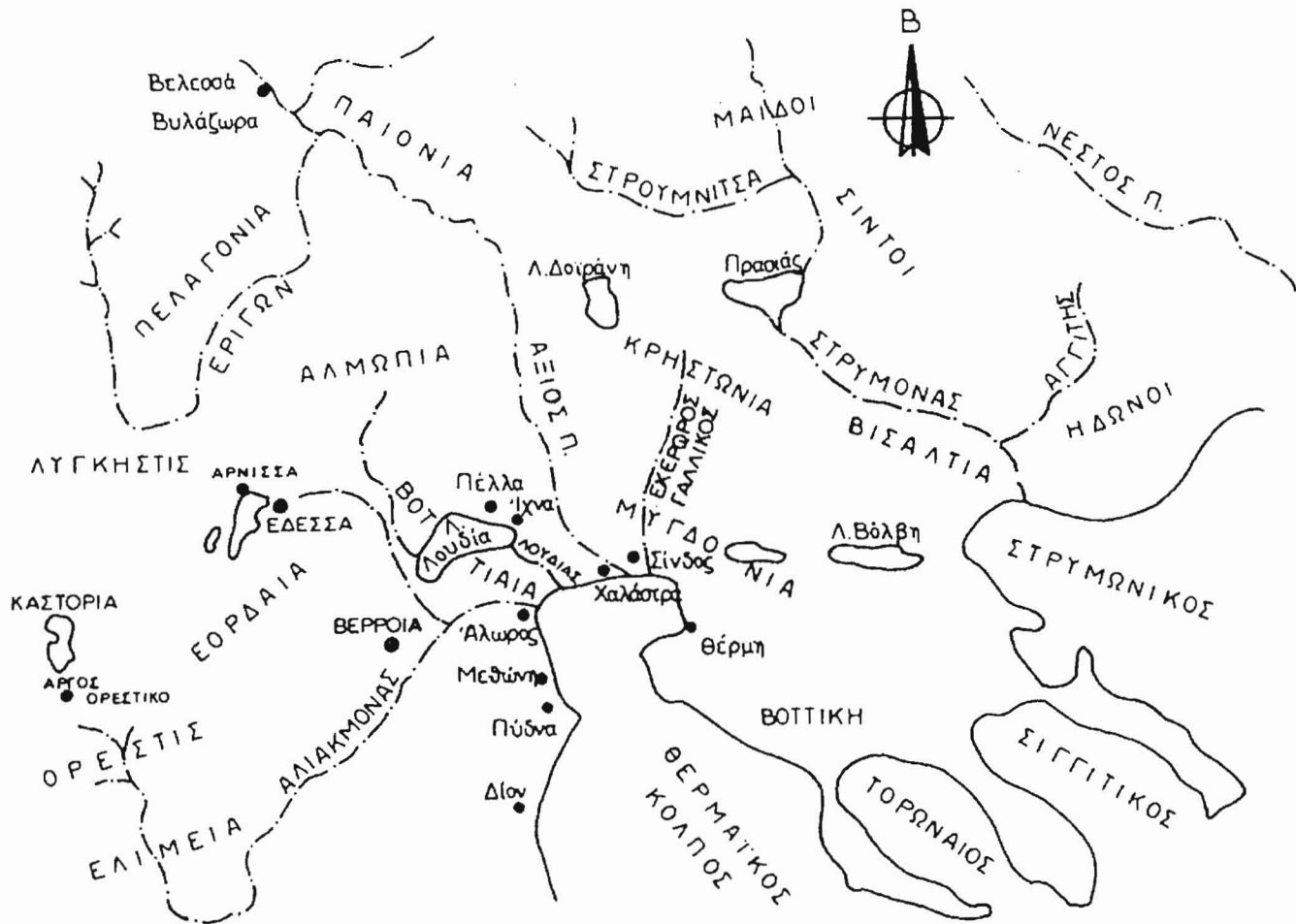
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

που παρουσιάζονται στην περιοχή είναι οι Παίονες, οι Θράκες και οι Έλληνες και μάλιστα εμφανίζονται είτε ταυτόχρονα είτε ύστερα από τους Πελασγούς. Στα παραπάνω έθνη ανήκαν και οι ιδιαίτερες μικρές ή μεγάλες ομάδες που έζησαν στην περιοχή και οι οποίες ήταν οι συγγενικές ή ομόφυλες με αυτά. Θα αναφέρω εν συντομία μερικές απ' αυτές: Κρήστωνες, λέγεται ότι αυτοί ήλθαν από την περιοχή του Αθω και ήταν υπολείματα των Πελασγών, την περίοδο δε των Περσικών πολέμων ήταν συνενωμένοι σε ένα κράτος με τους Βισάλτες, Οδόμαντες, Ηδωνοί, Σιντοί, Μαΐδοι, Αγριάνες, Λαιαίοι, Γρααίοι, Σιριοπαίονες, Παίοπλοι, Δόβηρες, Παναίοι, Δρώοι, Δερσαίοι, Σάτραι, κ.λπ., δεν είναι όμως θέμα της παρούσης η περαιτέρω ανάπτυξη γύρω από τις φυλές αυτές έστω κι αν αφορά στις γεωγραφικές περιοχές που αναφερόμεθα. Τις αναφέρω απλώς για να καταδείξω πόσος κόσμος ζούσε στην περιοχή και πόσο άγνωστοι ήταν οι κάτοικοί της.

Από την περίοδο των Περσικών πολέμων η περιοχή γύρω από τον Θερμαϊκό κόλπο αποκτά την στρατηγική της αξία για τα πράγματα της εποχής εκείνης. Στην ευρύτερη περιοχή του Θερμαϊκού και ιδία την παραλιακή, έγιναν οι περισσότερες συγκρούσεις κατά την διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.) μεταξύ των Αθηναίων - Σπαρτιατών και των συμμάχων των, όσο και μεταξύ των Θρακών και Μακεδόνων όπου αυτοί συμμετείχαν στις συγκρούσεις αυτές από καθαρά δικά τους συμφέροντα, άλλοτε σαν φίλοι των Αθηναίων και άλλοτε των Σπαρτιατών.

Η διαμάχη αυτή για την επικράτηση στην παραλιακή ζώνη, αλλά και στο εσωτερικό όπου υπήρχαν τα μεταλλεία χρυσού-αργύρου, αλλά και δασικός πλούτος του οποίου η ξυλεία ήταν απαραίτητη για την ναυπήγηση πλοίων, υπήρξε πάντοτε έντονη και συνεχής, μέχρι ακόμη και την τελευταία μάχη που έγινε το 168 π.Χ. στην Πύδνα και με την οποία σημειώθηκε η διάλυση του Μακεδονικού κράτους από τους Ρωμαίους με τελευταίο βασιλιά τον Περσέα. Ο Φίλιππος Β' έχοντας υπόψη του την στρατιωτική αξία της ευρύτερης περιοχής επεξέτεινε τα όρια του κράτους του, ώστε να συμπεριλάβει και τα χρυσορυχεία του Παγγαίου στην άμεση επικυριαρχία του μαζί με εκείνα του όρους Δύσσωρον. Έτσι αποκτά πρώτα τον έλεγχο της Χαλκιδικής όπου ευρίσκοντο οι αξιολογότερες πόλεις Ολυνθος και Ποττίδαια, εξαλείφοντας την Αθηναϊκή επιρροή και την επίδραση των Πελοποννησίων, ενώ τον προηγούμενο χρόνο είχε ήδη προβεί στην κατάληψη της Αμφίπολης (357 π.Χ.). Στην συνέχεια αποκτά άμεση επιρροή στην περιοχή ανατολικά του Στρυμόνα όπου προσαρτά τις Κρηνίδες τις οποίες μετονομάζει σε Φιλίππους. Εδραιώνει μ' αυτό τον τρόπο τα ανατολικά σύνορα του κράτους με όριο τους τον Νέστο π. σαν γραμμή ασφαλείας και άμυνας.

Την ίδια περίοδο (358 π.Χ.) κατανικά τους Ιλλυριούς και υπαγάγει οριστικά την περιοχή των υψιπέδων της Λυγκηστίδας κάτω από τον έλεγχό του και ταυτόχρονα επιβάλλει την κεντρική διοίκηση και στην άνω Μακεδονία. Εδώ εφαρμόζει την μέθοδο του αποικισμού, για να διασπάσει τις εχθρικές ομάδες των Ιλλυριών που παρέμειναν στην περιοχή επειδή ακριβώς τα σύνορα ήταν ασαφή και δημιουργούσαν σημαντική ανασφάλεια στην όλη δομή του κράτους. Τελικά όταν το 349-348 π.Χ. πραγματοποιείται και η ολοσχερής κατάκτηση της Θράκης από τον Φίλιππο, τότε

Σχ. 1. Η Μακεδονία και ο Θερμαϊκός στην εποχή του Σπαρτιάτη (1ος αιώνας π.Χ.).
 Χημική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

πλέον η Μακεδονία προσδιορίζεται, ως ενιαίο σύνολο, περιβαλλόμενη προς τα νοτιο-δυτικά από τα φυσικά σύνορα, τα όρη Ολυμπος - Πιέρια - Καμβούνια - Πίνδος και προς νότο από την παραλία της Χαλκιδικής, προς ανατολάς από την ποτάμια γραμμή του ρου του κάτω Νέστου μέχρι τις εκβολές του. Προς Βορράν έχει ενσωματωθεί μεν η Λυγκιστίδα και ασκείται ο έλεγχος επί των πόλεων της Πελαγονίας, όμως τα σύνορα είναι απροσδιόριστα και έτσι θα παραμείνουν. Οι περιοχές της Παιονίας και Δαρδανίας ποτέ δεν αποτέλεσαν για τους Μακεδόνες εδάφη μόνιμης εγκατάστασης, απλά χρησιμοποιήθηκαν ως χώροι ασφαλείας και αμυντικών προφυλακών (Σχ. 3).

Ακόμη και η ορμητικότητα του Μ. Αλεξάνδρου δεν μπόρεσε να σταθεροποιήσει τα βόρεια σύνορα αν και είχε εκστρατεύσει μέχρι τον Ιστρο π. (Δούναβης) ενάντια στους Τριβαλλούς. Δεκαεξαέτης δε ακόμη ο Αλέξανδρος και κατά την απουσία του πατέρα του, είχε καταλάβει την χώρα των Μαίδων, γειτόνων των Σιντών, για να καταστείλει την εξέγερσή τους και μάλιστα έδωσε τους βάρβαρους κατοίκους και αποίκισε την πόλη τους με μικτό πληθυσμό ονομάσας αυτήν Αλεξανδρούπολη (Πλούταρχος).

Η πόλη Βυλάζωρα (Βελεσσά) η οποία ήταν πόλη Παιονική και κατείχε θέση επίκαιρη και αμυντική στο σημείο της εισόδου προς την Μακεδονία, όπως γράφει ο Πολύβιος (Ε' 97), καταλήφθηκε το 219 π.Χ. από τον Φίλιππο τον Ε' (μεταγενέστερος κατά 125 χρόνια του Φιλίππου του Β') με σκοπό να αποτρέψει τον επιθετικό κίνδυνο που του δημιουργούσαν οι Δάρδανοι. Μετά από αυτή την παρένθεση ας επανέλθουμε στον Φίλιππο τον Β'. Η επέκταση με την πάροδο των χρόνων προς ανατολάς αλλά και της στρατιωτικής πίεσεως προς βορράν δεν ήταν τίποτε άλλο παρά πράξη εξασφαλίσεως και διατηρήσεως της συνοχής του κράτους και του ελέγχου της διοικήσεως.

Τέλος αυτό που έγινε από τον Φίλιππο, τον Μ. Αλέξανδρο και τους επιγόνους των, αποτελούσε πλέον επίτευγμα όλων των Ελλήνων λόγω της ενώσεώς των. Η συνένωση των Ελλήνων που πέτυχαν ο Φίλιππος και ο Αλέξανδρος και που ήταν επίτευγμά τους, ήταν η μεγαλειωδέστερη πράξη, η οποία έφερε την πολιτιστική ανάπτυξη και μετέφερε το Ελληνιστικό πνεύμα μέχρι την Ινδία.

Επέμενα λίγο περισσότερο σε ό,τι αφορά τα βόρεια σύνορα του Μακεδονικού κράτους ή αν θέλετε της αρχαίας Μακεδονίας, γιατί από τις αρχές του 20ού αιώνα άρχισαν να εμφανίζονται οι όροι ιστορική Μακεδονία και γεωγραφική Μακεδονία και να προσδιορίζονται τα σύνορα κάθε μιας ανάλογα με τις πολιτικές επιδιώξεις των Κρατών. Ο όρος γεωγραφική Μακεδονία, παρά το ότι είναι γεωγραφικά παραδεκτός, σε αντιδιαστολή με εκείνον της ιστορικής Μακεδονίας που είναι η κύρια έκφραση, αποτελεί κατασκευάσμα το οποίο ευνοεί καθαρά πολιτικές σκοπιμότητες, αλλά και εδραιώνει έντεχνα και δόλια ανύπαρκτες εθνότητες. Αλήθεια με ποιά κριτήρια μπορεί να καθορίζει κανείς και να επιβάλλει γεωγραφική ονομασία σε μια ευρεία περιοχή;

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΘΕΡΜΑΪΚΟΥ

Ο Θερμαϊκός κόλπος έχει υποστεί σημαντική τοπογεωγραφική αλλοίωση. Κατά το διάστημα 700 π.Χ. αλλά και μεταγενέστερα ο Θερμαϊκός κόλπος φαίνεται ότι εισχω-

ρούσε βαθειά μέχρι την Πέλλα και μέχρι την Ν. Νικομήδεια. Οι προσχώσεις που επεβλήθησαν με την πάροδο του χρόνου στον Θερμαϊκό από τους ποταμούς που εκβάλλουν σ' αυτόν, όπως ο Αλιάκμονας, ο Λουδίας, ο Αξιός, ο Εχέδωρος (Γαλλικός) καθώς και πολλοί άλλοι που έφερναν φερτά υλικά από τα γύρω βουνά, διαμόρφωναν αργά αλλά σταθερά την τοπογραφική εικόνα που παρουσιάζεται την εποχή του Στράβωνα (67 π.Χ. - 25 μ.Χ.) (Σχ. 4).

Από περιγραφές αρχαίων ιστορικών, φιλοσόφων και γεωγράφων έχουμε μερικά τοπογραφικά στοιχεία τα οποία συνδυαζόμενα και με άλλα συναφή επιτρέπουν την προσπάθεια να σχεδιάσουμε την μορφολογία του Θερμαϊκού κόλπου κατά την περίοδο από το 700 π.Χ. έως μηδέν, αφού όμως λάβουμε σοβαρά υπόψη και τα αρχαιολογικά ευρήματα τα οποία σημειώνουν αρχαίους οικισμούς.

Την περίοδο των Περσικών πολέμων ο Ηρόδοτος περιγράφοντας την εκστρατεία κατά της Ελλάδας, αναφέρει την πλεύση του στόλου του Ξέρξη καθώς και την κίνηση των πεζών στρατευμάτων του. Για μεν το στόλο λέει ότι εισήλθε δια του Θερμαϊκού κόλπου, παραπλέοντας τη Μυγδονία και έφθασε τις πόλεις Θέρμη, Σίνδο, Χαλάστρα. Προσδιορίζει δε τη θέση της Χαλάστρας ως κείμενη πλησίον του Αξιού, ο οποίος εκβάλλει στη θάλασσα μεταξύ Χαλάστρας και Θέρμης. Από την περιγραφή αυτή διαφαίνεται ότι η Χαλάστρα, αλλά και η Σίνδος είναι πόλεις κοντά στην ακτή, η παράλιος θέση της Θέρμης είναι ήδη γνωστή.

Ακόμη ο Ηρόδοτος λέει για τη Βοττιαία ότι τη στενή λωρίδα γης, παρά την θάλασσα, κατέχουν οι πόλεις Ιχναί και Πέλλα. Για το στρατό Ξηράς γράφει ότι το στρατόπεδό του κατείχε τις περιοχές που ήταν παρά την θάλασσα και άρχιζε από την Θέρμη και την Μυγδονία και έφθανε μέχρι τον π. Λουδία και Αλιάκμονα, οι οποίοι συμβάλλουν εις μίαν κοίτην το ύδωρ των, προφανώς σε κάποιο έλος. Φαίνεται ότι τους χρόνους εκείνους οι εκβολές των ποταμών του Θερμαϊκού είχαν αρχίσει να κάνουν αισθητή την προσχώρησή τους προς τον κόλπο, ο μυχός του οποίου καταλαμβάνεται από έλη, μέχρις ότου σιγά-σιγά φθάνουν να έχουν σαν αποτέλεσμα την έναρξη του αποκλεισμού της λίμνης του Λουδία.

Ο Θουκυδίδης αναφέρεται και αυτός στην περιοχή όταν περιγράφει την εκστρατεία του Σιτάλκη, βασιλέα των Θρακών, εναντίον του Περδίκκα της Μακεδονίας το 429 π.Χ. Χαρακτηριστικά γράφει ότι ο Σιτάλκης διήλθε την Κερκίνη (Ογκραστέν) έχοντας δεξιά του τους Παίονες και αριστερά του τους Σιντούς και Μαιδούς και στρατοπέδευσε στην Παιονική Δόβηρο (περιοχή μέσου και άνω Στρούμνιτσα). Ο στρατός του αριθμούσε περί τους 150.000. Από την Παιονική Δόβηρο εισβάλλει πρώτα στην περιοχή που εξουσίαζε πριν ο Φίλιππος, αδελφός του Περδίκκα, και τώρα εχθρός του. Καταλαμβάνει την πόλη Ειδομένη, το σημερινό χωριό της Σερβίας Μιλέτκοβο. (Να μία ακόμη ένδειξη για τα βόρεια σύνορα της Μακεδονίας της περιόδου εκείνης). Στη συνέχεια εισέρχεται στις πόλεις Γορτυνία και Αταλάντη οι οποίες προσχώρησαν αμέσως επειδή ο γιός του Φιλίππου, Αμύντας, ακολουθούσε τον Σιτάλκη. Η μεν Γορτυνία ευρίσκετο όπου το σημερινό Σερβικό χωριό Πρντέιτς (Παρδέις ή Παρδοβίτσα), η δε Αταλάντη ταυτίζεται με την Γευνελή. Την Εύρωπη όμως δεν μπο-

ρεσε να την καταλάβει παρά την πείσμονα πολιορκία. Η θέση της ήταν όπου περίπου και σήμερα. Ο Σιτάλκης μετά την αποτυχία αυτή συνέχισε προς νότο και στράφηκε στην άλλη Μακεδονία αριστερά της Πέλλας και Κύρρου (ως προς τον εισβολέα). Προς τα μέσα δε του Κύρρου και Πέλλας, νοτιώτερα δηλ., στη Βοττιαία και Πιερία δεν προχώρησε. Περιορίσθηκε στη λεηλασία της Μυγδονίας, Κρηστωνίας και Ανθεμούντα αριστερά της Πέλλας και μάλιστα κάτω από την φοβερή πίεση του μακεδονικού ιππικού. Τέλος αφού δεν ενισχύθηκε όπως περίμενε από τους Αθηναίους απεχώρησε για την χώρα του αφού ήλθε σε διαπραγματεύσεις με τον Περδίκκα.

Ενα άλλο, επίσης, κεφάλαιο του Θουκυδίδη (Α' 61) είναι άξιο προσοχής και το οποίο νεώτεροι, του 19ου αιώνα, φιλόλογοι διόρθωσαν τα χειρόγραφα. Είναι η πολιορκία της Πύδνας που γινόταν από τους Αθηναίους το 432 π.Χ. οι οποίοι όταν έλυσαν την πολιορκία ανεχώρησαν από τη Μακεδονία, όπως γράφει ο Θουκυδίδης και δια μέσου Βερροίας έφθασαν στην πόλη Στρέψα (το σημερινό χωριό Πυλαία Θεσ/νίκης) την οποία δεν μπόρεσαν να κυριεύσουν. Εξακολούθησαν δε την πορεία τους και μετά από τρεις μέρες βραδεία πορεία έφθασαν στη Γίγωνα (κοντά στην Επανωμή). Αν ο Θερμαϊκός εισχωρούσε βαθειά μέσα, τότε οπωσδήποτε το στράτευμα πέρασε έξω από την Βέρροια και θα ακολουθήσε παράκτια διαδρομή. Το ερώτημα είναι οι τρεις μέρες που έκανε αυτό το στράτευμα των 3 χιλιάδων οπλιτών να φθάσει στη Γίγωνα, καλύπτουν την κίνηση αυτή; Την διόρθωση έκαναν οι φιλόλογοι επειδή η πόλη Βέρροια βρίσκεται σε αντίθετη θέση από την Ποτίδαια προς την οποία κατευθύνοντο. Ομως μια τέτοια διόρθωση επιβάλλει να γνωρίζουμε το θαλάσσιο χώρο της εποχής.

Τοποθετώντας σε χάρτη όλες τις πόλεις που αναφέρονται γύρω από τον Θερμαϊκό κόλπο από τους αρχαίους συγγραφείς, όπως είναι η Εύρωπος, Κύρρος, Πέλλα, Ιχναι, Χαλάστρα, Σίνδος, Θέρμη καθώς και τους αρχαιολογικούς χώρους που συνιστούν οικισμούς, όπως αυτοί που είναι κοντά στα Λευκάδια, τον Κοπανό, την Ν. Νικομήδεια αλλά και την Μεθώνη και Πύδνα, διαμορφώνουμε το περίγραμμα του Θερμαϊκού κόλπου κατά την περίοδο του 5ου και 4ου π.Χ. αιώνα. Κατά την περίοδο του 1ου π.Χ. αιώνα ο Θερμαϊκός είχε πλέον διαμορφωθεί με τον αποχωρισμό και την δημιουργία της λίμνης του Λουδία, όπως περιγράφει ο Στράβωνας. Κατά τον Στράβωνα ο Λουδίας εκπηγάει από την λίμνη. Από δε την παραλία, όπου εκβάλλει, αναπλέοντάς τον κανείς ύστερα από 120 στάδια (22 χλμ.) προσεγγίζει την Πέλλα, η οποία είναι πόλη σημαντική και έχει την ακρόπολή της μέσα στη λίμνη (Σχ. 1 & 4).

Στα προηγούμενα αναφέραμε τον όρο Γεωγραφική Μακεδονία διαστέλλοντάς τον από εκείνο της Ιστορικής Μακεδονίας, τονίζοντας ότι ο όρος Γεωγραφική Μακεδονία αποτελεί κατασκευάσμα προπαγάνδας. Πραγματικά αποτελεί αυθαιρεσία να χαράσσει κανείς γεωγραφικά σύνορα με την πρόθεση να ικανοποιήσει πολιτικές, εθνικές, ή κρατικές επιδιώξεις. Ο όρος ιστορική Μακεδονία αποτελεί το αντιστάθμισμα της γεωγραφικής, γιατί πράγματι όσοι προσπάθησαν να καθορίσουν τα όρια της Μακεδονίας μέσα στα πλαίσια της επιστήμης της χαράσσουν αυτά στη θέση κατά προσέγγιση της Μακεδονίας του Φιλίππου. Βλ. και όσον αφορά στην ιστορία της Μακεδονίας.

Ευτυχώς τα τελευταία χρόνια έχουμε αναπτύξει το αίσθημα της εθνικής μας αυτογνωσίας το οποίο εδραιώνεται από τα διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα στη Μακεδονία και τα οποία σφραγίζουν το γεγονός ότι οι κάτοικοι στο χώρο αυτό έχουν ρίζες ελληνικές. Τα ευρήματα των βασιλικών τάφων της Βεργίνας. Η χρυσή λάρνακα με το 16άκτινο αστέρι, αλλά και η λάρνακα του προθαλάμου με το 12άκτινο, τα διασκορπισμένα στο δάπεδο χρυσά δισκάρια με το 8άκτινο αστέρι, που η σκαπάνη του Ανδρόνικου έφεραν στην επιφάνεια μας το επιβεβαιώνουν. Αλήθεια ποιός είναι ο συμβολισμός του «Αστρου της Βεργίνας» ;

Αν συνδυάσουμε τα ευρήματα της Βεργίνας με τους αρχαιολογικούς χώρους των Λευκαδίων, Κοπανού, μεταξύ Βερροίας και Εδεσσας και ιδία με τον τάφο του Λύσωνα και Καλλικλέους στις κόγχες του οποίου υπάρχουν τοιχογραφίες, όπου απεικονίζεται και ασπίδα με την παράσταση του οκτάκτινου αστέρα, νοιώθουμε έντονο πλέον το αίσθημα της δικαιωματικής προγονικής κληρονομιάς στο χώρο.

Συντημήσαμε σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη του θέματος και διακινδυνεύουμε και κάποια ασάφεια των όσων παραθέτουμε. Ο περιορισμός όμως του χώρου που επιβάλλεται από την εγκύκλιο του Συνεδρίου είναι σεβαστός και έτσι προσδοκούμε στην συμπλήρωση και την ολοκλήρωση του θέματος σε μιας άλλης μορφής έκδοση.

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

Για την μελέτη χρησιμοποιήθηκαν κατά βάση μόνο αρχαίοι συγγραφείς (Μεταφράσεις). Από δε τους νεωτέρους δύο βιβλία, κυρίως για τα αρχαιολογικά ευρήματα.

ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

1. Ομήρου Ιλιάδα
2. Ηροδότου Ιστορίες
3. Θουκυδίδου Ιστορίες
4. Πλουτάρχου «Βίοι Παράλληλοι»
5. Αρριανού «Αλεξάνδρου Ανάβασις»
6. Πολύβιου Ιστορίες
7. Στράβωνα «Γεωγραφικά»

ΝΕΩΤΕΡΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. ΒΕΡΓΙΝΑ: Μανώλη Ανδρόνικου ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε. 1992.
2. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ: 4.000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και πολιτισμού, ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε. 1992.

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΛΑΜΙΚΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΛΕΚΑΝΗΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ**

ΜΑΖΗΣ Ι. Θ.

Τμήμα Μετάφρασης και Διερμηνείας,
Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εισήγηση αυτή εκτίθενται τρία σημεία που ανατρέπουν την μέχρι σήμερα δυτική αντίληψη για την γεωπολιτική σημασία της Τουρκίας ως περιφερειακής δύναμης στη Μ. Ανατολή.

α) Το γεγονός ότι η Τουρκία βρίσκεται σε μια πολιτικώς υποσχίζοιδη κατάσταση, μια κρίση ταυτότητας σε ό,τι αφορά στον κοσμικό ή τον ισλαμικό της χαρακτήρα. Γίνεται επίσης μια περιγραφή των σημαντικότερων κλάδων του τουρκικού ισλαμικού κινήματος.

β) Το ότι το μειονοτικό μωσαϊκό των εθνοτήτων που διαβιούν στο έδαφος της σύγχρονης Τουρκίας αποτελεί όχι μόνον κίνδυνο για την υπόσταση του τουρκικού κράτους αλλά και ουσιαστικό σημείο άσκησης ελέγχου επί της χώρας αυτής από δυνάμεις που επιδιώκουν τη συγκράτησή της στη σφαίρα της γεωπολιτικής τους επιρροής και τη χρησιμοποίησή της ως στρατηγικού βραχίονα στην περιοχή της Μέσης και Εγγύς Ανατολής. Η εμφανής όμως ασυμφωνία χειρισμών μεταξύ των ανωτέρω μητροπολιτικών δυνάμεων και ο μεταξύ των διαγκωνισμός στην περιοχή, δημιουργεί καταστάσεις που θα ταλανίζουν εσαεί τον τουρκικό λαό αλλά και όλες τις άλλες εθνικές ομάδες που διαβιούν στο τουρκικό έδαφος.

γ) Επίσης, το γεγονός ότι ο συνδυασμός των ανωτέρω δύο στοιχείων, προκαλεί μία ακόμη αποσταθεροποιητική συνιστώσα για τη γεωστρατηγική ισορροπία στην περιοχή, στο βαθμό που αυτή εξαρτάται από τον παράγοντα Τουρκία.

RESUMÉ

Cette communication met en lumière 3 points qui bouleversent la conception occidentale admise jusqu' à ce jour sur l' importance géopolitique de la Turquie en tant que puissance régionale au Moyen Orient.

a) Le fait que la Turquie se trouve dans une situation de scission politique, de crise d' identité en ce qui concerne son caractère laïc ou islamique. On y trouve également une description des branches les plus importantes du mouvement islamique turc.

b) Le fait que la mosaïque des ethnies vivant sur le sol de la Turquie actuelle consiste non seulement un danger pour l' existence de l' État turc mais aussi un élément essentiel de contrôle de ce pays par les puissances qui visent à son maintien

dans la sphère de leur influence géopolitique et à son utilisation en tant que bras de fer stratégique dans la région du Proche et Moyen Orient.

Cependant, la discordance visible dans la région créent des situations qui ébranleront indéfiniment le peuple turc ainsi que tous les autres groupes ethniques qui vivent sur le sol turc.

c) Le fait aussi, que la combinaison des 2 points précédents provoque également une composante d'instabilité pour l'équilibre géostratégique de la région dans la mesure où celle-ci dépend du facteur Turquie.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όπως φαίνεται και από τον τίτλο της εργασίας αυτής, θα ήθελα να καταστήσω εμφανή μια μεγάλη αμφιβολία που ταλανίζει τη σκεπτομένη Δύση τον τελευταίο καιρό, μετά από τις κοσμογονικές αλλαγές που χαρακτήρισαν τη γεωπολιτική διάταξη το πλανήτη, μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και, ιδιαίτερα, μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα στη Σοβιετική Ένωση εναντίον του Μ. Γκορμπατσόφ και την ανάληψη της εξουσίας από τον Μ. Γιέλτσιν.

Ας γίνω σαφέστερος:

α) Πιστεύω πως η Τουρκία βρίσκεται σε μια πολιτικώς υποσχιζοειδή κατάσταση, μια κρίση ταυτότητας σε ό,τι αφορά στον κοσμικό ή τον ισλαμικό της χαρακτήρα.

β) Θεωρώ ότι η εθνολογική σύνθεση ή, διαφορετικά, το νεονοτικό μωσαϊκό των εθνοτήτων που διαβιούν στο έδαφος της σύγχρονης Τουρκίας αποτελεί όχι μόνον κίνδυνο για την υπόσταση του τουρκικού κράτους αλλά και ουσιαστικό σημείο άσκησης ελέγχου επί της χώρας αυτής από τις μεγάλες δυνάμεις που επιδιώκουν τη συγκράτησή της στη σφαίρα της γεωπολιτικής τους επιρροής και τη χρησιμοποίησή της στρατηγικού υπηρέτη στη περιοχή της Μέσης και της Εγγύς Ανατολής. Το πρόβλημα, όμως, για τη Τουρκία συνίσταται, τελικώς, στο ότι οι δυνάμεις αυτές δεν συμφωνούν μεταξύ τους και ο αγώνας επιρροής τους στη περιοχή δημιουργεί εξαιρετικά εύφλεκτες καταστάσεις που θα ταλαωίζουν εσασεί τον τουρκικό λαό αλλά και όλες τις άλλες εθνότητες που διαβιούν στο τουρκικό έδαφος.

γ) Εκτιμώ, επίσης, ότι ο συνδυασμός των ανωτέρω δύο στοιχείων προκαλεί μία ακόμη αποσταθεροποιητική συνιστώσα για τη γεωστρατηγική ισορροπία στη περιοχή, στο βαθμό που αυτή εξαρτάται από τον παράγοντα Τουρκία.

Η συνειδητοποίηση, βέβαια, από το τουρκικό καθεστώς του προβλήματος της εθνικο-κρατικής ασυνέχειας και της, ως εκ τούτου, στρατηγικής αστάθειας που το διέπει είναι εκείνη η οποία οδηγεί μαθηματικά τις ηγεσίες της χώρας αυτής σ' αυτό που ονομάζω «γεωπολιτικό πανικό». Η κατανόηση από τον σύγχρονο Δυτικό παρατηρητή του γεωπολιτικού αυτού πανικού αποτελεί μοιραία την πτώση του μύθου της ισχυρής Τουρκίας και του αναβαθμισμένου ρόλου της ως περιφερειακής δύναμης.

Η τελευταία όξυνση το Κουρδικού ζητήματος στη ΝΑ Τουρκία, με εκατοντάδες νε-
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας. Α.Π.Θ.

κρούς και τραυματίες, όξυνση που εξελίσσεται σε ολοκληρωτικό πόλεμο από πλευράς των Κούρδων και σε γενοκτονία από πλευράς των Τούρκων, ιδιαίτερα τη στιγμή που η Τουρκία με δηλώσεις των Οζάλ, Ντεμιρέλ κι Ντεκτάς προτάσσει την αδιαλλαξία της στο Κυπριακό και καταστρέφει το διάλογο, μάλλον επιβεβαιώνει τις παραπάνω σκέψεις.

Η Τουρκία πρέπει να πάψει να λειτουργεί ως ο «αγχώδης τραπεζοκόμος» των μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή, εάν θέλει να διαφυλάξει την κρατική της υπόσταση και την ειρήνη στο άνω άκρο της ημισελήνου του Κεντρικού Ισλάμ, αλλά και να προωθήσει την εσωτερική της ευημερία.

1) Το Ισλαμιστικό κίνημα στη Τουρκία: δομές, μορφές και ιδεολογία.

Η θεώρηση της Τουρκίας ως τμήματος του Κεντρικού Ισλάμ σ' αυτό το πόνημα, πηγάζει από δύο, ιστορικής και πολιτικής φύσεως, δεδομένα.

Είναι γνωστό ότι κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το Αιγαίο, Μαύρη και Ερυθρά Θάλασσα, τα Στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελλίων χαρακτηρίστηκαν από τους Οθωμανούς ως Daar al-Islam.¹ Ο Παύλος Χιδίρογλου αναφέρει επίσης ότι στο χώρο αυτό οι έμποροι έπρεπε να κινούνται σύμφωνα με τις προβλεπόμενες από το οθωμανικό κράτος διατάξεις.² Το Ισλάμ τέθηκε ριζικά εν αμφιβόλω στην Τουρκία μετά την αυταρχική επιβολή λαϊκιστικού καθεστώτος από τον Κεμάλ το 1923. Ο Κεμάλ δεν επιδίωξε μια πλήρη «υποταγή» της θρησκείας στο κράτος. Επιδίωξε και, κατ' αρχάς τουλάχιστον, πέτυχε την αφαίρεση του Ισλάμ από τον πολιτιστικό ιστό της χώρας και μια οριστική της ρήξη με το ισλαμικό της παρελθόν. Τίποτα στον κεμαλικό Συνταγματικό Χάρτη δεν έπρεπε να θυμίζει την ισλαμική ταυτότητα της Τουρκίας. Συνέχεια αυτής της λογικής αποτελεί και η αίτηση της Τουρκίας για έναξή της στην Ε.Ο.Κ.

Παρολ' αυτά, το Ισλάμ παραμένει θρησκεία του συνόλου σχεδόν του τουρκικού λαού και η εφαρμογή των θρησκευτικών κανόνων είναι λεπτομερής και πειζμών, ιδίως μεταξύ των χωρικών και των μικροαστών εμπόρων.

Η βίαιη προσπάθεια του Κεμάλ για τον ξεριζωμό του Ισλάμ από τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα δεν μπορούσε παρά να επιφέρει τα αντίθετα αποτελέσματα. Από την άλλη πλευρά, δεν μπορούμε παρά να υπογραμμίσουμε ότι, ακόμη και στα πλαίσια της σύγχρονης επίσημης εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας και της προώθησης των παντουρκιστικών και τυρανιστικών της βλέψεων, σημειώνεται αντικεμαλική στροφή με την έννοια της επαναδραστηριοποίησης των ισλαμιστικών κελυεσμάτων. Δεν είναι δηλαδή δυνατό να παρακαμφθούν από τη γεωπολιτική ανάλυση των κινήματων του Κεντρικού Ισλάμ γεγονότα, όπως αυτά που παρατηρούνται στη σύγχρονη Τουρκία και τα οποία, ανεξάρτητα από την επίσημη κρατική τους στήριξη, δεν μπορούν παρά να απηχούν στενές και ισχυρές διασυνδέσεις με τα θρησκευτικο-πολιτικά πιστεύω των ευρύτερων τουρκικών μαζών. Ας γίνουμε όμως πιο σαφείς:

1. Βλ. The Encyclopaedia of Islam, III, p. 1182a.

2. Βλ. ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, «Σουλτανικά Βεσάτια», Επετησίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία VII, 1979, σ. 114-115.

α) Η Τουρκία είναι κατ' αρχήν μέλος του Συμβουλίου Υπουργών των Ισλαμικών Χωρών³ ή αλλιώς, της Οργάνωσης Ισλαμικής Διάσκεψης (Organisation of Islamic Conference/Conférence Islamique).

β) Προώθησε την ανάπτυξη στρατιωτικής συνεργασίας με τις αραβικές χώρες (Σ. Αραβία, Ιορδανία, Τυνησία) στον τομέα της στρατιωτικής εκπαίδευσης.

γ) Υπέγραψε σχετικά πρόσφατα ιδιαίτερης βαρύτητας συμφωνίες με την Ισλαμική Διάσκεψη. Οι συμφωνίες αυτές είναι οι εξής:

i. η Συμφωνία της 2-7-1982⁴, η οποία αποτελεί κοινή απόφαση των ισλαμικών κρατών-μελών να ενισχύσουν και να βελτιώσουν την οικονομική, τεχνική και εμπορική συνεργασία μεταξύ τους, με τη δημιουργία κοινών προγραμμάτων οικονομικής συνεργασίας, την αναλλαγή ειδικευμένου τεχνικού προσωπικού, την μείωση ή εξάλιψη του τελωνειακού φόρου, τη συμμετοχή στις εκθέσεις των ισλαμικών χωρών και την ίδρυση κέντρου για την εξέλιξη του εμπορίου (Κοινή Αγορά των Ισλαμικών Χωρών),

ii. η δεύτερη Συμφωνία της 12-7-1982² περιλαμβάνει την απόφαση της Οργάνωσης Ισλαμικής Διάσκεψης και της τουρκικής κυβέρνησης να ιδρύσουν στην Κωνσταντινούπολη «Κέντρο Έρευνας της Ισλαμικής Ιστορίας, της Τέχνης και του Πολιτισμού» που λειτουργεί ήδη μαζί με το Εκπαιδευτικό Κέντρο της Άγκυρας.

Ως ολοκλήρωση όλων αυτών προστίθεται η απόφαση του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (27-6-84) να συγκροτήσει «Ίδρυμα Έρευνας Τουρκοαραβικών Σχέσεων», του οποίου επίτιμος πρόεδρος θα είναι ο εκάστοτε Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών.

Αυτά, σε ό,τι αφορά στην επίσημη τουρκική θέση απέναντι στο Ισλάμ. Υπάρχει, όμως, και η διάσταση της «επιστροφής του Ισλάμ» στις ευρύτερες λαϊκές μάζες και θα πρέπει να προβούμε στην ανάλυση αυτού του φαινομένου, το οποίο συμπληρώνει την επίσημη κρατική πολιτική αλλά και αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, το σοβαρότερο στοιχείο που εκτρέφει τις ανωτέρω προαναφερθείσες κινήσεις σε επίπεδο τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις μορφές αυτής της «επιστροφής του Ισλάμ» στην τουρκική κοινωνία και πολιτική:

α. Την ανάκτηση της ισλαμικής συμβολικής από τα συντηρητικά κόμματα που διατηρούν παρόλ' αυτά ένα κοσμικό πρόγραμμα.

β. Την εμφάνιση ενός ισλαμικού πολιτικού κινήματος το 1970 υπό τον τίτλο «Κόμμα της Εθνικής Σωτηρίας» του Νεκμεντίν Ερμπακάν.

γ. Την ύπαρξη δικτύων θρησκευτικού ιερού κηρύγματος, κατά το μάλλον ή ήττον ακτιβιστικών, τα οποία, όμως, δεν αποτελούν συγκροτημένες πολιτικές δυνάμεις. Οι

3. Σ.Σ.: Η Οργάνωση της Ισλαμικής Διάσκεψης εδρεύει στην Τζέντα, έχει δομή ανάλογη με αυτήν του Ο.Η.Ε., μετέχουν σ' αυτήν 47 κράτη-μέλη που αντιπροσωπεύουν περίπου 900 εκατ. μουσουλμάνους και οι αποφάσεις της έχουν ιδιαίτερο ειδικό βάρος στο μουσουλμανικό κόσμο. Η Οργάνωση δημιουργήθηκε τον Μάιο το 1971 μετά την πρώτη Ισλαμική Διάσκεψη Κορυφής, που συνεκλήθη στο Rabat το Σεπτέμβριο του 1969 ως ένδειξη διαμαρτυρίας για τον εμπρησμό Τεμένους Al-Aqsa της Ιερουσαλήμ από μέρους του σιωνιστικού κινήματος.

4. Βλ. Τουρκική Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας Α.Π.Θ. Οχλείω στην ευγενική συνδρομή του Π. Χιδிரόγλου.

κυριότεροι φορείς αυτών των δικτύων είναι οι ισχυρές κοινότητες των σούφι, οι οποίες αποτελούν σημαντικές κοινωνικές δυνάμεις που επέτρεψαν στο «εσωτερικό» στοιχείο του Ισλάμ να επιβιώσει μέχρι σήμερα. Οι κυριότερες από αυτές τις αδελφότητες που διαθέτουν εκατομμύρια πιστούς, είναι οι εξής:

i. Η Νακσιμπεντί, αδελφότητα του 13ου αιώνα, προερχόμενη από την Κεντρική Ασία. Η αδελφότητα αυτή θεωρείται ως υποστηρίκτρια του νυν Προέδρου Οζάλ, για τον οποίο λέγεται ότι είναι και μέλος της.

ii. Η αδελφότητα των Μπεκτασί, με έντονα σιτικά χαρακτηριστικά αλλά και στοιχεία νεοπλατωνικού συγκριτισμού. Κυριαρχεί στις ημινομαδικές φυλές της Ανατολίας όπως αυτές των Ταχταρί, των Τουρκομάνων, των Γιουρούκων και των Κιζιλμπασί.

Η παραδοσιακή όμως ειρηνοφιλία των σούφι δεν πρέπει να θεωρηθεί αδράνεια. Οι κοινότητες αυτές, αφού κατάφεραν να πολλαπλασιάσουν τα Ιεροσπουδαστήρια στο τουρκικό έδαφος, πέτυχαν για λογαριασμό τους το δικαίωμα της ίδρυσης ολοκληρωμένων Λυκείων: Το 1970 υπήρχαν στην Τουρκία 40 τέτοια Λύκεια, το 1980 έγιναν 250 και το 1990 έφθασαν τα 390 από τα οποία αποφοιτά το 15% του δυναμικού της Μέσης Εκπαίδευσης.

Πέραν τούτου, πολλαπλασιάζονται διαρκώς οι βιβλιοθήκες και οι εκδοτικοί οίκοι ισλαμιστικού περιεχομένου. Στους χώρους τους οι νεαροί ισλαμιστές – που προέρχονται συνήθως από τις τάξεις των απογοητευμένων πρώην αριστεριστών – μπορούν να βρουν, εκτός από την «Zaman» και περιοδικά όπως το «Iktibas», επίσης και απαγορευμένες από το καθεστώς κασέτες με διδάγματα του εξορίστου Cheikh Fathullah που δρουν για λογαριασμό της Τεχεράνης. Αναφέρω ένα περιστατικό που είχε συγκλονίσει την τουρκική Εθνική Ασφάλεια και τον τουρκικό Τύπο. Τον Ιανουάριο του 1987, ο Πρόεδρος Εβρέν ανακοίνωσε την εξάρθρωση ενός δικτύου του Hezbollah. Όλοι οι συλληφθέντες εξεδιώχθησαν από το στράτευμα.

iii. Η αδελφότητα των Σουλεΰμαντζί, η οποία ιδρύθηκε στην δεκαετία του 1950 από τον νακσιμπεντί Cheikh Süleyman Seyfullah (1863-1946, καταγόμενο από το Ερζερούμ), με κύρια ενασχόληση τη θρησκευτική εκπαίδευση. Η αδελφότητα αυτή έχει έντονα χαρακτηριστικά ισλαμιστικού ριζοσπαστισμού και έχει επιτελέσει σημαντικές προόδους τα τελευταία χρόνια στην εξάπλωση του δικτύου των πυρήνων της στην Τουρκία, αλλά και στις μάζες των Τούρκων εργαζομένων (μεταναστών) του εξωτερικού. Η ιδεολογία της δεν είναι απολύτως γνωστή διότι, σε αντίθεση με τις άλλες ισλαμιστικές αδελφότητες της Τουρκίας, οι σουλεΰμαντζί αποφεύγουν εκ πεποιθήσεως της έκφραση των αντιλήψεών τους δια του Τύπου. Θεωρούνται φανατικοί αντιδυτικοί και αντίθετοι σε κάθε είδους νεωτερισμό.

iv. Η αδελφότητα των Νουρτζού (Αδελφοί του Φωτός), συγγενής με αυτήν των νακσιμπεντί που αναγνωρίζουν ως Άγιο και Διδάσκαλο τον Μπεντί Ουζαμάν Σάϊντ-ι-Νουρσί (1876-1962, καταγόμενο από το κουρδικό χωριό Νουρς του τουρκικού

1. Βλ. ό.π. αφ. 17752

2. Βλ. ό.π. αφ. 17772

Κουρδιστάν). Ο ιεροκήρυκας αυτός πέθανε μετά από ένα μακρύ και σκληρό αγώνα εναντίον του «βέβηλου» ρεμπουμπλικανικού καθεστώτος του Κεμάλ Αττατούρκ. Ο χώρος ταφής του Νουρσί θεωρείται ακόμη και σήμερα μυστικός από τις αρχές. Θεωρητικό του έργο, που αποτελεί άξονα αναφοράς των οπαδών του, είναι το «Επιστολές Φωτός» (Risale-i-Nur)¹ και βασική θεωρητική αρχή της αδελφότητας αποτελεί η υποχρέωση της «μόρφωσης και της εκμάθησης των σύγχρονων επιστημών ώστε να γίνουν κατανοητές και να πραγματοποιηθούν οι θεσπίσεις του Θεού». Αποτελεί την πιο ισχυρή μυστικιστική αδελφότητα στην Τουρκία αλλά αποκλείει τον πολιτικό ακτιβισμό ως μέθοδο δράσης. Οι ίδιοι αυτοπροσδιορίζονται ως εξής: «Η δράση μας δεν είναι όμοια με των Ιρανών ούτε έχει κοινά σημεία με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους της Συρίας. Αυτοί θέλουν να μετατρέψουν το κράτος αρχίζοντας «εκ των άνω» ενώ εμείς επιζητούμε την αναμόρφωση της κοινωνίας αρχίζοντας από το άτομο». Η θέση αυτή υποδηλώνει διαδικασίες κοινωνικής αναμόρφωσης μακράς διάρκειας, απροθυμία μετωπικής αναμέτρησης με το ρεπουμπλικανικό κράτος και σχέσεις κράτους-θρησκείας ανάλογες μ' αυτές που αναπτύχθηκαν την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τότε, λόγω της επικρατούσας Χαναφίτικης Σχολής² του σουνιτικού δόγματος, το οποίο ούτως ή άλλως εξασφάλιζε την υπεροχή του κοσμικού κράτους, η θρησκεία χρησιμοποιήθηκε ως όπλο εναντίον της χριστιανικής Ευρώπης και του «σχιματικού» σιιτικού Ιράν, ταυτοχρόνως. Ο κλήρος ήταν άμεσα ελεγχόμενος από το κράτος. Μετά το «θάνατο» του «Μεγάλου Ασθενούς», ο Κεμάλ αύξησε τον έλεγχο του κράτους επί του κλήρου και μετέτρεψε όλους τους κληρικούς σε δημοσίους υπαλλήλους. Η αδελφότητα εμφανίστηκε στη Δυτική Τουρκία τη δεκαετία του 1920 και σήμερα αριθμεί περίπου 2.000.000 οπαδούς που χαρακτηρίζονται από τα έντονα αντικομμουνιστικά τους αισθήματα και μια τάση «λατρείας της επιστήμης» που, όμως, είναι σαφώς υποταγμένη στο «θέλημα του Θεού». Τα βασικά προβλήματα που προκύπτουν από μια τέτοια αντιμετώπιση όπως και τη διάστασή τους από τις βασικές αρχές της Shari'a σε τομείς όπως του Οικογενειακού Δικαίου, της ισότητας των δυο φύλων, της Κοινότητας των Πιστών (Umma), κτλ., οι νουρτζού δείχνουν μάλλον να τα προσπερνούν, φροντίζοντας να καλύπτονται από έναν λόγο επιμελώς αμφίσημο, ώστε να ικανοποιείται ούτως ή άλλως ο ακροατής σε οποιαδήποτε πλευρά του

1. Σ.Σ.: Τα κείμενα αυτά κυκλοφορούσαν για μεγάλο χρονικό διάστημα παράνομα με τη μορφή χειρογράφων αντιγράφων με αραβικούς χαρακτήρες. Η φιλελευθεροποίηση της θρησκευτικής πολιτικής στην Τουρκία τη δεκαετία του 1950 επέτρεψε την εκτύπωση και ελεύθερη κυκλοφορία τους, αλλά με λατινικούς χαρακτήρες, τους μόνους αποδεκτούς από το ρεπουμπλικανικό καθεστώς. Σήμερα κυκλοφορούν σε μορφή μπουκουράς, ανθολογίας ή και κασέτας και αποτελούν ένα από τα πλέον αποδοτικά προϊόντα της εκδοτικής δραστηριότητας στη γείτονα. Πρόκειται για σκοτεινά κείμενα, υψηλής φιλολογικής αξίας, που προσφέρονται για ποικίλες ερμηνείες και επεξηγήσεις. Το σημείο αυτό είναι πολύ σοβαρό για τους νουρτζού ερμηνευτές τους, στα πλαίσια της σύγχρονης πολιτικο-κοινωνικής πραγματικότητας στην Τουρκία.
2. Σ.Σ.: Μία από τις τέσσερις νομικές σχολές το σουλτανικού Ισλάμ, που πήρε τ' όνομά της από τον Αβου Χανίφα (πέθανε το 160 έτος Εγίρας, 767 μ.Χ.), ιρανικής παραγωγής. Προτείνει το ijtiħad (προσπάθεια προσωπικής ψηφιακή βιβλιοθήκη Θεοφράστου Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ. παρατηρητική μίμηση, κατ' επέκταση, παράδοση).

ιδεολογικο-θρησκευτικού φάσματος κι αν βρίσκεται.¹

Είναι επίσης ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε το γεγονός ότι το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας του Ν. Ερμπακάν έχει αντιγράψει επακριβώς στο πολιτικό του πρόγραμμα το σύστημα προτάσεων των νουρτζού μεταξύ των οπαδών και των μελών του και ελέγχει μ' αυτόν τον τρόπο μια εκλογική βάση που αποτελείται από τμήματα των μεσαίων τάξεων όπως μικρομεσαίους επιχειρηματίες, βιοτέχνες κτλ.

Η αδελφότητα υποστηρίζει επίσης το Κόμμα του Ορθού Δρόμου του Σ. Ντεμιρέλ, στα πλαίσια του οποίου αριθμεί πολλά μέλη και ως εκ τούτου αυτή τη στιγμή έχει σαφή πρόσβαση στην εξουσία. Το γεγονός αυτό, άλλωστε, δεν είναι καινοφανές, με δεδομένη τη μέθοδο της αδελφότητας να διεισδύει στην κρατική μηχανή και στους πολιτικο-θρησκευτικούς και στρατιωτικούς κύκλους. Ο νουρισμός μπορεί να καυχηθεί για μια μακρόπνοη και επιτυχή στρατηγική διείσδυσης στους μηχανισμούς της κρατικής γραφειοκρατίας, στις εθνικές επιχειρήσεις, τα πανεπιστημιακά ιδρύματα, τους επίσημους θρησκευτικούς θεσμούς των διάφορων κομμάτων της Δεξιάς εκτός των προαναφερθέντων, όπως και στο στρατό.

Από την άλλη πλευρά, το κράτος δεν φαίνεται να είναι τόσο άμοιρο ευθυνών γι' αυτή τη διείσδυση τη στιγμή που, μέσω της «Διευθύνσεως Θρησκευτικών Υποθέσεων»,² υπηρεσίας κατευθείαν συνδεδεμένης με τις Υπηρεσίες του Πρωθυπουργού, οι αρχές της Άγκυρας ελέγχουν όλα τα ισλαμιστικά θεσμικά όργανα της χώρας!

Είναι ευνόητο βέβαια ότι οι τουρκικές αρχές παίζουν το παιχνίδι που προσπάθησε να παίξει και ο Πρόεδρος Σαντάτ με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους. Κατέστη, όμως εμφανές ότι είναι ιδιαίτερος επικίνδυνα αυτού του είδους τα επινοήματα. Στην ίδια την πολιτική ιστορία του νουρισμού, μπορούμε να αντιληφθούμε ότι ανάλογες απόπειρες δεν καρποφόρησαν και απερρίφθησαν από την αδελφότητα, η οποία έχει να παρουσιάσει από το 1924 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980 τουλάχιστον 800 δικαστικές αντιπαραθέσεις με την κεντρική εξουσία.

Είναι αξιόλογο το γεγονός ότι ο τουρκικός κλάδος του Hezbollah άρχισε να ασχολείται με τη διάβρωση των θρησκευτικών αδελφοτήτων, όπως του νουρισμού, ώστε να ασκήσει την κατάλληλη στιγμή έλεγχο στην τουρκική κοινωνία, κι όχι να έλθει σε απευθείας σύγκρουση με τις δυνάμεις καταστολής. Φυσικά, η Άγκυρα, έχοντας αντιληφθεί τη σοβαρότητα του θέματος αλλά μη μπορώντας να κάνει διαφορετικά, συντηρεί εδώ και αρκετό καιρό ένα δημόσιο διάλογο ο οποίος φαίνεται ότι θα διαρκέσει ακόμη επί μακρόν. Πρόκειται για την διερεύνηση του θέματος του κατά πόσον ο νου-

1. Σ.Σ.: Ο Safa Mürsel, φημισμένος νουρτζού διανοούμενος, περιγράφοντας την ιδανική, κατά τους νουρτζού, οικογένεια, παρουσιάζει την γυναίκα: α. να έχει το δικαίωμα να ζητήσει η ίδια διαζύγιο, υπό... ορισμένες προϋποθέσεις, και β. της αναγνωρίζει το δικαίωμα να εργάζεται, αν και δεν... το συνιστά απολύτως. Επίσης, παρουσιάζει το δικαίωμα για έναν μουσουλμάνο να νυμφεύεται τέσσερις γυναίκες ως «κοινωνιολογικός αποδεκτός»! Βλ. MÜRSEL S., Bediüzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi, (Το Θάυμα της εποχής Του- Ο Said-i Nursî και η φιλοσοφία του), 3η έκδοση, Yeni Asya y, Κωνσταντινούπολη 1980, σ. 125 κ.ε.

2. Βλ. Turkish Republic of Turkey Ministry of Religious Affairs, Τμήμα Γεωλογίας Α.Π.Θ.

ρισμός αποτελεί θρησκευτικό Τάγμα (Tarika), πράγμα που από νομική άποψη έχει μεγάλη σημασία για το μέλλον της αδελφότητας.¹

Διότι, εάν ο νουρισμός αποτελεί Tarika, εμπίπτει αμέσως στις διατάξεις ενός κεμαλικού νόμου του 1925, ακόμη εν ισχύ, έστω και εάν εφαρμόζεται πλημμελώς, που απαγορεύει σαφώς οποιαδήποτε δραστηριότητα θρησκευτικού Τάγματος στο έδαφος της Τουρκίας. Αντιθέτως, ως ελεύθερη ομάδα ανθρώπων οι οποίοι έχουν τις ίδιες ιδέες, η αδελφότητα μπορεί να διεκδικήσει την αναγνώριση του δικαιώματός τους στην ελευθερία του «συνεταιρίζεσθαι», όπως και την εγγύηση του δικαίωματος της ελευθερίας της σκέψης, όπως αυτή απορρέει από το Σύνταγμα.²

Η άποψη κατά την οποία ο νουρισμός αποτελεί θρησκευτικό Τάγμα (Tarika) θεμελιώνεται, κατά τη γνώμη μας, από τα εξής χαρακτηριστικά της αδελφότητας:

- α. υπάρχει ο ιδρυτής 'Άγιος,
- β. υπάρχει κανονική γραμμική διαδοχή Μαθητών,
- γ. υπάρχουν οι δομές που επιτρέπουν την ανάπτυξη «κοινοτιστικών» κοινωνικών πυρήνων ζωής,
- δ. υπάρχει γραπτή και προφορική παράδοση,
- ε. υπάρχει δογματική, θρησκευτικό τυπικό που προσομοιάζει με αυτό πολλών Tarika και πολυάριθμοι οπαδοί, έτοιμοι να πειθαρχήσουν ασυζητητί στους κανόνες της αδελφότητας.

Υποστηρίζεται, επίσης, ότι οι νουρτζού δεν αποτελούν παρά το φανερό τμήμα του Τάγματος των Νακσιμπεντί.³ Το βέβαιο πάντως είναι ότι πολλοί αδελφοί του Τάγματος ήσαν μέλη των νακσιμπεντί, προεξάρχοντος του ίδιου του ιδρυτή του Τάγματος του Σαϊντ-ι-Νουρσί.

Οι σχέσεις των νουρτζού με τους αδιάλλακτους των σουλεϊμαντζί, οι ιδεολογικές συγγενείες τους με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους — το παραδέχονται οι ίδιοι — και αυτός ο αμφίβολος πολιτικο-θρησκευτικός τους λόγος που παραπαίει ανάμεσα στον επιστημονισμό και το «καθαρό» Ισλάμ, δημιουργούν σε πολλούς σοβαρούς δυτικούς ανατολιστές αναλυτές πλήθος αμφιβολιών για το κατά πόσον δεν είναι ευάλωτο

1. Σ.Σ.: Ανάλογος διάλογος για το κατά πόσον και ο ελευθεροτεκτονισμός αποτελεί Tarika υφίσταται σε σημαντικό βαθμό στην Τουρκία. Είναι όμως έκδηλο ότι σινητρείται κυρίως από τα εθνικιστικά και ισλαμιστικά κόμματα τα οποία προσάπτουν τις συνήθεις κατηγορίες στο Τάγμα: ξενοζίνητο, άθεο, αντιισλαμικό κτλ. βασιζόμενα στο υλικό που τους προσφέρουν διάσημοι μουσουλμάνοι οθωμανοί ιστορικοί, όπως ο Asım στην Ιστορία του (βλ. σχετ. Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar, υπό İhhami Soysal, 4η έκδοση, Istanbul 1988).

2. Σ.Σ.: Βέβαια, το πώς συμβιβάζεται η ελευθερία της σκέψης που απαιτούν για την αδελφότητά τους οι νουρτζού και ο πρωτόγονος αντικομμουνισμός τους, παραμένει προς εξέταση. Όπως προς εξέταση παραμένει και το πώς συμβιβάζεται το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης που υποτίθεται ότι απορρέει από το τουρκικό Σύνταγμα και η άγρια καταστολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων της ελευθεροτυπίας που λαμβάνει χώρα καθημερινά στη σύγχρονη Τουρκία.

3. Σ.Σ.: Βλ. Abdülbaki Gölpınarlı, Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar (Οι θρησκευτικές Σχολές και οι Αδελφότητες στην Τουρκία), Gerçek Yay, Istanbul 1969. Ο συγγραφέας εξετάζει το νουρισμό στο γενικό πλαίσιο του πεδίου των θρησκευτικών

σε επικίνδυνες «παραδρομές» και ευπρόσβλητο από «παρερμηγνείες» ριζοσπαστικών στοιχείων που υπάρχουν στην αδελφότητα και είναι φυσικό να αναμένουν τη συγκυρία για να εκδηλωθούν .

«Γενικώς, πρέπει να παραδεχθούμε ότι οι ιδεολόγοι της αδελφότητας των νουρτζού δεν καινοτόμησαν και τόσο. Ο θαυμασμός, αναμεμιγμένος με μίσος, που παρουσιάζουν προς τη Δύση, η θέλησή τους να αναστήσουν το μεγαλείο του Ισλάμ μέσω μιας πολιτικής εκσυγχρονιστικών ανοιγμάτων, η πίστη τους στις θετικές επιστήμες, αποδεικνύουν μια ανατίρρητη συγγένεια με τις ιδέες που υποστηρίστηκαν εδώ κι ένα αιώνα από τους υπερασπιστές της ισλαμικής ανανέωσης, είτε πρόκειται για τον Jamaal al-Din al-Afghani, είτε για τους πολυάριθμους ανταγωνιστές του.

»Οι ιδεολόγοι της αδελφότητας δεν επεδίωξαν καθόλου μέχρι σήμερα να ξεκαθαρίσουν πραγματικά την κατάσταση. Προτίμησαν να «παιξουν το χαρτί» του αμφίβολου, του διφορούμενου λόγου που ελίσσεται μεταξύ της ριζοσπαστικής αδιαλλαξίας και του εκσυγχρονιστικού αναθεωρητισμού. Η ευημερία του κινήματός τους και η ταχύτητα με την οποία αναπτύχθηκε την τελευταία δεκαετία μας οδηγούν στη σκέψη ότι η στρατηγική αυτή αποδείχθηκε καρποφόρα.¹

»Το κίνημα των νουρτζού, (Σ.Σ.: είναι σημαντικό να επαναληφθεί) δεν αποτελεί παρά μία από τις πολλές συνιστώσες του τουρκικού ζηλωτισμού.² Ο προσηλυτισμός σε διεθνές επίπεδο γίνεται από το Ινστιτούτο της Αποστολικής Επιστολής του Φωτός (Risale-i-Nur) που έχει την έδρα του στην πόλη El Cerito της Καλιφόρνια». Σε ό,τι αφορά βέβαια στον τουρκικό ζηλωτισμό, με ισλαμιστικό περιτύλιγμα, εναντίον της Ελλάδας, θα αναφερθούμε, ενδεικτικά, σε ελάχιστα μόνο στοιχεία:³

α. Το γνωστό από οκταετίας τουρκόφωνο μηνιαίο θρησκευτικό περιοδικό Hakka Davet (Πρόσκληση στο Θεό), που εξεδίδετο από την «Επιτροπή Κηρυγμάτων και Διαφώτισης των Μουσουλμάνων της Δ. Θράκης»⁴, με την «ηθική και υλική υποστήριξη των Μουφτήδων», επανέλαβε την έκδοσή του, μετά από διακοπή ορισμένων μηνών, με νέο βελτιωμένο σχήμα, ασυγκρίτως καλλίτερο του προηγούμενου, και υπό τον νέο

1. Βλ. DUMONT Paul, «Les "disciples de la lumière". Le mouvement Nourdjou en Turquie», in Radicalismes islamiques, Tome I, (sous la direction d') Olivier CARRÉ et Paul DUMONT, Harmattan, Paris 1985, pp. 241-242.

2. Σ.Σ.: Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο συγγραφέας είναι από τους γνωστότερους Γάλλους ανατολιστές και δεν κάνει λάθος όταν ομιλεί περί «fondamentalisme turc». Δεν υπάρχει δηλ. περίπτωση συγχύσεως από μέρους του, των εννοιών «fondamentalisme Turc» και «fondamentalism islamique». Η έννοια όμως το τουρκικού ζηλωτισμού δεν είναι άλλη από αυτήν του Παντουρκισμού ή αλλιώς, της Τουρκικής Ισλαμικής Ιδέας. Προκύπτει δηλ. ό το τάγμα των Νουρτζού προσωθεί ακριβώς αυτές τις παντουρκικές τάσεις και γι' αυτό χαίρει της «ανοχής» του επίσημου κράτους.

3. Σ.Σ.: Παραθέτω κατά λέξη από: ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Π., Η Θράκη και η Τουρκική Εθνική Ιδέα, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα 1992. Στο έργο αυτό υπάρχει πληθώρα συγκλονιστικών στοιχείων κι αποδείξεων σε ό,τι αφορά στην καλλιέργεια του τουρκικού ζηλωτισμού από το επίσημο κράτος και τις ειδικές του υπηρεσίες.

4. Σ.Σ.: Τα γραφεία του είναι

τίτλο *Yeni Hakka Davet* (Νέα Πρόσκληση στο Θεό).¹ Από τη μελέτη του προκύπτει ότι το περιεχόμενό του, προσαρμοσμένο εξ ολοκλήρου στα γνωστά σωβινιστικά περιοδικά της Κωνσταντινούπολης *Bati Trakya* και *Yeni Bati Trakya Dergisi*, είναι πλέον πολιτικό με φωτογραφίες «καταστροφών», ανθελληνικά σχόλια και άρθρα που μιλούν για την ανάγκη δημιουργίας Αρχιμουφτείας ισοδύναμης προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο, τις «ένοπλες επιθέσεις» ή άλλες που έγιναν δήθεν στα ιερά ιδρύματα από Έλληνες κ.ά.

Ο Τούρκος τ. Υπουργός Εξωτερικών Μ. Γιλμάζ, στην 18η Διάσκεψη των Υπουργών Εξωτερικών των Ισλαμικών Χωρών στο Ριάντ της Σ. Αραβίας, στην οποία συμμετείχε ως εκπρόσωπος της χώρας του που είναι τακτικό μέλος, κατήγγειλε ότι, δήθεν, «ενώ η καλλιεργήσιμη γη στην ελληνική Θράκη ανήκε κατά 84% στους Τούρκους, σήμερα μειώθηκε στο 35%, διότι η Ελλάδα απαλλοτριώνει εκτάσεις αποκλειστικής μουσουλμανικής ιδιοκτησίας».²

γ. Σε προκηρύξεις προπαγάνδας, οι οποίες καλύπτουν κυρίως την περίοδο από τον Ιούλιο του έτους 1988 και εξής, είναι γραμμένες στην τουρκική γλώσσα και προέρχονται και από ανώνυμους φορείς αλλά, ως επί το πλείστον, από επώνυμους (μεταξύ των οποίων η οργάνωση «Απελευθερωτική Ένωση Τούρκων Ελλάδας», το «Αρχηγείο Υπερασπιστών του Τουρκικού Πληθυσμού της Δ. Θράκης»), προβάλλουν σε συχνά διαστήματα αξιοσημείωτα εμπρηστικά συνθήματα, όπως: «Προς απίστευτους Εβραίους, Αρμενίους και Έλληνες [...]. Στον ιερό Ισλαμικό χώρο της Τουρκίας, που ανήκει στους Τούρκους, είναι ανεπιθύμητη η θέα απίστων, το άκουσμα κωδωνοκρουσιών των εκκλησιών, η λειτουργία μειονοτικών σχολείων, οι εμπορικές επιχειρήσεις απίστων [...]. Οι άπιστοι να εγκαταλείψουν τη χώρα όσο το δυνατόν πιο σύντομα»,³ ή ακόμα: «Η σημερινή κατάσταση είναι ηφαιστειο που θα εκραγεί και θα σας στείλει στην Πελοπόννησο, απ' όπου ήλθατε [...]. Τα δάκρυα των *Τούρκων* στη Δ. Θράκη ήδη ακονίζουν τα μαχαίρια μας και πλημμυρίζουν με αποφασιστικότητα τις καρδιές των μαχητών μας. Είμαστε εκατομμύρια και ο Αλλάχ είναι μαζί μας».

δ. Σε τουρκικά σχολικά εγχειρίδια της περιόδου 1978-1991 αλιεύονται ορισμένα πολύ ενδιαφέροντα, σε ό,τι αφορά στην ιεροπολεμική νοοτροπία, σημεία, π.χ.:

ι. Θρησκευτικά Δημοτικού (*Din Dersleri*, Istanbul, I 1978, II 1979): I, σ. 12: «Ο πιο ένδοξος θάνατος είναι να μαρτυρήσεις υπέρ του Ισλάμ. Να μαρτυρήσεις σημαίνει να πεθάνεις, όταν έλθει η στιγμή, για το δίκαιο, την πίστη, την πατρίδα και το έθνος. Ζώντες θνητοί είναι εκείνοι που πέθαναν για να προστατεύσουν την πίστη, το έθνος και την πατρίδα τους».

1. Σ.Σ.: Ο διευθυντής του περιοδικού αυτού, ονόματι Μεμέτ Χασιάν Πατσαμάν, συμμετέχει ενεργά και σε συνέδρια τα οποία καλλιεργούν την ιδέα το μειονοτισμού αλλά και μέσω αυτής την ισλαμική ιδέα στα Βαλκάνια. Προσφάτως (6-6-1991), έλαβε μέρος σε συνέδριο που έγινε στο Σεράγεβο, μαζί με άλλους εκπροσώπους μουσουλμανικών μειονοτήτων της Ευρώπης.

2. Βλ. *Yeni Bati Trakya Dergisi*, 72/1989 in: ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Π., ό.π.

3. Σ.Σ.: Εστάλη από «Μουσουλμάνους Τούρκους» της Γερμανίας στις Διευθύνσεις ομογενειακών Δημοτικών Σχολείων της Κων/πόλης τον Ιούλιο του 1988 (βλ. ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Π., ό.π.).

ii. Θρησκευτικά Λυκείου (Din Kültürü ve Ahlâk, Bilgisi, Istanbul I, 1991, Ankara II, 1991, Istanbul III, 1991):

I, σ. 119: «Αν αποφύγετε τον πόλεμο ο Θεός θα σας τιμωρήσει με βάσανα πυρός και θα φέρει στη θέση σας άλλο λαό».

II, σ. 75: «Όσοι επιδιώκουν να μαρτυρήσουν και να αναδειχθούν τροπαιοφόροι του Ιερού Πολέμου (γαζίδες), τα κατορθώνουν αυτά με την ίδια πίστη (στο Θεό)».

Το ιεροπολεμικό πνεύμα είναι έκδηλο (ξεκάθαρα αναφέρεται το ίδιο το όνομα του Jihad) και η ισλαμιστική σημειολογία προφανής στα κείμενα αυτά, έτσι ώστε κάθε επιπλέον σχόλιο να περιττεύει.

Ας δούμε όμως μερικά ποσοτικά στοιχεία που αναδεικνύουν ανησυχητικά την ισλαμική προσωπικότητα της γείτονος:

– Ένα ποσοστό της τάξης του 40% των εισαγομένων στα πανεπιστήμιά της προέρχεται από ιεροσπουδαστήρια.

– Περισσότερες από 230 νέες ιερατικές σχολές προστίθενται κάθε χρόνο στις ήδη υπάρχουσες.¹

– Χίλια πεντακόσια (1.500) νέα τεμμένα κτίζονται κατ' έτος.

– Με γνώμονα την αυστηρή ισλαμική κατεύθυνση λειτουργούν ήδη 200 εκδοτικοί οίκοι.

– Εκδίδονται 100 μηνιαία και εβδομαδιαία περιοδικά, κυκλοφορούν 150.000 έντυπα και 4 καθημερινές εφημερίδες (Türkiye, Zaman, Milli Gazete, Yeni Asya).

– Ο ετήσιος προϋπολογισμός της Γενικής Διευθύνσεως Θρησκευμάτων υπερβαίνει εντυπωσιακά, μόνος του, εκείνον τεσσάρων άλλων υπουργείων της χώρας, αθροιστικά (Υπουργεία Εργασίας, Εμπορίου, Τουρισμού, Ενέργειας), ενώ τα εγκριθέντα, με 273 ψήφους υπέρ και 191 κατά, κονδύλια για τον προϋπολογισμό του 1991 προβλέπουν αύξησή τους κατά 145% σε σύγκριση με εκείνα του 1990!

– Στη διάρκεια της περιόδου 1980-1987 αποφοίτησαν από τις θεολογικές σχολές του Ιράν, του Ιράκ και του Λιβάνου 22.000 Τούρκοι μολλάδες. Σε σύγκριση με τον αριθμό αυτόν οι διπλωματούχοι αγρονόμοι και απόφοιτοι αστυνομικοί της ίδιας περιόδου ήταν λιγότεροι από τους μισούς.²

– Ο σημερινός Πρόεδρος Τουργκούτ Οζάλ, πιστός μουσουλμάνος και ο ίδιος, το 1986 όταν ήταν Πρωθυπουργός έκανε μερικά θαυμάσια δώρα στο εγχώριο ισλαμιστικό κίνημα, που επηρεάζεται μάλιστα από το Hezbollah:

α. Η «βλασφημία των θείων» τιμωρείται πλέον με φυλάκιση.

β. Απαγορεύεται πλέον στους χριστιανούς ιεραποστόλους να προσηλυτίζουν μουσουλμάνους.

1. Σ.Σ.: Το 1963, υπήρχαν στην Τουρκία 45 Σχολές Ιεροκηρικών και Αρχηγών Προσευχής με 9.248 μαθητές. Το 1978 ο αριθμός των σχολών αυτών υπερδιπλασιάστηκε και, το σπουδαιότερο, ο αριθμός των φοιτητών έφθασε τις 135.00 (βλ. Turkey 1982 Almanac, Ankara 1982, σ. 402). Φυσικά η πηγή αναφέρεται σε ιδρύματα που αναγνωρίζονται από το κράτος. Πλησίον όμως σε αυτά λειτουργεί πλήθος ανεπίσημων Σχολών που χαίρουν της ανοχής της Πολιτείας.

2. Σ.Σ.: TAHERIA A., La Terreur Sacrée, Sylvie Messinger, Paris 1987.

γ. Το Φθινόπωρο του 1986 ήταν έτοιμο σχέδιο νόμου που προέβλεπε μακρές ποι- νές φυλακίσεως για τους «αποστάτες» του Ισλάμ.¹

Από την άλλη, όμως, πλευρά, η τουρκική υπηρεσία πληροφοριών (MIT) κρούει τον κώδωνα του κινδύνου στο Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας το οποίο με τη σειρά του, κρίνοντας ότι η εθνική ασφάλεια έχει διαβρωθεί από ισλαμιστικά στοιχεία, προσφεύ- γει στη «βοήθεια των πανεπιστημίων για την διεξαγωγή έρευνας στον τομέα των πα- ράνομων θρησκευτικών και τρομοκρατικών οργανώσεων».²

– Η ισλαμιστική εφημερίδα *Yeni Asya*» για να τιμήσει την μνήμη του σείχη Σαϊντ-ι- Νουρσί στο κεντρικό τέμενος της Άγκυρας επιτυγχάνει «συμμετοχή 30.000 πιστών μεταξύ των οποίων και βουλευτές του τέως κυβερνώντος Κόμματος της Μητέρας Πατρίδας αλλά και του Κόμματος του Ορθού Δρόμου».³ Δε νομίζει ο καθείς ότι οφεί- λουν να δημιουργηθούν κάποια ερωτηματικά σε ό,τι αφορά στις πιθανότητες προϊού- σας διάβρωσης του κοσμικού καθεστώτος από ισλαμιστικά στοιχεία;

Το 1990 έκανε την εμφάνισή της και στην Τουρκία μια τρομοκρατία ισλαμιστικού τύπου. Τον Ιανουάριο αυτού του έτους δολοφονήθηκε ο Moammar Aksoy, διάσημος συνταγματολόγος, φανατικός εχθρός του hijab και υπερασπιστής των ανθρωπίνων δι- καιωμάτων.

Το Μάρτιο ένας διάσημος κεμαλιστής δημοσιογράφος, ο Cetin Emec, ιδιαίτερα εχθρικός απέναντι στο τουρκικό ισλαμιστικό κίνημα, δολοφονήθηκε στην Άγκυρα μα- ζί με τον οδηγό του. Την πράξη διεκδίκησε μια οργάνωση με το όνομα «Ενωση Τούρκων Ισλαμιστών Κομμάντος».

Τις δολοφονίες του «προδότη του Ισλάμ» Moammar Aksoy και του «σιωνιστή» Cetin Emec διεκδίκησε από τη Βιέννη μια οργάνωση με τίτλο: «Οργάνωση της Ισλαμικής Εκδίκησης».

Το Μάιο ένα ολόκληρο δίκτυο παράνομων ισλαμιστικών οργανώσεων εξαρθρώθη- κε στις πόλεις της Άγκυρας, της Κωνσταντινούπολης και της Μαλάτειας. Τριάντα τρία άτομα συνελήφθησαν με πυρομαχικά και προπαγανδιστικό υλικό. Οι συλληφθέ- ντες ομολόγησαν τις σχέσεις τους με μια «Επαναστατική Ισλαμιστική Οργάνωση του Κουρδιστάν», χομεϊνικής επιρροής.

Το Σεπτέμβριο του 1990 δολοφονήθηκε από ισλαμιστές ο Τούρκος φιλελεύθερος δημοσιογράφος Turan Dursun.

Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους δολοφονήθηκε από παγιδευμένο ταχυδρομικό δέμα στην Άγκυρα η Behriye Uciok, 71 ετών, καθηγήτρια πανεπιστημίου και τέως βουλευ- τής κόμματος της Κεντροαριστεράς με πλούσιο έργο εναντίον του εξισλαμισμού στα πανεπιστήμια. Την πράξη αυτή διεκδίκησε η «Οργάνωση του Ισλαμικού Κινήματος».

2. Ο σύγχρονος στρατηγικός ρόλος της Τουρκίας και η σχέση του με το ισλαμιστι- κό κίνημα.

Με όλα τα ανωτέρω ως δεδομένα, ο γεωπολιτικός ρόλος της Τουρκίας εμφανίζε-

1. Βλ. ό.π.

2. Βλ. «Το Ισλάμ τρομάζει την τουρκική ασφάλεια», ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 12-11-90.

3. Βλ. «Συλληφθέντες στην Κωνσταντινούπολη», ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 12-11-90.

ται σήμερα, κατά τη δική μας άποψη, μειωμένος. Όσο κι αν αυτό ακούγεται παράξενα, πρέπει να καταστήσουμε σαφές ότι μιλούμε για γεωπολιτικό ρόλο της Τουρκίας σε σχέση με καθαρά ενδογενείς παράγοντες που δημιουργούν τις όποιες προϋποθέσεις στρατηγικού ειδικού βάρους της Τουρκίας στο χάρτη των σημερινών διεθνών συσχετισμών. Και αυτό, αφενός διότι μετά την οριστική προσέγγιση Ανατολής-Δύσης αποστερήθηκε η γείτων ένα διαπραγματευτικό στοιχείο προς τις ΗΠΑ, σε ό,τι αφορούσε τουλάχιστον τα μεγάλα μήκους κοινά σύνορά της με την Σοβιετική Ένωση και, αφετέρου, λόγω της γνωστής επιφυλακτικότητας που ενέπνεε και συνεχίζει να εμπνέει το οθωμανικό Ισλάμ αλλά και η κοσμική Τουρκία στον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο.

Βέβαια, όπως αποδείχθηκε ανωτέρω, η Τουρκία έχει αρχίσει και αυτή εδώ και καιρό να «παίζει εν ου παικτοίς» πειραματιζόμενη με το Ισλάμ ως γεωπολιτικό καταλύτη των διμερών της σχέσεων με δυνάμεις της περιοχής και είναι εύκολο ο καθένας να διακρίνει, σύμφωνα με τη ήδη λεχθέντα, την ενδυνάμωση των ισλαμιστικών στοιχείων στην Τουρκία, τα οποία φαίνονται προς το παρόν ικανά να απειλήσουν και ίσως και να ανατρέψουν τον κοσμικό χαρακτήρα του τουρκικού κράτους. Τι αλήθεια να σημαίνει η παραίτηση του Τούρκου Στρατηγού Νετσιπ Τορουμτάι, Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Ενόπλων Δυνάμεων της γείτονος, την οποία υπέβαλε στις 3 Δεκεμβρίου 1990, στον τότε Τούρκο Πρωθυπουργό Γιλντιρίμ Ακμπουλού; Το κείμενο της επιστολής παραίτησης του Στρατηγού είναι αρκετά σκοτεινό αλλά και αρκετά προσπελάσιμο από αυτούς που λαμβάνουν υπόψη τις φήμες που κυκλοφόρησαν στα ανώτατα τουρκικά κυβερνητικά κλιμάκια και οι οποίες φέρουν τον Τορουμτάι διαφωνούντα με την «επιθετική» πολιτική της Τουρκίας στο θέμα του Κόλπου. Οι ίδιοι κύκλοι πιστεύουν ότι ο Στρατηγός διαφώνησε με την πιθανότητα αποστολής στρατιωτικών δυνάμεων της Τουρκίας στον Κόλπο. Στο κείμενο της επιστολής του ο Στρατηγός αναφέρει ότι δεν διαβλέπει καμιά δυνατότητα συνέχισης άσκησης των καθηκόντων του στη βάση της αντίληψής του για το κράτος και τις αρχές που πιστεύει.

Ποιές λοιπόν είναι αυτές οι «αντιλήψεις περί κράτους» που κινδυνεύουν ενόψει μιας πιθανής αποστολής στρατιωτικών δυνάμεων της Τουρκίας στον Κόλπο και εναντίον του Ιράκ; Μήπως αυτές που ταυτίζονται με την έννοια της μίας και μοναδικής Κοινότητας των Πιστών της οποίας – κατά τις αντιλήψεις μεγάλων ποσοστών του τουρκικού λαού – μέλος αποτελεί και η Τουρκία; Μήπως αυτό φοβήθηκε ο Στρατηγός, δηλαδή μια πιθανή εξέγερση των τουρκικών μουσουλμανικών μαζών εναντίον της «κοσμικής» ηγεσίας του τουρκικού στρατού τη στιγμή που η Τουρκία θα αναγκαστεί εκ των πραγμάτων να εμπλακεί σε θερμή σύρραξη με το Ιράκ; Μήπως οι αρχές αυτές του Ισλάμ που δικαιώνουν τον πόλεμο στο εσωτερικό του Daar al-Islam μόνο σε περίπτωση εξέγερσης των πιστών κατά ενός «αδίκου Πρίγκιπα», αλλά, τουνατίνιον, «ήρωα του Ισλάμ»; Γεγονότα σαν αυτά υπάρχουν εκατοντάδες και δεν μας πείθουν για τη στρατηγική σοβαρότητα και την πολιτική σταθερότητα της γείτονος αλλά ούτε και για τη σταθερότητα της ειρήνης στο Αιγαίο και τα Βαλκάνια.

Ένα ακόμη ισχυρότατο επιχείρημα, και μάλιστα διεθνούς επιβέβαισης που συνηγο-

ρεί με τις υποστηριζόμενες ανωτέρω θέσεις, είναι και οι αμφιβολίες οι οποίες εκφράστηκαν από τους ανώτατους αξιωματούχους του NATO σε ό,τι αφορούσε στη θέση της Τουρκίας σε περίπτωση πιθανής χρήσης βίας στις 15 Απριλίου 1992 εναντίον της Λιβύης. Οι ανώτατοι αξιωματούχοι του NATO δικαιολόγησαν τους φόβους και τη δυσπιστία τους ως προς την τελική τουρκική στάση σε περίπτωση κρίσεως των δυτικών δυνάμεων με τη Λιβύη, αναφερόμενοι στις στενές θρησκευτικές σχέσεις της Τουρκίας με τη Λιβύη!¹ Εις επίρρωση αυτών των σχέσεων, αναφέρω ότι κατόπιν σχετικών διαμαρτυριών του Λίβου Συνταγματάρχη προς τον Πρόεδρο Οζάλ, αναφερομένων στη βίαιη καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του κουρδικού λαού που λαμβάνει χώρα στην Τουρκία, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών απείλησε τον Λίβου Συνταγματάρχη ότι: «εάν συνεχιστούν οι διαμαρτυρίες αυτές από την λιβυκή πλευρά, η Τουρκία θα υποχρεωθεί να επανεκτιμήσει τις σχέσεις των δύο χωρών» (1-1-1991). Κατόπιν αυτής της δηλώσεως είναι προφανές ότι οι μέχρι τότε τουλάχιστον σχέσεις Τουρκίας-Λιβύης ήσαν ανθηρές. Είναι βέβαια άξιο προσοχής ότι κάτι τέτοιο δεν αποτέλεσε θέμα σχολίων στα ΜΜΕ της Δύσης, όπως πιθανόν θα αποτελούσε μια – έστω και – υποψία ανάλογων σχέσεων Λιβύης- Ελλάδας.

Φυσικά, με αυτά ως δεδομένα δεν θα πρέπει για κανένα λόγο να μας εκπλήσσει το αποτέλεσμα των τουρκικών εκλογών της 20ής Οκτωβρίου 1991: Το ισλαμιστικό Κόμμα της Ευημερίας -RP υπό τον Ν. Ερμπακάν σε συνεργασία με τα δύο εθνικοσοσιαλιστικής και ισλαμιστικής χροιάς κόμματα (το Εθνικιστικό Εργατικό Μεταρρυθμιστικό Κόμμα -IDP) έφθασε το ποσοστό του 17% απειλώντας σοβαρά το κοσμικό στρατιωτικό κατεστημένο. Πέραν όμως αυτών των εκλογικών γεγονότων, φοβούμεθα πως δύσκολα μπορεί κανείς να έχει διαφορετική εκτίμηση για την ισλαμιστική κινητικότητα στη γείτονα. Τα γεγονότα αυτά, όμως, δεν παύουν να υπογραμμίζουν την αγωνία της Άγκυρας για εξεύρεση νέων ερεισμάτων τα οποία θα ήταν δυνατόν – έστω και με μεγάλο, πιθανώς, κόστος – να αυξήσουν την διαπραγματευτική της ικανότητα προς τη Δύση.

Η υποβάθμιση του ρόλου της Τουρκίας στον γεωπολιτικό δακτύλιο της Μεσογείου καθίσταται αναγνώσιμη ακόμη και από την προσπάθεια που έχει αναλάβει το τουρκι-

1. Σ.Σ.: Έχοντας ως σημείο αναφοράς την ημερομηνία συγχροτήσεως της ναυτικής δύναμης του NATO, *Staanformed*, δόθηκε από τον ΟΗΕ στη Λιβύη ως προθεσμία η 15η Απριλίου για να παραδώσει τους δύο Λίβους υπηκόους, οι οποίοι πιθανόν να ενέχονται στην τρομοκρατική ενέργεια του Λόζερπι. Η ναυτική μοίρα το NATO, η οποία στη δεδομένη άσκηση θα αποτελούνταν από έξι μονάδες, θα ετίθετο σε δράση την ίδια ακριβώς ημέρα. Δεδομένης της εμπειρίας το Κόλπου, που κατόπιν εμφανές το γεγονός της μεσολαβήσεως διαστήματος δύο περίπου εβδομάδων μέχρι την λήψη της αποφάσεως από το Συμβούλιο Ασφαλείας για άσκηση βίας ή εμπάργκο εναντίον της Λιβύης, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ο χρόνος ήταν αρκετός για τη συγχροτήση της δύναμης και τη μετάβασή της στην περιοχή. Σε περίπτωση κρίσης εικάζεται ότι στο προαναφερθέν χρονικό διάστημα, «θα είναι δυνατό να μεταβεί στην περιοχή το μεγαλύτερο τμήμα του 6ου Στόλου, παράλληλα με τη συγχροτήση της *Staanformed*. Κατά τις ίδιες πηγές ένα από τα σενάρια «κρίσης», προβλέπει για την Ελλάδα χρήση της Βάσης της Σούδας. Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφρατος Τμήμα Γεωλογίας Α.Π.Θ. (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 11-4-1992, του Γ. Θ. Δασκαλόπουλου).

κό ΥΠΕΞ για μια «παλινόρθωση» ενός εκποπλάσματος που θα προσομοιάζει με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και θα αποτελεί τη βάση του «πλέγματος ασφαλείας» για την ασταθή αυτή περιοχή. Η «ζώνη ασφαλείας» που προωθείται κατά μήκος του άξονα Τουρκίας - Σκοπίων - Τιράνων, με κοινό παρονομαστή τις τουρκόφωνες μουσουλμανικές μειονότητες που βρίσκονται κατά μήκος του, έχει ως σκοπό τον ολοκληρωτικό στρατηγικό έλεγχο του γεωπολιτικού δακτυλίου της Μεσογείου, ένθεν και εκείθεν του παραλλήλου Γιβραλτάρ-Κύπρος. Είναι πρόσφατες, άλλωστε, οι δηλώσεις του Τ. Οζάλ (7-12-1991) ο οποίος «νοστάλησε» τα, προ των πυλών της Βιέννης, σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και υπογράμμισε το καθήκον της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής για τόνωση του «τουρκικού φρονήματος» των βαλκανικών μουσουλμανικών θυλάκων. Αυτό ας μη θεωρηθεί ούτε υπερβολή ούτε τουρκοφοβία διότι έγκριτα περιοδικά γεωπολιτικής και γεωστρατηγικής θεωρούν την κίνηση αυτή της Τουρκίας όχι απλώς δεδομένη αλλά και... δικαιολογημένη. Έτσι, ο Thierry de Montbrial, διευθυντής του έγκυρου ετήσιου γαλλικού περιοδικού Στρατηγικής και Οικονομίας *RAMSES*, γράφει στην εισαγωγή του, στο τεύχος του 1992: «Από την πλευρά των Βαλκανίων και της Μαύρης Θάλασσας, οι Τούρκοι δεν διατηρούν απλώς δεσμούς με τις μειονότητές τους στη βουλγαρία και αλλού (Σ.Σ.: Δηλαδή πού «αλλού»;). Καλλιεργούν συστηματικά σχέσεις καλής γειτονίας, αρμόζουσες με τις γεωπολιτικές πραγματικότητες, με τη Βουλγαρία, τη Μολδαβία και τη Γιουγκοσλαβία. Η Άγκυρα εκτιμά ότι πρέπει και μπορεί να παίξει ένα σταθεροποιητικό ρόλο στην *ευρύτατη επαναδιευθέτηση* (Σ.Σ.: Η λέξη στα γαλλικά: *réamenagement*), η οποία ε[ι]χειρείται σ' αυτό το τμήμα της Ευρώπης».

Τα συμπεράσματά μας:

α) Οι μουσουλμανικές μειονότητες των Βαλκανίων θεωρούνται τουρκικές. Μα αν αυτό δεν είναι παντουρκισμός τότε τί είναι;

β) Ο ρόλος της Τουρκίας στα Βαλκάνια θεωρείται όχι μόνον δεδομένος αλλά και «σταθεροποιητικός»!

γ) Τα ανωτέρω αποτελούν «κοινοτοπίες» για ορισμένους Ευρωπαίους στρατηγικούς σχολιαστές, όπως ο thierry de Montbriak, διότι δεν έχουν ούτε τον κόπο να τα εξηγήσουν.

δ) Τί χρειαίαν έχομεν μαρτύρων;

Πρέπει, όμως, να σταθούμε ενώπιον των πολύ σημαντικών γεωπολιτικών τριβών που αναπτύσσονται μεταξύ της Τουρκίας και του γειτονικού Ιράν. Ειδικά μετά την περίοδο της πρόσφατης κρίσης στον Κόλπο και της διαφαινομένης τάσης για «βαλκανοποίηση» των τέως σοβιετικών μουσουλμανικών δημοκρατιών του Νότου, μια έντονη αντιπαλότητα εμφανίζεται μεταξύ των δύο γειτόνων. Μια αντιπαλότητα που αναγκάζει την Τουρκία να «εξάγει» και αυτή «ισλαμική ιδεολογία» παρεμβαίνοντας σ' αυτό που χρόνια τώρα το Ιράν θεωρούσε «ζωτικό χώρο επέκτασης της *Umma*».

Το Ιράν κρίνει, μάλλον, ότι η ασταθής περίοδος στα εσωτερικά της ΕΣΣΔ που δημιούργησε η περestroϊέσ και η δυναστούσκια της ηγεσίας των σοβιετικών ενόπλων δυνάμεων που προήλθε από την αναδίπλωση των σοβιετικών τμημάτων κατοχής στο

Αφγανιστάν, όπως και οι μειονότητες εκρήξεις που οδήγησαν στην ανεξαρτησία το Αζερμπαϊτζάν, τη Γεωργία και τις Βαλτικές χώρες δημιουργούν το ιδανικότερο κλίμα για την εξαγωγή της ισλαμικής ιδεολογίας προς τις νότιες μουσουλμανικές – και ανεξάρτητες πλέον – δημοκρατίες της τέως ΕΣΣΔ.

Εμπόδιο σ' αυτές τις πολιτικές βλέψεις του Ιράν παρουσιάζεται η ντεμιρελική Τουρκία (μετά τις εκλογές πολιτικής αστάθειας του Οκτωβρίου 1991) η οποία δεν έχασε την ευκαιρία να αναγνωρίσει το ανεξάρτητο πλέον Αζερμπαϊτζάν. Παράλληλα, η Άγκυρα, «παίζοντας σε δύο σκακιέρες», δεν χάνει την ευκαιρία να ωθήσει και τον Ντεκτάς να κάνει το ίδιο, ο οποίος παρουσιάζεται ως «αρχηγός» του ψευδο-κράτους της «Β. Κύπρου», ελπίζοντας σε μία κίνηση αμοιβαιότητας από μέρους του Αζερμπαϊτζάν, η οποία δεν ήλθε ευτυχώς ακόμη¹.

Σχετικό δημοσίευμα της Washington Post της 24ης Νοεμβρίου 1991 εμφανίζει ως απάντηση στις τουρκικές αυτές κινήσεις από μέρους του Ιράν το γεγονός ότι ο Ιρανός Υπουργός Εξωτερικών Αλή ακμπάρ Βελαγιατί θα περιοδεύσει στις πρωτεύουσες των μουσουλμανικών Δημοκρατιών της Σοβιετικής Ένωσης. Στο ίδιο δημοσίευμα διαφαίνεται ότι οι αμερικανικές υπηρεσίες προωθούν με κάθε τρόπο την επέκταση της τουρκικής επιρροής σχετικά με τις δημοκρατίες αυτές, ενοχλούμενες, όπως και η Άγκυρα, από την εντύπωση που έχει δημιουργηθεί, ότι το Ιράν ενισχύει μέσω των σιιτών του Λιβάνου τις αυτονομιστικές αντάρτικες κουρδικές ομάδες που δρουν στη ΝΑ Τουρκία.

Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι τα Βαλκάνια, η Ελλάδα και η Τουρκία αποτελούν την ζωτική δίοδο της Ευρασίας στο δακτύλιο της Μεσογείου και όποιος εξασφαλίσει εκ νέου τον έλεγχο τους (λαμβανομένης υπόψη της γεωπολιτικής ρευστότητας της περιοχής και της πιθανότατης όσο και επικίνδυνης αναδιαμόρφωσης των συνόρων της), εξασφαλίζει και την κυριαρχία στις διεθνείς οδούς των πετρελαίων και του εμπορίου προς τους δύο Ωκεανούς.

Έτσι, λοιπόν, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η Τουρκία κινείται μονίμως, ιδιαίτερα από την πρόσφατη κρίση του Κόλπου και μετά, σε τρεις άξονες γεωπολιτικών επιλογών που εκ των πραγμάτων αλληλοσυγκρούονται παρά αλληλοσυμπληρώνονται:

α. Μιας «ηγεμονικής» θέσεως περιφερειακής δύναμης μεταξύ των μουσουλμανικών χωρών της περιοχής, κατά το περιώνυμο «Δόγμα Οζάλ».

β. Ένός «σύγχρονου» δήθεν ευρωπαϊκού κράτους το οποίο διεκδικεί με κάθε τρόπο την εκπόρθηση των πυλών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

γ. Κατευθύνοντας τον επεκτατισμό της, υπό το φως της παντουρκιστικής αντιλήψεως που διέπει τα καθεστώτα της Άγκυρας, προς τις τέως σοβιετικές αλλά και τουρκόφωνες Δημοκρατίες του Νότου, λόγω των πετρελαίων του Μπακού και των πι-

1. Σ.Σ.: Δυστυχώς όμως, την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές (11-4-92), το Αζερμπαϊτζάν ακύρωσε τη συμφωνία μεταξύ αυτού και της κυριακής κυβέρνησης, για τη σύναψη διπλωματικών σχέσεων με την Κύπρο. Η ενέργεια αυτή έγινε τον συνεργιστήριο του Ντεκτάς και σκιαιάζει καθόλου θετικές εξελίξεις για την ελληνοκυπριακή πλευρά σε ό,τι αφορά στην αναγνώριση του ψευδοκράτους του Ντεκτάς από το Αζερμπαϊτζάν.

θανοτήτων ελέγχου όλων των εμπορικών διόδων, αφενός προς την Μεσόγειο μέσω του Ευξείνου Πόντου, αφετέρου, αυτών που εξυπηρετούν το εμπόριο μεταξύ των δυτικών χωρών και αυτών της Μ. Ανατολής μέσω του Αιγαίου και της Κύπρου.

Εάν αυτό, όμως, δεν αποδεικνύει το «γεωπολιτικό πανικό» της 'Αγκυρας στην αντίληψη των στρατηγικών αναλυτών, τότε δεν μπορεί παρά να εκφράζει έναν ετεροκατευθυνόμενο πολιτικο-στρατιωτικό ιστό, ο οποίος είναι «γεωπολιτικά χρήσιμος» μέχρι της τελικής φθοράς και αντικατάστασής του από μια νέα ισορροπία που θα προκύψει εκ των πραγμάτων στην περιοχή λόγω «βαλκανοποίησης» της. Άλλωστε, η διατύπωση του νέου στρατηγικού δόγματος, που καθορίστηκε από τον Μ. Γκορμπατσόφ ως «νέο Ευρωπαϊκό Σπίτι από τον Ατλαντικό ως τα Ουράλια» ή από τον Αμερικανό Υπουργό Εξωτερικών Μπέικερ ως μια «Ευρώπη από τον Ατλαντικό ως το Βλαδιβοστόκ», επιβεβαιώνει αυτές τις προβλέψεις μας.

Εις επίρρωσιν των ανωτέρω πρέπει να αναφέρουμε και τις πιθανότητες επίτευξης νέου ειρηνικού γεωπολιτικού καθεστώτος στην περιοχή της Μ. Ανατολής, εάν ευοδωθούν οι επαφές μεταξύ Ισραηλινών και Αράβων που άρχισαν στη Διάσκεψη της Μαδρίτης.

Αναφερόμαστε σ' αυτά τα γεγονότα διότι, εάν οι 'Αραβες ανακουφισθούν από το μέτωπο του Ισραήλ, θα στραφούν προς την επίλυση προβλημάτων, όπως είναι η διευθέτηση της παροχής των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη (πρόβλημα που απασχολεί ιδιαίτερα το Ιράκ και τη Συρία, λόγω της εκβιαστικής πολιτικής της 'Αγκυρας με το γνωστό της πρόγραμμα GAP)¹ και η διασφάλιση της πετρελαιοπαραγωγού ζώνης της Μοσούλης και του Κιρκούκ, η οποία βρίσκεται στις περιοχές όπου κατοικούν κουρδικόι πληθυσμοί του Ιράκ.

Εξάλλου, το Κουρδικό Πρόβλημα φαίνεται να εξελίσσεται σε ένα νέο «Παλαιστινιακό» και η Τουρκία δεν είναι εκ των πραγμάτων σε θέση, με την παντουρ-

1. Σ.Σ.: Πρόγραμμα υδροδότησης και παροχής υδροηλεκτρικής ενέργειας στην περιοχή της ΝΑ Ανατολίας, που θα αξιοποιεί τα νερά του Τίγρη και του Ευφράτη. Ένα από τα βασικά τμήματα του «αγωγού ειρήνης», όπως ονόμασε η τουρκική κυβέρνηση την μεγαλειώδη αυτή προσπάθεια, είναι και το Φράγμα Αττατούρκ. Είναι το ένα από τα επτά φράγματα που αποτελούν το σύνολο του έργου και το πιο εντυπωσιακό απ' όλα. Το ύψος του είναι 184 μ. και το μήκος το 1914 μ. Η επιφάνεια της τεχνητής λίμνης είναι 817 τετ. χμ., δηλ. 279 τετ. χμ. μεγαλύτερη από τη λίμνη της Βασιλείας. Η ελάχιστη χωρητικότητά του είναι 36,5 δισεκατ. κυβικά μέτρα. Η ενεργειακή του δυνατότητα είναι της τάξεως των 2.400 MW και μπορεί να αρδεύσει 692.000 εκτάρια στην πεδιάδα του Κάτω Ευφράτη. Σύμφωνα με τη Daily News της 21-3-88, η οποία δημοσιεύει ανακοινώσεις της τουρκικής αντιπροσωπείας που ταξίδευε στις χώρες του Κόλπου, οι ποταμοί Seyhan (περιοχή των Πλών της Κιλικίας ή αλλιώς πλησίον των Αδάνων) και Ceyhan έχουν περίσσειμα 16 εκατ. κυβ. μ. νερού. Το πρώτο τμήμα του αγωγού, μήκους 2.700 χμ., θα μεταφέρει 3,5 εκαρ. κυβ. μ. νερού ημερησίως στη Συρία, την Ιορδανία και τη Σ. Αραβία. Το δεύτερο τμήμα, μήκους 3.900 χμ. θα μεταφέρει 2,5 εκαρ. κυβ. μ. ημερησίως στο Κουβέιτ, το Κατάρ, το Μπαχρέϊν, τα ΗΑΕ και το Ομάν. Τα έργα στον Ευφράτη επί τουρκικού εδάφους υπολογίζεται ότι θα απορροφούν το 35% της ροής του ποταμού προς τη Συρία στο ύψος το φράγματος Keban και, σε ό,τι αφορά στην τροφοδοσία το Ιράκ, φαίνεται ότι η ολοκλήρωση του έργου (περίπου \$ 25 δις) δεν έχει ακόμη αναφερθεί από κανέναν κυβερνήτη. (Για περισσότερα στοιχεία βλ. Καθημερινή ΕΜΠ κ. Χ. Ι. Εφραμιδής, ανακ. ΤΕΕ, 18-2-1988).

κιστική πολιτική που ακολουθεί, να το επιλύσει. Οι διαρκείς παραβιάσεις κάθε έννοιας ανθρωπίνου δικαιώματος των κουρδικών πληθυσμών από την τουρκική κυβέρνηση συντείνουν προς αυτό το συμπέρασμα. Ειδικά κατά το έτος 1991, η τουρκική κρατική μηχανή καταστολής επέδειξε μια έντονη δραστηριότητα καταπάτησης και περιφρόνησης και του στοιχειωδέστερου ανθρωπίνου δικαιώματος εις βάρος των κουρδικών πληθυσμών που ζουν στα εδάφη της. Μία πληθώρα στοιχείων αποδεικνύουν το λόγου το αληθές:

α. Σε συζήτηση που έγινε στη γερμανική Βουλή, σχετικά με την κατάσταση των Κούρδων της Τουρκίας και του Ιράκ, διαπιστώθηκε ότι η κατάσταση στη ΝΑ Τουρκία έχει χειροτερεύσει κατά τα δύο τελευταία χρόνια. Η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση έκρινε σκόπιμο να προτείνει στα μέλη της να ενθαρρύνουν Τούρκους συναδέλφους τους ώστε να συμβάλλουν σε κάθε προσπάθεια που θα αποσκοπούσε στην αποκατάσταση του σεβασμού του πολιτισμού, της γλώσσας και των παραδόσεων του κουρδικού λαού στην Τουρκία (23-6-1991). Τις παρατηρήσεις αυτές της Bundestag ήλθαν να επισφραγίσουν, σε σληρότερο όμως ύφος, οι δηλώσεις του Γερμανού τέως Υπουργού Εξωτερικών Γκένσερ. Ο επί δεκαετίες αρχηγός της γερμανικής διπλωματίας κατήγγειλε το γεγονός ότι στη διάρκεια των στρατιωτικών επιχειρήσεων της Τουρκίας στο Β. Ιράκ επλήγαν εκ συστήματος κουρδικές περιοχές, γεγονός που αποτελεί σοβαρή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αντιβαίνουσα τις θεμελιώδεις αρχές του NATO και τις αρχές της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι, λέγοντας ότι: «Οι συνεχιζόμενες στρατιωτικές επιχειρήσεις τουρκικών στρατευμάτων κατά του άμαχου πληθυσμού σε κουρδική περιοχή (Β. Ιράκ) αποτελούν σοβαρή παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου και του ανθρωπισμού και, ιδιαίτερα, των αρχών της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι. Η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση καλεί την τουρκική κυβέρνηση να σταματήσει χωρίς καθυστέρηση τις επιχειρήσεις. Η συμπεριφορά της παραβιάζει τις κοινές αξίες προς τις οποίες συνεστήθη το NATO. Πρέπει να αντιληφθεί ακόμη η τουρκική κυβέρνηση ότι η συμπεριφορά της επηρεάζει δυσμενώς τη σχέση της προς τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας» (9-8-1991). Περίπου δύο μήνες αργότερα (14-10-1991), ο Υφυπουργός Αμύνης της Ομοσπονδιακής Γερμανίας Dr. Ottfried Henning ανέφερε ότι: «Η Ομοσπονδιακή Γερμανία πρέπει να εξετάσει την πιθανότητα διακοπής της στρατιωτικής βοήθειας προς την Τουρκία, εάν η χώρα αυτή δεν πάψει να παραβιάζει βάνουσα τα ανθρώπινα δικαιώματα στο Κουρδιστάν» (βλ. *Neue Osnabrücker Zeitung*, 14-10-1991).

γ. Σε ομιλία του στο Κουρδικό Συνέδριο της Βόννης, ο Τούρκος βουλευτής Moammar Aksoy είπε, ότι, ενώ η τουρκία επιθυμεί ομόσπονδη λύση για τους 100.000 Τούρκους στην Κύπρο, αρνείται το ίδιο δικαίωμα στα 20.000.000 των Κούρδων και παρουσίασε τις καταπίεσεις και την τρομοκρατία που ασκεί η τουρκική κυβέρνηση εις βάρος τους (βλ. τον τουρκικό Τύπο της 29-9-1991). Ανάλογες ήταν και οι δηλώσεις του, κουρδικής καταγωγής, βουλευτή Mehmet Ali Eren κατά την ομιλία του στην Ουάσιγκτον στα πλαίσια σεμιναρίου, που τέθηκε υπό την αιγίδα του Αμερικανικού Κογκρέσου. Ομοίως, ο Τούρκος βουλευτής Mehmet Ali Eren, που τέθηκε υπό την αιγίδα του Αμερικανικού Κογκρέσου, ανέφερε ότι η τουρκική

κυβέρνηση σε βάρος των Κούρδων, στις συνεχείς γενοκτονίες του παρελθόντος, στη σημερινή κατάστασή τους, που είναι δραματικότερη εκείνης των ομοεθνών τους του Ιράκ, και στη δική του κουρδική ταυτότητα που δεν μπορεί να επικαλεσθεί στην τουρκική βουλή (βλ. Hürriyet, 28-6-1991). Αυτό, βέβαια, δεν εμποδίζει τους κ.κ. Σαδίκ και Φαϊκογλου να διακηρύσσουν την «τουρκική τους ταυτότητα» στην ελληνική Βουλή.

δ. Ο Κούρδος συγγραφέας Kemal Nebez αντέκρουσε τον ισχυρισμό του Προέδρου Οζάλ, ότι η γλώσσα των Κούρδων είναι νομαδική, χωρίς δική της λογοτεχνία, και υπογράμμισε ότι η κουρδική λογοτεχνία είναι άγνωστη στην Τουρκία λόγω του τυφλού φανατισμού που απαγόρευε επί 70 χρόνια κάθε κουρδικό βιβλίο (*Der Spiegel*, 45, 4-11-1991).

ε. Βέλγοι κοινοβουλευτικοί που είχαν επισκεφθεί την Τουρκία (26 Δεκ. - 5 Ιαν. 1991) υπέβαλαν αρνητική έκθεση γι' αυτήν στο Κοινοβούλιο της χώρας τους, ζητώντας από την κυβέρνησή τους να προβεί σε ενέργειες για άρση των πιέσεων της Άγκυρας σε βάρος των Κούρδων και να αντισταχθεί εξαιτίας των πιέσεων αυτών στο τουρκικό αίτημα ένταξης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (14-3-1991). Βασισμένη σε αυτήν την καταγγελία η βελγική Βουλή ψήφισε αρνητική για την Τουρκία απόφαση λόγω των καταπίεσεων που ασκεί η κυβέρνησή της σε βάρος του κουρδικού λαού (14-3-1991).

στ. Στην *Süddeutsch Zeitung* της 1-7-1991 διαβάζουμε ότι στη διάσκεψη, η οποία συνήλθε στο Μόναχο τον Ιούνιο του 1991 υπό την αιγίδα του SPD με θέμα τη διερεύνηση θεμάτων εθνικών μειονοτήτων, ανακοινώθηκε ότι τα τουρκικά σχολικά εγχειρίδια είναι ρατσιστικά και θίγουν καίρια την ανθρωπινή αξιοπρέπεια, διότι οι Κούρδοι αποκαλούνται «εχθροί του κράτους» και πρέπει να καταπολεμούνται. Ανακοινώθηκε επίσης ότι, όταν οι ευρισκόμενοι στη Γερμανία Κούρδοι εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους, δέχονται αντίποινα από τις τουρκικές μυστικές υπηρεσίες και ότι, όταν οι Κούρδοι της Γερμανίας έχουν ανάγκη διερμηνέως, οι εκεί τουρκικές προξενικές αρχές τοποθετούν διερμηνείς, οι οποίοι κατόπιν καταθέτουν τις δέουσες αναφορές στις τουρκικές μυστικές υπηρεσίες. Θα μπορούσα να συνεχίσω επί μακρόν τον κατάλογο αυτό, αλλά δεν νομίζω ότι υπάρχει ανάγκη περισσότερων στοιχείων για να πειστεί ο καλόπιστος αναγνώστης για τη φερεγγυότητα της τουρκικής δημοκρατίας στο θέμα των μειονοτήτων.

Οι προκαλούμενες μ' αυτόν τον τρόπο εκρήξεις στους κουρδικούς πληθυσμούς της περιοχής προκαλούν μια ανάλογη αλυσίδα διεκδικήσεων από τις υπόλοιπες μειονότητες που ζουν στο έδαφος της Τουρκίας και που ουδείς δύναται να ισχυρισθεί ότι απαλαμβάνουν έστω και των στοιχειωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι αλυσιδωτές αυτές αντιδράσεις δεν σταματούν, φυσικά, στα τουρκικά σύνορα. Επεκτείνονται, όπως είναι εύλογο, στα εδάφη της Συρίας, του Ιράκ και του Ιράν, όπου ζουν επίσης κουρδικοί πληθυσμοί αλλά και άλλες εθνοθρησκευτικές μειονότητες. Είναι, λοιπόν, προφανές ότι σε μια κατάλληλη συγκυρία η κατάσταση θα μπορούσε να οδηγηθεί σε μια γενικότερη ανακατάταξη των εξωτερικών και εσωτερικών συνόρων των κρατών της περιοχής που θα σήμαινε νέες αιματηρές συγκρούσεις και ανησυχητική γεωπολιτική ανισορροπία σ' αυτή την εύφλεκτη περιοχή του πλανήτη. Τα

λόγια, άλλωστε, του Υφυπουργού Αμύνης της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας Henning δεν αφήνουν περιθώρια παρανοήσεων για τον δήθεν σταθεροποιητικό ρόλο της Τουρκίας στη Μ. Ανατολή. Ο Henning κατέστησε σαφές ότι: «Η Τουρκία δυσχεραίνει την αναγκαία διαδικασία ειρήνευσης στη Μ. Ανατολή μη έχοντας μάθει ακόμη να συμβιώνει με τις εθνικές και θρησκευτικές της μειονότητες» (βλ. *Neue Osnabrücker Zeitung*, 14-10-1991). Είναι λοιπόν σκόπιμο, ευρωπαϊκές δυνάμεις κύρους όπως η Μ. Βρετανία, χώρα η οποία χαρακτηρίζεται από μαρκότατο κοινοβουλευτικό παρελθόν και σοβαρότατη δημοκρατική ευρωπαϊκή παράδοση, χώρα η οποία αποτέλεσε σε όλες τις ευκαιρίες παράγοντα σταθερότητας για την Ευρώπη, χώρα, όμως, που τώρα κινδυνεύει να αποτελέσει αντικείμενο του αραβικού μένους και να χάσει ακόμη μια φορά το κύρος της στη Μ. Ανατολή λόγω των τουρκικών της ανοιγμάτων, να προσέξει ιδιαίτερως την μεσανατολική της πολιτική σε ό,τι τουλάχιστον αυτή αφορά στις σχέσεις της με το υφιστάμενο τουρκικό καθεστώς. Μένουν πολλά να αλλάξουν στην Τουρκία πριν η παραδοσιακά δημοκρατική αυτή ευρωπαϊκή υπερδύναμη προχωρήσει σε στενότερες και πλέον προωθημένες σχέσεις μαζί της, εάν θέλει φυσικά να προστατεύσει το μεσανατολικό της κύρος.

Πώς μπορεί κανείς να προβλέψει την εξέλιξη ενός εθνικού μορφώματος όπως το τουρκικό, το οποίο, ενώ παρουσιάζει αυτού του είδους τη γεωπολιτική πολυδιάσπαση δραστηριοτήτων, δεν αντιμετωπίζει, παρά μόνο με κατασταλτικές μεθόδους του στρατού, της αστυνομίας και των ειδικών υπηρεσιών, την παρουσία στο έδαφός του 47 τουλάχιστον εθνικών μειονοτήτων;¹

Είναι ως εκ τούτου μοιραία η πολιτική, κοινωνική και οικονομική αστάθεια που υποβόσκει στη σύγχρονη Τουρκία, γεγονός που δεν μπορεί να την καταστήσει πειστική στους Δυτικούς ως την ασφαλέστερη εμπορική δίοδο «από» και «προς» τη Μ. Ανατολή. Λύση, φυσικά, υπάρχει, όχι όμως αυτή που προτείνει η Τουρκία με το «νεοοθωμανικό» πρόσωπό της και τις παντουρκιστικές της τάσεις. Το όχημα του παντουρκισμού είναι μια ενέργεια των «μαθητευομένων μάγων» της Άγκυρας, η οποία μέσω αυτού προσπαθεί να διασκεδάσει τις υπέρπουσες τάσεις εξέγερσης των διάφορων εθνοθρησκευτικών της μειονοτήτων και του, όλο και περισσότερο, διογκούμενου ισλαμιστικού της κινήματος. Τι επιτυγχάνει, όμως, με τον τρόπο αυτό η Άγκυρα; Το βέβαιο είναι ότι μακροπρόθεσμα δημιουργεί όλες τις προϋποθέσεις για να γίνει περισσότερο ενοχλητική και αφερέγγυα για τους Άραβες γείτονές της και να προκαλέσει σφοδρότερες εκρήξεις των φαινομένων που τώρα προσπαθεί να αποφύγει λανθασμένα μ' αυτού του είδους τον «οθωμανικό λαϊκισμό εξαγωγής».

Η γείτων πρέπει συντόμως να πρσανατολιστεί σε ηπιότερες και ειρηνικότερες

1. Σ.Σ.: Σύμφωνα με σχετική έρευνα που παρουσίασε επιστημονική ομάδα εθνολόγων του Πανεπιστημίου της Τυβίγγης (Peer Alford Andrews, *Ethnic Groups in the Republic of Turkey*, Wiesbaden 1989, Behefte zum Tübingen Atlas des Vorderen Orients, B/60 την οποία δημοσίευσε το τουρκικό περιοδικό «Προς το 2000». Τα δεδομένα της έρευνας είναι της δεκαετίας του 1960 και έχει τίτλο «Οι εθνότητες στην Τοπογραφική Δημοκρατία». Το περιοδικό σημειώνει ότι υπό τις σημειωμένες συνθήκες καταγραφής το σύνολο των εθνότητων πρέπει να ανερχεται στις εκατό.

προσπάθειες επίλυσης των εσωτερικών της προβλημάτων, να αποφασίσει να συνυπάρξει ειρηνικά με τους Βαλκάνιους και Άραβες γείτονές της και να στραφεί στην πολιτική της ισονομίας με αυτούς και στο σεβασμό των αρχών του Διεθνούς Δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Είναι ο μόνος τρόπος να αποτραπεί μια ευρεία και αιματηρότατη σύρραξη στην περιοχή και, όπως φαίνεται, μάλλον έχει αρχίσει να γίνεται κατανοητή αυτή η ανάγκη από τις ΗΠΑ και την πλειονότητα των ευρωπαϊκών κρατών.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- CARRÉ, O., *Mystique et Politique: Lecture révolutionnaire du Coran par Sayyid Qutb, Frère Musulman radicale*, Presses de la fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris 1984.
- CARRÉ, O. - DUMONT, P., (sous la direction de-), *Radicalismes islamiques: tome 1, Iran, Liban, Turquie*, L' Harmattan, Paris 1985.
- CARRÉ, O., - MICHAUD, G., *Les Frères Musulmans (1928-1982)*, éd. Gallimard-Julliard, Paris 1983.
- CHABRY, L. & A., *Politique et minorités au Proche Orient. Les raisons d'une explosion*, Maison neuve & Larouse, Paris 1987.
- CHRISTALLER, W., *Die zentralen Orte in Süddeutschland*, 1933.
- CORM, George, *Le Proche Orient éclaté: de Suez à l'invasion du Liban 1956-1982*, La Découverte, Paris 1984.
- CUBERTAFOND, B., «Théocraties», *Revue du Droit Public*, mars-avril 1985.
- Documents des Nations Unis, Conseil de Sécurité, (Cinq résolutions à propos de la Guerre Iran-Irak): Résolution 479/28-09-1980, résolution 514/12-07-1982, résolution 522/04-10-1982, résolution 582/24-02-1986, résolution 598/20-07-1987.
- DUMONT Paul, «Les "disciples de la lumière". Le mouvement Nourdjou en Turquie», in *Radicalismes islamiques, tome I*, sous la direction d'Olivier CARRÉ et Paul DUMONT, Harmattan, Paris 1985.
- Économie du Monde Arabe et Musulman - 1992*, éd. EMAM, Paris 1992.
- EICKHOFF, E., *Seekrieg und Seepolitik zwischen Islam und Abendland*, Walter der Gruyter, Berlin 1966.
- EL-ZEIN, Samith, A., *La politique et la politique internationale*, Dar al-kitab Allubnani, Beyruth 1979.
- EL-MLIGUI, (Ali H.), *Le Jihad, stratégie du mouvement islamique. Evolution et continuité*, Thèse de Doctorat de 3e Cycle, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris 1984.
- ENAYAT, Hamid, *Modern Islamic Political Thought*, McMillan Press, London 1982.
- EPSTEIN, Joshua M., *Strategy and Force planning. The case of the Persian Gulf*, the Brookings Institution, Washington 1987.
- Εθνική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης - Τμήμα Γεωλογίας. Α.Π.Θ.

- ESPOSITO, J. (ed), Islam and development, Syracuse University Press, Syracuse, N. York 1982.
- ESPOSITO, J. (ed), Islam in perspective, Oxford Analytica, Oxford 1986.
- ESSAID, Abdelaziz, Le Réveil de l'Islam, Marseille 1985.
- ETIENNE, Bruno, L'islamisme radical, Hachette, Paris 1987.
- ETIENNE, B., «La vague islamiste face aux nations arabes», Revue du Tiers Monde, no. 92, vol. XXIII, oct.-dec. 1982.
- ETIENNE, B., - TOZY, M., «Les islamistes et la stratégie géopolitique de l'Islam contemporain» HÉRODOTE, no. 35, 4e Triméstre 1984.
- GRESH, Alain - VIDAL, Dominique, Golfe: Clés pour une guerre annoncée, éd. Le Monde, Paris 1991.
- GRESH, Alain - VIDAL, D., Les 100 portes du Proche Orient, Autrement, Paris 1989.
- HAMIDULLAH, M., Le Prophète de l'Islam, Paris 1959.
- HEIKAL, Muhammad, Khomeïny et sa révolution, Paris 1983.
- HELLER, Mark A., The Iran-Irak War: Implication for Third Parties, Paper no. 23, Jafee Center for Strategic Studies, Tel-Aviv University, January 1984.
- HÉRODOTE, «Géopolitique des islams», no. 35, 4e Triméstre 1984, Paris 1984.
- HIDIROGLOU, Paul, Das Religiöse Leben auf Kreta nach Ewliy Celebi, Bonn, 1967, éd. E. J. Brill, Leiden 1969.
- IAKOVOS, Archbishop of Derkon, Nurlu Ofuklara Dogru, Istanbul 1953.
- JACQUARD, Rolland, Les dossiers secrets du terrorisme, Paris 1985.
- JULIEN, Claude, «Tensions et interentions dans le Golfe: la canonnière sans pilote», Le Monde Diplomatique, octobre 1987.
- LAOUST, Henri, Les schismes dans l'Islam. Introduction à une de l religion musulmane, Payot, Paris 1965.
- LAROUT, Abdallah, L'idéologie arabe conempotaine, Paris 1967.
- LAURENS, Henry, Le gand jeu: Orient arabe et rivalités internationales depuis 1945, A. Colin, 1991.
- LEUTZION, Nehemia, International Islamic Solidarity and its Limitations, The Hebrew University, Jerusalem 1979.
- LEWIS, B., Le Langage politique de l'Islam, Gallimard, Paris 1988.
- LÖSCH, A., Die Rumliche Ordnung der Wirtschaft, 1940.
- LUIZARD, Pierre-Jen, La formation de l'Irak contempotain: Le rôle politique des Ulemas chiites à la fin de la domination ottomane et au moment de la création de l'État irakien, éd. du CNR, Paris 1991.
- MABON, A., «La révolution islamique iranienne dans le jeu des affrontements régionaux», Le Monde Diplomatique, avril 1984.
- MAGREB-MACHREQ, no. 130, «L'invasion du Koweït: Opinions Arabes», La Documentation Francaise, octobre-novembre-décembre 1990.
- MANTRAN, R. (sous la direction de-), Les grandes dates de l'Islam, Larousse, Paris 1990.

- MEDUEDKO, Léonid, «L'Islam: politisation et militarisation. Le néo-colonialisme de l'Occident contre l'Orient musulman», Temps Nouveaux, novembre 1985.
- MERAD, A., L'Islam contemporain, PUF, Paris 1984.
- MIQUEL, André, «L'Empire Arabomusulman (VIIe-XIIIe)», Concept d'empire (sous la direction de M. Duverger), PUF, Paris 1980.
- MYDAWI, Baghir al-, «Medium and Long-Terme Finance by Islamic Finance Institutions», Journal of Islamic Banking and Finance, vol. 3, April-June 1986.
- NISSMAN, David B., The Soviet Union and Iranian Azerbaijan: The Use of Nationalism for Political Penetration, Boulder, Westview Press, 1986.
- O.G.P.U. - The Russian secret terror, Brentano's Ed., N. York 1931.
- PAQUOT, Thierry, «Les Banques Islamiques», Croissance des jeunes nations, no. 305, mai 1988.
- PAREJA F. M., Islamologie, Imprimerie Catholique de Beyrouth, 1963.
- PARIGI, Stéphanie, Des Banques Islamiques, éd. Ramsay, Paris 1989.
- POLIAKOV, Léon, De Moscou à Beyrouth, Paris 1983.
- RAMSES 87-88, (IFRI, Economica), Paris 1991.
- RAMSES 92, (IFRI, DUNOD), Paris 1961.
- SANDWICK J., και άλλοι, The Gulf Cooperation Council, Westview Press, Boulder, Colorado 1987.
- SCHREIBER, T. - DA LAGE, O. - DELMAS, P. - GRZYBEK, G., Jeux de GO en Méditerranée Orientale, Fondation pour les Études de Défense Nationale, Paris 1986.
- SOYSOAL, Ilhami, Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar, Istanbul 1988.
- SPIRIDONAKIS, B., Grecs, Occidentaux et Turcs de 1054 à 1453: Quatre siècles d'Histoire de Relations Internationales, Institute for Balkan Studies - IMXA, Thessaloniki 1990.
- The Economist World Atlas and Almanac, Prentice Hall Press, New York 1989.
- The Tower Commission Report, (A New York Times Special), Random House, New York 1987.
- THÜNEN, J. H. von, Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie, 1826.
- TOURE, E.H.C., L'État Islamique, ses spécificités et ses caractéristiques, Dakar, Senegal 1985.
- TRAUTE WOLHERS SCHARF, Les Banques arabes et islamiques, OCDE, Paris 1983.
- UNITED NATIONS, World Statistics in Brief, twelfth edition, New York 1988.
- VRONIS, S., The Turkish State and History: Cleo meets the Grey Wolf, Institute for Balkan Studies - IMXA, Thessaloniki 1991.
- W. LEWITT, «The shadowy Face of Fundamentalism», The Middle East, November 1988.
- WOHLSTETTER, Albert, (version française): «Rapport pour l'Institute for Security Research", California, Juin 1980», Politique Etrangère, (Les États-Unis et la
- Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας. Α.Π.Θ.

sécurité du Golfe), mars 1981.

WRIGHT, R., The politics of Islamic Revivalism, Lebanon in Hunter, 1988.

ZORGBIBE, Charles, Géopolitique et Histoire du Golfe, PUF, Paris 1991.

ZORGBIBE, C., Terres rop promises, La Manufacture, Paris 1990.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(βιβλία και άρθρα)

A. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ, Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ, Π. ΚΑΖΑΚΟΣ, Β. ΚΟΥΦΟΥΔΑΚΗΣ, Λ. ΡΟΖΑΚΗΣ, Π. ΤΣΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987, 'Εκδ. «Γνώμη», Αθήνα, 1988, σ.σ. 733.

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ, Περ., Οι ωρθόμονοι Δερβίσσαι ή γιατί έφυγαν οι Τούρκοι εκ Θεσσαλίας, Εστία, XVIII, 1884, σσ. 710-712.

ΒΑΛΗΝΑΚΗΣ, Γ., Θέματα Διεθνών Σχέσεων, Παρατηρητής, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

ΒΑΤΙΚΙΩΤΗΣ, Π. Γ., Ισλάμ και Κράτος Μετ. Γ. Γολιμή, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 1991.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΣ, Α., Ισλάμ, 'Εκδ. Έθνη και Λαοί, Αθήνα 1985.

ΕΦΡΑΙΜΙΔΗΣ, Χ. Ι., Ανακοίνωση ΤΕΕ, 18-2-1988.

ΖΕΓΚΙΝΗΣ, Ευστράτιος, Ο Μπεκτασισμός στην Δυτική Θράκη, Ι.Μ.Χ.Α., Θεσ/νίκη 1988.

ΖΙΑΚΑΣ, Γ., Ιστορία των θρησκευμάτων: Β' Το Ισλάμ, Εκδ. Πουρνάρας, Θεσ/νίκη 1983.

ΖΙΑΚΑΣ, Γ., Ο μυστικός ποιητής Maulaanaa Jalaaladin Rûmî και η ιδασκαλία του, Εκδ. Πουρνάρας, Θεσ/νίκη 1987.

HALLIDAY, F., Η Αραβία χωρίς Σουλτάνους, Στοχαστής, Θεσ/νίκη 1984.

HAUSHOFER, Karl, Τα σύνορα και η πολιτική τους σημασία, 1927.

ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ, Αλέξης, Η Αραβοϊσραηλινή αντιπαράθεση, Παπαζήσης, Αθήνα 1988.

ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ, Β., Οι Τούρκοι κι εμείς, Εκδ. Φυτράλκης, Ο Τύπος, Αθήνα 1988.

IRWING, Washington, Μνάμεθ (ελλην. μτφρση), ΚΑΚΤΟΣ, Αθήνα 1988.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ, Α., Ο Τεκκές των Μπεκτασήδων, Εστία, 1982, XXXIII, σσ. 161-165.

ΚΜΕ, Μέση Ανατολή και Ελλάδα, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1982.

ΚΥΡΡΗΣ, Κ., Τουρκία και Βαλκάνια, Εστία, Αθήνα 1986.

LANDAU, J., Παντουρκισμός, Θετίλη, (Η πρώτη έκδοση στα αγγλικά έγινε το 1981).

ΜΑΖΗΣ, Ι. Θ., «Ισλάμ και εκσυγχρονισμός: Η περίπτωση του Ισλαμικού Τραπεζικού Συστήματος», Αρχείον Οικονομικής Ιστορίας, έτος Α', αρ. 2, τόμ. Ι, Ιούνιος-Δεκ. 1991, σσ. 79-99.

ΜΑΖΗΣ, Ι. Θ., «Εθνική προτεραιότητα οι Τουρκικές και ισλαμικές μελέτες στα ΑΕΙ μας», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 16 Ιανουαρίου 1992, σσ. 43-45.

ΜΑΖΗΣ, Ι. Θ., «Πώς θα δούμε σωστά το Ισλάμ», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 22 Νοεμβρίου 1990 σσ. 89-95.

ΜΑΖΗΣ, Ι. Θ., Εισαγωγή στην Οικονομική Γεωγραφία και στις Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα 1989.

- ΜΑΖΗΣ, Ι. Θ., Γεωγραφία του Ισλαμιστικού κινήματος στη Μ. Ανατολή, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα 1992.
- ΜΗΝΑΪΔΗΣ, Σ., Η θρησκευτική ελευθερία των Μουσουλμάνων στην Ελληνική έννομη τάξη. Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 1990.
- MILLER, J. - MYLROIE, L., Σαντάμ Χουσεΐν. Η κρίση στον Κόλπο στα πρόθυρα του πολέμου, Εκδ. ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 1991.
- ΜΙΡΜΙΡΟΓΛΟΥ, Βλαδ., Οι Δερβίσσοι, Εκάτη, Αθήνα 1940.
- ΝΟΜΙΚΟΣ, Α., Ανατολή και Ισλάμ, Αλεξάνδρεια 1925.
- ΞΑΝΘΑΚΗΣ, Μ. - ΑΛΕΞΑΚΗΣ, Π. - ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, Κ., Οι Αραβικές χώρες: Διεύρυνση των οικονομιών τους και των σχέσεών τους με την Ελλάδα, Ιδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα 1989.
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, Α., Πόλεμος και Ειρήνη στο Ισλάμ, Το Δίκιο των Εθνών στο κλασικό Ισλάμ σε σύγκριση με την πρακτική των σύγχρονων Ισλαμικών κρατών, Επιστημονικά Δημοσιεύματα Ινστιτούτου Διεθνούς Δημοσίου Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων Θεσσαλονίκης, Εθνικό Τπογραφείο, Αθήνα 1980.
- TORNAUW, N., de, Το Μωαμεθανικόν Δίκαιον κατά τας πηγάς του (Βιβλιοθήκη Τμήματος Ιστορίας του Δικαίου, Ακαδημία Αθηνών).
- ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, Ν. Β., Χριστιανισμός και Ισλαμισμός, Ε. Γν., 19 Ιουλίου 1931.
- ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Τ., Ο Πόλεμος στον Κόλπο: Η πρώτη σύγκρουση Βορρά-Νότου, Εξάντας, Αθήνα 1991.
- WEBER, F., Ο Επιτήδειος Ουδέτερος, Θετίλη, Αθήνα 1983.
- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, «Αγιολατρεία και μοναχική ζωή των Τούρκων Μωαμεθανών εν Κρήτη», Κρητικά Χρονικά, XXII, 1970, σσ. 211-234.
- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, «Ανέκδοτοι ιερονομικοί ρήτραι της Κæπρου (Fetwa)», Κυπριακά Σπουδαί, XXXVII, 1973, σσ. 209-234.
- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, «Εθνολογικοί προβληματισμοί από την Τουρκική και την Ελληνική παρομοιολογία», Παράρτημ της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, αρ. 10, Αθήνα 1987.
- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, «Ελληνοτουρκικά (Ελληνικά εν Τουρκία και Τουρκικά εν Ελλάδι)», Αθήνα, LXX, 1968, σσ. 259-272.
- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, «Περί της ανάγκης της παρ' ημίν καλλιεργείας των Τουρκικών Σπουδών», Μνημοσύνη, II, 1968, 1969, σσ. 303-308.
- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, «ΣουλτανικæΒεράτια», Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, VII, 1973-1975, σσ. 143-164.
- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, «Συμβολή εις την Ιστορίαν τς Τουρκοκρατίας εν Κρήτη. Εκ του ανεκδότου κώδικος της Μονής Καρδιωτίσσης Πεδιάδος», Κρητικά Χρονικά, XIX, 1965, σσ. 304-335.
- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, «Το ανέκδοτον προνομιακόν φερμάνιον του Σουλτάνου Abd-al-Megid, προς τον Πατριάρχην Γερμανόν Δ', του έτους 1853 και αι προς την Κæπρον προνομιακαί παραχωρήσεις του ΙΘ' αιώνας», Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα 1992.

- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, Η Θράκη πό το φως της Εθνικής Ιδέας των Τούρκων: 1985-1991, (αγγλικά και γαλλικό ομοίως), Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα 1992.
- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, Οθωμανικά έγγραφα της εν Κύπρω Μονής Κύκκου, Εκδ. Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, Πηγαί και Μελέται της Κυπριακής Ιστορίας, αρ. 5, Λευκωσία 1973.
- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, Οι Έλληνες Πομάκοι και η σχέση τους με την Τουρκία, Εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 1989³.
- ΧΙΔΙΡΟΓΛΟΥ Παύλος, Τουρκική Ελληνογραφία, Εκδ. ΙΜΧΑ, αρ. 172, Θεσ/νίκη 1980.
- ΧΟΥΜΑΝΙΔΗΣ, Λ., Οικονομική Ιστορία και η εξέλιξις των Οικονομικών Θεωριών, Εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 1980.

**THE GEOGRAPHICAL INFORMATION SYSTEMS
IN LAND MANAGEMENT AND ENVIRONMENTAL EDUCATION
IN THE E. E. C.**

PAPADIMITRIOU F.

School of Geography, University of Oxford, Oxford OX1 3TB, England.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι απαιτήσεις της αγοράς Γ.Σ.Π. στις χώρες της Ε.Ο.Κ. αποδεικνύουν τον δυναμισμό, την ποικιλία, αλλά και το πολλά υποσχόμενο μέλλον αυτού του κλάδου έρευνας και τεχνολογίας.

Οι ανάγκες του ιδιωτικού τομέα, οι ανάγκες για περιβαλλοντική εκπαίδευση και για διαχείριση γαιών θα αποτελέσουν τους κυριώτερους παράγοντες επίδρασης που θα ρυθμίσουν την επέκταση αλλά και την καινοτομία στις τεχνολογίες Γ.Σ.Π. στις Ευρωπαϊκές χώρες σήμερα.

Ο ανταγωνισμός από τις αμερικανικές εταιρείες, η ταχεία ανάπτυξη των ανατολικοευρωπαϊκών αγορών, αλλά και η ανάγκη για παρακολούθηση, εκτίμηση και προστασία των φυσικών διαθεσίμων, θα είναι οι κυριώτερες μορφές ανάπτυξης των Γ.Σ.Π. στα επόμενα χρόνια.

ABSTRACT

The last years shifting market requirements in G.I.S. technologies in the E.E.C. countries prove the dynamism, the diversity and the promising future of research and development in this field. The needs of the private sector, the need for environmental education and the land management are the major influencing factors determining the expansion as well as the technological innovations in the field of the G.I.S. technologies in the European countries, now. The competing american and the advancing eastern european markets, the customer - oriented approach, the need to monitor, protect and assess natural resources in G.I.S. technologies will unfold.

1. The G.I.S. technology diffusion and market in Europe and the E.E.C.

What separates a general-purpose G.I.S. from one effective for business includes (Buxton, 1992) "business functionality, focussed analysis, speed in real time, easy learning curve, dual platform, low cost, packaging". Usually, researchers and infospécialists demand flexibility, accessibility, analysis, interfaces to other packages, while managers, decision makers and trainees require accessibility, user-

friendly package and interfaces. New trends in customer's needs show (Salgre, 1992) a change from a producer - oriented market to a customer - oriented one, an increased dialogue with data suppliers and advice from software suppliers. In that respect, a minimization of the customers effort in obtaining the information required and a simultaneous minimization of the suppliers' effort in delivering the information to the customers would consist the ideal customer - supplier relationship in the future G.I.S. markets.

It is quite probable that a Europe - based vendor community will be able to rival the American vendor community over the next decade (Newell, 1992) even over the next two years. Europe's great exhibition "Mapping Awareness" of G.I.S. technologies (established since 1988 in Oxford, displays a strong emphasis on applications in local government and utilities (retail marketing, resource allocation, health care etc.). As the local authorities do often have structural problems, the private (utilities) applications and needs for G.I.S. are stronger and forcing for a better output, though it is expected that the maximum range of applications (particularly in the land management), will assume their regional dimension soon (Papadimitriou, 1992). A significant marketing feature in G.I.S. are the micromarketing - oriented large business due to (Buxton, 1992): a) tighter relationship between retailers - consumers and b) data explosion which resulted in the need for a new generation of technology to manage the data. This format of business is expected to grow in the years to come, in view of the increased need for user - friendly cheap G.I.S. From a statistical point of view (presentations in the E.G.I.S.- conf. 1991, 1992), we can get a picture of the present situation of the G.I.S. applications in Europe (Ottens, 1992) from which I summarize the following:

- a) A definite increase in business applications took place.
- b) Most of the governmental applications occurred in the U.K. and in E. Europe.
- c) Most of the business applications take place in the N.America, the S.Europe and in the Central Europe.
- d) The countries heading first (three) with the most presentation proposals in E.G.I.S '91 were: U.K., Belgium, Netherlands. The countries of the E.G.I.S.'92 were U.K., Germany, Netherlands.
- e) The U.K. and the N. Europe are heading the list in the field of theoretical, technical, methodological research issues.
- f) The Benelux countries and the Eastern European countries are heading the field of application cases.
- g) The Central European, Southern European and the N.American countries have displayed more education and training - oriented applications.

A striking fact is the dynamic inflow of Eastern and Central European countries in the G.I.S. market especially Hungary, Slovakia, Poland and

the C.I.S. (Galambos - Tosza, 1991; Kupiszewski, 1991; Mezosi, 1991; Svetlichny et al, 1992; Tikunov, 1992; Jankowski - Novogrodzki, 1992) which are very likely to display increased requirements for cadastral services of G.I.S. (Kuhn, 1992).

2. On the role of the G.I.S in Land Management in the E.E.C.

An overview of the recent G.I.S. applications in Europe would certainly reveal that land use applications are by far the most frequent or widespread ones. Land use and cadastral surveys of the Scandinavian countries should be the ones to start with: Norway (Engbretsen, 1987), Sweden (Falk, 1987), Finland (Ahonen Raino, 1988). Land and property information services find wide applications in the U.K. where the L.I.S. have been widely adopted by the local authorities of the country. Similar sort of expansion has taken place in the Netherlands (under the guidance of the country's National Planning Agency) as well as in Germany (under the auspices of the municipal authorities, particularly in Frankfurt and Munich).

Applications in soil map information systems are widespread in Belgium (i.e. Vandenbroucke - Van Orshoven, 1991; Desmet - de Jongle, 1991), while soil - based information for rural land use monitoring and rural zoning is advanced in both the U.K. and the Netherlands. (i.e. Bird, 1991; Zevenbergen - Groen, 1991). Various other aspects of land management have been sparsely considered, such as the mitigation of natural hazards in the U.K. (i.e. Pearson et al. 1991), the reallocation in Belgium, the management of natural habitats in the U.K. (i.e. Wilcock, 1991). Importance should be paid to the planning in the rural areas with G.I.S. in an E.E.C. context (Van Lammeren, 1992) as local or regional aspects of rural development may be found in sharp contrast to E.E.C. - induced considerations. In this respect, E.E.C. initiatives, (such as the CORINE project) would be wise to include physical planning in the future. The physical planning gains ground at the expense of the typical regional planning last years; the physical planning of the Randstad is a typical example which followed the general guidelines of the Dutch 1988 Fourth Governmental Memorandum on Physical planning. The software used was (Geertman, 1990) Arc Shell of E.S.R.I.'s Arc Info and SPAT of the National Phys. Plann. Agency, while the Arc - Macro - Query (AML) language had been used to assist non - specialists in the use of some important functions on the G.I.S. Another software used was the SPANS, to assess the groundwater threats with a G.I.S. analysis E.E.C. - wide. (Thewessen et al, 1992). Obviously, where increased mathematical modelling functions are required, raster formats are best suited. Apart of the U.K.'s outstanding RRLs (Regional Research Laboratories), applications of G.I.S. for regional planning and development purposes are often encountered in other European countries, like Greece (i.e. Despotakis et al. 1992) and Italy (i.e. Pelagatti et al, 1991).

The G.I.S. applications in land management constitute from my point of view,

a good foretoken of future advances in physical planning E.E.C. - wide that could formulate the basis upon which regional planning can develop, in good terms with E.E.C., national, regional, local, physical or legal requirements and constraints.

3. The G.I.S. in Environmental Education in the E.E.C.

Though the incorporation of the G.I.S. in environmental education consists a rather unknown subject so far, I shall attempt to tackle some of its prominently interesting aspects. Whether intended or not, G.I.S. serve a double purpose: tools for geographical analysis as well as means for research training. The broad incorporation of the G.I.S. in the local authorities (Black, 1992), along with the necessity for G.I.S.- education for students in agricultural and environmental sciences (de Bakker, 1992), may lead to increased implementation of G.I.S. education at the undergraduate level (Koussoulakou, 1992), as well as to increased organization and coordination of user - groups, already involved in the G.I.S. research.

However, the issue is a bit more complicated than it might look at the first sight. Problematic factors acting in G.I.S. education and market may render a promising research project difficult to accomplish. Seven such factors have been noticed by Leighton and Kutsal (1991), namely the following :

- 1) Number and type of the «geographies» served,
- 2) Number and nature of discipline served, more than one disciplines may be served with incompatible methods),
- 3) Number and mission of agencies served (the same agency may serve many areas),
- 4) Type and extent of funding,
- 5) Locations where data is maintained (as restrictions on the use of data may hold under certain circumstances, i.e. security, police).
- 7) Administrative and protocol issues (correctness and completeness of data can be critical for the decision making).

Yet, different approaches as to the role of the G.I.S. in environmental education are also very important in future considerations : In example, the needs for G.I.S. in higher education (Paeccol, 1991) may be concurrent with the needs in environmental education (Gouveia et al, 1991), but in sharp contrast to the needs in specialised G.I.S. applications in environmental education, as set out by the I.T.C. diploma courses in G.I.S. for cadastral, urban and rural applications in developing countries. The vendor's perspective may be expressed (E.S.R.I. ArcInfo University Labkit) in terms of manuals and modules (Arcedit Arcplot, Starterkit).

A computer scientist's perspective may be expressed through the enhancement of relationships between data and image (visualisation), in a conceptual and explanatory context.

G.I.S. has been described as an "umbrella" technology that can serve in an integrative fashion for diverse data. Thus, the development of customised information systems using a variety of software products, rather than a single G.I.S. package on the one hand, and shared data between different agencies on the other, may result in exponential increase in complexity and diversity, rendering assessment processes extremely difficult to handle. Time consuming but effective G.I.S. consist a reasonably good starting point for future developments in environmental education. Geertman (1990) points out that "a common G.I.S. like ArcInfo is despite its limited analytical capabilities (too few options for mathematical manipulation and model interfacing), more appropriate meant for use by information specialists than by people preparing and working out policy in a specific area of physical planning". However, the shift from the fragmented - map, truncated - boundary, layered - databases G.I.S. of the "old" generation to the continuous - holistic G.I.Ss of the "new" generation, resulted in the coming of more user - friendly versions, which possess the inherent capability to become more suitable for environmental predecessors. Moreover, the predilection for problem - oriented and model -based rather than data based approaches (Birkin et al. 1990), will certainly lead both the market towards the desired ends. As for the integration of data, connected systems (with data leaving the one system to enter the other), represent a low but adequate level of integration for average applications in environmental education. Interfaced systems (exchanging data between two systems without leaving either of them) serve higher environmental education purposes as they may well form an effective tool for environmental decision making. Integrated system (with changes of data at anyone of the systems transferable to the other system) are the environmental education tool for specialists.

4. Conclusion.

The rapid expansion of the G.I.S. technologies in the E.E.C. countries last years brought about a pronounced change in attitudes and approaches towards environmental issues, the market dynamics and the scientific requirements. Both private and governmental enterprises appear rich enough in applications, thus contributing to an even faster growth in the field of theoretical ameliorations. The increased E.E.C.'s interest in G.I.S. is shown by the ESPRIT, COMMET, DRIVE, CORINE projects. Another initiative, provided partly with data by CORINE (in ArcInfo), was supported by the EC - Habitat Directive "Natura 2000".

The idea "Ecological network for Europe" consists of (Jongman, 1992): the core areas with optimal biotopes, corridor zones, etc. No need to say that certain countries have greatly benefited from their membership to the E.E.C., by promoting environmental, agricultural, constructions and other aims. One such is Spain, where the G.I.S. were used for the high - speed train (A.V.A.) between Madrid and

Sevilla, the National Cadastre, the 1992 World Expo housing, etc. Finally, two main results we get from the G.I.S. - market -Research today:

- 1) The greatest influence on the scientific - socioeconomic fabric is exercised by the environmental education, the technology diffusion and the needs of the public sector.
- 2) The most important recipients of the influences exercised are: the market requirements (primarily), the public sector and the technology diffusion (secondarily).

LITERATURE

- Ahonen, P - Rainio, A (1988) : "Developing a query system for joint use of spatial data in Finland ", in : (J. C. Muller, ed.), "Environmental applications of digital mapping", p. 77 - 86.
- Bird, A.C. (1991) : "The role of G.I.S. in rural land use monitoring - current U.K. issues", E.G.I.S. '91, p.121 - 128.
- Birkin, M. - Clarke, G. - Clarke, M. - Wilson, A (1990) : "Information Systems for urban policy appraisal", Sch. of Geogr., Univ. of Leeds, Jan. 1990. (mimeo).
- Black, T (1992) : "G.I.S. in G.B. local authorities", E.G.I.S. '92, p. 384 - 391.
- Briggs, D.J. (1988): "The use of broad - scale G.I.S. for modelling and environmental impacts of landuse change in Europe", paper presented to the Polish Academy of Sciences, Radzikow, Poland.
- Buxton, T (1992): "G.I.S. expected to meet micromarketing challenge", G.I.S. - Europe, Febr. 1992, p. 50-52.
- Despotakis . V - Giaoutzi, M - Nijkamp, P (1992): "G.I.S. as a D.S.S. tool for sustainable development on Greek islands", E.G.I.S. '92, p. 173 - 185.
- Engebretsen, O (1987) : "The Norwegian land accounting system ", in : E.C.E. - seminar on new techniques to collect and process land use data, Gavie, Sweden, vol.2 :response papers.
- Falk, T (1987): "Landuse information for physical planning and land consolidation in Sweden ", Proc. E.S.R.I. 7th User Conf., Redlands, Ca.
- Galambos, J - Tosza, I (1991): "G.I.S. application in Hungary ", E.G.I.S., p. 518 - 528.
- Geertman, S (1990): "G.I.S. as a support system for designing and evaluating urban expansion alternatives ", Urb. and Reg. Inform. Syst. Assoc., Proc., annual Conf. vol.2, p. 164 - 174.
- Jankowski, P. - Nowogrodzki, L (1992) : "Polish G.I.S. use increasing rapidly", G.I.S. Europe, Feb. 1992, p. 40 - 42.
- Jongman, R (1992) : "European data for a European ecological network", E.G.I.S., p.29 - 37.
- Kuhn, W (1992) : "Approaching GIS - users in the new Democracies ", E.G.I.S., p. 465 - 473.

- Kupiszewski, M (1991) : "The transfer of new technology : the development of G.I.S. in Poland ", E.G.I.S., '91, p. 581 - 591.
- Koussoulakou, A (1992): "G.I.S. education in the Netherlands:profile and prospects", E.G.I.S. '92, p. 84 - 93 .
- Leighton, D.H. - Kutsal, M.D. (1991): "G.I.S. as an integration platform", E.G.I.S. '91, p. 621 - 636.
- Mezosi, G. (1991): "The potential productivity of landscape types in Hungary", E.G.I.S. '91, p. 728 -737.
- Newell, R. G. (1992) : "A U.K. vendor's perspective of the G.I.S. market" G.I.S. - Europe , Feb. '92, p. 36 - 39.
- Ottens, H.F.L. (1992) : "G.I.S. in action", E.G.I.S. '92, p. 1 - 8.
- Papadimitriou, F (1992) : "The geographical information in spatial context and the modern requirements", Diepistim. Epitheor. , vol. 5, p. 39 - 42.
- Pearson, E.J. - Wadge, G. - Wislocki, A.P. (1991): "Mapping natural hazards wit spatial modelling systems", E.G.I.S. '91, p. 847 - 855.
- Pelagatti et al (1991): "Design and implementation of a geographic information system: the case of Regione Lombardia", E.G.i.s. '91, p. 856 - 865.
- Salgre, F. (1992) : " A geographical data interchange environment for Europe", E.G.I.S. '92 , p. 1502 - 1511.
- Tikunov, V (1992) : " Teaching of geoinformatics in Moscow University", E.G.I.S. '92, p. 423 - 430.
- Thewessen, T - Van de Velde, R - Verlouw, H. (1992): "European Groundwater threats analysed with G.I.S.", G.I.S. - Europe, April, p. 28 - 33.
- Van Lammeren, R. (1992): "The future of the rural areas in the European Community: The importance of extending G.I.S.", E.G.I.S. '92, p.38-47.
- Vandenbroucke, D. - Van Orshoven, J . (1991): "From soil map to land information system", E.G.I.S. '91, p. 1156 - 1164.
- Zevenbrgen, M - Groen, j. (1991): "Hi - tech policy making: implementing G.I.S. in a Dutch rural zoning", E.G.I.S. '91, p. 1271-1281.
- De Bakker, M. (1992): "Necessities in G.I.S. - education for students in agricultural and environmental sciences", E.G.I.S.'91, p. 351-357.

A GEOGRAPHER'S VIEW OF THE MAASTRICHT TREATY

PAPADIMITRIOU F.

School of Geography, University of Oxford, Oxford OX1 3TB, England.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ αναφέρεται σε ορισμένα θέματα που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την επιστήμη της Γεωγραφίας, όπως η προστασία του περιβάλλοντος και η αναβάθμιση της ποιότητάς του, η δημιουργία διευρωπαϊκών δικτύων ενεργείας και μεταφορών, η ανάπτυξη των μειονεκτούντων περιοχών της Κοινότητας, η καταγραφή των φυσικών διαθεσίμων και η χωροταξία.

Η εργασία αυτή αναφέρεται στα ανάλογα άρθρα της Συνθήκης, μαζί με μια αναφορά σημασία τους για την Γεωγραφία.

ABSTRACT

Various aspects of the Maastricht Treaty highlight several issues of geographical interest: preservation of the environment and upgrading of its quality, establishment of transeuropean networks in energy and transport, development of the less-favoured areas, assessment of natural resources and regional planning. The relevant articles of the Treaty are referred to, along with a short critical examination of their geographical importance.

1. Introduction.

The literature concerning each country's position within the Treaty's definitions is quite extensive; particularly in the fields of the economic and political integration. Despite the endless debates on the subject, the environmental and regional aspects of the Treaty could by far be considered as adequately analysed (in fact, one has the feeling that they are almost neglected).

2. The end of the E.E.C.

Three main fields concentrate the geographical interest predominantly:

a) environment, b) regional development, c) sociocultural issues. However, these aspects might look secondary in view of the prospective modification of the name of the European Economic Community established after the Treaty of Rome. By virtue of the Maastricht Treaty (title 2), the term "E.E.C." should be replaced by the term "European Community" (E.C.) henceforth (titre 2): "Dispositions portant modification du Traite, instituant la Communauté Economique Européenne en vue d'..."

Traité, les termes Communauté Economique Européenne sont remplacés par les termes Communauté Européenne". Therefore, a major reconsideration is the omission of the middle "E", representing the creation of a single geographical space regardless of its concomitant economical functions.

3. Geography and the Maastricht Treaty.

A strong regional view is expressed within the Treaty that is very likely to influence all aspects of private and public activities in the future. The regionalisation of the European member states constitutes a means and an aim itself: a means a balanced regional development and an aim that would facilitate other socioeconomic objectives to be carried out.

1) Sociocultural issues: The Treaty's intentions are expressed in the problems related to the regional and national diversities in cultural issues as well as in respect to the less-favored and (or) rural areas.: Titre 9, art.128: " La Communauté contribue a l' épanouissement des cultures des Etats membres dans le respect de leur diversité nationale et régionale, tout en mettant en évidence l' héritage culturel commun", Titre 14, art 130A: "La Communauté vise a reduire l' écart entre les niveaux de développement des diverses regions et le retard des regions les moins favorisés y compris les zones rurales".

2) The Treaty expresses a strong concern about environmental issues, namely the following :

- a) Environmental preservation: T.16, art.130R: "La politique de la Communauté dans le domaine de l' environnement contribue a la poursuite des objectifs suivants: la preservation, la protection et l' amelioration de la qualité de l' environnement, l' utilization prudente et rationnelle des ressources naturelles, la promotion, sur le plan international, de mesures destinées a faire face aux problèmes regionaux ou planétaires de l' environnement".
- b) Water management : T.16, art.130S: " ...les mesures concernant l' aménagement du territoire, l' affectation des sols, a l' exception de la gestion des déchets et des mesures a caractère général, ainsi que la gestion des ressources hydrauliques".
- c) Soil protection and droughts (op.cit.).
- d) Global and regional environmental problems: T.16, art.130R: "La Communauté compte ...du développement économique et social de la Communauté dans son ensemble et du développement équilibre de ses regions".

3) The regional development is to be promoted in the following ways:

a) Equilibrium in the regional development: T.17 , art.130U: "La politique de la Communauté ... favorise : le développement économique et social durable des pays en développement et plus particulièrement des plus favorisés d' entre eux; l' insertion harmonieuse et progressive des pays en développement dans l'

économie mondiale; la lutte contre la pauvreté dans les pays en développement".

b) Establishment of the Committee of Regions to sort out the regional problems: T.4 ,art.198A : " Il est institue un Comité a caractère consultatif compose de représentants des collectivités régionales et locales, ci-apres denomme : "Comité des Régions"

c) Elimination of fiscal and juridicial obstacles standing in the way for technological cooperation.: " ...a permettre aux entreprises d'exploiter pleinement les potentialités du marche interieur a la faveur, notamment, de l'ouverture des marche publics nationaux, de la définition de normes communes et de l'élimination des obstacles juridiques et fiscaux a cette cooperation".

d) Interconnection of regions through transeuropean networks: T.12, art. 129B: "En vue de contribue a la realisation des objectifs visés aux articles 7A et 130A et de permettre aux citoyens de l' Union, aux operateurs économiques, ainsi qu' aux collectivités locales et regionales, de benefier plainement des avantages decoulant de la mise en place d' un espace sans frontieres interieures, la Communauté contribue a l' établissement et au développement de réseaux transeuropéens dans les secteurs des infrastructures, du transport, des télécommunications et de l' énergie".

4) Conclusion

It is wished that the geographical concerns expressed in the Treaty will eventually in sorting out several of the E.E.C.'s social, economical, rural, etc. problems satisfactorilly succeed. What is very important is the fact that this Treaty is the first international political Treaty to have dedicated so much interest in environmental and other geographic concerns, whether successful or not, whether acceptable or not .

THE GEOGRAPHICAL DIMENSION OF THE RURAL POLICIES IN SOME O.E.C.D. COUNTRIES

PAPADIMITRIOU F.

School of Geography, University of Oxford, Oxford OX1 3TB, England.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ορισμένες νέες τάσεις στις αγροτικές πολιτικές των αναπτυσσόμενων χωρών-μελών του Ο.Ο.Σ.Α. φαίνεται πως θέτουν σε κρίση τις υπάρχουσες παραδοσιακές δομές στον αγροτικό τομέα. Η γεωγραφική όψη των προβλημάτων που προκύπτουν αντιστοιχεί στη μορφή το ολοκληρωμένου σχεδιασμού αγροτικής πολιτικής σε τρία διοικητικά επίπεδα εφαρμογής. Έτσι, στόχοι όπως: 1) η εναρμόνιση μεταξύ μακροοικονομικών σχεδίων και μικροοικονομικών περιορισμών, 2) η ελάττωση των δομικών ανισοτήτων, συχνά πραγματοποιούνται σε ένα πλαίσιο πολυ-τομεακής αγροτικής πολιτικής. Ομως, ορισμένα προβλήματα υποανάπτυξης μπορεί να συνεχίζουν όταν η αγροτική πολιτική δεν έχει λάβει υπόψη την ανάλογη γεωγραφική διάσταση. Αναφέρονται παραδείγματα από χώρες του Ο.Ο.Σ.Α.

ABSTRACT

The traditional predominance of the sectoral and agricultural interests is found in steadily advancing interrelation to certain new trends in rural policy making. The geographical aspects of the resulting problems become even more important in an integrated territorial approach to rural policy formulation at three interpenetrating administrative levels of policy implementation. Objectives such as: 1) the harmonization between macroeconomic goals and microeconomic necessities, 2) the reduction of the structural imbalances, are often fulfilled in a multisectoral policy framework, though certain persistent problems in this field may perpetuate as the incorporation of their geographical dimension may still be lacking. Examples are taken from some O.E.C.D. countries (France, Spain, Italy and Portugal in particular).

1. Introduction.

Rural policies devoid of strong spatial (geographical) views dominated in the whole range of classic and metaclassic economic models of this century. But, later occurrence of structural and other changes in the rural economies of the most technologically advanced countries (O.E.C.D. countries specifically), led to a reexamination of rural development policies. These changing concerns in the formulation of rural policies are traceable from a comparison of early O.E.C.D. reports with the latest ones. (F. Papadimitriou, 1993) *Journal of Agricultural Economics*, A.P.E.

member countries represent a quite distinct situation compared to the latest ones.

2. The recent structural changes.

The changes that took place in the rural economies during the post-war years have been examined extensively so far inasmuch as the post-1980 (recent) haven't. This gap is partly attributable to the lack of a unified evaluation of rural economies and rural policies of the last ten years as they have been embedded in a broader framework of scientific explanation, such as the impact of the C.A.P. regulations, the G.A.T.T. agreements etc. Therefore, a brief outline of the main post-1980 structural changes that took place in the O.E.C.D. countries (with variable extent and intensity), would certainly comprise: the increasing rural unemployment, the disaccordances between the rural production structures and the demands of the world market, the persistent underdevelopment in rural areas, as well as the downturn in some traditional rural industries.

3. The necessary adjustments and the new trends.

The necessary adjustments to overcome the structural change-induced crises would be threefold: social, economic, and institutional adjustments. As for the social adjustments, they should be designated in a way that would prevent further depletion of human resources, considering that manpower in rural areas is very likely to keep decaying in most O.E.C.D. countries in the 1990s. The economic adjustments are manifold. Generally speaking, they should aim at a balanced interaction between macro-policies, sectoral policies, human resource policies on the one hand and public, private or other interest groups on the other. The institutional adjustments rely almost entirely upon geographical concepts such as decentralisation and regionalisation.

After O.E.C.D. (1988), the new trends in rural policy making can be summarised as follows:

- a) Integrated territorial rather than traditional approaches,
- b) Integrated participation of various actors in the policy formulation process,
- c) Redistribution of responsibilities between Ministries and governmental departments,
- d) Cooperation between the private and the public sectors,
- e) Realization that the decentralisation is not a panacea.

Nevertheless, the list would be incomplete without reference to two other powerful trends, being:

- i) The increasing regionalisation of both the rural capital and the policy making
- ii) The increasing environmental awareness as to the use of environmentally unfriendly substances such as pesticides and fertilizers, soil erosion etc.

4. The geographical dimension.

The geographical dimension of these new aims of rural policies is closely related

to the socioeconomic spatial differentiation of the variables which are critical for the rural policy making. Variations in labour potential, capital and agricultural output, may well be considered as three such variables. What is significantly expanding, is the increasing involution of geographical terms in the overall policy making and rural policy evaluation process, to an extent that people have hardly ever considered so far. Rural lands are no longer recognised as a repository of natural resources only, but also as the spatial sustentances of a complex socioeconomic lattice upon which our long - term survival depends.

The post-war mobility of human and financial resources resulted in a disequibrated distribution of labour and capital within the countries themselves, thus making itself evident in the depopulation of rural areas and the disintegration of the rural economic structures. To a certain extent, the regional rural impoverishment had been concurrent with the observed internationalisation of production factors. markets, investments that widened the scope and the effectiveness of the regional entrepreneurial activity. Strong local entrepreneurship (partly in cooperation with the industrial sector), is very active in Spain. These entrepreneurs are often found in financial collaboration with the appropriate problem - solving oriented labor unions, the Banks, the financial institutions, the consulting companies and public administration in a harmonious rural development that compromises microeconomic necessities and macroeconomic objectives in the format of the local development.

A similar option for rural policy strategy is adopted by Portugal with the "Societies for Regional Development" (estab.1980) which undertake to revitalise certain of the country's less-developed areas through the promotion of the enterprise development, technical support and access to financial resources.

The rural entrepreneurship inevitably foreshows the expansion from local to national, even international markets but regional, national or global concerns play even more decisive role now in drawing aside the free growth of rural capital.

Food security, stable prices of agricultural commodities, rural employment and environmental protection may find themselves in sharp contrast with the long term objective of allowance of market prices of market prices to influence the agricultural production. In view of the urgent need to prevent further deterioration of the market imbalances, certain farm incomes may fall in price guarantee mechanisms, such as the C.A.P.'s "monetary compensatory amounts". Examples from O.E.C.D. countries that favor environment - friendly considerations would include the U.K. (for which a compromise between nature conservation and development of rural economy is a primary objective), Belgium (for which water management has been an essential part of the country's rural policy) and Germany which paid special attention to the ecological principles in rural policy making.

Decentralisation of rural economies and rural policy making may be thought of as another form of internationalisation of local rural economies (or rural interests). The hierarchy connecting the international , regional, local rural interests is steadily

becoming fuzzier and self-referential, giving way to a growing complementarity that coordinates self-sustainedly the various hierarchical levels of rural economy and rural policy.

Several planners uphold the view that greater decision making capacity at the regional and local levels should bring decision making closer to policy execution, others warn about the risk of transfer of bureaucracy at the regional and local level. Regional plans for comprehensive territorial development aiming at a proper coordination of different public authorities with encouragement of endogenous development are now well formulated in Belgium, Italy, Norway, U.S.A, France, Finland, Spain, Netherlands (among other countries). The Swedish and the Italian experiences show an increased multi sectoral coordination in rural policy, while the French and Spanish systems are based on a well-defined hierarchy ranging from town council to state government. In Greece, the inability of both the private and the public sectors to fund alone rural development, gave way to an increasingly efficient multi-sectoral participation in rural development through contractual policy arrangements.

5. Conclusion: Geography, C.A.P.: a conjecture on future interrelationships.

The E.E.C. has experienced three significant stages in the development of its rural sector: 1) The 1960s reduction in production deficits, 2) The great increase in productivity in the 1970s, 3) The growing agricultural surpluses and the resulting imbalances between demand and supply. The 1988 C.A.P. revision aimed at a restructuring of agricultural exploitations Europe-wide. The geographical perspective has broadened since then in that national rural policies had to comply with the C.A.P.'s new regulations. E.E.C. countries have attained internationalisation of their rural communities and rural economies. Nevertheless, most exploitations became more fragile. The increased sensitivity of national, regional, and local rural policies to internationalisation is both a challenge and a hazard. Institutional changes and socioeconomic adjustments like the ones referred to herein may turn out to be absolutely necessary for the rural policies to survive. The geographical disequilibria in labor and capital will probably be accentuated in Europe, particularly in the event that a G.A.T.T. agreement would fail. The decade of the 1990s is probably the most critical for the rural structures since the end of the WW2, as rural policy makers have often to face all the rural problems of the past fifty years accumulated and exacerbated. Obviously, the E.E.C. countries will be the first among the O.E.C.D. countries to suffer the burden of failure or profit the fruits of success.

BIBLIOGRAPHY

O.C.D.E. (1983): "Examen des politiques agricoles dans les pays membres de l' O.C.D.E.", Octobre 1983.

- O.C.D.E. (1987): "Politiques nationales et echanges agricoles: Communauté Economique Européenne", Octobre 1987.
- O.C.D.E. (1990): "Reformer les politiques agricoles: les restrictions quantitatives de la production: Le soutien direct des revenus", Octobre, 1990.
- O.C.D.E. (1991): "Politiques, marchés et echanges agricoles: Suivi et perspectives 1991", Mai 1991.
- O.C.D.E. (1988): "Formulation de la politique rurale: Nouvelles tendances", Septembre, 1988.
- O.C.D.E. (1986): "Gestion publique rural", Septembre 1986.
- O.C.D.E. (1990): "Les partenaires pour le developement rural", Mai, 1990.
- O.C.D.E. (1991): "Nouvelle gestion des services dans les zones rurales", Mai, 1990.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΕΘΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΣΤΟΧΟΙ ΜΕΣΑ και ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ

ΣΜΟΚΟΒΙΤΗΣ Δ.

Τ.Ε.Ι. Πειραιά

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ελλάδα με την πανάρχαια πολιτιστική κληρονομιά της, διαθέτει αμέτρητα μνημεία διαφόρων εποχών. Αμεση λοιπόν είναι και η ανάγκη για προστασία των μνημείων, αλλά και του περιβάλλοντος.

Η Ελλάδα αντιμετώπισε προβλήματα όπως: οι δυο ενεργειακές κρίσεις, η εισροή μεταναστών, η αύξηση της τουριστικής κίνησης, η αστικοποίηση, η άνιση κατανομή εισοδήματος και υπηρεσιών κέντρου-περιφέρειας. Παρά τη βελτίωση της ζωής του μέσου Έλληνα, όπως για παράδειγμα η βελτίωση της κατοικίας, δημιουργήθηκαν άλλης μορφής προβλήματα όπως, η ηχορύπανση, το κυκλοφοριακό κ.λ.π.

Υπάρχει γενικά καλή ποιότητα νερού αλλά, τόσο το πόσιμο νερό, όσο και το νερό της θάλασσας ρυπαίνονται από χημικά απόβλητα, απόβλητα πλοίων κ.λ.π.

Το έδαφος καταστρέφεται από την εξόρυξη του πλούσιου υπεδάφους της χώρας.

Λαμβάνονται πολλά μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Γίνονται αναπαλαιώσεις παραδοσιακών οικισμών, προστατεύεται το νερό, ανακυκλώνονται τα απορρίματα, κ.λ.π.

Η νομοθεσία για την ολοκληρωμένη προστασία του περιβάλλοντος στοχεύει σε ένα συνδυασμό οικολογικής προστασίας και οικονομικής ανάπτυξης.

Παράλληλα η Ελλάδα μετέχει σε διεθνή συνέδρια για το περιβάλλον, με στόχο την ενημέρωση κι ανταλλαγή πληροφοριών. Συνδέεται επίσης με την ΕΟΚ, τον ΟΟΣΑ και άλλους διεθνείς οργανισμούς, με στόχο την ενημέρωση για την πιο αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος, δηλαδή την προστασία του νερού, του αέρα, του εδάφους, της πολιτιστικής ταυτότητας, με στόχο βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα.

ABSTRACT

Greece finds itself at trend of appreciating the high costs of neglecting the destructive environmental effects of economic growth.

This trend is a result of the growing awareness in the country about the relevance of environmental issues.

The following issues seem to be the most important in this new trend of environmental thinking in Greece:

- Over concentration of growth in some areas
- Short-sighted exploitation of natural resources

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

- Insufficient legal and administrative frameworks with a view to the standards of the European Union
- Insufficient coordination of projects for development t the regional and national levels.

Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ

Η προώθηση της βιομηχανικής επανάστασης και η παραπέρα εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πόρων της Γης είχαν σοβαρές επιπτώσεις στο οικοσύστημα, επιπτώσεις με απρόβλεπτες συνέπειες για την ίδια την επιβίωση του πλανήτη και των όντων που τον κατοικούν.

Με τη συστηματική καταστροφή του περιβάλλοντος και ενώ βαίνουμε σε μια μετα-βιομηχανική εποχή, οι λαοί ευαισθητοποιήθηκαν στα θέματα περιβάλλοντος, αν και η ευαισθητοποίηση αυτή δεν είναι ακόμα ούτε τόσο καθολική ούτε, δυστυχώς, αποτελεσματική. Υπάρχουν, ωστόσο, τα στοιχεία εκείνα που μας βοηθούν τουλάχιστον να συνειδητοποιήσουμε το πρόβλημα.

Παλαιότερα το περιβάλλον αντιμετωπιζόταν ως εύθραυστο πολύτιμο στοιχείο που χρειαζόταν απόλυτη ή σχετική προστασία από όλες τις πιέσεις των γρήγορων αλλαγών. Ακολούθησε μια φάση σύγκρουσης ανάμεσα στις επιδιώξεις προστασίας του περιβάλλοντος από τη μια μεριά και στις επιδιώξεις γρήγορης ανάπτυξης από την άλλη, που οφείλεται στη συνειδητοποίηση ότι οι ζημιές στο περιβάλλον συνεπάγονται, εκτός των άλλων, και ζημιές στη δημόσια υγεία και υψηλό κόστος.

Σήμερα διαγράφεται μια τάση συνειδητοποίησης του οικονομικού κόστους υποβάθμισης του περιβάλλοντος και της θετικής συμβολής στην οικονομία που μπορεί να έχει μια πολιτική ανάπτυξης συνδυασμένη με προστασία του περιβάλλοντος.

Η πολιτική προστασίας του περιβάλλοντος περιλαμβάνει:

- πολιτική διαχείρισης περιβάλλοντος
- πολιτική γης
- πολιτική ελέγχου
- πολιτική χρηματοδότησης
- πολιτική κινήτρων
- πολιτική ερευνών
- πολιτική συνδυασμένης οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης
- πολιτική φυσικών πόρων
- περιφερειακή, χωροταξική και πολεοδομική πολιτική.

Στα αρχικά στάδια ήταν πολύ περιορισμένος ο αριθμός των ειδικών σε περιβαλλοντικά θέματα, καθώς και ο τεχνολογικός εξοπλισμός που βρισκόταν στη διάθεση της περιβαλλοντικής πολιτικής. Σήμερα έχουν πολλαπλασιαστεί οι ειδικοί και οι τεχνικές γνώσεις και έχει αυξηθεί σημαντικά ο τεχνολογικός εξοπλισμός που εξυπηρετεί την

προστασία του περιβάλλοντος.

Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της γνώσης και στην προώθηση της πρακτικής παίζουν και οι συνεργασίες με ξένους περιβαλλοντικούς οργανισμούς και η ένταξη της ελληνικής πολιτικής σε διεθνείς περιβαλλοντικές πολιτικές.

Παρακάτω γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στη θεσμική και χρηματοδοτική πολιτική που εφαρμόστηκε στη χώρα μας για την προστασία του περιβάλλοντος.

Η ανάλυση που ακολουθεί αναφέρεται στο θεσμικό πλαίσιο, τις δαπάνες προστασίας, τις κατευθύνσεις και μέτρα πολιτικής (άξονες και αρχές περιβαλλοντικής πολιτικής), την προστασία της ατμόσφαιρας, την προστασία των επιφανειακών νερών, την καταπολέμηση της θαλάσσιας ρύπανσης, τη διαχείριση στερεών αποβλήτων, τα ατυχήματα μεγάλης έκτασης, την καταπολέμηση των θορύβων, την προστασία της φύσης και του τοπίου, τη ζωντανή και σύγχρονη περιβαλλοντική εκπαίδευση, την περιβαλλοντική νομοθεσία, τη διεθνή συνεργασία και, τέλος, το κόστος πολιτικής.

Θεσμικό πλαίσιο

Το Σύνταγμα του 1975 αναφέρει στο άρθρο 24 ότι η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους.

Η νομοθεσία προστασίας του περιβάλλοντος αποτελείται από πληθώρα νόμων, διαταγμάτων, υπουργικών αποφάσεων, κωδίκων κ.λπ., και η αρμοδιότητα ελέγχου της προστασίας είναι διεσπαρμένη σε διάφορες υπηρεσίες υπουργείων και οργανισμών, σε ινστιτούτα και συλλογικά όργανα του ευρύτερου δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Έχουν μετρηθεί 150 νομοθετήματα και περίπου 50 φορείς που έχουν αρμοδιότητες σχετικές με το περιβάλλον.

Το 1979 δημιουργήθηκε το Υ.Χ.Ο.Π. (Υπουργείο Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος), στην αρμοδιότητα του οποίου μεταφέρθηκε το Π.Ε.Ρ.Π.Α. από το Υπουργείο Υγείας, στα πλαίσια του οποίου είχε ιδρυθεί το 1974, και η Γραμματεία του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας και Περιβάλλοντος από το Υπουργείο Συντονισμού, στα πλαίσια του οποίου είχε ιδρυθεί το 1976.

Το 1986 τέθηκε σε ισχύ ο νόμος-πλαίσιο 1650 για το περιβάλλον, με τον οποίο γίνεται προσπάθεια συγκέντρωσης σε ένα ενιαίο νομοθέτημα των πόρων προστασίας του περιβάλλοντος και σε ένα φορέα, τον Επιτελικό Φορέα Περιβάλλοντος, (Ε.Φ.Ο.Π.), των βασικών αρμοδιοτήτων του δημόσιου τομέα για το περιβάλλον. Στο νόμο αυτόν, εκτός των άλλων, κατοχυρώνεται ένα πλαίσιο κυρώσεων και αστικής ευθύνης σε θέματα προστασίας.

Δαπάνες προστασίας

Οι δαπάνες (πληρωμές του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων), που διατέθηκαν για έργα και μελέτες αναφερόμενες στην προστασία της φύσης, της πολιτιστικής κληρονομιάς και από τη σύμβαση ήταν ως ποσοστό στο αντίστοιχο ΑΕΠ: το 1972

0,03%, το 1976 0,05% και το 1980 0,10%.

Η αποτελεσματικότητα της περιβαλλοντικής πολιτικής υπήρξε περιορισμένη, αφού τα μέτρα πολιτικής εφαρμόζονται αποσπασματικά ή δεν εφαρμόζονται καθόλου και τα έργα υλοποιούνται κατά μικρό ποσοστό και κυρίως για θεραπεία και όχι για πρόληψη των ζημιών.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι δεν έχουν εκδοθεί παρά λίγα από τα πολυάριθμα διατάγματα που απαιτούνται για την εφαρμογή του νόμου πλαισίου 1650/1986 και ότι δεν προχώρησε η διαδικασία δημιουργίας του Ε.Φ.Ο.Π. παρά μόνο κατά ορισμένα του τμήματα.

Μερικά από τα αίτια των αδυναμιών της περιβαλλοντικής πολιτικής είναι:

Η πολιτική διαμορφώνεται από ειδικούς τεχνοκράτες που εισηγούνται τι πρέπει να γίνει, πώς, πότε και από ποιους φορείς αντλώντας συνήθως παραδείγματα από τη διεθνή πρακτική, που όμως είναι μακριά από αυτό που η ελληνική πραγματικότητα μπορεί να προσεγγίσει.

Τα ετήσια προγράμματα, (προϋπολογισμοί ΠΔΕ - νομοθετικές ρυθμίσεις - προγράμματα δράσης) καταρτίζονται και εκτελούνται κάτω από ισχυρές πιέσεις ενδιαφερόντων και συμφερόντων που δρουν διαστρεβλωτικά σε σχέση με την τεχνοκρατική δεοντολογία, ενώ διαπιστώνονται αδυναμίες διεκπεραίωσης της ενταγμένης στα προγράμματα πολιτικής και μεγάλη χρονική διάρκεια της πορείας από τη σύλληψη και διαμόρφωση των αρχών της πολιτικής μέχρι την ολοκλήρωση της εφαρμογής της, λόγω συχνών αλλαγών της υπεύθυνης ηγεσίας (Υπουργών, Γενικών Γραμματέων, Διευθυντών, Προϊσταμένων κ.λπ.).

Κατευθύνσεις και μέτρα πολιτικής Αξονες και αρχές περιβαλλοντικής πολιτικής

Το ελληνικό περιβάλλον πρέπει να παίξει κύριο ρόλο στη διαδικασία ανάπτυξης της χώρας γιατί αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα συγκριτικά της πλεονεκτήματα διεθνώς και θα βρίσκεται όλο και περισσότερο σε ζήτηση, λόγω της αύξησης του ελεύθερου χρόνου του σύγχρονου ανθρώπου. Αποτελεί έναν από τους βασικούς πόρους της εθνικής, περιφερειακής και κατά τόπους οικονομίας και παρά την τεχνολογική εξέλιξη, διατηρεί τη σημασία του στην οικονομική ανάπτυξη.

Βασικές συνιστώσες μιας ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής πολιτικής είναι οι εξής:

Πολιτική διαχείρισης του περιβάλλοντος, δηλαδή δημιουργία συστήματος εθνικών, περιφερειακών και τοπικών φορέων που θα συντονίζονται από έναν κεντρικό φορέα και θα καλύπτουν τις ανάγκες σχεδιασμού - προγραμματισμού, μελέτης και έρευνας, γενικής και ειδικής εκπαίδευσης, απογραφής, προστασίας και ορθής αξιοποίησης, χρηματοδότησης, διοίκησης, ελέγχου και φύλαξης.

Πολιτική γης, δηλαδή εφαρμογή ενός συστήματος ελέγχων επί των τιμών και χρήσεων της γης, με κατανομή της σε ζώνες χρήσης και ζώνες προστασίας.

Πολιτική ελέγχου, δηλαδή άσκηση αποτελεσματικού ελέγχου πάνω στις οχλούσες

δραστηριότητες, δημιουργία συστήματος καταγραφής της αλλοίωσης και προειδοποίησης, καθώς και μηχανισμού άμεσης δράσης.

Πολιτική χρηματοδότησης σε προγράμματα προστασίας, ανάπτυξης και ορθής αξιοποίησης των περιβαλλοντικών πόρων.

Πολιτική κινήτρων και αντικινήτρων για δραστηριοποίηση των θετικών και αποθάρρυνση των αρνητικών πρωτοβουλιών αντίστοιχα, σε δραστηριότητες με βέβαιες επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Πολιτική ερευνών, δηλαδή κατάρτιση και εφαρμογή προγράμματος μελετών και ερευνών που αφορούν την καταγραφή και αξιολόγηση των φυσικο-πολιτιστικών οικοσυστημάτων, την παρακολούθηση και καταγραφή του είδους και του επιπέδου ρυπάνσεων-μολύνσεων και των αιτιών τους, τη μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων και δραστηριοτήτων, την αναγνώριση, καταγραφή και χαρτογράφηση συνθηκών κλίματος, εδάφους, υπεδάφους και άλλων γεωφυσικών χαρακτηριστικών που είναι αναγκαία για οικολογικές μελέτες, τη σύνταξη κτηματολογίου για όλη την Ελλάδα, που δεν υπάρχει σήμερα, και τη μελέτη των κοινωνικών και οικονομικών απόψεων της προστασίας του περιβάλλοντος.

Πολιτική συνδυασμένης οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, δηλαδή πολιτική προτεραιοτήτων, επιπέδων και στρατηγικής για την ανάπτυξη τομέων και κλάδων της οικονομίας που να λαμβάνει υπόψη τις επιπτώσεις πάνω στο φυσικο-πολιτιστικό περιβάλλον, αλλά και την ορθότερη και αποδοτικότερη αξιοποίησή του.

Πολιτική φυσικών πόρων, δηλαδή την αξιοποίηση ηλιακής, αιολικής ενέργειας κ.λπ.

Περιφερειακή, χωροταξική και πολεοδομική πολιτική Σχεδιασμός και προγραμματισμός αστικοβιομηχανικών αξόνων

Για μια αποτελεσματική περιβαλλοντική πολιτική, είναι ανάγκη να υπάρξει δέσμη μέτρων με πιο μακροχρόνιο χαρακτήρα, ενταγμένα σε ολοκληρωμένα προγράμματα κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, και να προωθείται η υλοποίηση των μέτρων αυτών με συνέπεια σε ετήσια βάση.

Πρέπει επίσης να δοθεί έμφαση σε θεσμικές και χαμηλού κόστους ρυθμίσεις και ελέγχους και να μεταφερθεί όσο γίνεται μεγαλύτερο βάρος των δαπανών στους χρήστες και τους υπευθύνους των αλλοιώσεων του περιβάλλοντος.

Τέλος, πρέπει να δοθεί έμφαση στην πρόληψη των ζημιών, στην καλύτερη δυνατή χρήση της τεχνολογίας του ελέγχου των ζημιών στο περιβάλλον και στην κατάλληλη ενημέρωση, πληροφόρηση και εκπαίδευση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα.

Μέτρα πολιτικής

Παρακάτω δίνονται κατά θέματα σε συντομία τα κύρια μέτρα πολιτικής που πρέπει να γίνει προσπάθεια να προωθηθούν στα προσεχή χρόνια.

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας. Α.Π.Θ.

Προστασία της ατμόσφαιρας

Σε επίπεδο χώρας, επιδιώκεται η εξασφάλιση μηχανισμών μέτρησης - αξιολόγησης-καταγράφης των διαφόρων ατμοσφαιρικών ρύπων και η μελέτη των επιπτώσεών τους πάνω στις ευαίσθητες από την άποψη αυτή περιοχές, η δημιουργία εθνικού δικτύου συλλογής στοιχείων ατμοσφαιρικής ρύπανσης, η απόκτηση απαραίτητου συμπληρωματικού εργαστηριακού εξοπλισμού για τον προσδιορισμό ειδικών ρύπων, ο προσδιορισμός ορίων αποδεκτής ατμοσφαιρικής ρύπανσης εναρμονισμένων με αυτά της ΕΟΚ και η κατάρτιση ειδικών προγραμμάτων για μέτρηση της ρύπανσης από κινητούς σταθμούς σε περιοχές με προβλήματα ιδιαίτερου χαρακτήρα.

Για τη νεφόπληκτη Αθήνα, πρέπει να επιδιωχθεί η προώθηση της υλοποίησης του πακέτου μέτρων προστασίας από το νέφος και συγκεκριμένα:

Ο περιορισμός του καπνού και της σκόνης και η συγκράτηση της φωτοχημικής ρύπανσης στα επίπεδα του 1988.

Η εφαρμογή των μέτρων για την οχλούσα βιομηχανία.

Η πλήρης λειτουργία του συνόλου των Κ.Τ.Ε.Ο.

Η προώθηση της λειτουργίας συστήματος τηλεμετάδοσης για την ανά πάσα στιγμή γνώση των επιπέδων ρύπανσης και η βελτίωση και επέκταση της σηματοδότησης (έλεγχος των κυκλοφοριακών συνθηκών μέσω υπολογιστή) για έλεγχο της ροής, αύξηση της μέσης ταχύτητας και γενικότερη βελτίωση του επιπέδου εξυπηρέτησης.

Προστασία επιφανειακών νερών

Τα μέτρα για τα επιφανειακά και υπόγεια νερά πρέπει να αποβλέπουν σε εξασφάλιση της ποιότητας και της αναγκαίας ποσότητας του ζωτικού αυτού πόρου. Ειδικότερα απαιτούνται τα εξής:

Ολοκλήρωση του εθνικού δικτύου παρακολούθησης της ποιότητας των επιφανειακών νερών για συνεχή έλεγχο και για στήριξη μεσοπρόθεσμων προγραμμάτων προστασίας, με τη δημιουργία 10 ειδικών περιφερειακών κέντρων και ενός κεντρικού, που θα παρέχουν ζωτικής σημασίας και τεκμηριωμένες πληροφορίες σχετικές με την κατάσταση των επιφανειακών νερών, ώστε να είναι δυνατός όχι μόνον ο καθορισμός χρήσεως για τους υγρούς αποδέκτες, αλλά και οι όροι διάθεσης αποβλήτων σε αυτούς.

Σωστός χωροταξικός σχεδιασμός των δραστηριοτήτων εκείνων που ρυπαίνουν τους υγρούς αποδέκτες.

Καταπολέμηση της θαλάσσιας ρύπανσης

Πρέπει να προωθηθεί η διεθνής συνεργασία στα πλαίσια του Προγράμματος Περιβάλλοντος του ΟΗΕ και ειδικά του Μεσογειακού Προγράμματος Δράσης (Μ.Α.Ρ.), με στενότερη συνεννόηση μεταξύ των κρατών της μεσογειακής λεκάνης καθώς και σε άλλα επίσης σημαντικά περιβαλλοντικά ζητήματα ή θέματα οικολογίας και περιφερειακής ανάπτυξης.

Συγκεκριμένα χρειάζονται προώθηση της κλημής μετρώμενων της προστασίας της θάλασσας

σας από τις ναυτιλιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με τις σχετικές διεθνείς συμβάσεις, εναρμόνιση με τα σύγχρονα δεδομένα, ανάπτυξη σχετικής ελληνικής τεχνολογίας και κατάρτιση τοπικών σχεδίων αντιμετώπισης περιστατικών ρύπανσης, τα οποία να ανταποκρίνονται στις τοπικές ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής.

Επιτάχυνση του ρυθμού κατασκευής έργων βιολογικού καθαρισμού λυμάτων και βιομηχανικών υγρών αποβλήτων σε πολλές πόλεις και τουριστικές περιοχές της Ελλάδας.

Διαχείριση στερεών αποβλήτων

Τα μέτρα για τη διαχείριση στερεών αποβλήτων πρέπει να αποβλέπουν στην οριστική εξάλειψη της ανεξέλεγκτης απόρριψης που αποδεδειγμένα δημιουργεί κινδύνους για τη δημόσια υγεία και το φυσικό τοπίο, αλλά και αφαιρεί τη δυνατότητα επαναχρησιμοποίησης ανακυκλώσιμου υλικού. Συγκεκριμένα χρειάζεται:

Σε πρώτη φάση, η συνέχιση της οικονομικά συμφέρουσας αλλά και της περιβαλλοντικά συμβατής λύσης της υγειονομικής ταφής των απορριμμάτων, με προώθηση της λειτουργίας κατάλληλων και βιώσιμων συνδέσμων ΟΤΑ που θα προχωρούσαν ευέλικτα με όσο το δυνατόν χαμηλότερο κόστος.

Σε επόμενη φάση, η προώθηση εφαρμογής νέων μεθόδων διάθεσης, ειδικά της ανακύκλωσης, ύστερα από τη διεξαγωγή τελικών συμπερασμάτων από σχετικά πειραματικά προγράμματα.

Ατυχήματα μεγάλης έκτασης

Για την αντιμετώπιση των μεγάλης έκτασης βιομηχανικών ατυχημάτων, χρειάζεται η οριστικοποίηση και προώθηση σχετικού προγράμματος έγκαιρης παρεμπόδισης σοβαρών αρνητικών επιπτώσεων στον άνθρωπο, τη φύση και το δομημένο περιβάλλον από ατυχήματα κλίμακας.

Καταπολέμηση θορύβων

Τα μέτρα για τη μείωση των οχλήσεων από θορύβους αφορούν τον έλεγχο των σχετικών ανθρώπινων δραστηριοτήτων, των προϊόντων ή των διαφόρων διαδικασιών που δρουν επιβαρυντικά, καθώς και την κήρυξη αντιθορυβικών ζωνών με ευθύνη και των ΟΤΑ.

Προστασία της φύσης και του τοπίου

Τα μέτρα για την προστασία της φύσης και του τοπίου πρέπει να αποβλέπουν στην εξασφάλιση της διατήρησης και εξέλιξης των οικοσυστημάτων με τεκμηριωμένα και σαφή διαχειριστικά σχέδια και προγράμματα. Ιδιαίτερη φροντίδα πρέπει να δοθεί στα ευαίσθητα είδη πανίδας και χλωρίδας που υπάρχουν στη χώρα.

Συγκεκριμένα χρειάζεται: Οριοθέτηση, δημιουργική διαχείριση προστατευόμενων ζωνών για όλους τους υδροβιότοπους της Συνθήκης Ραμσάρ.

Ενεργοποίηση Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης Τμήμα Γεωλογίας Α.Π.Θ. έπονται στο Ν.

1650/1986, καθώς και εφαρμογή οδηγιών της ΕΟΚ, για τις οποίες υπάρχει συναίνεσή μας.

Μελέτη αποτελεσματικής προστασίας των οικοσυστημάτων που πιθανόν να επηρεαστούν από την εκτροπή του Αχελώου.

Για την προστασία των δασών χρειάζεται:

Βελτίωση των τρόπων αποτροπής και καταπολέμησης των πυρκαγιών.

Πρωώθηση των αναδασώσεων και γενικά ανάπτυξη του πράσινου στους περιστατικούς χώρους.

Νέα θεώρηση και αναπροσανατολισμός των κτηνοτροφικών πρακτικών, αυστηρός έλεγχος της ελεύθερης βοσκής αιγών σε δασικές ή αναδασωμένες εκτάσεις.

Ολοκλήρωση του Εθνικού Κτηματολογίου (Ε.Κ.), με χρήση των διαθέσιμων νέων τεχνολογιών, που επιτρέπουν την ολοκλήρωση του έργου αυτού, με πολύ ταχείς ρυθμούς και με χαμηλό κόστος.

Ομαλή ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής στην αγροτική πολιτική και αφομοίωση από τον αγροτικό τομέα των εκάστοτε περιβαλλοντικών περιορισμών, τόσο σε επίπεδο χώρας όσο και σε επίπεδο ΕΟΚ.

Μείωση των προβλημάτων ρύπανσης του περιβάλλοντος από γεωργικές δραστηριότητες, με ορθολογική και λελογισμένη χρήση των τεχνολογικών εισροών της γεωργίας.

Προστασία από τα γεωργοκτηνοτροφικά απόβλητα, σε συνδυασμό με την αναζήτηση τρόπων για την αξιοποίησή τους (παραγωγή ενέργειας και ανάκτηση υλικών).

Μελέτη παρενεργειών φυτοφαρμάκων στα γεωργοκτηνοτροφικά προϊόντα και στο φυσικό περιβάλλον γενικότερα.

Προστασία της γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας από εξωγεωργικές χρήσεις και μελέτη φαινομένων ερημοποίησης συγκεκριμένων περιοχών.

Αξιοποίηση ήπιων μορφών ενεργείας για γεωργικούς σκοπούς. Ίδρυση του προβλεπόμενου Ινστιτούτου Προστασίας του Γεωργικού Περιβάλλοντος, (ΙΝ.ΠΡΟ.ΓΕ.Π.) στην Κωπαΐδα από την Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών.

Ζωντανή και σύγχρονη περιβαλλοντική εκπαίδευση

Πρέπει να βελτιωθεί η περιβαλλοντική εκπαίδευση με συνεργασία των συναρμόδιων φορέων, με σκοπό την ανάπτυξη της ικανότητας του κοινού για κατανόηση του προβλήματος και των δυνατοτήτων αντιμετώπισής του, καθώς και για εποικοδομητικές τοποθετήσεις και κριτική παρέμβαση σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.

Περιβαλλοντική νομοθεσία

Στον τομέα αυτόν, πρέπει να επιδιωχθεί η ολοκλήρωση της έκδοσης των κανονιστικών ρυθμίσεων που προβλέπει ο Ν. 1650/1986 και η συνέχιση της προσαρμογής στο Δίκαιο της ΕΟΚ.

Διεθνής συνεργασία

Εθνική Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

Η διεθνής συνεργασία είναι αναπόσπαστο μέρος μιας εθνικής πολιτικής για το πε-

ριβάλλον. Είναι επομένως πολύ σημαντική η ενεργός συμμετοχή της Ελλάδας στους αρμόδιους διεθνείς φορείς και σε σχετικές πολιτικές και προγράμματα και πρέπει να τονισθεί αποφασιστικά η σημασία της διμερούς και πολυμερούς συνεργασίας, ιδιαίτερα με τις χώρες της Βαλκανικής και της Μεσογείου.

Από την άποψη αυτή, το πλαίσιο της ΕΟΚ έχει ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα, εφόσον το περιβάλλον περιλαμβάνεται πλέον με την Ενιαία Πράξη (1992) στις νέες πολιτικές της ΕΟΚ και αποτελεί μέρος του κοινοτικού κεκτημένου.

Σημειώνεται όμως σε σχέση με την ΕΟΚ ότι είναι απαραίτητη η επεξεργασία και προώθηση ρυθμίσεων και μέτρων που να λαμβάνουν περισσότερο υπόψη τα ιδιαίτερα προβλήματα του μεσογειακού χώρου.

Κόστος πολιτικής

Η υλοποίηση της πολιτικής στα επόμενα χρόνια προϋποθέτει τη διάθεση σημαντικών πόρων για έργα και μελέτες προστασίας και αναβάθμισης του περιβάλλοντος.

Η χρηματοδότηση προβλέπεται να γίνει αφενός από αυτούς που ρυπαίνουν, (π.χ. από τη βιομηχανία με την υιοθέτηση αντιρυπαντικής τεχνολογίας, από τους χρήστες αυτοκινήτων, με τη χρησιμοποίηση «καθαρών» αυτοκινήτων, από τους δημότες με τη συμμετοχή των ΟΤΑ σε προγράμματα διαχείρισης στερεών και υγρών αποβλήτων) και αφετέρου από το ΠΔΕ και από διεθνείς οργανισμούς όπου αυτό είναι εφικτό (π.χ. ένταξη στα ΜΟΠ του Σταθμού Μεταμόρφωσης Απορριμάτων Σχιστού).

Τέλος, η συμβολή της επιστήμης θα μπορούσε να είναι σημαντική και έμπρακτη στον πολύπλευρο αγώνα για την προστασία του περιβάλλοντος. Θα μπορούσε με άλλα λόγια να γίνει εκκλαίκευση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του πολίτη για την προστασία του περιβάλλοντος. Να εκδοθεί τόμος με τις σημαντικότερες έως σήμερα περιβαλλοντικές υποθέσεις που απασχόλησαν τα δικαστήρια. Να γίνει καταγραφή των περιβαλλοντικών οργανώσεων, να αναζητηθούν τρόποι για τη διευκόλυνση παροχής συμβουλών από δικηγόρους προς πολίτες, να προωθηθούν προγράμματα επιμόρφωσης κρατικών λειτουργών, να γίνει επεξεργασία προτύπων παρέμβασης πολιτών και περιβαλλοντικών οργανώσεων, ώστε να προλαμβάνονται οι κίνδυνοι που απειλούν το περιβάλλον, και να διοργανώνονται επιστημονικά συνέδρια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bryant R., and J. Wareing, **Geography Knowhow**. International Book Productions, London, 1980.

Briggs D., «Environmental problems and policies in the European Community», στην έκδοση C. Parks (ed.), **Environmental Problems International Review**. Croom Helm, London, 1986.

Greek Government, «National Report of Greece», presented at the United Nations Conference on Environment and Development. Brazil, June 1992.

European Environmental Yearbook, 1987, στο Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ. 1987.

- Μουρμούρη Αθηνά, «Προστασία Φυσικού και Δομημένου Περιβάλλοντος στα Νησιά του Αιγαίου», Ανακοιν. Συνεδρίου Αιγαίου», Υπ. Αιγ. Ιουν. 1993.
- Παπαδημητρίου Γ., «Ελλειματικό το Δίκαιο για την προστασία του περιβάλλοντος», **Το Βήμα**, 30.5.93, σ. 27-Ε5.
- Σμοκοβίτης Δημήτριος, «Ανθρωπος και περιβάλλον», Ανακοίν. στο 2ο Γεωγραφικό Συνέδριο, **Πρακτικά Συνεδρίου Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρίας**, Αθήνα, 16-17 Δεκεμβρίου 1989.
- Smokovitis D. «Men and Environment in Greece: Current Issues and Policies», **Society and Environment in the Balkan Countries**. Regional and Global Development, Sofia, 1993.
- Taylor D. et al. «Environmental policy and the control of water pollution: the implication of Directive 76/161 in perspective», **Journal of Common Market Studies** 21, 1986.
- Vandenmeersch D., «The Single European Act and the Environmental Policy of the European Economic Community», **European Law Review**, 1987.

**ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ ΚΑΙ
ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΟΝΟΜΑΣΙΩΝ ΩΣ ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΗΣ ΚΑΙ
ΑΔΙΑΜΦΙΣΒΗΤΗΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ**

ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΑΚΗΣ Κ.* - ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ Α.**

* Τ.Θ. 8475 - Τ.Κ. 100 10 - Αθήνα

** Ιόνιο Πανεπιστήμιο

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ἡ ἀνάλυση, γλωσσολογική (ἐτυμολογική, ἐννοιολογική, σημασιολογική), καὶ ἱστορική τῶν τοπωνυμίων καὶ γεωγραφικῶν ὄρων: πόλεων, ποταμῶν, περιοχῶν τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας ἀποκαλύπτει ἀμιγῶς ἐλληνογενεῖς λέξεις καὶ ἔννοιες, οἱ ὁποῖες ἀνατρέχουν στίς διαλέκτους τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας μέ στοιχεῖα ἀρχαϊκά, μυκηναϊκά, προδορικά. Τά θόρεια νεοελληνικά ἰδιώματα ἔρχονται πολὺτιμος ἀρωγός στήν μελέτη αὐτή γιά τήν ἀπόδειξη τῆς συνέχειας, ἱστορικῆς, γλωσσικῆς καὶ ἐθνικῆς τοῦ γνήσια ἐλληνικοῦ χώρου τῆς Μακεδονίας.

ABSTRACT

The linguistic (etymological, gnostic, semasiological) and historical analysis of ancient Macedonian toponymes and geographical terms: cities, rivers, areas reveals words and meanings of full Greek origin, which remind one of the dialects of the ancient Greek language Archaic, Mycenaean, Pro-Doric elements. North Neohellenic idioms are indeed a valuable assistant in this study in order to prove the historic, linguistic and national continuity of the genuine Greek nature of the region of Macedonia.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐπί τῆς ἱστορικο-αρχαιοελληνικῆς συγγραφικῆς πλοῦτος στήν πορεία τῶν αἰῶνων παρουσίας τοῦ ἐλληνικοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου στήν πολιτική, κοινωνική καὶ πολιτισμική σκηνή, προσφέρει πλῆθος πληροφοριῶν καὶ ἀποδείξεων γιά τήν δραστηριοποίηση τῶν Ἑλλήνων στόν εὐρύτερο χώρο πού ἱστορικά χαρακτηρίζεται ὡς Μακεδονία.

Μεταξύ αὐτῶν διακρίνεται ὁ κύριος ὄγκος τῶν γλωσσολογικῶν στοιχείων τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου - σαφῶς ἐλληνικῆς διαλέκτου - ὅσα ἔχουν διασωθεῖ σέ κείμενα πᾶσης φύσεως τῆς ἐλληνικῆς εὐρύτερης δημιουργίας.

Ἡ λεπτομερέστερη ἀνάλυση τῶν ἀρχαίων τοπωνυμίων καὶ τῶν γεωγραφικῶν ὀνομασιῶν καὶ ὄρων, ὅπως διασώζονται στά ἀρχαῖα συγγράμματα τῆς ζωῆς καὶ Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας. Α.Π.Θ.

της παρουσίας των ελληνικών φύλλων, πού ανέπτυξαν την δραστηριότητά τους στο χώρο της Μακεδονίας και στήν σημερινή γλώσσα και τοπογραφία της περιοχής πού σήμερα ανήκει στην Ελλάδα αλλά και στο χώρο εκείνο όπου βέβηλα από επήλυδες ή κατακτητές σκοπίμως φθάνει σήμερα να αμφισβητείται.

Η αμφισβήτηση αυτή είναι σέ αντίθεση πρός κάθε λογική ή ιστορική πραγματικότητα και καταδεικνύει, πέραν κάθε αμφιβολίας, την ένιαία ύψη και συνάφεια του μακεδονικού μέ τον υπόλοιπο ελληνικό γεωγραφικό ή ευρύτερο έθνικό ιστό.

Η ανάλυση των όρων επιτελείται από άποψη χρονολογική, ιστορική, έτυμολογική, ως και βάσει πηγών και συσχετίσεων των πληροφοριών, ώστε να θεμελιωθεί τό όλο θέμα στην συγκριτική, συνδυαστική, όλιστική και συστημική, κατά τό δυνατόν διεπιστημονική του βάση και αλληλεπιδράσεις, καθώς και ή προσπάθεια κατανόησης της οντότητας της Μακεδονίας και της βαθύτερης καταγωγής και των καταβολών στην σημαντικότερη **καθαρά ελληνική** αυτή περιοχή.

Πρός τήν κατεύθυνση αυτή, ή μορφολογική και ευρύτερη έννοιολογική και σημασιολογική ανάλυση των τοπωνυμίων και των λοιπών γεωγραφικών όρων πού απαντώνται στον Όμηρο, τόν Στράβωνα, τόν Άμερία, αλλά και στους αρχαίους έλληνες ιστορικούς, καθώς και στίς πληροφορίες πού παραδίδονται σέ νεώτερα έργα συγγραφέων όπως ο Στέφανος Βυζάντιος, ο Ήσυχιος, ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης, ο Καλλέρης, ο Άνδριώτης, ο Μπαμπινιώτης, ο Προμπονάς αναδύουν, σέ έπιστημονική και έμπεριστατωμένη βάση τήν ελληνικότητα του χώρου της Μακεδονίας, μέ έγγενεις, άμγως ελληνικούς όρους ζωντανά στοιχεία της ελληνικής γλώσσας, με καταβολές από τόν πλούτο των διαλέκτων της και τήν μυκηναϊκή ακόμα κληρονομιά της και τήν όμηρική γλωσσική μορφή.

Συγχρόνως, ή ανάλυση αυτή, πού προσπαθεί να παρακολουθήσει και τήν ιστορική εξέλιξη και να ένταχθεί, ως προσέγγιση, στή μελέτη της διαμόρφωσης του χώρου και των λαών του ως ελληνικής χώρας, όμογλωσσίας και έλληνοπρεπούς ευρύτερης πολιτικής και πολιτιστικής οντότητας αποδεικνύει άφ' έαυτης ότι θεωρίες περί δήθεν έξελληνισμού του χώρου και των ανθρώπων του ή περί διαίας καθιέρωσης, για λόγους πολιτικούς και έπεκτατικούς, της άττικής ελληνικής διαλέκτου, ως επίσημης γλώσσας του Κράτους του Φιλίππου, δέν μπορεϊ να φέρουν έπιστημονικό ένδυμα και χαρακτήρα.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Έπιλέγονται στή συνέχεια σειρά τοπωνυμίων και γεωγραφικών όνομασιών του Μακεδονικού χώρου και γίνεται έτυμολογική και σημασιολογική ανάλυσή τους μέ αναφορά στην διαχρονική έννοιολογική εξέλιξη των λέξεων από τίς όποιες κατάνονται ή προέρχονται οί αντίστοιχοι όροι καθώς και μέ γενικότερη συνδυαστική σύγκριση μέ παλαιότερους και νεώτερους αρχαιοελληνικούς τύπους ως και λεκτικές μορφές, μέ βάση τά ελληνικά πρότυπα, νεωτέρων ευρω-παϊκών κυρίως γλωσσών.

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

Μέ τόν τρόπο αυτό παρουσιάζονται καί παραδείγματα τῆς ὀλιστικῆς γλωσσολογικῆς ἀνάλυσης πού ἐπεκτείνεται σέ ἀποχρώσεις ἐννοιῶν, τῶν ἀρχικῶν ἐλληνικῶν ριζῶν, ὅπως ἔχουν μεταφτευθεῖ καί χρησιμοποιοῦνται σέ ἰδιώματα περιοχῶν, ἀλλά καί ὑπό μορφή, πού σέ πρώτη θεώρηση, μοιάζουν νά ἀπέχουν, ἐνῶ στήν πραγματικότητα, ἀποτελοῦν μετεξελίξεις καθαρά ἐλληνικῶν στοιχείων, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό τήν μελέτη τῶν διαλεκτικῶν φωνημάτων τῶν ὄρων αὐτῶν.

Ἔτσι, ἀπό τήν μελέτη τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου, προκύπτουν γλωσσικά συμπεράσματα πού καταδεικνύουν ἀφ' ἐνός τήν ἄμεση συγγένεια τόσο τῆς λατινικῆς ὅσο καί τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν μέ τήν ἐλληνική, ὥστε νά τεκμαίρεται ἡ πεποίθηση ὅτι ἡ ἐλληνική εἶναι πράγματι πρόγονος τῶν γλωσσῶν αὐτῶν, οἱ ὁποῖες ἀποδεικνύεται ὅτι ἐμπεριέχουν ἀληθῆ διαλεκτικά στοιχεῖα τῆς ἐλληνικῆς. Κατ' αὐτό τό τρόπο, μέ τήν ὀλιστική γλωσσολογική προσέγγιση, ἐνισχύεται ἡ θεωρία τῆς καθιέρωσης τῆς ἐλληνικῆς ὡς διεθνοῦς γλωσσικοῦ μέσου.

Μακεδονία

Μακεδόνισσα (βασιλίσσα)

Μακεδνός

οἴκει ἐν Πίνδῳ Μακεδνόν καλεόμενον ἐς Πελοπόννησον ἐλθόν Δωρικόν ἐκλήθη (Ἡρόδοτος).

Δωρικόν τε καί Μακεδνόν ἔθνος, ἐξ Ἑρινεοῦ τε καί Πίνδου καί τῆς Δρυοπίδος ὕσταται ὀρμηθέντες.

μακεδνός = υψηλός

= μακρὺς (μᾶκος = μήκος)

Θεσσαλικόν: Μάγνης καί Μακεδῶν, Μαγνησία

Μακέτης

Ἐδεσσα < ΦεδΦεσσα

κατάληξη -εσσα < Φεσσα

στη Μυκηναϊκή pedewesa = * πεδΦεσσα

toqidewesa = τορwidΦεσσα

διάλεκτοι ιστορικῶν χρόνων με παρέκταση με το συνδετικό φωνήεν ο :

-όεσσα / -οῦσσα

ρίζα ἐδ - < Φεδ προς δήλωση του ὕδατος

Ομηρικόν ἔδανός

μυκηναϊκόν Φεδανεύς (τύπος We-da-ne-wo στη γενική)

Σημασία ἀπό τήν ἐλληνική γλώσσα: Ἀπό τήν πλησμονήν των υδάτων τῆς περιοχῆς.

Τοῦτο συνέβαινε κατά τήν ἀρχαιότητα ὅπως συμβαίνει καί σήμερα.

Ἡ σίγησις του στήν F στήν Μακεδονική αυτομάτως τήν κατατάσσει στις ἑλληνικές διαλέκτους. Ἡ συγγένεια με τήν μυκηναϊκὴν λέξιν *Φεδανεύς καί το Ομηρικόν ἔδανός, ἀπό τήν ρίζα ἐδ- < Φεδ παράλληλη προς τήν ἀρχαιοτάτη ἐλληνική

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

ύδ-.

Πηγή: (I.K. Προμπονάς)

Έδεσσα: δια την πολλήν των ύδάτων ρύμην

Πηγή: (Στεφ. Βυζάντιος)

Η έκπτωση ακριβώς του F (μη διατήρηση του β, της λέξεως βέδου) στο τοπωνύμιο, εξόχως συντηρητικό γλωσσικό στοιχείο οδηγεί στην πλήρη αντίκρουση του ισχυρισμού που έλαβε την μορφή της «θεωρίας», για ευνόητους λόγους, ότι η ετυμολόγηση βασίζεται στην φρυγική ή θρακική λέξη βέδου· τούτο εκ των πραγμάτων δεν ευσταθεί.

Εορδία : Περιοχή της Μακεδονίας νοτίως του όρους Βέρμιον (Θουκυδίδης)

Επιγραφή 4ου αιώνα π.χ. Ευορδία = ΕΦορδία

Εορδία = Φορδία (καθηγητής Τσομπανάκης)

Μυκηναϊκά : wo-do-we ΦορδόΦεν = ροδόεν (έλαιον)

wodijo = Φόρδιος = ΄Ρόδιος

wodijeja = Φορδία = ΄Ροδία

Εορδία < Φορδία = η πλούσια σε Φόρδα = Φρόδα = ρόδα

χώρα/γή

αιολ. βρόδον

Ορδαία = πόλις Μακεδονίας (Στεφ. Βυζάντιος)

Εορδαία ή Ορδαία : έκπτωση του E = F

όνομα Κρητικού μηνός: wo-de-wi-jo = ΦορδήΦιος

= ΄Ροδήιος (Gerard-Rousseau)

Το παρακάτω κείμενο του Θουκυδίδη που δεικνύει ότι οι περιοχές ακριβώς της Μακεδονίας ήσαν περίφημες για τα ρόδα των:

«Οί δέ ἀπικόμενοι εἰς ἄλλην γῆν τῆς Μακεδονίας οἰκησαν πέλας τῶν κήπων τῶν λεγομένων εἶναι Μίδεω τοῦ Γορδίεω, ἐν τοῖσι φύεται αὐτόματα ρόδα, ἕν ἕκαστον ἔχον ἐξήνοντα φύλλα, ὀδμῆ τε ὑπερφέροντα τῶν ἄλλων, ἐν τούτοισι καί ὁ Σιληνός τοῖσι κήποισι ἦλω ὡς λέγεται ὑπό Μακεδόνων, ὑπέρ δέ τῶν κήπων ὄρος κέεται Βέρμιον οὖνομα, ἄβατον ὑπό χειμῶνος».

΄Αξιός = δασώδης

ἄξος = ὕλη, παρά Μακεδόσιν (Ησύχιος)

ὄξύ = ὄξιά

ἄξος = κομμένο δάσος (ή πεσμένο δάσος)

Κρητικός τύπος ἄξος

΄Οαξος (Στέφανος Βυζάντιος) = πόλη της Κρήτης,

ο κάτοικος ΄Οάξιος

ρίζα : Faγ- = (άγνυμι = κόπτω)

ἄξος = κομμένο δάσος

= ὕλη

(“Ομηρος = ἄξυλος ὕλη)

**Αργος* : Πόλις της Πελοποννήσου, το Ἰαχαικόν,
 Πόλις της Ακαρνανίας, το Ἰαμφιλοχικόν
 Πόλις της Μακεδονίας, το Ἰορεστικόν,
 νοτίως της λίμνης της Καστοριάς,
 Πόλις της Θεσσαλίας, το Πελασγικόν, (η ὕστερον
 Λάρισσα), στην πεδιάδα της Λάρισσας.
 (Στέφανος Βυζάντιος)

**Αργος* = πᾶν (πεδῖον) παραθαλάσσιον
 Μακεδόνες και Θεσσαλοί : ἄργος το πεδῖον φασίιν
 (Στράβων)

Οἱ Μακεδόνες Ἰαργεᾶδαι
Αἰγαί
 αἰγες = κύματα (δωρικόν, Ἰασύχιος)
 ρ. αἴσσω
 η ἴδια ἔννοια με την πόλη Ἰαδεσσα
 = Wasserstadt, Flusstadt

Ἰαχαιοί
 aqua
 ἄχα = ὕδωρ
 ἄα

Ἰορεστίς
 Κάτοικοι : Ἰορέσται
 **Αργος Ἰορεστικόν*
 Ἰορέστης : φημισμένο κύριο ὄνομα στην Αργολίδα
 ὄρος, γενική: ὄρεσος = ὄρους, θέμα : ορεσ-
 κατάληξη: τες, Ἰορεστίς
 κατάληξη: -της, -ται, Ἰορέστης, Ἰορέσται
 ὄρος : ἰων. οὔρος = βουνό, ὄρος, δωρ. ὠρος
 ὄρειος, ορεινός

ὄρείτης = εἶδος ἰέρακος

Ἰορέστης = υψηλός

➔ (ὄρνυμι) : ὄρρος, οὔρα = ἀνύψωση, προεξέχον μέρος του
 σώματος, γλουτός. Το ἄκρον του
 ιερού οστού. γερμ. Arsch

Ολιζών = Θεσσαλική πόλη
 (Ομηρος, Στράβων)
 ἀλίζω = αλείφω, αλοιφή

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας. Α.Π.Θ.

από το ἄλιζα = η λεύκη των δένδρων

Μακεδόνες (Ήσυχιος)

le vitiligo, le blanc de plantes

Θεσσαλικόν ὄλιζα, αἰολ. ὄλιζα, Fr. elize, elizier, aume

aulne,

lat. alnus

δένδρο,

all. Erle < elira σκλήθρα/σκλήθρος

russe olicha

serbe Jelicha

Thesaurus : vitiligo arborum

scarbities

ασθένεια των φυτών

vitiligo de l' hommes = η λεύκη των ανθρώπων

ρίζα ἄλιδ-, ἄλιδ-ja = ἄλιζα - ἄλισα

Ἄλιφθρα : Πόλη της Ἀρκαδίας, στην αριστερή όχθη του Αλφειού

ἄλφος = λευκός

ποταμός Ἄλφειός της Ολυμπίας

lat. Albus = λευκός

ἄλήπορον (Ήσυχιος) = εἶδος λευκού φυτού

lat. alica = γαλ. epautre

olor

ἄλφοι, ἄλφιτον = ἄλευρον κριθῆς

ὄλοφος (Ήσυχιος) = λευκός

ἄσπιλος = ο χειμαρρος υπό Μακεδόνων

(Ήσυχιος)

οι ποταμοί και ρύακες = ἀπόσπιλος

ρίζα ἄ + σπιλάς

σπίλος, ἦ = βράχος, βραχώδης ακτή, σκόπελος

σπιλάς, ἦ = πλάξ, κοίλος βράχος

ἄσπιλος = αυτός που κατεβαίνει από τα

ἀπόσπιλος = βράχια, από τις κορυφές των βουνῶν

ἀπόσπιλος > ἄσπιλος > ἄσπιλος

από την αλληλουχία αυτή αποδεικνύεται η συγγένεια

της Μακεδονικής με την Θεσσαλική διάλεκτο

από το ρῆμα σπάω = ἔλκω, σύρω, τραβῶ, ανασπῶ,

ῥοφῶ, θυζαίνω, θηλάζω,

διαστρέφω, προξενῶ σπασμόν,

συσπῶμαι, σπασμωδικῶς κινουμαι

χειμαρρος = ὁ ρέων κατά τον χειμῶνα, βράχος,

ὄρητικός ποταμός

(εκ του βραχῦς, ρηχός)

ξεροπόταμος
(χειμα + ρέω)
(χειμέριος = θυελλώδης, τρικυμιώδης,
βροχερός)
(J.B. Hofmann)

σκόπελος
(εκ του κόπτω)
ῥηχός
(εκ του ῥάσσω = κτυπῶ,
τύπτω, ὠθῶ, ἐξ οὗ και
καταρράκτης = η
πτώση ὕδατος ἀπὸ
υψηλοῦ ἐπιπέδου σε
χαμηλότερο, ἀποτόμως)

ῥαχός, ἰων. ῥηχός = ακανθώδης κλάδος, φραγμός

Ἔδεσσα - Αἰγαί - Βεδύσιρος

περιοχή στην Θρακομακεδονική ακτή

Βέδου

ρίζα *ved

Ρίζα Μακεδονική βεδ- διάφορος της φρυγικής ved = ὕδωρ
κωμικός Φιλύλλιος : βέδου = ἀέρας, ἀτμόσφαιρα

Βέδους στην χώρα των Βισαλτών

Νεάνθης εκ Κοζίκου : βέδου = ἀήρ

Οἱ Μακεδόνες μετέφρασαν τὴν Ἔδεσσα με τὸ ἀμιγές
ἐλληνικὸν Αἰγαί και ὄχι με τὸ φρυγικὸν βέδου = ὕδωρ
που ἀγνοοῦσαν.

Κλήμης : ο ἀέρας ο ζωοδότης βέδου < διόδωρος

Fick : βέδου εκ τῆς ρίζης δε (Fe-z) = φυσῶ

(β μακεδονικό αντί φ)

Γαλάδραι = πόλις Μακεδονίας εν Πιερία

(Στέφανος Βυζάντιος)

Γαλάδρα / Χαράδρα

ανομοίωση ρ-ρ > λ-ρ

Γαράδρα / Χαράδρα

τροπή δασέως χ σε μέσο γ

χαράδρα = ρωγμή, σχίσμα γης, χαράδρα, βαθεῖα φάραγξ

χείμαρος

ἀπὸ τὸ χάραξ = πάσσαλος, σκόλοψ,

αιχμηρός πάσσαλος,

πάσσαλος διχαλωτός

χαράσσω = ἐγχαράσσω ξύνω

αὐλακίζω σκαλεύω

διασχίζω σκαλίζω

Ἐριγών = παραπόταμος του Ἄξιου

= ο έντιμος, τίμιος ποταμός

ε ➔ ι (ενδία — Ἰνδία)

εκ του ἔρεβος = σκότος

ὅπως πελι-γάων = πελιγών = ο γέρον

ἄρι -

= λίαν, πολύ - γάων εκ του γίγνομαι

ἔρι -, ἄρειων, ἄριστος

συγ. το ὄρνυμι = αναταράσσω, κινώ, εξεγείρω, ορμώ,

παροτρύνω, (αγγλ. ruy)

οὐριος ἄνεμος

ὀρίνω = θέτω εις κίνησιν

ανυψούμαι

εγείρω, εξεγείρω, διεγείρω, ερεθίζω, τρομάζω

(ερεθίζω, ἔρνος, ὄρμενος)

ὀροθύνω = αναταράσσω, παρορμώ

ὀρέομαι, ὀρούω = εφορμώ

ὀρμῶ βιαίως πρὸς τὰ ἔμπρὸς

ἔρετο = ωρμήθη : Ἡσύχιος

κονιορτός = νέφος κόνεως ἐν δίνῃ εγειρομένη

εκ ταραχῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους

Ἰχναί = πόλη της Κάτω Μακεδονίας, πλησίον της Πέλλας

Από τα ἰχνη της Θεάς Θέμιδας, που είχε αφήσει

στη φυγή της.

Κατά τον Στράβωνα: Πόλη της Θεσσαλίας

στην Θεσσαλιώτιδα

Ἡσύχιος: Πόλη της Μακεδονίας, όπου ελατρεύετο

η Θέμις Ἰχναίη και υπήρχε μαντείο του

Απόλλωνος

Στέφανος Βυζάντιος: Ἄχλαι στην Θεσσαλία και

στην Βοιωτία

Ἰχνος : ἶχνος ποδός, πατησιά, (ἄ)χνάρι, ἶχνος τροχοῦ,

ἶχνος, ὑπόλειμμα, ποῦς, «δάδισμα», «πάτημα»

ρίζα: οἶχομαι

Λεθαίη = πόλις τῆς Ἄνω Μακεδονίας

ρίζα : λείδω = αφήνω τι να στάζει

χύνω, χέω,

κάνω σπονδήν

λίβας, ό = ό άνεμος

λιμήν

λίβος, τό = σταγών, δάκρυ

λίψ, ή = σταγών

σπονδή

Ήσυχιος: λουδάται = σπένδει, θύει

λιβάς, ή = πηγή, ρύαξ

λειμών, ό = λιβάδιον, λειμών

λεϊμαξ, ό = νοτερός και ποώδης τόπος, λιβάδιον'

λίμνη

Ξάνθη

(θ — δ)

Ξανδικός μην

Απόλλων Ξάνδος

(ξανθός : καθαρός, φωτεινός, λαμπρός)

Απόλων Φοῖβος στην Σπάρτη

εναγνισμός

καθαρισμός

εξαγνισμός

ξουθός = κιτρινωπός, μαυροκίτρινος

ρίζα κν- ξν-

λατ. canus = παλιός, ψαρός, λάμπτων,

γερμ. Hase = υπόλευκον ζῶον

λαγφός

Πέλλα = η πρωτεύουσα της Μακεδονίας

= πέτρα στην μακεδονική διάλεκτο

Πέλλη : Από της θοός, πελλής το χρώμα, ὅ εστι τεφρώδες

κατά την Μακεδόνων φωνήν

Πελλήνη = πόλη στα Νότια του Ολύμπου

πελλός = φαιός

ἀπέλλαι = σηκοί (Ήσυχιος)

Ήπόλλων / Ήπέλλων

πέλιος / πελιγών = γηραιός, γκριζομάλης, γέρον

Πελλάς, ό = πρεσβύτης

πέλειαι = περιστεραί (λόγω του χρώματος)

πελιδνόν = μέλας ως ο μόλυδος

πελιοί = μέλανες, ωχροί ή χλωροί
 πελλήν = φαιόν τῷ χρώματι
 πιλνόν = φαιόν (Κύπριοι)
 πελήαρ = περισσότερά (Λάκωνες)
 πελιγόνες = οι γέροντες (Μακεδόνες)
 = οι γέροντες (Λάκωνες)
 (-γάων εκ του γίγνομαι)

Πιερία = (πίερα = παχεία, λιπαρά, εὐφορος,
 γόνιμος, πλούσιος)
 Πιερίδες = αἱ Μοῦσαι εν Μακεδονία
 Πι(μ)πλεια = αἱ Μοῦσαι ἐν τῷ Μακεδονικῷ Ὀλύμπῳ,
 ἀπό κρήνης Πιμπλείας
 Λείδηθρον = πόλις της Πιερίας
 (λείθω) = χύνω στάλα στάλα, στάγδην
 μοῦσαι Λείδηθρίδες ἐν Βοιωτία
 Πίμπλεια ἀπό την ρίζα πλη- = γεμίζω, πληρώ
 Επίθετο πίων, πίερα = εξογκωμένος, παχύς, λιπαρός,
 πλήρης σφριγούς
 πιαρ = λίπος, πάχος
 ρήμα πιδύω = εξογκούμαι
 (πίδαξ) αναδλύζω, σφριγώ, φουσκώνω,
 παχαίνω, ξεπετάγομαι
 (πίτυς, πίσσα, πόα)

Ελληνικαί πόλεις της Πιερίας

Δῖον
 Αἰγίνιον
 Φυλακαί
 Λείδηθρον
 Πίμπλεια
 Πέτρα
 Ἐνιπεύς (ὄπωπα = παρατηρῶ)
 Βούφυρος
 Σῦς (φύω)
 Ἐλικών (ἔλιξ = σπεῖρα)
 Ὀλύμπια τά ἐν Δίῳ (ἑορτή)
 ὄρος Ὀλυμπος

Πίμπλεια = πόλις και ὄρος και κρήνη της Μακεδονίας

ρ. πίμπλημι

πλήθω = είμαι πλήρης, πλημμυρίζω,

πληρούμαι, εξογκούμαι

πληθύς, πλήθος, πληθεῖοι, πλησμονή

πληθώρα

πλήρης = γεμάτος

πλήσιμη, ή = πλημυρίς

ἐκχείλισις των ὑδάτων

χορτασμός

κόρος

πλέων, πλείστος, πολύς, πλούτος

Ἑλύμεια ἢ Ἑλίμια

ἔλυμος, ἔλεμος, ἐλίμαρ (Ἡσύχιος) = εἶδος δημητριακού καρπού,

«κεχρί», ἀλέσιμος καρπός

ὄλυρα = εἶδος σίτου, ζειά

ὁμ. οὐλαί = κοπανισμένο σιτάρι

αττ. ὄλαι = κοπανισμένο σιτάρι

αττ. ὄλαι = χονδροαλεσμένο κριθάρι

ἀλεῖν = ἀλέθειν

μελίνη = εἶδος κέγγρου

-*mel = ἀλέθω

μύλος

λατ. milium

Ἡμαθία

ἄμαθος = ἄμμος, ἀμμώδης ἀκτή, ψάμμος, ψάματος

ἀμμῶδες ἔδαφος

γερμ. Sand

Ἀμυδών = Ἄβυδών

Πρωτεύουσα των Παιόνων του Ὀμήρου

μῦδος = υγρασία

μῦσος = ρυπαρός

γερμ. = ακαθαρσία, ῥῦπος

μυζάω, μυδαίνω (διαβρέχω)

Βοττιαία (Εὔβοια)

Βοττία = χώρα των βοσκῶν

Βοττιαίς βοτός = βοσκόσ

ρίζα βους

-πολυθρέμματος, πολύμηλος

Μυγδονία και η πόλις της Φύσκα (Βύσκα)

— μυγμός — μύζω

Κρηστωνία ἢ *Γρηστωνία*

γράστις = χλωρός χόρτος

γρασίδι

γαστριζω = παρέχω εις τινα τροφήν

τρέφω τινα

γάγγραινα = απόστημα διαδρωτικών

γράσος = ο τράγος, ως τρωκτικόν ζώον

γώνος = κοῖλος, καταφαγωμένος

γρώνη = κοίλη πέτρα

γράω = κατατρώγω

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανάλυση των ριζών της ελληνικής από τις οποίες προέρχονται οι ονομασίες των γεωγραφικών περιοχών, των πόλεων και των ποταμών της αρχαίας Μακεδονίας αποδεικνύει την σχέση τους ακριβώς με τα γεωγραφικά στοιχεία που εκλήθησαν να περιγράψουν με παραστατικότητα και λεπτομέρεια. Ετσι το όνομα του ποταμού «Εριγώνος» σχετίζεται με την ορμητικότητα και την βιαιότητα των υδάτων του που ορμούσαν προς τα εμπρός, του ποταμού «Αξιού» με το δασώδες της γύρω περιοχής, της πόλης «Πέλλας» πρωτεύουσας της Μακεδονίας και πατρίδα του βασιλέως Φιλίππου με το πετρώδες της τοποθεσίας, το τεφρώδες χρώμα της πέτρας ή το πελλό (φαιό) χρώμα των βοών που αφθονούσαν στην περιοχή, ενώ της περιοχής της «Πιερίας» με τα πίονα (εύφορα, γόνιμα, πλούσια) εδάφη της.

Παρατηρούμε δηλαδή ότι τα ονόματα των γεωγραφικών αυτών στοιχείων έχουν άμεση σχέση με την διαμόρφωση του εδάφους, την περιγραφή φαινομένων που απαντώνται στη γύρω περιοχή (πόλη: «Αμυδών», για την υγρασία της περιοχής που ήταν παραποτάμια, «Ελύμεια» από το φυτό που αφθονούσε στην περιοχή, τον έλυμο και η περιοχή «Γρηστωνία» από την άφθονη χλωρίδα) ή με τον ρόλο που εκκαλούντο να παίζουν οι πόλεις στην κρατική οργάνωση (πόλεις: Φυλακαί, Δίον) καθώς και με τα γεγονότα σε ανάμνηση των οποίων είχαν ανεγερθεί: Ξάνθη, προς τιμήν του θεού Απόλλωνα «Ξάνδου».

Παρατηρείται εξάλλου ότι γεωγραφικά στοιχεία με αντίστοιχες ονομασίες απαντώνται και σε ελληνικές περιοχές εκτός Μακεδονίας. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, επειδή από μόνο του αποδεικνύει το ενιαίο και το συνεχές των ελληνόφωνων

χωρών κατά την πρώιμη αρχαιότητα. Έτσι, η πόλη της Πιερίας «Λείβηθρον» και οι ομώνυμες μούσες Λειβηθρίδες στην Βοιωτία, παρουσιάζουν την χρήση της ίδιας ελληνικής ρίζας (ρήμα λείβω) για την περιγραφή μιας περιοχής κατακλυζόμενης από νερά και συγχρόνως για την ονομασία θρησκευτικών οντοτήτων που είχαν σχέση με ποτάμια ή τελετές που ελάβαιναν χώρα σε υδατοβριθείς χώρους. Ανάλογα συμβαίνουν με την πόλη «Πίμπλεια» της Μακεδονίας και Πίμπλειες μούσες του Μακεδονικού Ολύμπου από την κρήνη Πίμπλεια.

Η ορολογία του «Ησυχίου», πολύτιμη πηγή για διαλεκτικές λέξεις πληθώρας ελληνικών περιοχών, εάν μελετηθεί εις βάθος, προσφέρει σημαντικά συγκριτικά στοιχεία βάσει των οποίων φαινομενικά «περίεργες» ή «ξενοφανείς» λέξεις αποκτούν την πραγματική ελληνική τους καταγωγή: «πελήαρ», δηλαδή το περιστέρι στη Λακωνία, λόγω του φαιού χρώματός του ονομάζεται «πέλεια» στην λοιπή Ελλάδα. Οι «πελιγόνες», δηλαδή οι σοφοί γέροντες των Μακεδόνων αλλά και των Λακώνων, Δωρικών φυλών, πήραν την ονομασία από το φυσιολογικό γεγονός ότι το χρώμα των μαλλιών τους είναι φαιόν, πιλνόν κατά τους Κυπρίους. Το «πέλλας» δηλαδή ο λίθος κατά την Μακεδονική διάλεκτο έδωσε το όνομα στις «απέλλες», δηλαδή τους σηκούς του Ησυχίου. Ο δε θεός Απόλλων-Απέλλων σχετίζεται με τους χώρους στους οποίους ελατρεύετο.

Επομένως αποτελεί τουλάχιστον αναίσχυνη παραποίηση των ιστορικών γεγονότων και φθηνή προπαγάνδα του κρατιδίου των Σκοπίων (του οποίου η πρωτεύουσα έχει αμιγώς ελληνικό όνομα: από το ρήμα σκοπώ), η εμμονή του να αναφέρεται σε ονομασία και σύμβολα που δεν του ανήκουν.

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

1. Γ. Μπαμπινιώτης, Η γλώσσα της Μακεδονίας, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα, 1992.
2. J.N. Kalleris, Les Anciens Macedoniens, Institut Français d'Athenes, Athenes, 1988.
3. Φ.Ι. Κουκουλέ, Θεσσαλονίκης Ευσταθίου τα Γραμματικά, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Αθήναι, 1953.
4. Στ. Γ. Καψωμένος, Από το Λεξιλόγιο των Ελλήνων της Καλαβρίας, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1949.
5. Ν.Π. Ανδριώτης, Το γλωσσικό ιδίωμα του Μαλενίκου, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1989.
6. Πρακτικά Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 1977.
7. Πρακτικά Β' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου, Ινστιτούτο Βαλκανικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1983.
8. Ι.Κ. Προμπονάς, Η συγγένεια Μακεδονικής και Μικυναϊκής διαλέκτου και η Πρωτοελληνική καταγωγή των Μακεδόνων, Αθήνα, 1973.
9. Δ.Κ. Σαμσάρης, Από την έρευνα της ιστορικής γεωγραφίας της Δυτικής Μακεδονίας κατά την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1983.

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΥ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΑΤΣΙΚΗΣ Α.

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Δομπόλη 30, Ιωάννινα 451 10

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι σοβαρές αρνητικές συνέπειες των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων στο λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων, ιδιαίτερα στον τομέα της ρύπανσης, συνδέονται άμεσα με την αύξηση του πληθυσμού της περιοχής, τις υπάρχουσες βιομηχανίες και βιοτεχνίες και τη χρήση τεχνητών παρασκευασμάτων στον πρωτογενή τομέα παραγωγής.

Οι πηγές ρύπανσης κατά κατηγορία είναι: α) σημειακές (κτηνοτροφικές μονάδες, βιομηχανίες, βιοτεχνίες) β) αστικής προέλευσης (λύματα, απορρίμματα πάσης φύσεως) γ) γεωργικής προέλευσης (λιπάσματα, φυτοφάρμακα).

Οι επιπτώσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας εμφανίζονται εντονότερες στο έδαφος και στο υδάτινο περιβάλλον που δέχονται ρυπαντικά φορτία από τα στερεά απορρίμματα, αστικά λύματα, απόβλητα βιομηχανικών εγκαταστάσεων και κατάλοιπα από τη χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων. Η ατμόσφαιρα, τέλος, επιβαρύνεται από τα καυσαέρια των αυτοκινήτων, τις εγκαταστάσεις κεντρικής θέρμανσης και τις βιομηχανικές μονάδες.

ZUSAMMENFASSUNG

Die, durch den menschlichen Aktivitäten, Umweltschäden im Bereich des Beckens von Ioannina, besonders im Bezug auf die Verschmutzung und Belastung der Umwelt, gehen, hauptsächlich, auf den Bevölkerungszuwachs, die Industrialisierung und die intensive Düngung bei der landwirtschaftlichen Arbeiten, zurück.

Folgende Belastungsgruppen werden unterschieden: Abwässer, Abfälle häuslicher und industrieller Herkunft, Düngermitteln, Abgase die aus der Kfz-Verkehr und den Heizungsfeuerungen heraus kommen.

Der Boden und das Gewässernetz ist stärker von den menschlichen Wirkungen belastet worden, während die Luftverunreinigung, zur Zeit, gering bleibt.

Εισαγωγή - Οριοθέτηση του προβλήματος

Η περιοχή του λεκανοπεδίου των Ιωαννίνων, τόσο από άποψη οικιστικής ανάπτυξης όσο και ως χώρος έκφρασης δραστηριοτήτων στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα, ακολούθησε μεταπολεμικά, και ιδίως μετά τη δεκαετία του '50, το μοντέλο που αποτέλεσε κανόνα για ολόκληρο σχεδόν τον ελλαδικό χώρο. Κύριο χαρακτηριστικό του προτύπου αυτού είναι η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού κατοίκων και δραστηριοτήτων στις αστικές περιοχές, με ταυτόχρονη υποβάθμιση των οικισμών της υπαίθρου. Βασικοί λόγοι κινήτρα της τύξης αυτής, εσωτερικής μετανά-

στευσης υπήρξαν η αναζήτηση εργασίας και η προσδοκία για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Η μετακίνηση αυτή σημαντικού μέρους του ελληνικού πληθυσμού δεν ήταν άμοιρη δυσμενών εξελίξεων. Μπορεί μάλιστα να ισχυριστεί κανείς ότι αποτέλεσε την απαρχή μιας σειράς αρνητικών επιδράσεων τόσο στους αστικούς οικισμούς, όσο και στην ελληνική ύπαιθρο. Ειδικότερα ως προς τα προβλήματα του δομημένου περιβάλλοντος αστικού χαρακτήρα είναι φανερό ότι τα περισσότερα από αυτά έχουν τις ρίζες τους στην απρογραμμάτιστη δόμηση και την ανεξέλεγκτη χρήση της γης, την κερδοσκοπική εκμετάλλευση του αστικού χώρου και την εμπορευματοποίηση της κατοικίας. Όσον αφορά στον τομέα της επαγγελματικής απασχόλησης η εγκατάλειψη του πρωτογενούς παραγωγικού τομέα και η στροφή μεγάλου μέρους του ελληνικού πληθυσμού προς τον μεταποιητικό τομέα επιβάρυνε περισσότερο τις αστικές περιοχές με συγκέντρωση δραστηριοτήτων πολλαπλού χαρακτήρα (βιοτεχνίες, βιομηχανίες κ.λπ.), αλλά και του τομέα παροχής υπηρεσιών.

Η έλλειψη όμως, κατά κανόνα, χωροταξικού και ρυθμιστικού σχεδιασμού και γενικά η μη λήψη έγκαιρων και δραστικών μέτρων, οδήγησαν στην εμφάνιση μιας σειράς προβλημάτων στις αστικές περιοχές και στα περίχωρα.

Οι σημερινές ελληνικές πόλεις με τη δυσανάλογη κάλυψη της γης, την έλλειψη ελεύθερων χώρων, τους υπερβολικούς κυκλοφοριακούς φόρτους, τη ρυπασμένη ατμόσφαιρα, την υπερβολική φόρτιση του περιβάλλοντος με κάθε λογής απόβλητα, έχουν οδηγήσει όχι μόνο στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος αλλά και σε σοβαρές διαταραχές της οικολογικής ισορροπίας.

Η περιοχή των Ιωαννίνων, όπως αναφέρθηκε και στην αρχή, δεν αποτέλεσε εξαίρεση και φέρει όλα τα στοιχεία σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, τα οποία χαρακτηρίζουν την εξέλιξη μιας ελληνικής αστικής περιοχής μετά τον πόλεμο.

Ο χώρος του λεκανοπεδίου, το οποίο καταλαμβάνει μια περιοχή μήκους ~ 37 Km και πλάτους 3 έως 11 Km, αποτελεί το κατεξοχήν κέντρο ανάπτυξης δραστηριοτήτων στο Νομό Ιωαννίνων. Η θετική εξέλιξη των περισσότερων από τις παλαιές μονάδες παραγωγής και η εγκατάσταση νέων οδήγησε όχι μόνο στην πληθυσμιακή αύξηση της πόλης των Ιωαννίνων και των πενήντα και πλέον κοινοτήτων, αλλά και στη συγκέντρωση του πληθυσμού από τις υπόλοιπες περιοχές του νομού, έτσι ώστε το 50% του συνολικού πληθυσμού του νομού να είναι εγκατεστημένο στο λεκανοπέδιο, (~ 100.000 κάτοικοι).

Στην ίδια περιοχή εκδηλώνεται το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων στο γεωργοκτηνοτροφικό και μεταποιητικό τομέα.

Οι ανθρωπογενείς αυτές δραστηριότητες που είναι διάσπαρτες στο λεκανοπέδιο είναι γεωργοκτηνοτροφικές επιχειρήσεις, (πηνοτροφεία, χοιροστάσια, ιχθυοτροφεία, τυροκομεία), εργοστάσια κοπής - επεξεργασίας μαρμάρων, μεταλλοβιομηχανίες, ξυλουργικές και άλλου είδους εγκαταστάσεις. Οι καλλιέργειες της περιοχής (35.000 στρ.) είναι κυρίως αραβόσιτος, καπνός, τριφύλλι και κηπευτικά ενώ ιδιαίτερα σημαντική έκταση παραμένει χέρσα ή χρησιμοποιείται ως βοσκότοπος (22.000 στρ.).

Είναι προφανές ότι, τόσο η εγκατάσταση ενός σημαντικού αριθμού ατόμων, όσο και κυρίως, οι πάσης φύσης δραστηριότητες του ανθρώπου σε συνδυασμό με τη μη λήψη κατάλληλων μέτρων, οδήγησαν στην εμφάνιση προβλημάτων που συνδέονται με την ανάπτυξη της πόλης των Ιωαννίνων. Τα προβλήματα αυτά είναι:

αλλοίωση των χαρακτηριστικών της περιοχής, στη διαταραχή των σχέσεων ανθρώπου - περιβάλλοντος και γενικά στην υποβάθμιση του τελευταίου.

Στα παρακάτω θα αναφερθούμε συνοπτικά σε φαινόμενα και στοιχεία, η διερεύνηση και αξιολόγηση των οποίων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες έχουν αλλοιώσει σημαντικά τα χαρακτηριστικά του λεκανοπεδίου συντελώντας στην υποβάθμισή του.

Ειδικότερα, επίκεντρο της μελέτης αποτελεί η αναφορά στις διασυνδέσεις ανθρώπινων δραστηριοτήτων και φαινομένων ρύπανσης των τριών χώρων, δηλ. των υδάτων, της ατμόσφαιρας και του εδάφους.

Οι διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα της εργασίας στηρίζονται σε στοιχεία προϋπαρχουσών ερευνών και σε προσωπικές επιτόπιες παρατηρήσεις.

Προέλευση των ρύπων

Η παραγωγή των ρύπων και οι δυσμενείς επιπτώσεις τους στο λεκανοπέδιο συνδέονται με συγκεκριμένες ανθρώπινες δραστηριότητες, οι οποίες κατατάσσονται στις παρακάτω κατηγορίες:

α) Εκμετάλλευση των φυσικών πόρων

Η ρύπανση που προέρχεται από δραστηριότητες αυτής της κατηγορίας, θεωρείται μικρής σημασίας αφού εντοπίζεται κυρίως στην περιοχή των λατομείων. Οπωσδήποτε, όμως, σοβαρές είναι οι επιπτώσεις των δραστηριοτήτων αυτών στον τομέα της αισθητικής αλλοίωσης του περιβάλλοντος.

β) Δευτερογενής τομέας παραγωγής

Σε ολόκληρο το λεκανοπέδιο υπάρχουν διάσπαρτες μονάδες που αφορούν στο μεταποιητικό τομέα. Οι εγκαταστάσεις αυτές έχουν περισσότερο τη μορφή βιοτεχνιών, όπως ξυλουργεία, τυροκομεία, μονάδες παραγωγής ζωοτροφών, μονάδες επεξεργασίας μαρμάρου, ενώ οι μονάδες που μπορούν να χαρακτηριστούν ως βιομηχανίες είναι πολύ λίγες (4 μεταλλοβιομηχανίες, το εργοστάσιο επεξεργασίας γάλακτος «Δωδώνη» και το εργοστάσιο εμποτισμού ξυλείας).

γ) Γεωργοκτηνοτροφικές δραστηριότητες

Ο γεωργοκτηνοτροφικός τομέας είναι υπεύθυνος για ένα σημαντικό μέρος της ρύπανσης του λεκανοπεδίου. Με τις γεωργικές δραστηριότητες συνδέεται η χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, τα υπόλοιπα των οποίων επιβαρύνουν το υδάτινο περιβάλλον και το έδαφος. Οι κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις, όπως χοιροστάσια, βουστάσια, πτηνοτροφεία και ιχθυοτροφεία, επιβαρύνουν το περιβάλλον μέσω των υγρών αποβλήτων τους.

δ) Η διαβίωση του αστικού πληθυσμού της πόλης των Ιωαννίνων και των κοινοτήτων του λεκανοπεδίου συμβάλλει σημαντικά στη ρύπανση μέσα από τις συνεπαγόμενες οικιακές και άλλες ανάγκες που η ικανοποίησή τους δημιουργεί τα αστικά λύματα και τα πάσης φύσεως απορρίμματα, απόβλητα και κατάλοιπα.

Συνοψίζοντας, οι ρυπογόνες εστίες στο λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων, κατά βασικές κατηγορίες, είναι:

α) **σημειακές:** χοιροστάσια, βουστάσια, πτηνοτροφεία, ιχθυοτροφεία, μεταλλοβιο-
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

μηχανίες, τυροκομεία, βιομηχανίες - βιοτεχνίες παραγωγής ζωοτροφών, πλυντήρια - συνεργεία αυτοκινήτων κ.λπ.

β) μη σημειακές: η αστική ζώνη, συμπεριλαμβανομένων και των κοινοτήτων, η οποία επιβαρύνει το περιβάλλον με λύματα και πάσης φύσεως απορρίμματα. Η γεωργική ζώνη από την οποία προέρχονται τα λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα.

Αναλυτικά η συμβολή των επιμέρους ανθρωπογενών δραστηριοτήτων στη ρύπανση του λεκανοπεδίου των Ιωαννίνων και κατά κατηγορία ρύπων, έχει ως εξής:

Ρύπανση από σημειακές πηγές

Τα είδη των ρύπων που προέρχονται από σημειακές πηγές έχουν καταταχθεί σε τρεις κατηγορίες. Τα υγρά απόβλητα, τα στερεά - ημιστερεά απόβλητα και τα αερολύματα.

α) Υγρά απόβλητα:

Πηγές προέλευσης των ρύπων αυτών είναι διάφορες βιομηχανίες και βιοτεχνίες και κυρίως οι εγκαταστάσεις γεωργοκτηνοτροφικού χαρακτήρα, όπως τα χοιροστάσια, τα σφαγεία, καθώς και τα εργοστάσια παραγωγής ζωοτροφών.

Ο όγκος των συνολικά παραγόμενων αποβλήτων είναι 1900 m³/ημ. και μπορεί να χαρακτηριστεί αρκετά μεγάλος. Οι δραστηριότητες που ευθύνονται για το μεγαλύτερο ποσοστό αποβλήτων, είναι τα σφαγεία (1000 m³/ημέρα), που περιέχουν υψηλές ποσότητες ρύπων, κυρίως οργανικών ουσιών (BOD 1050 Kg/ημέρα) και οι εγκαταστάσεις επεξεργασίας γάλακτος (κυρίως στο εργοστάσιο «Δωδώνη», με 600 m³ απόβλητα/ημέρα). Μικρότερη συμμετοχή στην παραγωγή υγρών αποβλήτων έχουν οι μεταλλοβιομηχανίες, οι οποίες όμως επιβαρύνουν το περιβάλλον με την απόθεση τοξικών, όπως P, Zn, Cr, τα χοιροτροφεία, ιχθυοτροφεία και οι μονάδες παραγωγής ζωοτροφών. Η διάθεση των υγρών αποβλήτων γίνεται σε στεγανούς ή απορροφητικούς βόθρους ή μετά από βιολογικό καθαρισμό στις αύλακες και τάφρους του αποστραγγιστικού δικτύου του λεκανοπεδίου (βιομ. Δωδώνης. εργ. ζωοτροφών). Όπου απαιτείται υπάρχει και εγκατάσταση λιποσυλλογής - αμμοσυλλογής (πλυντήρια αυτοκινήτων).

Με βάση τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες των διαφόρων περιοχών του λεκανοπεδίου, τις ρυπογόνες εστίες, τον τρόπο διάθεσης των υγρών αποβλήτων και τον τελικό αποδέκτη κάθε τμήματος, το λεκανοπέδιο χωρίζεται σε 6 περιοχές. Η διάκριση αυτή βοηθάει στην εκτίμηση του βαθμού ρύπανσης κάθε τμήματος καθώς και στον εντοπισμό του τελικού αποδέκτη των ρύπων.

Το ΒΔ τμήμα (1) του λεκανοπεδίου έχει ως αποδέκτη την αύλακα Λαψίστας. Το ΝΑ τμήμα (2) αποστραγγίζεται μέσω της τάφρου Καστρίτσας στη λίμνη. Το Δ - ΝΔ (3) αποστραγγίζεται μέσω της τάφρου της Λαγκάτσας στη λίμνη. Το Νότιο τμήμα (4) στις καταβόθρες της Πεδινής, Μπάφρας. Η περιοχή μεταξύ Κατσικά και Λίμνης Παμβώτιδας (5) στην καταβόθρα Μπενίκοβα και στη λίμνη. Μια έκτη περιοχή αποτελεί η βιομηχανική ζώνη Ροδοτοπίου.

Από την καταγραφή των δραστηριοτήτων διαπιστώθηκε ότι αποδέκτες των υγρών αποβλήτων είναι επιφανειακοί αύλακες και τάφροι και το έδαφος. Ο συνολικός όγκων

αποβλήτων που δέχεται το έδαφος (για 5 περιοχές) είναι 374.573 m³/έτος και τα επιφανειακά συστήματα τάφρων 271.116 m³/έτος. Από τις περιοχές το μεγαλύτερο όγκο αποβλήτων δέχεται η 1η (ΒΔ) και κατόπιν η 5η (Κατσικά).

β) Στερεά - ημιστερεά απόβλητα

Η ρύπανση αυτού του είδους ουσιαστικά εντοπίζεται στα απόβλητα των πτηνοτροφείων. Συνολικά στο λεκανοπέδιο υπάρχουν 263 εγκαταστάσεις που καλύπτουν μια έκταση 1610 στρεμμάτων. Τα πτηνοτροφεία, παρόλο που είναι από τις κτηνοτροφικές δραστηριότητες με σημαντική παραγωγή αποβλήτων (69.910 τόνοι/έτος), δε δημιουργούν σοβαρά προβλήματα ρύπανσης στην περιοχή. Και τούτο διότι τα απόβλητα συγκεντρώνονται και διατίθενται ως φυσικό λίπασμα. Η ρύπανση στους χώρους εγκατάστασης των πτηνοτροφείων, οφείλεται αφενός μεν στην αποσύνθεση των συγκεντρωμένων αποβλήτων (παραγωγή δύσσομων αερίων NH₃, H₂S, CH₄), αφετέρου δε στην απόπλυσή τους και στη μεταφορά των ρυπαντικών φορτίων στους παρακείμενους επιφανειακούς αποδέκτες, τη διείδυσή τους στο έδαφος και στον υπόγειο υδροφόρο ορίζοντα.

Πέρα από τα παραπάνω η κακή χωροθέτησή τους δημιουργεί και προβλήματα αισθητικής.

γ) Αερολύματα

Στην περιοχή του λεκανοπεδίου των Ιωαννίνων η ατμοσφαιρική ρύπανση που προέρχεται από σημειακές πηγές, δε θεωρείται άξια λόγου. Οι σημαντικότερες δραστηριότητες αυτής της κατηγορίας είναι τα κεραμουργεία, τα λατομεία αδρανών υλικών και τα συγκροτήματα παραγωγής ασφαλτομιγμάτων. Τα προβλήματα που δημιουργούνται από την ύπαρξη των λατομείων οφείλονται κατά βάση στη σκόνη που εκπέμπουν και στη γειτνίασή τους με οικισμούς. Αναφορικά με τα κεραμουργεία και τα συγκροτήματα παραγωγής ασφαλτομιγμάτων κρίνεται ότι τα προβλήματα στο σύνολό τους είναι πολύ περιορισμένα και τοπικού χαρακτήρα.

Ρύπανση από μη σημειακές πηγές

Οι ρύποι που παράγονται από μη σημειακές πηγές προέρχονται από τη διαβίωση των κατοίκων του λεκανοπεδίου (πόλη των Ιωαννίνων και κοινότητες) και από τις γεωργικές δραστηριότητες. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα αστικά λύματα και πάσης φύσεως απορρίμματα και στη δεύτερη τα λιπάσματα και φυτοφάρμακα.

α) αστικά λύματα

Η συγκέντρωση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού του νομού Ιωαννίνων στο λεκανοπέδιο (~ 100.000 άτομα) έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή ενός σημαντικού όγκου αποβλήτων της τάξης των 5, 5-6 εκατ. κ.μ./έτος.

Το 73% του ποσού αυτού αντιστοιχεί στα λύματα της πόλης, της οποίας η παραγωγή υπολογίζεται σε 120-150 l/κάτοικο.ημέρα και η επιβάρυνση του περιβάλλοντος σε οργανικό φορτίο (BOD) είναι της τάξης των 54 g/κάτοικο.ημέρα.

Η διάθεση των λυμάτων γίνεται σε βόθρους και από εκεί το περιεχόμενό τους μεταφέρεται στις εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού, αφού ακόμη δεν έχει γίνει η σύνδεση των κατοικιών με το αποχετευτικό δίκτυο λυμάτων της πόλης. Τελικός απο-

δέκτης των επεξεργασμένων λυμάτων αποτελεί η τάφος της Λαψίστας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μέχρι το καλοκαίρι του 1992, οπότε και λειτούργησε ο βιολογικός καθαρισμός, το σύνολο των αστικών λυμάτων απετίθετο στη χαβούζα Δουρούτης όπου και υφίσταντο πρόχειρη ταφή. Η περιοχή της χαβούζας η οποία δέχεται και τα οικιακά απορρίμματα, παρουσιάζει ήδη σοβαρά προβλήματα ρύπανσης και μόλυνσης λόγω υπερκορεσμού.

Επίσης σημαντικά προβλήματα ρύπανσης και μόλυνσης τόσο του εδάφους όσο και του υδροφόρου ορίζοντα, αλλά και της λίμνης εμφανίζονται από το μεγάλο αριθμό απορροφητικών βόθρων που υπάρχουν στις κοινότητες του λεκανοπεδίου και στην απευθείας, παράνομη, σύνδεση ενός μέρους των βόθρων με το αποχετευτικό δίκτυο των ομβρίων υδάτων.

β) Οικιακά απορρίμματα

Η διάθεση των οικιακών απορριμμάτων, των οποίων η παραγόμενη ετήσια ποσότητα ανέρχεται σε 40.000 τόνους, γίνεται σε σκουπιδότοπους και κυρίως στην περιοχή Δουρούτη, η οποία, όπως αναφέρθηκε, μέχρι πέρυσι δεχόταν και τα λύματα της πόλης. Η απλή εναπόθεση, μερική καύση και πρόχειρη ταφή των απορριμμάτων, όπως και η περιορισμένη έκταση του σκουπιδότοπου, ο οποίος δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες της περιοχής, καθιστούν τη λειτουργία του προβληματική έτσι ώστε αυτός να έχει μετατραπεί σε σοβαρή εστία ρύπανσης και μόλυνσης. Τα προβλήματα εντοπίζονται τόσο στην ατμόσφαιρα (παραγωγή μεθανίου και αμμωνίας) όσο και στους άλλους αποδέκτες, είτε με τη διήθηση στον υπόγειο υδροφόρο ορίζοντα είτε με την απόπλυση και την απορροή στους υδατινούς αποδέκτες. Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα είναι ο κίνδυνος που προέρχεται από τα πάσης φύσεως ζώα που διαβούν στην περιοχή και είναι δέκτες και μεταφορείς μικροβίων και ασθενειών.

γ) Ρύποι από γεωργικές δραστηριότητες

Ρύποι γεωργικής προέλευσης χαρακτηρίζονται τα λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα και τούτο διότι συντίθενται από συστατικά που είναι κατά βάση χημικοί ρυπαντές.

Η ορθολογική χρήση λιπασμάτων έχει, ως γνωστόν, ευεργετικά αποτελέσματα για την αύξηση της παραγωγής, ενώ η κατάχρηση δημιουργεί πολλαπλά προβλήματα τόσο στο έδαφος όσο και στους υδατινούς αποδέκτες.

Στο λεκανοπέδιο οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις ανέρχονται σε 66.000 στρέμματα από τις οποίες όμως καλλιεργούνται κατά μέσο όρο 35.000.

Στις εκτάσεις αυτές διατίθενται κατ' έτος 8.500 τόνοι λιπασμάτων, κατά κύριο λόγο μικτά αζωτούχα και καλιούχα. Από την επεξεργασία των στοιχείων που αφορούν στις διατιθέμενες και στις απορροφούμενες ποσότητες αζώτου, φωσφόρου και καλίου, διαπιστώνεται ότι οι συνολικά διατιθέμενες ετήσιες ποσότητες για το άζωτο και φωσφόρο είναι πολύ μεγαλύτερες από αυτές που απαιτούνται και χρησιμοποιούνται από τα φυτά. Από μετρήσεις προέκυψε ότι για ολόκληρο το λεκανοπέδιο πλεονάζει μια ποσότητα φωσφόρου 124.850 Kg που σημαίνει 3,53 Kg το στρέμμα. Οι τιμές για το άζωτο είναι αντίστοιχα 64.400 Kg και 1,82 Kg. Αντίθετα η ποσότητα του καλίου που διατίθεται είναι μικρότερη από εκείνη που έχουν ανάγκη οι καλλιέργειες.

Από τα παραπάνω προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι πλεονάζουσες ποσότητες φωσφόρου και αζώτου δημιουργούν σοβαρά προβλήματα ρύπανσης του εδάφους

και των υδάτινων αποδεκτών, ιδίως της λίμνης, τα φαινόμενα ευτροφισμού της οποίας οφείλονται σχεδόν αποκλειστικά στην απόθεση πλεοναζουσών ποσοτήτων λιπασμάτων.

Ο δεύτερος τομέας γεωργικών δραστηριοτήτων που επιβαρύνει ρυπαντικά το περιβάλλον συνδέεται με τη χρήση φυτοφαρμάκων. Οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι από τα φυτοφάρμακα προέρχονται από την τοξικότητά τους, από τη μακρά παραμονή στο περιβάλλον (ατμόσφαιρα, νερό και έδαφος) και από την ικανότητα διασποράς μακριά από τον τόπο εφαρμογής. Στο λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων ο μέσος όρος συγκέντρωσης φυτοφαρμάκων κυμαίνεται από 1,9-3,2 Kg δραστικής ουσίας/στρέμμα. Παρόλο που ο κίνδυνος εμφάνισης τοξικών συγκεντρώσεων φυτοφαρμάκων στους αποδέκτες (όπως π.χ. η λίμνη), όπου μεταφέρονται με την απόπλυση, δε θεωρείται, προς το παρόν τουλάχιστον, σοβαρός εν τούτοις δεν θα πρέπει να αγνοηθούν οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στα μέλη των τροφικών αλυσίδων, λόγω του φαινομένου της βιοσυσσώρευσης και βιομεγέθυνσης.

Η ρύπανση του εδάφους

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, από την καταγραφή των πηγών ρύπανσης, τη φύση των ρύπων και κυρίως τον τρόπο διάθεσής τους, γίνεται φανερό ότι το έδαφος στην περιοχή του λεκανοπεδίου αποτελεί τον κατ' εξοχήν αποδέκτη των πάσης φύσεως ρύπων, αφού σ' αυτό καταλήγουν τα στερεά απορρίμματα, τα λιπάσματα και φυτοφάρμακα και μέχρι πρότινος τα αστικά λύματα (π.χ. χαβούζα Δουρούτης).

Η ποιοτική και ποσοτική εκτίμηση της αφομοιωτικής ικανότητας του εδάφους για τα διάφορα είδη των ρυπαντικών φορτίων, είναι γενικά αρκετά δύσκολη διότι απαιτείται η γνώση όλων των παραμέτρων που καθορίζουν τη φυσική και τη χημική του σύσταση. Το υπόβαθρο του λεκανοπεδίου είναι ασβεστολιθικό ενώ τα ανώτερα στρώματα αποτελούνται από αργιλομαργαϊκές αποθέσεις, αμμώδεις στρώσεις και ιλύ. Οι επιφανειακές αυτές στρώσεις είναι ημιπερατές έως αδιαπέραστες.

Η ικανότητα του εδάφους να λειτουργεί σαν σύστημα επεξεργασίας των διαφόρων ειδών ρύπων οφείλεται στο γεγονός ότι κατά τη διέλευσή τους μέσα από τις ανώτερες στρώσεις του, τα δομικά του στοιχεία λειτουργούν σαν μηχανισμοί που οδηγούν στη συγκράτηση, αποικοδόμηση και ανενεργοποίηση των ρυπαντικών φορτίων. Όταν αυτά βρίσκονται σε ποσότητες πολύ υψηλότερες από εκείνες που το έδαφος μπορεί να "επεξεργασθεί" τότε μετακινούνται προς άλλους φυσικούς αποδέκτες που, στην προκειμένη περίπτωση, είναι ο υπόγειος υδροφόρος ορίζοντας, επιφανειακοί αποδέκτες, όπως η λίμνη των Ιωαννίνων ή η τάφρος Λαψίστας κ.α.

Η ρύπανση του εδάφους στο λεκανοπέδιο προέρχεται από τους απορροφητικούς βόθρους, που είναι διεσπαρμένοι σε όλη του την έκταση, από τη χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, στη γεωργική ζώνη, και από την απόθεση των πάσης φύσεως απορριμμάτων στην περιοχή της Δουρούτης. Ειδικά στην τελευταία περίπτωση οι επιπτώσεις θεωρούνται σημαντικές διότι το μεγαλύτερο μέρος των ρύπων, λόγω της καρστικότητας που εμφανίζει το μητρικό πέτρωμα της περιοχής, διεισδύει στο έδαφος και είναι βιολογικά βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης - Τμήμα Γεωλογίας Α.Π.Θ.

Ρύπανση των υδάτινων αποδεκτών

Το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων με τις υπώρειες των παρακείμενων ορεινών όγκων, αποτελεί τη λεκάνη απορροής της λίμνης Παμβώτιδος και της στραγγιστικής τάφρου της Λαψίστας. Η έκταση της λεκάνης απορροής, πεδινό τμήμα και υπώρειες, ανέρχεται σε 475.000 στρέμ. από τα οποία στη λίμνη αποστραγγίζεται το 70-75% της συνολικής λεκάνης απορροής. Μεταξύ λίμνης και τάφρου υπάρχει σύνδεση με θυρόφραγμα που επιτρέπει την έξοδο των νερών υπερχείλισης της λίμνης προς τη στραγγιστική τάφρο και ρυθμίζει τη στάθμη της (470,70-468,80 μ) ανάλογα με τις εισροές και τις αρδευτικές ανάγκες.

Η λίμνη και η τάφρος της Λαψίστας αποτελούν τον αποδέκτη των επιφανειακών απορροών και της στράγγισης και αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα από τη συνολική μεταφορά σημαντικών ποσοτήτων ρύπων από τις πάσης φύσεως δραστηριότητες στο λεκανοπέδιο. Έτσι η λίμνη δέχεται άμεσα τους ρύπους που διοχετεύονται στο αποχετευτικό κυρίως δίκτυο της πόλης, καθώς και τα απόβλητα ορισμένων δραστηριοτήτων που διοχετεύονται ή υπερχειλίζουν στις αποστραγγιστικές τάφρους.

Οι ρύποι που φτάνουν στη λίμνη μετά από απευθείας διοχέτευση στο αποστραγγιστικό δίκτυο προέρχονται από τα απόβλητα ενός σημαντικού αριθμού κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων και ορισμένων τυροκομείων. Σημαντικές είναι οι ποσότητες των ρύπων που δέχεται η λίμνη έμμεσα, δηλ. φτάνουν σ' αυτή μετά τη διάθεσή τους στο έδαφος και μεταφέρονται από τα νερά της επιφανειακής και υπόγειας απορροής. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκουν τα κατάλοιπα των λιπασμάτων και τα φυτοφάρμακα τα οποία (τα πρώτα) συμβάλλουν σημαντικά στα φαινόμενα ευτροφισμού που παρατηρούνται στη λίμνη. Μια συνοπτική εικόνα των ρυπαντικών φορτίων που δέχεται σε ετήσια βάση η λίμνη προσφέρουν οι παρατιθέμενες τιμές των ρύπων.

Ετήσια οργανική και χημική ρύπανση της λίμνης

Είδος ρυπαντικών φορτίων	BDO ₅	Tss	P	N	K	Zn	Fe	Mn	Cr	Cu
Ετήσιες ποσότητες (τόνοι)	223	258	14,2	262	5,3	0,42	0,23	0,11	—	0,069

(Τ.Ε.Ε. / Τμ. Ηλείου, 1986)

Το είδος και οι ποσότητες των ρυπαντικών φορτίων που παρατίθενται πιστεύουμε ότι αποτελούν μάλλον συντηρητική εκτίμηση της συνολικής ετήσιας ρύπανσης της λίμνης.

Η συνεχής εισροή ρυπαντικών στοιχείων στη λίμνη και το υψηλό επίπεδο ρύπανσης της διαπιστώνεται καθημερινά από τη μακροσκοπική εικόνα των υδάτων της (χρoιά, όψη, διαύγεια), αλλά και από τα αποτελέσματα των μετρήσεων των τιμών μιας

σειράς παραμέτρων που άρχισαν το 1975 και συνεχίζονται από το ΙΩΚΑΕ, το ΠΕΡΠΑ, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και άλλους ερευνητικούς φορείς. Οι παράμετροι που έχουν μετρηθεί καλύπτουν όλο το φάσμα των στοιχείων που χαρακτηρίζουν την ποιότητα των νερών και την κατάσταση της λίμνης γενικότερα. Αναφέρονται δηλ. σε φυσικές, φυσικοχημικές και βιοχημικές ιδιότητες, καθώς επίσης και στην κατάσταση της από μικροβιολογική και βιολογική άποψη.

Από τη γενική εικόνα των μετρήσεων αυτών αποδεικνύεται ότι το επίπεδο ρύπανσης της λίμνης είναι πολύ υψηλό και η ποιότητα των νερών σημαντικά υποβαθμισμένη. Η αύξηση του ελλείμματος του διαλυμένου οξυγόνου (28,12 % έως 36,6%) και της παραγωγής πρωτογενούς ύλης, που είναι αποτέλεσμα των υψηλών συγκεντρώσεων των αλάτων φωσφόρου και αζώτου είναι τα έκδηλα χαρακτηριστικά του ευτροφισμού.

Από την πλευρά της μικροβιακής μόλυνσης οι αναλύσεις δείχνουν ότι σημαντικά μολυσμένες είναι οι παρόχθιες περιοχές και κυρίως οι θέσεις εκβολής οχετών και στραγγιστικών τάφρων (μέσος όρος μικροβίων 104-658 /ml ύδατος).

Η συνεχής υποβάθμιση του οικοσυστήματος της λίμνης είναι η πιο εμφανής περιβαλλοντική συνέπεια των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων τα τελευταία 20 χρόνια. Η σημερινή λίμνη έκτασης 20 Km² και μέσου βάθους 4,50 μ αποτελεί κατάλοιπο μιας πολύ μεγαλύτερης σε έκταση υδάτινης περιοχής, η οποία εκτεινόταν στο μεγαλύτερο μέρος του βόρειου και ΒΔ τμήματος του λεκανοπεδίου. Η αποξήρανση του τμήματος αυτού (περιοχή Λαψίστας) κατά τη δεκαετία του '50 με τη διάνοιξη της σήραγγας Λαψίστας και την παροχέτευση των υδάτων της περιοχής αυτής στον Καλαμά, υπήρξε και η απαρχή των μεγάλων περιβαλλοντικών αλλαγών στο λεκανοπέδιο. Πέρα από τις μεταβολές σε γεωμορφολογικό επίπεδο η αποξήρανση του τμήματος αυτού, κατέστρεψε τα πεδία αναπαραγωγής των ψαριών, πολλοί υδρόβιοι οργανισμοί στερήθηκαν το φυσικό τους βίοτοπο (χέλια, υδρόβια πτηνά) και άνοιξε ο δρόμος για την επέκταση υδροβόρων, ποτιστικών καλλιεργειών (καλαμποκιού, μηδικής κ.α.) οι οποίες απαιτούν υψηλές ποσότητες νερού που λαμβάνονται από τη λίμνη. Υπολογίζεται ότι οι ποσότητες νερού που διατίθενται για άρδευση είναι της τάξης των 20.000.000-25.000.000 m³/έτος, γεγονός που συμβάλλει στη μείωση της ποσότητας των υδάτων της λίμνης κατά 20-25% και στην αυτοκαθαριστική ικανότητα των νερών και μάλιστα κατά την κρίσιμη περίοδο του θέρους.

Οι αλλαγές στο οικοσύστημα της λίμνης, οι οποίες όμως αντανακλούν στην ευρύτερη περιοχή του λεκανοπεδίου, οφείλονται σε τρεις βασικές κατηγορίες παραγόντων.

Η πρώτη κατηγορία αφορά στις γεωμορφολογικές συνθήκες της λίμνης και εν γένει στην υδρογραφία της. Η έκταση και το βάθος της λίμνης καθορίζουν τον υδάτινο όγκο της που υπολογίζεται σήμερα σε 100.000.000 m³. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες τόσο η έκταση όσο και το βάθος της λίμνης μειώνονται συνεχώς με αποτέλεσμα να μειώνεται και ο όγκος της. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στις φυσικές προσχώσεις που έχουν αυξηθεί σημαντικά με την κατασκευή εγγειοβελτιωτικών έργων

περιορισμό της έκτασης της λίμνης, εμποδίζουν και τα νερά πολλών παρόχθιων πηγών να καταλήξουν στη λίμνη. Η ποσότητα των φερτών υλικών υπολογίζεται σε 260.000 m³/έτος και η ετήσια περιμετρική εδαφοποίηση της λίμνης φτάνει τα 75 στρέμματα.

Είναι προφανές ότι η συνεχιζόμενη σμίκρυνση της λίμνης σε συνδυασμό με τον σχετικά μεγάλο χρόνο ανανέωσης των νερών της (~ 1 έτος), εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους για την ισορροπία του οικοσυστήματος αλλά και την ίδια τη βιωσιμότητα της λίμνης.

Η δεύτερη κατηγορία παραγόντων αφορά στη ρύπανση, δηλ. στο είδος και στις ποσότητες των ρυπαντικών φορτίων που δέχεται η λίμνη από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Το επίπεδο της ρύπανσης δεν είναι μόνο υψηλό αλλά παρουσιάζει συνεχώς άνοδο σε ότι αφορά το μικροβιακό φορτίο και τα άλατα φωσφόρου και αζώτου. Επίσης το οργανικό φορτίο, που εκφράζεται με το BOD₅ κρίνεται πολύ μεγάλο.

Τέλος, η τρίτη κατηγορία παραγόντων αφορά στις άμεσες ανθρώπινες δραστηριότητες που σχετίζονται με τους βιοτικούς παράγοντες του οικοσυστήματος. Στις δραστηριότητες αυτές ανήκει η εγκατάλειψη της κοπής καλαμιών που μείωνε σε πολύ σημαντικό βαθμό το οργανικό φορτίο και τη δημιουργία humus. Σήμερα σε όλη την έκταση της περιμέτρου της λίμνης έχει αναπτυχθεί μια πλατεία ζώνη καλαμιών, η δυσμενής επίδραση των οποίων στην οικολογική ισορροπία της λίμνης εξουδετερώνεται εν μέρει με την καύση τους.

Η διαταραχή του οικοσυστήματος της λίμνης αποδεικνύεται και από τη μεταβολή στη σύνθεση του ανώτερου υδρόβιου πληθυσμού της. Η ιχθυοπαραγωγή έχει υποστεί σημαντική μείωση τα τελευταία 20 χρόνια. Ενδεικτικά αναφέρεται η μείωση του κυπρίνου από 36 τόνους σε 0,5 και του γληγιού από 110 σε 7,5 τόνους.

Συνοψίζοντας όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για την κατάσταση της λίμνης μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η λίμνη των Ιωαννίνων:

- υφίσταται συνεχώς περιορισμό της έκτασης, του βάθους και της ποσότητας των υδάτων της
- δέχεται μεγάλες ποσότητες ρυπαντικών φορτίων
- είναι ευτροφική και μέτρια ως βαριά μολυσμένη
- έχει υποστεί ως οικοσύστημα σοβαρές διαταραχές
- οδηγείται σε πρόωρο θάνατο.

Παρόμοιες συνθήκες με εκείνες της λίμνης από άποψη ρύπανσης και μόλυνσης, ισχύουν και για την αποστραγγιστική τάφρο της Λαψίστας, η οποία συνδέει τη λίμνη με τη σήραγγα προς Καλαμά. Στον πίνακα που ακολουθεί δίνονται τα ποσά των ρυπαντικών φορτίων που δέχεται η τάφρος της Λαψίστας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στις τιμές αυτές δεν συμπεριλαμβάνονται τα φορτία από τα επεξεργασμένα λύματα του εργοστασίου βιολογικού καθαρισμού που τέθηκε σε λειτουργία το 1992. Η υποβάθμιση της ποιότητας των νερών της τάφρου όχι μόνο τα καθιστά ακατάλληλα για τις βασικές χρήσεις τους, άρδευσης και ποτίσματος των ζώων, αλλά θα καταστήσει την τάφρο κατάλληλη για την καλλιέργεια κήπων και λαχανικών.

Ετήσια οργανική και χημική ρύπανση της τάφρου της Λαψίστας

Είδος ρυπαντικών φορτίων	BDO ₅	Tss	P	N	K	Zn	Fe	Mn	Cr	Cu
Ετήσιες ποσότητες (τόνοι)	90	90	9,34	251	2	0,043	0,008	0,008	—	0,007

(Τ.Ε.Ε. / Τμ. Ηπείρου, 1986)

Ρύπανση της ατμόσφαιρας

Η ρύπανση της ατμόσφαιρας, που οφείλεται σε μη σημειακές πηγές, συνδέεται με τις εκπομπές καυσαερίων των μέσων κυκλοφορίας, τη θέρμανση κατοικιών και τις καύσεις βιομηχανιών - βιοτεχνιών.

Οι τιμές των ρύπων αυτών βρίσκονται ακόμη σε παραδεκτά επίπεδα και δε φαίνεται να επιβαρύνουν σημαντικά την ατμόσφαιρα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διερεύνηση του λεκανοπεδίου των Ιωαννίνων από περιβαλλοντική άποψη, με επίκεντρο την επίδραση ανθρωπογενών δραστηριοτήτων στον τομέα της ρύπανσης και γενικότερα στην αλλοίωση και υποβάθμισή του, οδήγησε στην εξαγωγή των παρακάτω συμπερασμάτων:

- Το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων συγκεντρώνει ένα μεγάλο μέρος ανθρωπογενών δραστηριοτήτων, οι οποίες επιβαρύνουν με σημαντικά φορτία ρύπων κυρίως το έδαφος και τους υδάτινους αποδέκτες.
- Οι παραγόμενοι από σημειακές πηγές ρύποι, ιδιαίτερα τα υγρά απόβλητα, δημιουργούν σοβαρά προβλήματα λόγω του μεγάλου ρυπαντικού τους φορτίου, τον αντιορθολογικό τρόπο διάθεσής τους και την κακή χωροθέτηση των σημειακών πηγών.
- Οι ρύποι από μη σημειακές πηγές, δηλ. τα αστικά λύματα, τα απορρίμματα, τα λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα, αποτελούν ιδιαίτερα σοβαρό πρόβλημα για την περιοχή που οφείλεται στο μεγάλο όγκο των πάσης φύσεως αποβλήτων, την παρουσία τους σε όλη την έκταση του λεκανοπεδίου και στην αδυναμία ελέγχου της συμμετοχής τους στη ρύπανση των τελικών αποδεκτών.
- Το έδαφος δέχεται σημαντικά ρυπαντικά φορτία, τόσο σε στερεά μορφή όσο και σε μορφή λυμάτων και θεωρείται εξαιρετικά βεβαρυσμένο, ειδικά στην περιοχή απόθεσης των αστικών απορριμμάτων (περιοχή Δουρούτης).
- Ο υπόγειος υδροφόρος ορίζοντας και ιδιαίτερα εκείνος της παραλίμνιας ζώνης, δέχεται ρυπαντικά φορτία από την υπεδάφια διάθεση των λυμάτων σε απορροφητικούς βόθρους.

τελευταία 30 χρόνια είναι πολύ σημαντικές και αποδίδονται: στην αύξηση των εισερχομένων φορτών υλικών, στην εισροή μεγάλων ποσοτήτων ρυπαντικών φορτίων, στον περιορισμό του εμπλουτισμού της σε καθαρά νερά και στη διάθεση μεγάλων ποσοτήτων ύδατος για αρδευτικούς σκοπούς. Οι δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον της λίμνης απορρέουν από το συνεχή περιορισμό της έκτασης και του βάθους της, τα φαινόμενα ευτροφισμού και της μόλυνσης των υδάτων της και την έντονη διαταραχή των στοιχείων του οικοσυστήματός της.

- Η ρύπανση και η μόλυνση της ατμόσφαιρας στην περιοχή του λεκανοπεδίου είναι γενικά περιορισμένη.

Είναι φανερό ότι για να περιοριστούν ή και να εξαλειφθούν τα περιβαλλοντικά προβλήματα της περιοχής θα πρέπει να ληφθεί μια σειρά μέτρων που συνδέονται με τη σωστή χωροθέτηση των παραγωγικών μονάδων, τον έλεγχο των συνθηκών λειτουργίας των ρυπογόνων δραστηριοτήτων, την προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων και την αισθητική αναβάθμιση του τοπίου έτσι ώστε να αποκατασταθεί στην περιοχή κατά το δυνατόν η αρμονική σχέση μεταξύ των φυσικών στοιχείων και του ανθρώπινου παράγοντα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ένωση Ελλήνων Χημικών (1982): Ρύπανση και προστασία του περιβάλλοντος, Αθήνα.
- Ένωση Ελλήνων Χημικών (1982): Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου Χημείας, Ιωάννινα.
- Κατσίκης, Α. (1992): Η λίμνη των Ιωαννίνων. Μορφογένεση - Παλαιογεωγραφική εξέλιξη - Φυσική Γεωγραφία, Ηπειρωτικά Χρονικά, Τ. 30, σ. 9-29.
- Κατσουγιαννόπουλος, Β. (1989): Η υγεία της Παμβώτιδος. Έρευνα των υγειονομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων της λίμνης των Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Ξανθόπουλος, Θ., Χριστούλας, Δ., Κασιέρης, Ν. (1985): Επεξεργασία και διάθεση λυμάτων ευρύτερης πόλης Ιωαννίνων, Αθήνα.
- Τ.Ε.Ε. / Τμήμα Ηπείρου (1983): Καθαρισμός λυμάτων λεκανοπεδίου Ιωαννίνων και δυνατότητες διάθεσης αυτών. Πρακτικά διήμερης συνάντησης, Ιωάννινα.
- Τ.Ε.Ε. / Τμήμα Ηπείρου (1986): Η ρύπανση στο λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων και οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις, Γιάννενα.

**Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ**

ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ Η.

Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Αριστοτέλους 29, 176 71 Καλλιθέα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Εισήγηση διερευνά τη σχέση παραγωγικών και δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών, αστικού χώρου και οικονομικής δομής.

Αρχικά καθορίζεται η έννοια των κατηγοριών αυτών των υπηρεσιών και διερευνάται ο ρόλος τους στο πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνιών και οικονομικών εξελίξεων. Στη συνέχεια αναλύεται η χωρική επίδρασή τους και εξετάζεται η μεταβαλλόμενη γεωγραφία των υπηρεσιών στις πόλεις και περιφέρειες. Ακολουθεί η σύγκριση ιεράρχησης στο ελληνικό αστικό σύστημα της ιεράρχησης ως προς τις υπηρεσίες σε σχέση προς αυτή που έχει ως βάση τον πληθυσμό. Τέλος, επιχειρείται η εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων για τη σχέση υπηρεσιών-ανάπτυξης στις ελληνικές πόλεις.

ABSTRACT

The paper aims to present the role of producer and social services in the context of urban sustainability and especially of spatial dynamics in Greece.

Producer and social services and urban sustainability are defined according to the foreign experience. It is discussed the impact of above services and is analyzed the changing geographical patterns of cities and regions. Then, is discussed the relation between the population ranking and the service ranking of greek cities. Finally, are derived some conclusions about the relation of services and development in greek urban system.

**1. ΟΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ**

Οι παγκόσμιες κρίσεις φυσικών πόρων και οικονομίας της 10ετίας που ακολούθησε το 1973 έκαναν να συνειδητοποιηθεί η διαπίστωση ότι στα κράτη του καλούμενου αναπτυσσόμενου κόσμου ο τομέας των υπηρεσιακών ήταν το κεντρικό σημείο των διαρθρωτικών αλλαγών των οικονομιών τους. Τα ορατά σημεία αυτών των αλλαγών ήταν

η ανάπτυξη των υπηρεσιών ήταν το κεντρικό σημείο των διαρθρωτικών αλλαγών των οικονομιών τους. Τα ορατά σημεία αυτών των αλλαγών ήταν η ανάπτυξη των υπηρεσιών η αποβιομηχάνιση αλλά και η ενδυνάμωση του ρόλου των πόλεων μικρού και μεσαίου μεγέθους (Gibert, 1988).

Με τον όρο «υπηρεσιοποίηση» εννοείται:

– Η αύξηση της εκροής και της απασχόλησης του τριτογενούς τομέα σε σχέση προς τους δύο άλλους και

– Η διεύρυνση του ρόλου και της ενσωμάτωσης των υπηρεσιών στη βιομηχανία και τη γεωργία.

Ο όρος «αποβιομηχανοποίηση» συνδέεται με τις ακριβώς αντίστροφες διαδικασίες. Η «αποβιομηχανοποίηση» συνδέθηκε απόλυτα με τη φάση της απο-αστικοποίησης, δηλαδή της μείωσης του πληθυσμού στη διάρκεια του αστικού κύκλου, που καθορίζεται από την πληθυσμιακή εξέλιξη μιας πόλης διαχρονικά.

Καθώς τα εθνικά λογιστικά συστήματα σχεδιάστηκαν για να αποτυπώνουν οικονομίες κατά την παραδοσιακή διάκριση γύρω από το δίπολο βιομηχανία-γεωργία, οι υπηρεσίες στο νέο οικονομικό πλαίσιο χρειάζεται να προσδιορισθούν με ένα νέο, επίσης, τρόπο.

Μία από τις κυριότερες νέες διακρίσεις των υπηρεσιών είναι αυτή μεταξύ παραγωγικών και καταναλωτικών υπηρεσιών.

Ως παραγωγικές (Daniels, 1985), χαρακτηρίζονται οι υπηρεσίες που οι εκροές τους αποτελούν εισροές σε άλλες παραγωγικές δραστηριότητες, όπως ασφάλειες, τράπεζες, λογιστικά, διοίκηση επιχειρήσεων, marketing, σύμβουλοι, ερευνητές, μηχανικοί, νομικοί, εμπορικοί & επαγγελματικοί οργανισμοί, έρευνα και ανάπτυξη (R & D).

Τις υπηρεσίες αυτές ανάλογα με τις δυνατότητες χρήσης διακρίνει σε μιας χρήσης, διαρκείς και ημι-διαρκείς.

Στα πλαίσια της Κοινοτικής πρωτοβουλίας ORA εξ άλλου καθορίζονται ως παραγωγικές υπηρεσίες οι υπηρεσίες ηλεκτρονικών, λογιστικών και φοροτεχνικών,

ηλεκτρονικών, λογιστικών και φοροτεχνικών, ελεγκτικής, τραπεζικές, ασφαλιστικές, διοίκησης επιχειρήσεων, κατασκευαστικές και αρχιτεκτονικές και εκπαιδευτικές.

Μία βασική αιτία διαφοροποίησης από τις καταναλωτικές υπηρεσίες είναι η εύνοια των παραγωγικών υπηρεσιών από τις εφαρμογές της τεχνολογίας, με τρόπους που δεν μπόρεσαν να υιοθετήσουν οι καταναλωτικές υπηρεσίες.

Καθώς, λοιπόν, προκλήθηκε η αποβιομηχάνιση, ιδιαίτερα στους κλάδους της παραδοσιακής βιομηχανίας, η μείωση της απασχόλησης, σ' αυτούς δεν ισορροπήθηκε από τη δημιουργία ενός αντίστοιχου αριθμού θέσεων στον τομέα των «παραδοσιακών» υπηρεσιών. Αυτό σημαίνει ότι καθώς φθίνουν οι περιοχές και πόλεις της παραδοσιακής βιομηχανίας, οι επενδύσεις προσανατολίζονται σε περιοχές με μεγάλο αριθμό εξειδικευμένων εργαζομένων. Ενώ στις περιοχές κρίσης ζητούνται ημειδικευμένα στελέχη για δουλειά ρουτίνας. Οι τάσεις αυτές, όπως έχει επισημανθεί, ευνοούν την εγκατάσταση έξω από παραδοσιακές περιοχές ανάπτυξης (Kunzmann, Wegener, 1991).

Μία άλλη σημαντική διάκριση των υπηρεσιών εξακολουθεί να παραμένει αυτή μεταξύ των υπηρεσιών του δημόσιου τομέα και ιδιωτικού τομέα. Το κριτήριο του «μετόχου» παίζει όλο και λιγότερη σημασία καθώς οι όροι αποτελεσματικότητα που συνδέεται με την οικονομία και προοπτικότητα που συνδέεται με τη γεωγραφία, έχουν εισδύσει αποφασιστικά και τελεσιδικά. Από την άλλη, ένα μεγάλο μέρος παραδοσιακά δημόσιων υπηρεσιών, όπως αυτών της υγείας, εκπαίδευσης και διοίκησης, εθεωρούντο, κατά βάση καταναλωτικές. Ετσι η χωροθέτησή τους συμβάδιζε με τις κλασσικές χωρικές ιεραρχίες.

Στα τέλη του 20ου αιώνα η αναπτυξιακή διαδικασία δεν εξαρτάται μόνον από την κατανομή της εργασίας αλλά και την επέκταση της καινοτομίας, είτε ως ανάπτυξη είτε ως διεύδυση. Στρατηγικές ανάπτυξης πόλεων και περιφερειών είτε εξωτερικά ελεγχόμενη είτε κινητοποιώντας τοπικούς πόρους, οπωσδήποτε όμως στηριγμένες σε μία στρατηγική ανταγωνισμού όπως η πολιτική ανάπτυξη και η τοπική ανάπτυξη, φαίνεται να αποτελούν όλο και περισσότερο παραδοσιακές προσεγγίσεις.

Οι νέες προσεγγίσεις, είτε εξωτερικά ελεγχόμενες είτε τοπικά αναπυσσόμενες, προωθούν μία στρατηγική καινοτομιών, είτε τοπικών επιχειρήσεων είτε πόλων υψηλής τεχνολογίας (Σιδηρόπουλος, 1993).

Η αιφόρος ανάπτυξη αστικών κέντρων ή περιφερειών ενθαρρύνει τη βιωσιμότητά τους επιβάλλοντας διαρθρωτικές μεταβολές και επιδιώκοντας εξελικτικές δυναμικές.

Ιδιαίτερα, ένα αστικό σύστημα, για να μπορεί να αναπτύσσεται σε συνεχή βάση, δεν θα πρέπει απλά να έχει μια εξαγωγική βάση, όπως υποστηρίζει η θεωρία της οικονομικής βάσης. Θα πρέπει, όπως συμβαίνει και σε ένα οικοσύστημα, να παρουσιάζει ως κύρια χαρακτηριστικά (Nijkamp, 1990):

- Μία οριακή ικανότητα που συνδέεται με τη δυνατότητα ανάπτυξης.
- Μία πολυ-λειτουργικότητα, που συνδέεται με την ολοκλήρωση των ενδοαστικών συστημάτων.
- Ένα επικοινωνιακό δίκτυο, που συνδέεται με τη συστηματική ολοκλήρωση του χώρου.

Όσο, επισημαίνεται, αυτά τα χαρακτηριστικά ενισχύονται τόσο μεγαλώνει και η πιθανότητα επίτευξης της αιφόρου ανάπτυξης των αστικών κέντρων. Ευνόητος είναι ο ρόλος των παραγωγικών και δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών στη διαδικασία επίτευξης των χαρακτηριστικών αυτών. Η κλασσική αύξηση του παραγομένου κατά κεφαλή προϊόντος ως συνέπεια της αύξησης του εργατικού δυναμικού στις υπηρεσίες της αύξησης του εργατικού δυναμικού στις υπηρεσίες αποτελεί το λιγότερο σημαντικό στοιχείο. Υποστηρίζεται ότι η ανάπτυξη συμπληρωματικών υπηρεσιών, όπως των δημόσιων και των παραγωγικών, συνδέονται άμεσα με την παραγωγική διαδικασία και έχουν μία αύξουσα σχέση αλληλεπίδρασης μ' αυτήν. Στην τεχνολογική μεταβολή και διεύδυση, ο ουσιαστικός ρόλος των παραγωγικών υπηρεσιών έγκειται στο ότι τα νέα επαγγέλματα, οι εξειδικεύσεις, τα προϊόντα και οι διαδικασίες που δημιουργούν, συντελούν στην αφαίρεση των οργανωτικών, διοικητικών και πληροφοριακών εμποδίων.

2. Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Η χωρική ανάλυση των υπηρεσιών αποτελεί ένα σύγχρονο τομέα ανάλυσης σε αντίθεση προς αυτό των υπηρεσιών ή της κοινωνικής γεωγραφίας. Είναι φυσιολογικό ότι οι γρήγοροι μετασχηματισμοί στις λειτουργίες και τον χώρο ξεκινούν την ανάλυση από τις εξειδικευμένες υπηρεσίες (υγεία, εκπαίδευση, τουρισμός, αναψυχή, γραφεία), και όχι τις ομαδοποιήσεις (παραγωγικές-καταναλωτικές, δημόσιες-ιδιωτικές). Χρονολογικά προηγήθηκε η ανάλυση της χωροθέτησης των δημόσιων υπηρεσιών (Σιδηρόπουλος, 1988). Σ' αυτό συντέλεσαν η ωριμότητα της δημόσιας οικονομικής και των οικονομικών της ευημερίας, αλλά και των θεωριών της χωροθέτησης, που κύρια χρησιμοποίησαν ως μεταβλητές καταναλωτικές και δημόσιες υπηρεσίες. Συνέτελεσαν, ακόμη, η ανάγκη λήψης υπόψη των αρχών της χωρικής συμπεριφοράς, δηλαδή της ελαχιστοποίησης της τριβής του χώρου και της μεγιστοποίησης της δυνατότητας και οι σκοποί της χωροθέτησης που συνδέονται με την αριστοποίηση της χρήσης των διευκολύνσεων και τη μεγιστοποίηση της προσιτότητας.

Ο ρόλος των ιδιαιτεροτήτων από την εγκατάσταση των δημόσιων υπηρεσιών στο χώρο δεν ήταν, επίσης, άμοιρος. Ιδιαίτερα, μάλιστα, της λειτουργίας των δημόσιων υπηρεσιών ως εξωτερικότητας σε ένα πλαίσιο κατανομής δημόσιων και ιδιωτικών υπηρεσιών που με την εγκατάστασή τους αποσκοπούσαν στην επίτευξη ταυτόχρονα της ισότητας και της αποτελεσματικότητας.

Από την άλλη, οι παραγωγικές υπηρεσίες συνδέθηκαν με την ανάπτυξη εταιρειών, πολυεθνικής ή αλυσιδωτής μορφής, με έντονη εξειδίκευση στα χρηματοπιστωτικά, το λιανικό εμπόριο, τις μεταφορές, τις επικοινωνίες, την έρευνα και την τεχνολογία (Price, Blair, 1989). Οι εταιρείες αυτές αναδιάρθρωσαν σε διεθνές και εθνικό επίπεδο το ρόλο των αστικών κέντρων. Εμφανή παραδείγματα αποτελούν οι πόλεις της ζώνης του ήλιου στις ΗΠΑ (Καλιφόρνια, Τέξας, Φλώριδα), ή οι τεχνολογικές και τα τεχνολογικά πάρκα της Νότιας Ευρώπης (Βαρκελώνη, Μαδρίτη, Μιλάνο, Σοφία-Αντίπολις).

Η παραδοσιακή ιεράρχηση με βάση το πληθυσμιακό μέγεθος κλονίστηκε υπέρ της ιεράρχησης με βάση την απασχόληση και ιδιαίτερα τις εξειδικεύσεις των υπηρεσιών. Ο τομέας των υπηρεσιών υψηλής τάξης, όπως εμφανίζεται μέσω του τομέα παραγωγικών υπηρεσιών, απετέλεσε το σημαντικότερο στοιχείο διαρθρωτικών μεταβολών και αναπτυξιακού εργαλείου, τόσο στις αναπτυσσόμενες, όσο και στις αναπτυγμένες περιοχές και πόλεις σε όλο τον κόσμο.

Σε χώρες με παρόμοιο επίπεδο όπως η δική μας, έχει αποδειχθεί (Atalik, Gizaci, 1992) ότι τα περιφερειακά κέντρα είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα, όπως οι κεντρικές θέσεις υψηλότερης τάξης σε παραγωγικές υπηρεσίες όπως μεταφορών, επικοινωνιών και έρευνας-τεχνολογίας. Ακόμη, και με την υιοθέτηση της στρατηγικής αειφόρου ανάπτυξης, μία πόλη πρέπει να εξισορροπήσει τις εσωτερικές και εξωτερικές οικονομίες, ώστε να είναι βιώσιμη σ' ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον πόλεων. Αυτός ο μηχανι-

σμός προσαρμογής απαιτεί έναν προσανατολισμό προς ποιοτικές διαφοροποιήσεις και νέες λειτουργίες που δίνουν ένα άλλο περιεχόμενο στην πόλη μέσα στο αστικό σύστημα. Για να γίνει αυτό δυνατό απαιτείται, όπως ήδη επισημάνθηκε, η ανάπτυξη των διαδικασιών της χωρικής αλληλεξάρτησης, της ανάπτυξης της έρευνας και της ολοκλήρωσης. Και οι παραγωγικές και δημόσιες κοινωνικές υπηρεσίες αποτελούν αναγκαία συνθήκη για την πραγμάτωση αυτού του στόχου. Γιατί οι δύο αυτές κατηγορίες υπηρεσιών συμβάλλουν από κοινού στην προαγωγή της λειτουργίας των πόλεων, στηρίζοντας τόσο την προσδοκία επίτευξης κέρδους μέσω της ιδιωτικής οικονομίας όσο και κοινωνικού οφέλους μέσω της συλλογικής οικονομίας.

Νεώτερες αντιλήψεις πρόβαλαν πλέον το αστικό σύστημα ως ένα δίκτυο κέντρων υπηρεσιών (Carreij, 1991). Η κλασική ιεράρχηση με βάση την καταναλωτική ζήτηση (που στηρίζεται στο πληθυσμιακό μέγεθος) αναπροσαρμόζεται με βάση τη δυνατότητα αυτονομίας (που στηρίζεται στην εξειδίκευση) (Σιδηρόπουλος, 1985). Στην τελευταία κατηγορία αστικών κέντρων συνυπάρχουν μητροπολιτικά κέντρα, περιφερειακές πρωτεύουσες, και πόλεις, μεγάλες ή μικρές με κοινό χαρακτηριστικό το λειτουργικό τους profile.

Αν η οριζόντια αστική ολοκλήρωση στηρίζεται στη βιομηχανική εξειδίκευση και αντανακλάται από πόλεις μικρού και μεσαίου μεγέθους, η κάθετη ολοκλήρωση στηρίζεται σε εξειδίκευση υπηρεσιών με πόλεις, όπως της τελευταίας αναφερθείσας κατηγορίας.

3. ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Η προσπάθεια επιβεβαίωσης των όσων εκτέθηκαν στις προηγούμενες παραγράφους σαν Ελληνική πραγματικότητα επιχειρείται στην εισήγηση αυτή με την κατάρτιση ενός πίνακα ιεράρχησης των ελληνικών αστικών κέντρων.

Στη στήλη (1) ιεραρχούνται οι 25 μεγαλύτερες πόλεις σύμφωνα με το πληθυσμιακό κριτήριο (ΕΣΥΕ απογραφή 1991) και για πόλεις πάνω από 30.000 κατοίκους.

Στη στήλη (2) ιεραρχούνται οι ίδιες πόλεις σύμφωνα με τα στοιχεία απασχόλησης κατά ομάδες επαγγελματιών (ΕΣΥΕ, απογραφή 1981). Αυτές οι ομάδες επαγγελματιών που περιλαμβάνουν τα επιστημονικά και ελεύθερα επαγγέλματα, τους τεχνικούς και βοηθούς τους, τους διευθυντές και ανώτερα υπαλληλικά στελέχη, τους υπαλλήλους γραφείου, τους εμπόρους και πωλητές και τους απασχολούμενους σε παροχή γενικών υπηρεσιών. Τα επαγγέλματα αυτά, γενικά αντιστοιχούν στις παραγωγικές υπηρεσίες.

Στη στήλη (3) οι 25 πόλεις ιεραρχούνται σύμφωνα με στοιχεία απασχόλησης στις υπηρεσίες (ICAP 1989) και αποτελεί μian άλλη προσέγγιση στις παραγωγικές υπηρεσίες. Περιλαμβάνει τους απασχολούμενους σε επιχειρήσεις εφαρμογών, Η/Υ, τράπεζες, ασφάλειες, μεταφορές, εταιρείες, τεχνικές εταιρείες, διαφημιστικές, παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις και διάφορες συνεπείς υπηρεσίες.

Στη στήλη (4) η ιεράρχηση επιχειρείται με βάση τις δαπάνες των δημόσιων νοσοκομείων (Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας, Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 1991). Με τα στοιχεία αυτά επιχειρείται μία προσέγγιση στην παροχή δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών στον τομέα υγείας.

Στη στήλη (5) η αστική ιεράρχηση γίνεται μέσω του αριθμού των τμημάτων Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. που λειτουργούν σ' αυτές (Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, 1992). Με τα στοιχεία αυτά επιχειρείται μία προσέγγιση στην παροχή δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών στον τομέα παιδείας. Σημειώνεται ότι η ανώτατη παιδεία συνδέεται περισσότερο με το παραγωγικό δυναμικό μιας πόλης, σε αντίθεση με τις βαθμίδες βασικής παιδείας που συνδέονται με το πληθυσμιακό μέγεθος.

Τέλος, η στήλη (6) αναφέρεται στις 13 έδρες των Γενικών Γραμματέων Περιφερειών (1993), δηλαδή το σημείο εγκαταστάσεως της Διοίκησης του Περιφερειακού Προγραμματισμού. Λαμβανομένων υπόψη των κοινών αρμοδιοτήτων η κατάταξη 1 ή 25 σημαίνει πόλη - έδρα ΓΓ Περιφέρειας ή όχι.

Σημειώνεται ακόμη, ότι ο πίνακας αποτελεί τον τελικό μετά τις απαιτούμενες επεξεργασίες, ιδιαίτερα των στηλών (2), (3) και (4).

Μία απλή εξέταση του Πίνακα οδηγεί στα ακόλουθα συμπεράσματα:

1. Η Αθήνα κατέχει την ηγετική θέση στην χώρα όσον αφορά τις παραγωγικές και δημόσιες υπηρεσίες.
2. Τα τρία μετά την Αθήνα μεγαλύτερα αστικά κέντρα, Θεσ/κη, Πάτρα και Ηράκλειο, κατέχουν αντίστοιχη προς την πληθυσμιακή τους κεντρική θέση και στην ιεράρχηση ως προς τις υπηρεσίες.
3. Χειρότερη θέση από την ιεραρχική πληθυσμιακή τους κατάταξη κατέχουν ως προς την ιεράρχηση των υπηρεσιών ο Βόλος, η Χαλκίδα, τα Τρίκαλα, το Αγρίνιο, η Καταιρίνη και η Καλαμάτα.
4. Καλύτερη θέση από την ιεραρχική πληθυσμιακή τους κατάταξη κατέχουν ως προς την ιεράρχηση των υπηρεσιών, η Ρόδος, η Ξάνθη, η Κέρκυρα, η Κοζάνη και η Καρδίτσα.
5. Στις λοιπές 10 πόλεις η σχέση ιεράρχησης πληθυσμού-υπηρεσιών κυμαίνεται. Μερικές από αυτές, όπως η Αλεξανδρούπολη, έχουν εξαιρετικά υψηλή θέση στην ιεράρχηση υπηρεσιών, άλλες, όπως η Βέροια, σημαντικές υστερήσεις.

Το γενικότερο συμπέρασμα που εξαγεται, με όλες τις επιφυλάξεις συγκερασμού και αξιολόγησης διαφορετικών στοιχείων από πλευράς πηγών και χρονολογιών, είναι ότι ακόμη το ελληνικό αστικό σύστημα δεν φαίνεται να επηρεάζεται κάτω από το θετικό βάρος των παραγωγικών και κοινωνικών υπηρεσιών. Οι κεντρικές θέσεις, οι μεγάλες πόλεις της χώρας, συγκεντρώνουν, και αυτό είναι έντονα εμφανές από την εξέταση των πρωτογενών πηγών, τις παραγωγικές αλλά και δημόσιες κοινωνικές υπηρεσίες.

Όμως η υπερσυγκέντρωση των υπηρεσιών αιχμής σε Αθήνα και Θεσ/κη και δευτερευόντως σε Πάτρα και Ηράκλειο, δεν επιτρέπει οπτιμιστική θεώρηση.

Φαίνεται πως η χώρα του ήλιου και οι πόλεις της, ιδιαίτερα μικρότερου και με-

σαίου μεγέθους, πολύ απέχουν από τα δεδομένα που έχουν διαμορφωθεί, μέσω ιδιαίτερα των παραγωγικών υπηρεσιών, για τις πόλεις της ζώνης του ήλιου στη Βόρεια Αμερική και την Ενωμένη Ευρώπη. Δεδομένα που οδηγούν στη διαδικασία που αποδεικνύει ότι η ανάπτυξη των υπηρεσιών αποτελεί το κέντρο βάρους των διαρθρωτικών αλλαγών που οδηγούν στην οικονομική και κοινωνική πρόοδο και στη χάραξη ενός νέου γεωγραφικού χάρτη της ανάπτυξης.

ΙΕΡΑΡΧΗΣΕΙΣ						
ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	ΑΣΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΕ ΟΜΑΔΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΣΤΙΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΕ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	ΕΞΟΔΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΩΝ	ΤΜΗΜΑΤΑ ΑΕΙ - ΤΕΙ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
Αθήνα	1	1	1	1	1	1
Θεσσαλονίκη	2	2	2	2	2	1
Πάτρα	3	3	4	3	3	1
Ηράκλειο	4	4	3	4	4	1
Βόλος	5	6	8	11	7	25
Λάρισα	6	5	12	6	5	1
Χανιά	7	7	6	8	11	25
Καβάλα	8	9	7	7	9/10	25
Ιωάννινα	9	10	9	5	6	1
Χαλκίδα	10	15	22	16	12	25
Σέρρες	11	12	16	9	8	25
Τρίκαλα	12	14	17	18	23/24/25	25
Αργίριο	13	17	23/24/25	23	20/21	25
Κατερίνη	14	21	23/24/25	25	23/24/25	25
Καλαμάτα	15	16	23/24/25	21	19	25
Λαμία	16	13	13	15	16	1
Ρόδος	17	8	5	12	15	25
Κομοτηνή	18	19	10	19	13/14	1
Δράμα	19	23	15	14	20/21	25
Αλεξανδρούπολη	20	25	14	10	13/14	25
Βέροια	21	20	20	24	23/24/25	25
Ξάνθη	22	22	19	17	17/18	25
Κέρκυρα	23	11	18	13	17/18	1
Κοζάνη	24	18	11	20	9/10	1
Καρδίτσα	25	24	21	25	22	25

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Atalik, G., Gitaci, 1992, The role of services in the process of Urban and Regional Development: Impact of Quaternary Activities, paper to 32nd European Congress, of Regional Science Association Louvain-La-Neuve.
- Carrej, J., 1991, Le developement des fonctions tertiaires superieures internatiolales a Paris et dans les metropoles regionales, La documentation Française, Paris.
- Daniels, P.W., 1985, Service Industries, a geographical appraisal, Methuen, London.
- Gibert, E., 1988, Analyse comparee de l' evolution des services dans les grandes nations occidentales, La documentation Française, Paris.
- Kunzmann, K.R., Wegener, M., 1991, The Pattern of Urbanisation in Western Europe 1960-1990, Report for the EEC, Dortmund.
- Nijkamp, P. (ed), 1990, Sustainability of Urban Systems, Avebury, Aldershot.
- Price, D.G., Blair, A.M., 1989, the chanching geography of the service sector, Belhaven Press, London.
- Σιδηρόπουλος Η., Αστική και Οικονομική Ανάπτυξη και Αστικά Περιβάλλον, Πρακτικά 2ου Διεπιστημονικού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π.
- Σιδηρόπουλος Η., 1988, Εγκατάσταση και κατανομή των τοπικών δημόσιων υπηρεσιών και αγαθών, μία θεωρητική διερεύνηση, Θέματα Δημοσιονομικής Αποκέντρωσης, Τ. 1 ΕΕΤΑΑ, Αθήνα.
- Σιδηρόπουλος Η., 1985, Οικονομική των Αστικών Κέντρων, Παραδόσεις στο ΙΠΑ, Αθήνα.

Η ΝΕΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΑΣΙΑ (ΝΕΑ ΚΡΑΤΗ) ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΔΟΥΖΙΝΑΣ Γ.

Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διάλυση της Κρατικής και Εθνολογικής υπόστασης της ΕΣΣΔ, δημιούργησε νέα κατάσταση στον Γεωγραφικό χώρο της Ευρώπης αφ' ενός, και στον χώρο της Δυτικο-Κεντρικής Ασίας αφ' ετέρου.

1) Στον Ευρωπαϊκό χώρο:

α) Δημιουργήθηκαν, έξι (6) νέα Ευρωπαϊκά Κράτη (πέραν της Ρωσίας), δηλαδή η Ουκρανία, η Λευκορωσία, η Μολδαβία, στην νότια ευρωπαϊκή περιοχή της τέως Σοβ. Ενώσεως και επανέκτησαν την ανεξαρτησία τους τα τρία (3) Βαλτικά κράτη (Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία).

β) Στην Ευρώπη ακόμη έχουμε την συνένωση των δύο Γερμανιών (Δυτικής και Ανατολικής).

γ) Η διάσπαση της τέως Γιουγκοσλαβίας (10 1991). δημιούργησε, πέραν της Σερβίας, και πέντε (5) νέα Κράτη, αποσπασθέντα από την τέως Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία (Σλοβενία, Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Μαυροβούνιον, «Σκόπια»).

Από 1.1.1993 η Τσεχοσλοβακία διασπάται σε 2 νέες ανεξάρτητες δημοκρατίες: την Τσεχία και την Σλοβακία,

2) Στον Ασιατικό γεωγραφικό χώρο:

Δημιουργούνται πέντε (5) νέα ανεξάρτητα κράτη, αποσπασθέντα από την Σοβιετική Ένωση (Καζακιστάν, Τατζικιστάν, Ουζμπεκιστάν, Τουρκμενιστάν, Κιργιζία).

Τέλος, στον χώρο της Μέσης Ανατολής, στην νότια άκρη της Αραβικής χερσονήσου, η Νότιος και Βόρειος εμένη, ενώνονται σε ένα ενιαίο κράτος.

Κατωτέρω παρατίθενται γεωπολιτικά στοιχεία των νέων αυτών κρατών και γίνεται σύγκριση των γεωγραφικών μεγεθών της Ελλάδος (έκταση - πληθυσμός) με τα αντίστοιχα μεγέθη των 43 κρατών της Ευρώπης και προσδιορίζεται η θέση της χώρας σε σχέση με τα υπόλοιπα Ευρωπαϊκά κράτη.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΕΤΑΒΟΛΩΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

1989

- Στις 18-10-89, η Ουγγαρία ανακηρύσσει την Νέα Δημοκρατία «Ανεξάρτητη και Δημοκρατική» παύει να ονομάζεται «Σοβιετική και Λαϊκή».
- Στις 9-11-89, γκρεμίζεται το «Τείχος του Βερολίνου» Πρόκειται για το τέλος της διαίρεσης του Κόσμου σε δύο στρατόπεδα (Δυτικό και Ανατολικό).
- Στις 17-12-89, ο Ρουμανικός λαός επαναστατεί κατά του Κομμουνιστικού καθεστώτος.

1990

– Την 3-10-91 πραγματοποιείται η ένωση των 2 Γερμανιών (Ανατολικής και Δυτικής), μετά από 45 χρόνια διαχωρισμού.

1991

– Στην Γ/Β, τον Ιούνιο, η Σλοβενία και η Κροατία ανακηρύσσουν την ανεξαρτησία τους. Ακολουθούν, τον Νοέμβριο το 1991, τα Σκόπια.

– Η Λιθουανία, η Λετονία και Εσθονία στην Βαλτική, ανακηρύσσουν την ανεξαρτησία τους.

– Από 8-12-91 σχηματίζεται η «Νέα Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Χωρών» τις τέως Σοβιετικής Ενώσεως.

1993

– Την 1-1-93, κατόπιν Συμφωνίας, διασπάται η Τσεχοσλοβακία σε 2 κράτη:

α) την Δημοκρατία της Τσεχίας, πρωτεύουσα την Πράγα

β) την Δημοκρατία της Σλοβακίας, με πρωτεύουσα την Μπρατισλάβα.

– Τον Ιούλιο του 1993, η Ρωσία, η Ουκρανία και η Λευκορωσία σχηματίζουν την Σλαβική Ένωση.

– **Οκτώβριος 1993:** Πραξικόπημα στη Μόσχα. Κήρυξη της περιοχής σε κατάσταση Εκτάκτου Ανάγκης.

– Αποτυχία πραξικοπήματος.

– Επικράτηση Προέδρου Γέλτσιν.

ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ (ΝΕΑΣ) ΕΥΡΩΠΗΣ			
ΟΝΟΜΑ ΚΡΑΤΟΥΣ	ΕΚΤ./ΧΛΜ ²	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ
1 ΡΩΣΙΑ	17 075 090	149 300 000	ΜΟΣΧΑ
2 ΟΥΚΡΑΝΙΑ	604 004	52.103.000	ΚΙΕΒΟ
3 ΓΑΛΛΙΑ	544 000	56.880.000	ΠΑΡΙΣΙ
4 ΙΣΠΑΝΙΑ	504 800	38 554.000	ΜΑΔΡΙΤΗ
5 ΣΟΥΗΔΙΑ	449 750	8 670.000	ΣΤΟΚΧΟΛΜΗ
6 ΓΕΡΜΑΝΙΑ	356.700	80 556.000	ΒΟΝΗ
7 ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	337 009	5 028.000	ΕΛΣΙΝΚΙ
8 ΝΟΡΒΗΓΙΑ	324 219	4 276.000	ΟΣΛΟ
9 ΠΟΛΩΝΙΑ	312.683	38 377.000	ΒΑΡΣΟΒΙΑ
10 ΙΤΑΛΙΑ	301 046	58 026 000	ΡΩΜΗ
11 ΗΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ	244 111	57 763 000	ΛΟΝΔΙΝΟ
12 ΡΟΥΜΑΝΙΑ	237 500	23 188 000	ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙ
13 ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	207 599	10 263 000	ΜΙΝΣΚ
14 ΕΛΛΑΔΑ	131 957	10.064 000	ΑΘΗΝΑ
15 ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	111 000	8 866 000	ΣΟΦΙΑ
16 ΙΣΛΑΝΔΙΑ	103.000	260 000	ΡΕΙΚΙΑΒΙΚ
17 ΠΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ (ΝΕΑ)	102.175	10 000 000	ΒΕΛΙΓΡΑΔ
18 ΟΥΓΟΥΑΡΙΑ	93.000	10 331 000	ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗ
19 ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	92 100	10 481 000	ΛΙΣΑΒΟΝΑ
20 ΑΥΣΤΡΙΑ	83 855	7 873 000	ΒΙΕΝΝΗ
21 ΤΣΕΧΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	78 967	10 347 000	ΠΡΑΓΑ
22 ΙΡΑΝΔΙΑ	70 300	3 532.000	ΔΟΥΒΛΙΝΟ
23 ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	65 200	3 736.000	ΒΙΛΝΙΟΥΣ
24 ΛΕΤΟΝΙΑ	64 600	2 702 000	ΡΙΓΑ
25 ΚΡΟΑΤΙΑ	56 537	4 547 000	ΖΑΓΚΡΕΜΠ
26 ΒΟΣΝΙΑ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ	51 129	1 581.000	ΣΑΡΑΓΙΕΒΟ
27 ΣΛΟΒΑΚΙΑ	49.825	5 389 000	ΜΠΡΑΤΙΣΛΑΒΑ
28 ΕΣΘΟΝΙΑ	45 100	1 581.000	ΤΑΛΙΝ
29 ΔΑΝΙΑ	43.080	5 168.000	ΚΟΠΕΝΓΑΓΗ
30 ΕΛΒΕΤΙΑ	41 287	6 868.000	ΒΕΡΝΗ
31 ΟΛΛΑΝΔΙΑ	41 160	15 193 000	ΑΜΣΤΕΡΔΑΜ
32 ΜΟΛΔΑΒΙΑ	33 999	4 372.000	ΣΙΣΤΑΟΥ
33 ΒΕΛΓΙΟ	30.513	10 041.000	ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ
34 ΛΑΘΒΙΑ	28.748	3 285 000	ΤΙΡΑΝΑ
35 ΣΚΟΤΙΑ	25.713	1 925 000	ΣΚΟΤΙΑ
36 ΣΛΟΒΕΝΙΑ	19.992	1 191 000	ΛΙΟΥΜΠΛΑΝΑ
37 ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	2.600	388.000	ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ
38 ΑΝΔΟΡΑ	453	51 000	ΑΝΔΟΡΑ
39 ΜΑΛΤΑ	316	361.000	ΒΑΛΕΤΑ
40 ΛΙΧΤΕΝΣΤΑΙΝ	157	30 000	ΒΑΝΓΟΥΣ
41 ΣΑΝ ΜΑΡΙΝΟ	61	24 000	ΣΑΝ ΜΑΡΙΝΟ
42 ΜΟΝΑΚΟ	1,5	30 000	ΜΟΝΑΚΟ
43 ΒΑΤΙΚΑΝΟ	0,518	1 000	–

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1. Η πρόσφατος 4ετία (1989 - 1993) υπήρξε περίοδος βαθειών αλλαγών στον Γεωγραφικό Χάρτη: α) της ΕΥΡΩΠΗΣ, β) της περί τον ΚΑΥΚΑΣΟΝ περιοχής και γ) της ΚΕΝΤΡΟ-ΔΥΤΙΚΗΣ Ασίας, μες σοβαρές γεωπολιτικές επιπτώσεις στις περιοχές αυτές, οι οποίες επηρρέασαν και την ζωή άλλων λαών, σε παγκόσμιο, ιδίως, κλίμακα.

2. Κύρια αλλά όχι και μοναδική, αιτία των γεωγραφικών αυτών αλλαγών – που δεν ήσαν καλές και με συνήθη ταχύτητα πραγματοποιούμενες, αλλά στις περισσότερες

των περιπτώσεων είχαν την μορφή χιονοστιβάδας – υπήρξε η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Σοβιετική Ένωση (Ε.Σ.Σ.Δ.) και στις δορυφόρους της Ε.Σ.Σ.Δ. χώρας.

Το αποτέλεσμα της κατάρρευσης του καθεστώτος αυτού – που υπήρξε ένα από τα πιο εγκληματικά και αιμοχαρή στην Παγκόσμιο Ιστορία – ήταν η διάλυση της κρατικής οντότητας της Ε.Σ.Σ.Δ. και η απόσπαση, από τον πυρήνα της χώρας αυτής, μιας δεκάδος τουλάχιστον λαών, που ζήτησαν την Αυτονομία και Ανεξαρτησία των από την ΜΟΣΧΑ. Τούτο είχε σαν παρελκόμενο αποτέλεσμα την δημιουργία των νέων κρατών:

Α) ΒΟΡΕΙΟΣ ΕΥΡΩΠΗ: Τρία (3) Βαλτικά Κράτη: 1. Εσθονία, 2. Λιθουανία, 3. Λετονία.

Β) ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ: Τέσσερα (4) νέα κράτη αποσπασθέντα από την τέως Ε.Σ.Σ.Δ.: 1. Ρωσία, 2. Λευκορωσία, 3. Ουκρανία, 4. Μολδαβία, Γ) ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ: Τρία (3) νέα κράτη: 1. Γερμανία (συνένωση της Ανατολικής μετά της Δυτικής Γερμανίας, μετά από χωρισμόν 45 ετών, 1945-1990), 2. Τσεχία και 3. Σλοβακία (δύο νέα κράτη προερχόμενα από την συμφωνηθείσα διάλυση της τέως Τσεχο-σλοβακίας).

Δ) ΝΟΤΙΟ-ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ: Δημιουργία πέντε (5) νέων κρατών προερχόμενων από την τεχνητή, όπως απεδείχθη, Ομοσπονδία των λαών της Γιουγκοσλαβίας, που είχε αρχικά δημιουργηθεί μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά που εκχωροποιήθηκε από το εγκαθιδρυθέν το 1945 Κομμουνιστικό απολυταρχικό καθεστώς, τον Κροάτη Τζοζεφ Μπρος-Τίτο: 1) Σλοβενία, 2) Κροατία, 3) Βοσνία-Ερζεγοβίνη, 4) Σκόπια (FYROM), 5) Γιουγκοσλαβία (Νέα) που προέρχεται από την επανασυγκόλληση της «Δημοκρατίας» της Σερβίας και τα Μαυροβούνια στην Νέα Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία με πρωτεύουσα το Βελιγράδι.

Ε) Περιοχή ΚΑΥΚΑΣΟΥ - ΚΑΣΠΙΑΣ: 1. Αρμενία, 2. Γεωργία, 3. Αζερμπαϊτζάν. ΣΤ') Περιοχή ΚΕΝΤΡΟ-ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ: Πέντε (5) νέα κράτη αποσπασθέντα από την Ε.Σ.Σ.Δ.: 1. Καζακστάν, 2. Τουρμενιστάν, 3. Ουζμπεκιστάν, 4. Τατζικιστάν, 5. Κιργιζία.

Υπάρχουν εν συνόλω 23 Νέα Κράτη εκ των οποίων τα 17 προήλθαν, εξ αποσπασέως εκ της Ε.Σ.Σ.Δ., αντιχτοίχων εθνοτήτων, πέντε (5) προήλθαν από την διάλυση της «Λαϊκής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας», και ένα (1) η Ομοσπονδιακή Γερμανία εκ της συνενώσεως των δύο Γερμανιών (Ανατολικής - Δυτικής).

Η δημιουργία των Νέων αυτών Κρατών, δημιούργησε μία σωρεία οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, αμυντικών και άλλων προβλημάτων.

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

ΝΕΑ ΚΡΑΤΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ			
ΟΝΟΜΑ ΚΡΑΤΟΥΣ	ΕΚΤ./ΧΛΜ ²	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ
ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	2.717.428	16.40.000	ΑΛΜΑ-ΑΤΑ
ΤΟΥΡΚΜΕΝΙΣΤΑΝ	488.000	3.500.000	ΑΣΚΑΜΠΑΜΠ
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	447.293	19.800.000	ΤΑΣΚΕΝΔΗ
ΤΑΤΖΙΚΙΣΤΑΝ	139.909	5.100.000	ΝΤΟΥΣΑΝΜΠΕ
ΚΙΡΓΙΖΙΑ	198.503	4.300.000	ΜΠΙΣΚΕ

ΝΕΑ ΚΡΑΤΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΑΥΚΑΣΟΥ - ΚΑΣΠΙΑΣ			
ΟΝΟΜΑ ΚΡΑΤΟΥΣ	ΕΚΤ./ΧΛΜ ²	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ
ΑΡΜΕΝΙΑ	29.800	3.500.000	ΓΕΡΕΒΑΝ
ΓΕΩΡΓΙΑ	69.700	5.200.000	ΤΥΦΛΙΣ
ΑΤΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	86.600	6.300.000	ΒΑΚΟΥ

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η δημιουργία των Νέων αυτών Κρατών, ευρισκομένων εν επαφή η Εγγύς με τον Ελληνικόν γεωγραφικόν χώρο, δίδει μεγαλύτερη έμφαση και αναβαθμίζει την γεωπολιτική θέση και αξία της Ελλάδος, στον ευρύτερο Ευρωπαϊκό - Μεσογειακό - Βαλκανικό και Μεσανατολικό χώρο.

Ο γεωπολιτικός προσανατολισμός της χώρας προσδιορίζεται από την γεωγραφική θέση της χώρας, επομένως, η Ελλάδα είναι ταυτοχρόνως χώρα Ευρωπαϊκή-Βαλκανική-Μεσογειακή.

Η τριπλή αυτή ιδιότητα της χώρας, υπαγορεύει και θέτει τα θεμέλια της εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής Εθνικής Άμυνας της χώρας.

Προσδιορίζει ακόμη τους Πολιτικούς, Οικονομικούς, Εμπορικούς, Συγκοινωνιακούς, Πολιτιστικούς και Κοινωνικούς προσανατολισμούς και σχέσεις με τους γειτονικούς λαούς και χώρες.

Είναι άξιο να υπογραμμισθεί, ότι μεταξύ των 43 χωρών της Ευρώπης (βλ. Πίνακα) η ΕΛΛΑΔΑ κατέχει από πλευράς έκτασης την 14η θέση, και την 15η θέση από πλευράς πληθυσμού. Συνεπώς από πλευράς μεγέθους (έκταση - πληθυσμός), δεν είναι «μικρά» χώρα, όπως ανακριβώς αναφέρεται, αλλά μία **μεσαίου** μεγέθους χώρα της Ευρώπης.

ΟΙ ΒΡΑΧΟΙ ΚΑΛΟΓΕΡΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ ΓΕΩΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΔΟΥΖΙΝΑΣ Γ.

Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Βράχοι με το όνομα «Καλόγεροι» ή «Καλόγερος», συναντώνται πολλοί στον Ελληνικό νησιωτικό χώρο και ιδιαίτερα στον Αιγαιοπελαγίτικο χώρο.

Οι βράχοι Καλόγεροι που θα μας απασχολήσουν στην παρούσα εργασία, ευρίσκονται στο Κεντρικό Αιγαίο και σε ίση σχεδόν απόσταση από το Ακρ. Καμπανός της ν. Χίου (περιοχή Μεστών).

Συναντάται κυρίως με την ονομασία Καλόγηροι της Ανδρου ή και με την ονομασία Καλόγηροι της Χίου. Ιστορικά υπάρχει αναφορά σ' αυτούς, από τον Στράβωνα, τον Πλίνιο και κατά τον Μεσαίωνα από τον Βενετσιάνο Γεωγράφο και Χαρτογράφο Coronelli. Ο ίδιος χαρτογράφος μας άφησε σε χαλκογραφία, ένα προοπτικό σχέδιο του «Καλόγηρου της Ανδρου», όπως τον ονομάζει.

Οι βράχοι αποτελούνται βασικά από τον «Μεγάλο Καλόγερο», επί της κορυφής του οποίου λειτουργεί και αυτόματος φάρος. Έχει επιφάνεια 6.000 μ² και ύψος 36,5 μέτρα. Το μήκος της ακτής του είναι 302 μέτρα και είναι γυμνός από βλάστηση.

Γύρω από αυτήν υπάρχει πληθώρα χαμηλών βράχων που μόλις αποκαλύπτονται από την θάλασσα (Χοιράδες). Σε απόσταση 1.400 μ. Βορειο-Ανατολικά του Μεγάλου Καλόγηρου, ευρίσκεται ο «Μικρός Καλόγερος» επιφάνειας 1.800 μ², ύψους ενός (1) μόνο μέτρου και μήκος ακτής 237 μέτρα.

Γεωστρατηγική προσέγγιση: Η θέση των Βράχων Καλόγηρων, στο μέσον περίπου του Αιγαίου Πελάγους, προσδίδουν σ' αυτούς σημαντική σπουδαιότητα, διότι:

α. Ευρίσκονται στο κέντρο του Αιγαίου Πελάγους, και σε αρκετή απόσταση από τα πλησιέστερα νησιά (ΑΝΔΡΟΣ - ΧΙΟΣ - ΨΑΡΑ). β. Αποτελούν σημαντικό παρατηρητήριο - σκοπιά σε ζωτικό σημείο του Αιγαίου Πελάγους, δια τον έλεγχο κινουμένων πλοίων, και Α/Φ, από Βορρά προς Νότο και αντιθέτως, όπως και από Ανατολών προς Δυσμιάς και τανάπαλιν. γ. Το εύρος των χωρικών υδάτων αυξάνεται κατά 6 ν. μίλια (11.112 μ.) γύρω από τους βράχους αυτούς και, επομένως μειώνεται το εύρος των θαλασσιών διαύλων, των Διεθνών Υδάτων Ναυσιπλοΐας, που διέρχονται από το Κεντρικό Αιγαίο (Ανατολικά της ν. Ανδρου και Δυτικά της ν. Χίου). Δημιουργείται επομένως «Στενός» θαλάσσιος διάδρομος, ελεγχόμενος άμεσα ή και έμμεσα από την Ελλάδα. δ. Η αξία της Γεωστρατηγικής θέσεως των βράχων Καλόγηρων και ιδιαίτερα του Μεγάλου Καλόγερου, ο οποίος έχει ικανή επιφάνεια (6 στρεμμάτων) και αρκετό ύψος, δύναται να αξιοποιηθεί εφ' όσον δημιουργηθεί κατάλληλος υποδομή επί του βράχου, δι' εγκαταστάσεως φυλακίου παρατηρήσεως και ελέγχου του Κεντρικού Αιγαίου Πελάγους, όπως και του κεντρικού φάρου, η προστάσεως ελικοπτήρων, εγκαταστάσεις Ενδιαιτήσεως και Επικοινωνιών, δεξαμενή ομβρίου ύδατος κ.α.

Η θέση των Βράχων Καλογήρων, είναι τέτοια ώστε επανδρούμενα, δια μικράς δυνάμεως και αναλόγου οπλισμού, δύνανται να αποτελέσουν μια προωθημένη θέση παρατηρήσεως και μια ελέγχου, εις το υπό απειλή, ευρισκόμενον σήμερα Αιγαίον Πέλαγος, αλλά και της πέριξ αυτής περιοχής.

Σήμερα, ο «Βράχος Καλόγηρος» είναι ακατοίκητος.

Επειδή τα υπάρχοντα στοιχεία δεν είναι επαρκή, απαιτείται περαιτέρω έρευνα για τους Βράχους Καλόγηρους.

Γεωγραφικές Συντεταγμένες:

1. Μεγάλος Καλόγηρος: Πλάτος (ανατολικόν) 38 10.00 000, μήκος (βόρειον) 25 17.00 000.

2. Μικρός Καλόγηρος: Πλάτος (ανατολικόν) 38 10. 28. 000, μήκος (βόρειον) 25 17.30 000.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

1. Χάρτης Γ.Υ.Σ. 1:50.000
2. Χάρτες και Χαρτογράφοι της Ελλάδος ΟΛΚΟΣ, Αθήναι 1985.
3. Πλοηγός Ελληνικών Ακτών, Υδρογραφικής Υπηρ. Ναυτικού (Τόμος Βορ. Αιγαίου).
4. Μετρήσεις νησιωτικού χώρου, υπό Υδρογραφικής Υπηρ. Ναυτικού.
5. Εγκυκλοπαίδεια ΠΥΡΣΟΣ.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΧΕΡΣΑΙΩΝ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑ ΤΟ 1833

ΦΑΣΟΥΛΑΣ Π. ΣΠ.

Γιάννη Σταθά 6 - 106 72 Αθήνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το νεοσύστατο Ελληνικό κράτος κληρονομεί από την Οθωμανική αυτοκρατορία στον τομέα των επικοινωνιών, μια παντελή έλλειψη υποδομής.

Ειδικότερα στον τομέα των χερσαίων μεταφορών, οι μοναδικές οδοί επικοινωνίας, είναι ένα σύνολο από μονοπάτια, τα οποία σε ορισμένα τμήματά τους, παίρνουν τη μορφή χωματόδρομων, και ορισμένα λιθόστρωτα (καλντερίμια). Η μεταφορική τους ικανότητα, αντικατοπτρίζει την πυκνότητα των ανταλλαγών, που περιορίζεται στα απολύτως αναγκαία, αφού η όλη οικονομία του χώρου δεν ξεπερνά το επίπεδο της κλειστής (οικιακής) οικονομίας.

Οι θαλάσσιες μεταφορές, εξ άλλου, διευκολυνόμενες από την φυσική διαμόρφωση του χώρου, γίνονται με παντός είδους ιστιοφόρα, καλύπτοντας, πολλές φορές και το κενό που αφήνει η ανυπαρξία οδικού δικτύου.

Ολες οι κυβερνήσεις του νεοσύστατου Βασιλείου, έριξαν μεγάλο βάρος στην ανάπτυξη των χερσαίων και θαλάσσιων επικοινωνιών, όμως το κύριο βάρος δίνεται στους δρόμους, αφού όπως προεξετέθη, οι θαλάσσιες επικοινωνίες λειτουργούσαν, ακόμη και χωρίς την απαραίτητη υποδομή, ενώ η έλλειψη δρόμων απέκλειε οποιαδήποτε τροχήλατη χερσαία μεταφορά.

Οι Ελληνικοί δρόμοι, αρχικά αντιπροσώπευαν οδούς διείσδυσης προς την ενδοχώρα, από την περισσότερο ανεπτυγμένη παράλιο ζώνη, όμως δεν καταφέρνουν να παίξουν παρά περιορισμένο οικονομικό ρόλο. Οι συνθήκες της παραγωγής στο εσωτερικό της χώρας, δεν έχουν κατ' αρχήν ανάγκη από δρόμους, αφού η παραγωγή και η αγορά δεν έχουν αναπτυχθεί. Δεν είναι τυχαίο ότι τις δεκαετίες 1870 και 1880, που παρατηρείται μια κάποια αλλαγή στην Ελληνική Οικονομία, και μια ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς, δίδεται μεγαλύτερη ώθηση στην ανάπτυξη των χερσαίων μεταφορών, και στην κατασκευή των δρόμων.

Ετσι είχαν τα πράγματα, όταν η Ελλάδα, έχοντας αναπτύξει μια πιο δυναμική οικονομία και μια κάποια εσωτερική αγορά μετέχοντας πια στον διεθνή καταμερισμό εργασίας, είναι ώριμη να εισέλθει, έστω και καθυστερημένα, από την 10ετία του 1880, στην εποχή του σιδηρόδρομου.

Στην Ελλάδα, η πρώτη σιδηροδρομική γραμμή, η οποία ένωσε την Αθήνα (Θησείο) με τον Πειραιά, μήκους 8,5 χλμ., εγκαινιάστηκε μόλις το 1869. Πραγματικό όμως σιδηροδρομικό δίκτυο, άρχισε να κατασκευάζεται μόνο μετά το 1882 τελικά.

Η καθυστέρηση αυτή οφείλεται και εδώ, κυρίως στην χαμηλή συσσώρευση κεφαλαίου, την μικρή παραγωγή, την περιορισμένη αγορά και την έλλειψη των προϋποθέ-

σεων βιομηχανικής ανάπτυξης. Ο σιδηρόδρομος δηλαδή δεν ήταν κοινωνικοοικονομικό αίτημα για τη χώρα, όπως δεν ήταν αρχικά ούτε οι δρόμοι.

Μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση του 1873 και κάποια μεταβολή των πριναφερθέντων συνθηκών που παρατηρείται στην Ελλάδα, την ίδια εποχή, ανοίγονται οι προϋποθέσεις για μια αργή και περιορισμένη βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας και για μια διεύρυνση της αγοράς, που μαζί και με άλλους παράγοντες, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την κατασκευή σχετικά βιώσιμου σιδηροδρομικού δικτύου. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι το δίκτυο αυτό άρχισε να κατασκευάζεται μετά το 1880.

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο δίνεται βαρύτητα στην κατασκευή δρόμων, αναπτύσσονται όμως και τα λιμάνια, ιδιαίτερα μετά το 1950. Αντίθετα, μετά το 1950 οι σιδηρόδρομοι σταδιακά παραμελούνται, αντίθετα από ό,τι έγινε στις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες με αποτέλεσμα τα σημερινά προβλήματα στις μεταφορές.

Στην Ελλάδα είναι ανάγκη, χωρίς να παραμεληθεί η ανάπτυξη των μεγάλων οδικών αρτηριών, να δοθεί προτεραιότητα στον εκσυγχρονισμό και την επέκταση του σιδηρόδρομου και ιδιαίτερα στις περιοχές με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων, του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα της παραγωγής. Αυτό θα πρέπει να συνδεθεί με μια αντίστοιχη μείωση του ρόλου του αυτοκινήτου. Ένας εκσυγχρονισμένος σιδηρόδρομος έχει αρκετό μεταφορικό έργο στην Ελλάδα. Σε λίγα χρόνια, η αύξηση του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων, καθώς και οι εξαγωγές της χώρας, θα είναι αδύνατον να εξυπηρετηθούν συγκοινωνιακά, χωρίς ένα σύγχρονο και εκτεταμένο σιδηροδρομικό δίκτυο.

ABSTRACT

Communications in the new Hellenic Kingdom, which followed the Greek independence was between the years 1821 and 1828, were on a very low level, as the only thoroughfares to communicate, between the various parts of the mainland, were a system of paths and some cobbled roads, whose capacity mirrored the economy and density of transportation of that time. The standard of the country's economy did not demand a different level of communications and transportation at that time, as it was characterised by a house economy. Carts and other carriage were at the time unknown in the Ottoman Empire, where transportation was carried out by camels and other animals.

At the start, all governments of the young state, tried to built a real road network, so as to control the whole country as well as promote the development of national economy. But lack of money and interest of the local populations, as well as the absence of transportation task, made the whole effort difficult, resulting in a very poor performance. It was only after 1870 that road construction was sped-up, because at that time, Greek Economy entered the stage of developing primary and secondary production, resulting in a demand for roads and transportation.

Regarding sea transports, things are different, because Greece is a country of many

kms of coast-line and islands and people in many places was traditionally engaged in shipping. Also, the most developed part of the country, consisted of some seaside towns and islands. Thus many ports developed fast.

After 1880, Greece entered the railway area, eventhough the first line, linking Athens to Pireaus, started functioning in 1869.

In 1909, the great effort of constructing railroads came to an end. Afterwards, the development of the railway network is due to the expansion of the country to new territories, after 1912. In any case, the road and railway network in the new provinces was inferior to that of the old ones.

After 1925, an emphasis was given to road and port constructions, a practice which kept being applied after the second world war too, resulting in neglectig railways in the 1950's and 1960's. That's why the country is now faced with many difficulties in its transportation and exports.

A railway developing plan is now in progress, but it should be accelerated and enlarged to tackle the existing problems in the country's transportation system.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο Ελληνικό κράτος που προέκυψε από την επιτυχή έκβαση της επανάστασης του 1821, κυριαρχεί η κλειστή οικιακή οικονομία, με προκαπιταλιστικές παραγωγικές δομές. Μικρή και οικογενειακού χαρακτήρα παραγωγική μονάδα, ανεπαρκής έως ανύπαρκτος καταμερισμός εργασίας. Η αγορά, από κοινωνικοοικονομική άποψη, περιορίζεται σε στενά τοπικά όρια, η δε ζήτηση μεταφορικού έργου είναι περιορισμένη σε όγκο και απόσταση. Υπήρχαν βέβαια μικρές εξαιρέσεις, όπως οι αστικές εμποροναυτικές κοινότητες στην παραλιακή ζώνη και κυρίως στα νησιά, που αναπτύχθηκαν κατά την διάρκεια των Ναπολεόντειων πολέμων, χάρις και στα προνόμια που παραχωρήθηκαν στους Έλληνες με την συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή. Όμως οι εξαιρέσεις αυτές δεν αλλοίωσαν ουσιαστικά την εικόνα της οικονομίας της χώρας. Επί πλέον, όλη σχεδόν η χώρα, είχε μεταβληθεί σε ερείπια, λόγω του σκληρού και μακροχρόνιου πολέμου της ανεξαρτησίας.

Στον τομέα των επικοινωνιών ειδικότερα, οι συνθήκες που επικρατούν είναι πρωτόγονες. Το οδικό δίκτυο που κληρονομεί το νεοσύστατο Ελληνικό κράτος από την Οθωμανική αυτοκρατορία, είναι ένα σύνολο από χωματόδρομους, μονοπάτια και λιθόστρωτα, κατασκευασμένα για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες μιας παραδοσιακής κυκλοφορίας περιορισμένων μετακινήσεων, που μόνο οδικό δίκτυο δεν μπορούσαν να αποκληθούν. Τα περισσότερα από αυτά είχαν κατασκευασθεί με μέριμνα των ανεπτυγμένων Κοινοτήτων που ήταν διάσπαρτες στην ορεινή κυρίως ενδοχώρα, διότι η Οθωμανική διοίκηση αδυνατούσε να προβεί ακόμη και σε στοιχειώδη συντήρηση των βασικών οδών της αυτοκρατορίας.

Την κατάσταση των οδών επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τον τρόπο συντήρη-

σής τους, μας τον περιγράφει ο Πουκεβίλ στο έργο του «Ταξίδι στον Μοριά»: «Ένας ανώτερος αξιωματικός χωροφυλακής», γράφει, «υπεύθυνος για την επιτήρηση των δρόμων, γνωστός με το όνομα Δερβεντζή-Πασάς, είναι επιφορτισμένος με την ασφάλεια των δρόμων, την συντήρησή τους, με την διόρθωση των γεφυριών, την επιθεώρηση των πορθμείων και με χίλια δύο άλλα αντικείμενα, που υπάρχουν μόνο στα πομπώδη διπλώματα, με τα οποία είναι εφοδιασμένος. Οι Τούρκοι, μέσα στη βαθιά βαρβαρότητα στην οποία είναι βουτηγμένοι, το μόνο που σκέπτονται είναι πως να επιδίδονται στην ερήμωση για την ευχαρίστησή τους, και η συμφορά αυτή συνδέεται με τα θρησκευτικά τους δόγματα. Ξένοι σ' αυτή τη χώρα, θεωρούν τον εαυτό τους ταξιδιώτη κάτω από τα δεσμά του πεπρωμένου, που τους κάνει να αποστρέφονται την διατήρηση εκείνων που βρήκαν καμωμένα πριν από αυτούς.

Γι' αυτό, δεν έχουν καθόλου δημόσιους δρόμους ούτε εμπορικούς σταθμούς. Κι αν υπάρχουν μερικές γέφυρες, σωριάζονται σε ερείπια, χωρίς να δίδεται προσοχή στη χρησιμότητά τους ή μάλλον τις κάνουν βιαστικά και ξύλινες, μόνο και μόνο για να επικοινωνήσουν από το ένα σημείο στο άλλο. Θα αναρωτηθεί λοιπόν κανείς σε τι χρησιμεύει το αξίωμα του ανώτατου αξιωματικού επόπτη των δρόμων, του Δερβεντζή. Είναι μια θέση σαν κάθε άλλη, σαν τόσες άλλες, στην οποία διορίζουν ένα προστατευόμενο για να πλουτίσει, εκτός αν έπειτα τον ξεπουπουλιάσουν». Ο Πέτρος Μωραϊτίνης εξ άλλου, ερμηνεύει την απουσία συγκοινωνιακής πολιτικής στο Οθωμανικό κράτος, με την χαρακτηριστική ειρωνεία της εποχής. «Οι Τούρκοι», γράφει, έλεγαν: «προκαλείς τον Θεό κάνοντας δρόμους. Αν ο Θεός ήθελε τις γρήγορες μεταφορές, θα μας είχε δώσει δρόμους έτοιμους». Έτσι η πρώτη αμαξινή οδός κατασκευάσθη από το Γαλλικό εκστρατευτικό σώμα, διοικητής του οποίου ήταν ο στρατηγός Μαιζόν, το 1828 και συνέδεε την Πύλο με την Μεθώνη.

Τα εμπορεύματα, εξάλλου, την εποχή που γεννιέται το νέο Ελληνικό κράτος, μεταφέρονταν σε μικρές ποσότητες. Γενικά άνθρωποι και εμπορεύματα μετακινούνταν σε μικρή μόνο ακτίνα, όχι μόνο διότι το οδικό δίκτυο και τα μέσα μεταφοράς δυσκόλευαν, αν δεν απέτρεπαν, τις μεγάλες μετακινήσεις, αλλά και επειδή το επίπεδο της οικονομίας δεν απαιτούσε κάτι διαφορετικό. Αυτοί άλλωστε είναι οι λόγοι που η άμαξα αλλά και αυτό το κάρρο, ήσαν μεταφορικά μέσα άγνωστα στον χώρο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ήταν άγνωστο ακόμα και το δίτροχο καρότσι. Οι μεταφορές γίνονταν με καμήλες και άλλα ζώα. Οπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Λουδοβίκος Ρος, ο οποίος ήλθε στην Ελλάδα το 1832, στο βιβλίο του «Αναμνήσεις και ανακοινώσεις από την Ελλάδα (1832-1833)», το κάρρο έκανε την εμφάνισή του στην Αθήνα για πρώτη φορά το 1833, όταν ο ναύαρχος Μάλκολμ έφερε δύο δίτροχα κάρρα από τη Μάλτα, για να διευκολύνουν την ανέγερση της βίλλας του στα Πατήσια, το σημερινό άσυλο ανιάτων, με αποτέλεσμα να προκαλέσουν την έκπληξη Ελλήνων και Τούρκων της Αθήνας, οι οποίοι συνωστίζονταν να θαυμάσουν την «διαβολική» εφεύρεση των «Φράγκων».

Όπως θα δούμε όμως στην συνέχεια, οι συνθήκες οικιακής οικονομίας που χαρακτηρίζαν την Ελλάδα της εποχής, σε αναστέλλουν συνεχώς την «έκδοση» που έχει

προαγγελθεί, προς τον εκσυγχρονισμό. Παρόλο που η Ελληνική ενεργητικότητα αντικαθιστά την Τουρκική απάθεια, οι αργοί ρυθμοί του αγροτικού κόσμου και της κλειστής οικονομίας δεν μπορούν να επιταχυνθούν μόνο με την κατασκευή σύγχρονων μέσων μεταφοράς, γι' αυτό και ο δρόμος δεν αποτελεί απαίτηση. Χρειάζονται οικονομικές δομές που να έχουν ανάγκη τις συγκοινωνίες αυτές, και στην Ελλάδα της εποχής, οι δομές αυτές ήταν ανύπαρκτες.

Ο 19ος αιώνας, αιώνας βιομηχανικής και τεχνολογικής ανάπτυξης για τον δυτικό κόσμο, εκφράζεται στον Ελληνικό χώρο με την απόπειρα προσαρμογής στα πρότυπα της εκβιομηχανισμένης πια Ευρώπης και με την προσπάθεια δημιουργίας των απαραίτητων για την ευημερία της χώρας δομών.

Όμως τα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας θα αργήσουν να φανούν. Η εκτεταμένη λειτουργία εμποροπανηγύρεων στην Ελληνική επαρχία, είναι αποτέλεσμα και απόδειξη της περιορισμένης ακτίνας και όγκου των ανταλλαγών. Το χρήμα εξ άλλου σπανίζει στα περισσότερα Ελληνικά νοικοκυριά της εποχής, όπου συνήθως τα παραγόμενα αυτοκαταναλώνονται. Με μια τέτοια κληρονομιά, δεν είναι παράξενο ότι οι πρώτες επεμβάσεις των Ελληνικών κυβερνήσεων δεν στρέφονται με την αναμενόμενη επιτυχία. Ο δρόμος, όπως θα δούμε, ενσωματώνεται δύσκολα και αργά στην οικονομική ζωή. Οι δρόμοι, στην Ελλάδα της εποχής, είναι οδοί διείσδυσης από κάποιο λιμάνι προς την ενδοχώρα. Μόνο προς το τέλος του 19ου αιώνα αναβαθμίζονται σε αγωγούς επικοινωνίας. Δηλαδή, η ζωτικότητα της παραλίας είναι που επιζητεί την διείσδυση και όχι η οικονομία και οι συνθήκες παραγωγής του εσωτερικού της χώρας που δεν έχουν, εκείνη την εποχή, ανάγκη από δρόμους.

Το πρώτο ενδιαφέρον για την κατασκευή δρόμων θα εκδηλωθεί μέσα σε ένα συγκεντρωτικό καθεστώς. Η βασιλική κυβέρνηση των Βαυαρών με δυσκολία επιβάλλει την εξουσία της στις διάφορες επαρχίες του κράτους, και αυτό με τη βοήθεια 3.000 Βαυαρών στρατιωτών που ήρθαν στην Ελλάδα μαζί με τον νεαρό βασιλιά. Η ανάγκη λοιπόν εποπτείας του χώρου, για λόγους πολιτικούς και στρατιωτικούς, είναι αυτή που αρχικά οδηγεί στην πρόταση για την κατασκευή μερικών δρόμων, «των πλέον αναγκαίων» όπως αναφέρεται στα έγγραφα της διοίκησης της εποχής.

Στη συνέχεια, βέβαια, και παράλληλα με την προαναφερθείσα αναγκαιότητα, ο δρόμος αντιπροσωπεύει, για τις τότε Ελληνικές κυβερνήσεις, τον μοχλό που ευελπιστούν ότι θα κινήσει την οικονομία της χώρας που ήταν επί αιώνες σε λήθαργο. Πίστευαν δηλαδή ότι η υποδομή είναι βασικά εκείνη που απέτρεπε την ανάπτυξη.

Γι' αυτό και ενώ προσπαθούν να προωθήσουν τις οδούς επικοινωνίας με την ενδοχώρα, απέχουν από κάθε προσπάθεια προώθησης και στήριξης της παραγωγής και ιδιαίτερα του δευτερογενούς τομέα, ακολουθώντας τις αρχές της φιλελεύθερης οικονομίας, που κυριαρχούσαν στην δυτική Ευρώπη της εποχής εκείνης. Παρόλο όμως που τα έργα που προωθούνται είναι μόνο σε άξονες που θεωρούνται ζωτικοί για τις ανάγκες της στιγμής, μπορούμε να πούμε ότι εκείνη την εποχή μπαίνουν τα θεμέλια του μελλοντικού εθνικού οδικού δικτύου.

Αν όμως ο δρόμος είναι ο μοχλός ανάπτυξης, τότε ο δρόμος πρέπει να είναι ο δρόμος

ανύπαρκτοι στην Ελλάδα του 1832, η θαλάσσια μεταφορά λειτουργούσε στοιχειωδώς, αφού το μεγάλο μήκος ακτών της χώρας και η πληθώρα φυσικών λιμανιών επέτρεπαν και διευκόλυναν την ναυσιπλοΐα παρά την ανυπαρξία λιμενικής υποδομής. Συνήθως ένα φυσικό λιμάνι διαρρυθμισμένο στοιχειωδώς ώστε να διαθέτει μια ξύλινη αποβάθρα, εκάλυπτε τις ανάγκες ελλιμενισμού και φορτοεκφόρτωσης. Ο καθαρισμός των λιμένων ήταν σπανιότατος βεβαίως, οι δε φάροι ελάχιστοι. Είναι χαρακτηριστικό ότι, την δεκαετία του 1830, στο λιμάνι του Πειραιά, είχε συσσωρευθεί τόση λάσπη, που ο ελλιμενισμός των ψαροκάϊκων ήταν δύσκολος. Την ίδια εποχή ούτε η Πάτρα διέθετε λιμάνι, με την πραγματική έννοια του όρου, το δε λιμάνι της Ερμούπολης στη Σύρο, το κυριότερο λιμάνι της χώρας σε λίγα χρόνια, την εποχή της επανάστασης δεν είναι παρά μια έρημη ακτή.

Παρ' όλα αυτά, το ότι η θαλάσσια μεταφορά λειτουργούσε, έστω με δυσκολίες και με προβλήματα, οδήγησε στην απόφαση να δοθεί προτεραιότητα στην κατασκευή των βασικών οδών της χώρας εις βάρος των λιμενικών και άλλων έργων που θα διευκόλυναν την ναυσιπλοΐα και γενικότερα την θαλάσσια μεταφορά. Και όμως η κίνηση αναπτύσσεται κυρίως κατά μήκος των ακτών και όχι εκεί που κατασκευάστηκαν οι νέοι δρόμοι. Και δεν είναι άσχετο το ότι η ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς, είναι αποτέλεσμα της άνθησης των πόλεων-λιμένων, οι οποίοι βρίσκονται σε άμεση επαφή με το εξωτερικό εμπόριο, Ερμούπολη, Πειραιάς, Πάτρα...

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗΣ

Στις 27/6-8/7/1833, ο Γραμματέας επί των Εσωτερικών Γ. Ψύλλας, ζητάει την βοήθεια των Νομαρχών για να ετοιμάσει ένα σχέδιο για την κατασκευή των σημαντικότερων οδών, τον δε Αύγουστο παραδίδεται στην Αντιβασιλεία μια έκθεση όπου καθορίζονται οι πιο αναγκαίοι δρόμοι και παρουσιάζεται ένα σχέδιο οργάνωσης της κατασκευής τους. Προτείνονται τρεις βασικοί οδικοί άξονες, Πάτρα - Τρίπολη - Γύθειο, Κόρινθος - Νεόκαστρο (Πύλος) και Αθήνα - Θήβα - Λειβαδιά - Αργινίο - Βόνιτσα. Το εγχείρημα όμως παρουσιάζει πολλά προβλήματα, όπως έλλειψη τεχνικών γνώσεων και κυρίως έλλειψη χρημάτων. Από τα πρώτα κιόλας βήματα του εγχειρήματος οδοποιίας, είναι φανερό ότι λείπουν η πνοή, η προσπάθεια και ο συντονισμός. Αλλωστε, όπως προαναφέρθηκε, η κατασκευή των δρόμων ήταν αίτημα καθαρά πολιτικό και όχι αποτέλεσμα οικονομικών λειτουργιών, με αποτέλεσμα να μην βρίσκει ανάλογη ανταπόκριση στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού.

Η κυβέρνηση αναθέτει σε αξιωματικούς του Μηχανικού την απογραφή και την διαπίστωση της πραγματικής κατάστασης των οδών της χώρας καθώς και την εκπόνηση μελετών για την ανακατασκευή τους και την χάραξη νέων, όπου αυτό είναι αναγκαίο. Οι μελέτες, εκπονούνται, ως επί το πλείστον από Βαυαρούς αξιωματικούς του Μηχανικού, πάσχουν όμως από έλλειψη σαφών και ομοιόμορφων οδηγιών που καθιστούν προβληματική, πολλές φορές, την εκτέλεση των έργων.

Ενας από τους ηγέτες της επανάστασης, ο Γεώργιος Ζαΐμης, είναι αυτός

που συνδέει το Αργος με το Ναύπλιο (12 χλμ.), στη συνέχεια δε δίνεται βαρύτητα στην περιοχή της νέας πρωτεύουσας.

Χαρακτηριστικό των δρόμων που θα κατασκευασθούν εκείνη την εποχή, είναι ότι το κόστος τους καταλήγει να είναι υψηλό, καθώς λόγω των περιορισμένων πιστώσεων που διατίθενται, το έργο επιμηκύνεται χρονικά, οι δε κατασκευές είναι πρόχειρες ή με φθηνά υλικά, με αποτέλεσμα να απαιτούνται συχνές και δαπανηρές επισκευές και επανακατασκευές σε σύντομο διάστημα, πολλές φορές πριν ολοκληρωθεί το έργο και άλλοτε πριν περάσει έτος από την αποπεράτωσή του.

Οι δρόμοι κατασκευάζονται από λόχους Σκαπανέων, πλην όμως το εγχείρημα οδοποιΐας, απαιτούσε περισσότερα εργατικά χέρια και σε μόνιμη βάση. Ετσι γίνεται σκέψη να επιβληθεί η αγγαρεία, στους αγροτικούς πληθυσμούς, όμως το μέτρο αυτό είναι ξένο προς την Ελληνική νοοτροπία και παράδοση, αφού το Οθωμανικό φορολογικό σύστημα δεν περιελάμβανε παρόμοια υποχρέωση. Το μέτρο αυτό θα μπορούσε να αποδώσει, αν το αίτημα των δρόμων αντικαθρέφτιζε μια αναγκαιότητα που θα βασιζόταν στις οικονομικές δομές και λειτουργίες, όμως τέτοια αναγκαιότητα δεν υφίστατο, όπως είδαμε.

Εξαιρέση της κατάστασης που περιγράψαμε αποτελεί η περιοχή της Αθήνας. Από τη στιγμή που η Αθήνα έγινε Πρωτεύουσα του κράτους, οι δρόμοι που τη συνέδεαν με την ενδοχώρα και τις γύρω της Κοινότητες κατασκευάστηκαν σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, ενώ η ποιότητα των έργων επέτρεψε οι δρόμοι αυτοί να χαρακτηριστούν «αμαξιτοί».

Εμπυχωτής και συντονιστής της όλης προσπάθειας είναι ο Διοικητής Κ. Αξιώτης, ο οποίος καταφέρνει να φέρεις εις πέρας το όλο εγχείρημα μέσα σε δύο χρόνια, χωρίς να ζητήσει ούτε μια δραχμή επί πλέον από το Βασιλικό Ταμείο. Όμως δύο είναι οι παράγοντες που κυρίως συνετέλεσαν σ' αυτό το αποτέλεσμα. Πρώτον, η χρηματοδότηση των έργων η οποία έγινε κατά προτεραιότητα, αφού επρόκειτο για την πρωτεύουσα του κράτους και χωρίς περικοπές και αναθεωρήσεις και δεύτερον η ανταπόκριση των κατοίκων των γύρω περιοχών, η οποία ήταν άμεση και ουσιαστική, γι' αυτό το σύστημα της αγγαρείας εφαρμόστηκε εδώ οικειοθελώς. Αυτό έγινε επειδή οι κάτοικοι των περιοχών αυτών στην ύπαρξη του δρόμου στήριζαν την προώθηση της παραγωγής τους στο δημιουργούμενο μεγάλο, για τα μέτρα της Ελλάδας, αστικό κέντρο, την Αθήνα, η δε γύρω από την Αθήνα περιοχή ήταν γονιμότερη, από τις ευφορώτερες στην τότε Ελλάδα, στο μεγαλύτερο ποσοστό της. Επιπλέον, η γειτνίαση της Αθήνας με το λιμάνι του Πειραιά προσέφερε και τη δυνατότητα μεταφόρτωσης και διοχέτευσης των προϊόντων προς άλλες περιοχές. Αποδεικνύεται δηλαδή ότι όπου ο δρόμος ήταν οικονομικό αίτημα, η κατασκευή του προχώρησε γρήγορα ώστε να στηρίξει και αυξήσει στη συνέχεια την οικονομική ανάπτυξη.

Με νόμο του 1852 οι δρόμοι διακρίνονται, για πρώτη φορά, σε τρεις κατηγορίες, εθνικούς ή βασιλικούς, επαρχιακούς και δημοτικούς. Με τον ίδιο δε νόμο επιβάλλεται η υποχρεωτική «προσωπική εργασία» για την κατασκευή των δρόμων, καθώς και η καταβολή διοδίων για την χρηματοδότησή τους. Η επιμνηστική όμως συγκρότηση του δι-

οικητικού μηχανισμού, η περιορισμένη χρηματοδότηση που εμπόδιζε την ταχεία και απρόσκοπτη πρόοδο των έργων, η έλλειψη οικονομικής αναγκαιότητας για την κατασκευή τους και η έλλειψη παράδοσης στη συμμετοχή των πολιτών στην κατασκευή κοινωφελών έργων με προσωπική εργασία, είχαν σαν αποτέλεσμα τη μικρή απόδοση του θεσμού της προσωπικής εργασίας. Η κατασκευή ενός δρόμου προκαλεί μια γοητεία και την πίστη ότι μόλις κατασκευασθεί η οικονομία της περιοχής θα αναπτυχθεί ως δια μαγείας. Επειδή όμως δεν είναι μια πειστική ανάγκη για τη ζωή της περιοχής, δεν αντιπροσωπεύει δηλαδή μια διέξοδο προς μιαν αγορά, αφού τόσο η παραγωγή όσο η αγορά είναι σε εμβρυακή κατάσταση, ο δρόμος τελικά δεν υλοποιείται, ή η κατασκευή του καθυστερεί. Θα λέγαμε ότι, μέχρι το 1870 περίπου, υπάρχει μια αντίσταση στην οικονομική ενοποίηση του χώρου και ότι ο μόνος προαγωγός του δρόμου είναι το κράτος. Γι' αυτό οι δρόμοι που τελικά ολοκληρώθηκαν τα πρώτα 30 χρόνια του νέου Ελληνικού κράτους δεν υπερέβαιναν σε μήκος τα 150 χλμ.

Από το 1870 όμως και μετά, τα πράγματα αρχίζουν να αλλάζουν σιγά-σιγά. Με τη συμμετοχή της στον διεθνή καταμερισμό εργασίας, η Ελληνική κοινωνία μπαίνει σε μια μακρά διαδικασία βαθιών αλλαγών η οποία κινητοποιεί τις κοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες. Από την περίοδο αυτή αρχίζει η αργή πορεία προς την εκβιομηχάνιση και την αστικοποίηση.

Εξ άλλου, ο σχηματισμός της εσωτερικής αγοράς, ανύπαρκτος μέχρι τότε, σε συνδυασμό με τη δημογραφική αύξηση και την ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής άλλαξαν το σκηνικό, αλλά και τις αναγκαιότητες. Αξιόλογη ήταν και η συμβολή των νέων εδαφών που προσαρτήθηκαν στο νεαρό κράτος (Ιόνια νησιά και Θεσσαλία). Ετσι, ο δρόμος, από πολιτικό αίτημα, αρχίζει να είναι μια οικονομική επιταγή και αναγκαιότητα. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι πόλεις με πληθυσμό άνω των 5.000 κατοίκων από 12 το 1856 αυξάνονται σε 23 το 1889 και σε 27 αν υπολογισθούν και αυτές των νέων εδαφών. Τα ατμοκίνητα εργοστάσια από 23 το 1867 αυξάνονται σε 150 το 1890. Αυτός είναι ο λόγος που μετά το 1870, η πολιτική στον τομέα της οδοποιίας αλλάζει και η κατασκευή νέων οδών επιταχύνεται.

Την περίοδο αυτή εμφανίζεται και η ισχυρή προσωπικότητα του Χαρίλαου Τρικούπη, ο οποίος έχει συνδεθεί με την έναρξη των μεγάλων δημόσιων έργων. Εκφραστής της νέας εποχής που αρχίζει στην Ελλάδα και της συγκροτούμενης και ανερχόμενης αστικής τάξης, συνειδητοποιεί ότι χωρίς σύγχρονες και φθηνές μεταφορές δεν είναι δυνατόν να προωθηθεί η οικονομική ανάπτυξη της χώρας και ότι μόνο με επιθετική επενδυτική πολιτική μπορούν να αλλάξουν οι συνθήκες στον τομέα αυτό, αλλά και γενικά στις δομές και την οικονομία της χώρας. Εγκαινιάζει λοιπόν την πολιτική του εξωτερικού δανεισμού, ο οποίος όμως θα πρέπει να χρησιμοποιείται για την κατασκευή παραγωγικών έργων, και της μετάκλησης ειδικών. Ετσι το 1883, ύστερα από αίτηση του Τρικούπη, έρχεται στην Ελλάδα Γαλλική αποστολή του περίφημου «Σώματος Μηχανικών Γεφυριών και Οδοστρωμάτων», για να βοηθήσει στην αναδιάρθρωση των τεχνικών υπηρεσιών και την προώθηση των νέων έργων οδοποιίας.

Για να κληθεί η Βιβλιοθήκη Θεόφραστου - Τμήμα Γεωλογίας - Α.Π.Θ.

δου στη δημιουργία εθνικού οδικού δικτύου, παραθέτω ορισμένα στοιχεία που μας δίνει ο Α. Ανδρεάδης για τα αποτελέσματα αυτής της πολιτικής. Μεταξύ των ετών 1835 και 1862 κατασκευάστηκαν στην Ελλάδα 150 χλμ. οδών, μεταξύ των ετών 1863 και 1882, 547 χλμ. και μεταξύ των ετών 1883 και 1892, 1.346 χλμ. Αν μάλιστα υπολογίσουμε και τους επαρχιακούς δρόμους που κατασκευάστηκαν μεταξύ 1883 και 1892, τότε το συνολικό μήκος των νέων οδών ανέρχεται σε 2.600 χλμ. Ετσι τώρα πλέον, μπορούμε να μιλάμε για οδικό δίκτυο με την πραγματική έννοια του όρου.

Ας δούμε όμως τι έγινε στον τομέα της θαλάσσιας μεταφοράς μετά το έτος 1833.

Η θαλάσσια μεταφορά ήταν το κύριο μέσο μεταφοράς στην Ελλάδα του 1830 και για αρκετά χρόνια αργότερα για δύο λόγους. Πρώτον, λόγω της παντελούς έλλειψης αρχικά και ανυπαρξίας αξιόλογου οδικού δικτύου αργότερα, και δεύτερον διότι τα μόνα μέρη που παρουσίαζαν κάποια οικονομική ανάπτυξη και κάποια μεταφορική κίνηση βρίσκονταν σε νησιά ή στα παράλια της χώρας.

Οι ναυτικοί Δήμοι, ενδιαφέρθηκαν από πολύ νωρίς για την κατασκευή και τον καθαρισμό των λιμανιών τους, μερικά από τα οποία δεν είχαν καθαριστεί από καταβολής κόσμου, όπως ειρωνικά αναφέρει ο Μωραϊτίνης. Μόλις το 1865 όμως ψηφίζεται νόμος, που επιβάλλει κοινούς κανόνες κατασκευής για όλα τα λιμάνια της χώρας. Από όλα τα λιμάνια της χώρας η Σύρος ξεχωρίζει και διευρύνει ταχύτατα τα νέα εμπορικά της σύνορα. Στο δρόμο προς την Σμύρνη, την Κωνσταντινούπολη και τη Μαύρη θάλασσα, γρήγορα αναδεικνύεται σε μεγάλο διαμετακομιστικό κέντρο, λόγω και της σύνθεσης του πληθυσμού της και της συσσώρευσης κεφαλαίου. Η μη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου ευνοεί γενικά τα λιμάνια που βρίσκονται κοντά στους μεγάλους δρόμους της ναυσιπλοΐας. Με τη διάνοιξη της διώρυγας το 1893 και την ανάπτυξη του Πειραιά, επίγειου της Πρωτεύουσας, η Σύρος θα χάσει βαθμιαία την ελκτική της δύναμη. Συγχρόνως δε θα τελειώσει και η μεταβατική περίοδος και θα γίνει πλέον συστηματική η ακτοποιοική κίνηση. Την εξέλιξη αυτή ευνοεί και η αναδιοργάνωση των εσωτερικών θαλάσσιων επικοινωνιών. Σημαντική ώθηση στις θαλάσσιες μεταφορές έδωσε η διαρρύθμιση του πορθμού του Ευριπίου στην Χαλκίδα, μεταξύ των ετών 1855 και 1865, ακόμη δε περισσότερο η διάνοιξη της διώρυγας στον Ισθμό της Κορίνθου.

Μεταξύ 1855 και 1862, το κράτος επιδοτεί το εγχείρημα λιμένες με 1 εκ. δραχμές, ενώ το σύνολο των μεγάλων παραθαλάσσιων δήμων το χρηματοδοτεί με 5 εκ. δραχμές περίπου. Βλέπουμε δηλαδή ότι, αντίθετα με αυτό που συνέβη με το εγχείρημα οδικό δίκτυο της χώρας, το κράτος δαπανά ελάχιστα ποσά και το κύριο βάρος το φέρνουν οι ενδιαφερόμενοι Δήμοι, διότι το αίτημα για βελτίωση των λιμένων ήταν υπαρκτό. Η κατασκευή δρόμων και η κατασκευή λιμένων, συμπεριφέρονται σαν δύο ανεξάρτητες μεταβλητές. Οι λιμένες έχουν όμως ένα πλεονέκτημα έναντι των δρόμων. Τα εισπραττόμενα τέλη επιβαρύνουν τα εμπορεύματα και όχι τα άτομα, όπως συμβαίνει με τα διόδια. Επίσης η ανάμιξη των ναυτικών Δήμων, διευκολύνει την εκτέλεση των έργων. Επιπλέον δε, το Ελληνικό εμπόριο απαιτούσε τη δημιουργία μιας λιμενικής υποδομής επικοινωνίας στο τέλος της συγκοιλότητας ενός λιμενικού

δικτύου.

Μεγάλο ρόλο σ' αυτή την ανάπτυξη έπαιξε από τα μέσα του 19ου αιώνα, η στροφή της ιστιοφόρου Ελληνικής ναυτιλίας προς την ακτοπλοΐα, λόγω της αναγκαστικής της αναδίπλωσης προς τις πάτριες θάλασσες, κάτω από τον άνισο ανταγωνισμό των ατμοπλοίων στις διεθνείς μεταφορές. Ο Ελληνικός εμπορικός στόλος, ιδιοκτησία κυρίως μικρών πλοιοκτητών, οι οποίοι ήταν συγχρόνως και οι πλοίαρχοι, με μέλη του πληρώματος συνήθως μέλη της οικογένειας, αναλαμβάνει πρόθυμα τον ρόλο τον οποίο του επεφύλασσε η ιστορία, τις ανταλλαγές δηλαδή και τις μεταφορές κατά μήκος των Ελληνικών ακτών. Η αντικατάσταση των ιστιοφόρων με ατμόπλοια είναι προς το παρόν αδύνατη, αφού αυτό απαιτεί κεφάλαιο αξιόλογο.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΝΕΟ ΣΤΑΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΥ

Μετά το 1880, η Ελλάδα ανοίγει ένα νέο κεφάλαιο στον τομέα των επικοινωνιών. Εισέρχεται, με καθυστέρηση μισού αιώνα, στην εποχή του σιδηροδρόμου. Οι μεταβολές που προανέφερα στα μέσα παραγωγής, την οικονομία και τις κοινωνικές δομές επιτρέπουν αυτό το εγχείρημα παρόλες τις δυσκολίες του. Η μεγάλη βιομηχανική ανάπτυξη που έφερε ο σιδηρόδρομος στις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής, ήδη από την δεκαετία του 1830, λειτούργησε σαν πρόκληση, που στο μυαλό των περισσοτέρων Ελλήνων, είτε αυτοί ήταν κυβερνώντες είτε απλός λαός, συνδυάστηκε με την πολυπόθητη ανάπτυξη της χώρας, σε σημείο να πιστεύεται ότι η κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών και μόνο, θα πυροδοτούσε την βιομηχανική και λοιπή ανάπτυξη και επί πλέον θα έκανε τη χώρα διεθνές εμπορικό και διαμετακομιστικό κέντρο. Όμως, η χαμηλή συσσώρευση κεφαλαίου και η μικρή παραγωγή, επενεργούν αρνητικά στην πραγματοποίηση και αυτού του ονείρου αφήνοντας σαν μόνη διέξοδο για την πραγματοποίησή του, τον εξωτερικό δανεισμό από τα μεγάλα χρηματιστικά κέντρα της Δυτικής Ευρώπης, η προσφυγή, όμως, στα οποία δεν είναι εύκολη. Έτσι, στην Ελλάδα, χρειάστηκαν 22 χρόνια για συζητήσεις και 12 χρόνια ακόμη για την κατασκευή της πρώτης σιδηροδρομικής γραμμής, μήκους μόλις 8,5 χιλιομέτρων, η οποία συνέδεε την Αθήνα (Θησείο) με τον Πειραιά, και η οποία εγκαινιάστηκε στις 28 Φεβρουαρίου 1869. Είναι χαρακτηριστικό ότι, την ίδια περίοδο, σε ορισμένες χώρες, κατασκευάζονταν ανάλογο μήκος γραμμής σε μια μέρα, κατά μέσον όρο.

Από την εποχή αυτή οι προτάσεις και οι απόπειρες για την κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών θα πληθύνουν. Όμως για 14 χρόνια περίπου, δεν θα γίνει δυνατό να κατασκευασθεί ούτε ένα χιλιόμετρο σιδηροδρομικής γραμμής, παρόλο που μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο παρατηρείται μια τάση στους Αγγλους και Γάλλους τραπεζίτες να επεκτείνουν την χρηματοδοτική τους δραστηριότητα και έξω από τα σύνορα της χώρας τους, αναζητώντας ευρύτερα περιθώρια κέρδους, διότι το κέρδος αυτό δεν ήταν δυνατόν να τους το εξασφαλίσει η έλλειψη αγοράς και αναγκαιότητας μεταφορών,

που χαρακτήριζαν την οικονομία της Ελλάδας. Έτσι φτάνουμε στο έτος 1882, το οποίο αποτελεί σταθμό στην ιστορία των Ελληνικών σιδηροδρόμων, αφού τότε αρχίζει η κατασκευή του σιδηροδρομικού δικτύου της χώρας.

Αν τη γραμμή Αθήνας-Πειραιά τη θεωρήσουμε μητροπολιτικό σιδηρόδρομο, όπως οπωσδήποτε εξελίχτηκε λίγα χρόνια αργότερα, με την ανάπτυξη των δύο πόλεων και την επέκτασή της με σήραγγα μέχρι την Ομόνοια το 1895, τότε αναμφισβήτητα η πρώτη σιδηροδρομική γραμμή που λειτούργησε στην Ελλάδα, είναι η γραμμή Πύργου-Κατακώλου, μήκους 13 χλμ., που εγκαινιάζεται το 1882. Αν όμως το έτος 1882 είναι το έτος αφετηρία για την δημιουργία του σιδηροδρομικού δικτύου της χώρας, ο άνθρωπος που μπόρεσε να υλοποιήσει και το όνειρο αυτό που λέγεται σιδηρόδρομος, είναι ο Χαρίλαος Τρικούπης, ο ανανεωτής αυτός πρωθυπουργός της Ελλάδος. Μόνο μέσα στο 1882, στη διάρκεια της πρώτης του ουσιαστικά πρωθυπουργίας, θα υπογράψει οριστικές συμβάσεις για σιδηροδρομικές γραμμές συνολικού μήκους 700 χλμ., που θα καλύπτουν μεγάλο μέρος της χώρας, έχοντας προοπτική για άλλα 700 χλμ. περίπου. Στην πραγματικότητα, μετά την εποχή του Χαρίλαου Τρικούπη δεν έγινε σχεδόν τίποτα καινούργιο στους σιδηροδρόμους, αφού ό,τι κατασκευάστηκε μέχρι το 1909 που τελειώνει η μεγάλη προσπάθεια για κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών, στηριζόταν στις κατευθύνσεις και στις βάσεις που έθεσε ο Τρικούπης, και δεν ήταν τίποτα άλλο παρά μια καθυστερημένη υλοποίηση μέρους των στόχων του.

Όπως εξετέθη ήδη, ο Τρικούπης πίστευε ότι, το κράτος οφείλει να εκμεταλλευθεί την βελτιωμένη εξωτερική του πίστη και τις νέες συνθήκες που άρχισαν να διαμορφώνονται στις κοινωνικές και οικονομικές δομές της Ελλάδας, και να προσελκύσει ελληνικά και διεθνή κεφάλαια, και να προωθήσει με αυτά την κατασκευή όλου του αναγκαίου σιδηροδρομικού δικτύου της χώρας το συντομότερο δυνατό, αλλά και με το μικρότερο δυνατό κόστος και με την μικρότερη κρατική επιβάρυνση. Είναι αρκετά ρεαλιστής για να καταλάβει ότι, τα μεγαλόπνοα σχέδια των προκατόχων του για κατασκευή γραμμών διεθνούς πλάτους (1.435 μ.), τα οποία άλλωστε δεν κατάφεραν ποτέ να φτάσουν στο στάδιο της υλοποίησης, είναι ανεδαφικά αν λαμβάνονται υπ' όψη οι οικονομικές δυνατότητες της Ελλάδας και η απόδοση της επένδυσης. Έτσι προκρίνει για όλο το δίκτυο γραμμές μετρικού πλάτους, των οποίων η κατασκευή έχει μικρότερο κόστος, εκτός από τον βασικό άξονα προς Βορρά, ο οποίος προορίζεται να ενώσει την πρωτεύουσα με το Ευρωπαϊκό σιδηροδρομικό δίκτυο, και ο οποίος θα έπρεπε να έχει γραμμή διεθνούς πλάτους.

Οι υπόλοιπες βάσεις στις οποίες στηρίχτηκε η σιδηροδρομική πολιτική του Τρικούπη είναι:

- α) Η επιχορήγηση του κατασκευαστή με 20.000 δρχ./χλμ., αντί της εγγύησης κέρδους 5% από το κράτος, μετά την έναρξη λειτουργίας του σιδηρόδρομου. Και αυτό γιατί, αντίθετα από τον Κουμουندούρο, πίστευε ότι για πολλά χρόνια οι περισσότερες σιδηροδρομικές γραμμές δεν θα απέδιδαν κέρδη, και επομένως η επιβάρυνση του κράτους θα ήταν πολλαπλάσια με την εγγύηση ελάχιστου κέρδους. Αλλωστε υπο-

λογίζει, και σωστά, ότι το ίδιο ακριβώς (20.000/χλμ) θα στοίχιζε και η κατασκευή δρόμων, και επομένως η δαπάνη δεν ήταν μεγάλη.

- β) Η συμμετοχή του κράτους στα κέρδη της εταιρείας που θα ξεπερνάνε το 7%, κατά 50%, μετά την πάροδο 15 ετών.
- γ) Το δικαίωμα εξαγοράς της εταιρείας από το κράτος μετά 15 χρόνια, με καταβολή 50% του αποθεματικού κεφαλαίου. Αυτόν τον όρο τον έβαλε, όχι γιατί απέβλεπε στην κρατικοποίηση των σιδηροδρόμων, αλλά επειδή προέβλεπε ότι μετά 15 χρόνια θα ήταν σε πλήρη απόδοση η γραμμή και απέβλεπε έτσι στο να μπορεί να εξαναγκάσει την εταιρεία να δεχθεί τις εύλογες απαιτήσεις του κράτους, μην επιτρέποντάς της να κάνει ό,τι θέλει. Βεβαίως δεν απέκλειε και την κρατικοποίηση σαν λύση, πρακτική που είχαν εφαρμόσει άλλες χώρες στην σιδηροδρομική τους πολιτική, όπου αυτό ήταν πλέον σύμφερο ή αναγκαίο. Έτσι, εντός του 1882, αρχίζει η κατασκευή των σιδηροδρομικών δικτύων: α) της Πελοποννήσου, το οποίο και θα ολοκληρωθεί με τη μορφή που έχει περίπου και σήμερα, το 1902, β) της Θεσσαλίας, το οποίο θα ολοκληρωθεί το 1886, εκτός από την γραμμή Βόλου-Μηλεών, που δεν περιλαμβάνονταν στην αρχική σύμβαση και θα κατασκευασθεί μεταξύ των ετών 1890 και 1903 και γ) της Αττικής, δηλαδή η γραμμή από Αθήνα προς Λαύριο, με διακλάδωση από το Ηράκλειο προς Κηφισιά, το οποίο ολοκληρώνεται το 1885.

Τον Οκτώβριο του 1887 ο Χαρίλαος Τρικούπης υπογράφει σύμβαση με ένα Βελγικό οίκο για την κατασκευή μιας γραμμής από το Μεσολόγγι στο Αγρίνιο. Η γραμμή αυτή επεκτείνεται μέχρι το Κρυονέρι, από Ελληνική εταιρεία, το 1890, η οποία αναλαμβάνει και την εκμετάλλευση όλης της γραμμής, μετά από διαφωνία του Τρικούπη με τον Βελγικό οίκο. Έτσι το δίκτυο αυτό (σιδηρόδρομοι βορειοδυτικής Ελλάδας), συνδέεται μέσω ατμοπλοίου με την Πάτρα και απ' αυτήν, μέσω του δικτύου της Πελοποννήσου με όλη την Πελοπόννησο και την Αθήνα.

Όσον αφορά τώρα τη σιδηροδρομική γραμμή Αθήνας-Λάρισας-συνόρων (της εποχής), η οποία ήταν και η μοναδική διεθνούς πλάτους (1.435 μ.) όπως προανέφερα, άρχισε να κατασκευάζεται το 1889, μετά από σύμβαση που υπέγραψε ο Χαρίλαος Τρικούπης με Αγγλική εταιρεία. Όμως η ανάδοχη εταιρεία αδυνατεί να συνεχίσει το έργο και το εγκαταλείπει το 1898 ημιτελές. Η κατασκευή της γραμμής αυτής ξαναρχίζει το 1904, από μια Γαλλική εταιρεία, η οποία και την ολοκληρώνει το 1909.

Μετά το 1909, η χιλιομετρική αύξηση του Ελληνικού σιδηροδρομικού δικτύου, οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στην γεωγραφική επέκταση της χώρας, με την προσάρτηση των νέων χωρών (Μακεδονίας-Θράκης). Η μόνη γραμμή που κατασκευάστηκε μετά το 1909, είναι μια ενωτική γραμμή, από το Παπαπούλι, στα μέχρι το 1912 δηλαδή σύνορα της Ελλάδας, μέχρι το Πλατύ, η οποία αποπερατώθηκε το 1916 και με την οποία ενώθηκε το Ελληνικό σιδηροδρομικό δίκτυο με το Μακεδονικό και μέσω αυτού με το Ευρωπαϊκό.

Ας δούμε όμως ποιοι ειδικότερα ήταν οι λόγοι που επιβράδυναν και δυσκόλεψαν την δημιουργία σιδηροδρομικών δικτύων στην Ελλάδα.

Η ανακάλυψη, ανάπτυξη και διάδοση του σιδηρόδρομου στη Δυτική Ευρώπη και στις Η.Π.Α. συμπίπτει χρονικά με τις κοσμογονικές μεταβολές που έγιναν στις αρχές του περασμένου αιώνα στις παραγωγικές σχέσεις και στην κοινωνική δομή των χωρών αυτών. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι, η βιομηχανική και η τεχνολογική επανάσταση που άρχισαν στο τέλος του 18ου αιώνα και ο καπιταλισμός, είναι αυτά που γέννησαν το σιδηρόδρομο και δημιούργησαν τις προϋποθέσεις ανάπτυξής του.

Όμως όσο σωστό είναι αυτό, άλλο τόσο αποτελεί μια πραγματικότητα και το ότι ο σιδηρόδρομος, λειτούργησε σαν αναγκαία προϋπόθεση για την ανάπτυξη και προώθηση της συσσώρευσης των κεφαλαίων, την αλλαγή και την διεύρυνση της αγοράς, που οδήγησαν στην ανασύσταση του κοινωνικού και οικονομικού χώρου. Δηλαδή ο σιδηρόδρομος δεν μπορούσε να αναπτυχθεί χωρίς την ανάπτυξη της βιομηχανίας και της τεχνολογίας και χωρίς την συγκέντρωση του κεφαλαίου, αλλά και αυτά δεν θα μπορούσαν να βαδίσουν τον ιστορικό τους δρόμο χωρίς τον σιδηρόδρομο. Ο σιδηρόδρομος θα επιταχύνει την διάβρωση των προηγούμενων παραγωγικών σχέσεων, με την διεύρυνση της αγοράς και με την αναγκαιότητα για συγκέντρωση μεγάλων κεφαλαίων που δημιουργεί. Τα νέα βιομηχανικά κέντρα θα δημιουργηθούν εκεί όπου πηγαίνει ο σιδηρόδρομος και γύρω από αυτά θα συγκεντρωθούν οι στρατιές των εργατών, που έρχονται να πιάσουν δουλειά στα εργοστάσια.

Στο τέλος του 19ου αιώνα όμως θα δούμε τον οικονομικό Φιλελευθερισμό να περιορίζεται σημαντικά, και να παραχωρεί τη θέση του στην μεγαλύτερη επέμβαση του κράτους, το οποίο και διαμορφώνει τους νέους κανόνες που απαιτούνται για την λειτουργία του συστήματος. Ο σιδηρόδρομος τότε αναδεικνύεται, όλο και περισσότερο, σε στρατιωτικό και οικονομικό όπλο στα χέρια του κράτους, εξυπηρετώντας τις γεωπολιτικές βλέψεις του, αλλά και τις βλέψεις της τάξης που έχει στα χέρια της την οικονομία και τα κεφάλαια.

Ετσι, μετά το 1870, αρχίζουν να δημιουργούνται διακρατικές πλέον γραμμές και παρατηρείται το φαινόμενο να κατασκευάζονται σιδηροδρομικές γραμμές και σε χώρες οι οποίες δεν είχαν καμία από τις προϋποθέσεις που οδήγησαν στη δημιουργία του σιδηρόδρομου στο δεύτερο τέταρτο του αιώνα. Όμως όχι μόνο δεν αναπτύσσεται μεγάλη βιομηχανία στις χώρες αυτές, αλλά αντίθετα αυτή που τυχόν υπάρχει καταστρέφεται. Ο ανταγωνισμός με την βιομηχανία των αναπτυγμένων χωρών, είναι πια αδιανόητος. Αλλά και πριν να καταστεί ο ανταγωνισμός με την βιομηχανία των χωρών αυτών αδιανόητος, έπρεπε να συνυπάρξουν τρεις παράγοντες για να αναπτυχθεί βιομηχανικά μια χώρα: Φθηνά και άφθονα εργατικά χέρια με μετακίνηση πληθυσμού από την ύπαιθρο στις πόλεις, κεφάλαια για επένδυση και μια εσωτερική αγορά ικανή να απορροφήσει τα παραγόμενα βιομηχανικά προϊόντα. Και τα τρία όμως έλειπαν από την Ελλάδα, τουλάχιστον μέχρι το 1880. Μετά δε το 1880, η αλλαγή είναι αργή και μικρή σε έκταση, ενώ ο συναγωνισμός με τη βιομηχανία των ανεπτυγμένων χωρών είναι δύσκολος πλέον.

Η διεθνής ζήτηση αγροτικών προϊόντων, την εποχή της δυτικοευρωπαϊκής εκβιομηχάνισης σε συνδυασμό με την κυριαρχία της μικρής (οικογενειακής) παραγωγικής

μονάδας στον πρωτογενή τομέα της παραγωγής, στερεί από τις Ελληνικές πόλεις τα φθηνά και άφθονα εργατικά χέρια, στα οποία θα στηρίζονταν η βιομηχανική ανάπτυξη, αφού οι εργάτες δεν έχουν λόγο μετανάστευσης. Η μόνη μετακίνηση είναι από τα ορεινά προς τον κάμπο. Είναι χαρακτηριστικό ότι, η καλλιέργεια της σταφίδας (βασικού εξαγωγικού προϊόντος για την Ελλάδα) αυξάνεται από 14 εκατομμύρια ενετικές λίμπρες το 1845 σε 195 εκ. το 1876, ανάλογη δε είναι η αύξηση παραγωγής και των άλλων αγροτικών προϊόντων, όπως του καπνού και του μπαμπακιού. Έτσι, ενώ στις άλλες χώρες της βιομηχανικής επανάστασης, στρατιές αγροτών συγκεντρώνονται στις πόλεις για ανεύρεση εργασίας, εδώ η ύπαιθρος κρατάει τον πληθυσμό της στερούντας από τις πόλεις το πολύτιμο αίμα. Εξ άλλου ο μόνος τρόπος να εξευρεθούν τα κεφάλαια που απαιτούνται για να γίνουν οι επενδύσεις, είναι η προσφυγή στο Ελληνικό παροικιακό κεφάλαιο. Το ξένο κεφάλαιο δύσκολα μεταναστεύει εκείνη την εποχή, και μάλιστα σε χώρες με ελάχιστες δυνατότητες κέρδους, όπως είναι η Ελλάδα. Όμως το Ελληνικό παροικιακό κεφάλαιο, μη βρίσκοντας ιδιαίτερα πρόσφορες συνθήκες στην πριν από το 1880 Ελλάδα, προτιμάει να επενδύει στην Οθωμανική αυτοκρατορία όπου η ανυπαρξία γηγενούς αστικής τάξης του αφήνει ελεύθερο το πεδίο, σε μια χώρα με τεράστια αγορά και τεράστιο ανεκμετάλλευτο πλούτο και όπου δεν έχει ακόμα υπεισέλθει το δυτικοευρωπαϊκό κεφάλαιο. Αλλά και η αγορά στην Ελλάδα έχει περιορισμένες δυνατότητες εκείνη την εποχή, όπως προανέφερα. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες είναι προβληματική η δημιουργία βιομηχανίας. Αρα, προβληματική είναι και η λειτουργία σιδηροδρομικών γραμμών, αφού όπως είδαμε, εκεί όπου δημιουργήθηκαν δεν ήρθαν να καλύψουν συγκοινωνιακές κυρίως ανάγκες, αλλά αναπτυξιακές και ότι η ανάπτυξη της βιομηχανίας προώθησε την μεγαλύτερη διάδοση του σιδηρόδρομου.

Στην Ελλάδα λοιπόν της εποχής εκείνης ο σιδηρόδρομος μόνο αναβάθμιση των συγκοινωνιών μπορούσε να φέρει, δεν ήταν αίτημα κοινωνικοοικονομικό για τη χώρα. Επί πλέον το μικρό μεταφορικό έργο που υπήρχε στην Ελλάδα της εποχής καθιστούσε προβληματική και την απόδοση της επένδυσης. Εξάλλου, ένα μέρος του μεταφορικού αυτού έργου το εκάλυπταν οι θαλάσσιες συγκοινωνίες, ενώ ένα άλλο μέρος ήταν καθαρά τοπικού ενδιαφέροντος (από τα χωριά στο κοντινό κέντρο ή προς ένα λιμάνι). Βέβαια, η εμπορευματική παραγωγή αυξάνεται σημαντικά, μετά το 1880, όπως ήδη εξετάθη, όμως δεν ήταν ικανή ούτε αυτή να καταστήσει οικονομικό ένα δίκτυο, τουλάχιστον σε μόνιμη βάση, αφού και η επιβατική κίνηση παρέμεινε πολύ μικρή, κυρίως δε τοπική. Η κίνηση ήταν κυρίως προς το εμπορικό κέντρο της περιοχής. Έτσι, αυτοί οι οποίοι έβλεπαν τον σιδηρόδρομο σαν μέσο για την βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας, δεν ανέλυαν σωστά τις συγκυρίες, κάτω από τις οποίες, σ' ορισμένες χώρες, ο σιδηρόδρομος συνδέθηκε με την βιομηχανική έκ-ρηξη.

Η σε περιορισμένη κλίμακα αλλαγή του σκηνικού, που παρατηρείται, στο τέλος της 10ετίας του 1870 και την αρχή της 10ετίας του 1880, οφείλεται κατά πρώτο σε μια αυξανόμενη τάση αστικοποίησης του αγροτικού πληθυσμού, που αρχίζει να παρατηρείται, και η οποία οφείλεται στην δημογραφική αύξηση, σε συνδυασμό με την ολο-

κλήρωση της διανομής των εθνικών γαιών το 1871. Η προσάρτηση της Θεσσαλίας είναι μια δεύτερη αιτία, εφ' όσον η ένωσή της με την Ελλάδα δίνει στην τελευταία μια άλλη διάσταση, σε συνδυασμό με την μεγάλη έγγειο ιδιοκτησία που επικρατεί εκεί, η οποία αναγκάζει πολλούς αγρότες να καταφύγουν στις πόλεις, αλλά αυξάνει και την εμπορευματική μεταφορά, λόγω του όγκου της παραγωγής και της εμπορευματοποίησής της. Μια τρίτη τέλος αιτία, είναι η μεγάλη οικονομική κρίση της Δυτικής Ευρώπης, μετά το 1873, η οποία δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την μετανάστευση κεφαλαίων και την κάποια ανάπτυξη και άλλων χωρών. Τέλος η Ελληνική αστική τάξη αρχίζει να διαδραματίζει ένα πιο ενεργό ρόλο στην οικονομία της χώρας.

Ετσι, η ελληνική βιομηχανία, αρχίζει να αναπτύσσεται δειλά μετά το 1880, αν και σε ορισμένους τομείς καταναλωτικών αγαθών κυρίως, παρόλο που μόνο στις αρχές του 20ου αιώνα θα καταφέρει να σταθεί στα πόδια της. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο, ότι αυτή την εποχή δημιουργείται και το Ελληνικό σιδηροδρομικό δίκτυο και πάλι όμως χάρη στη σωστή στρατηγική του Τρικούπη.

Τελικά, όμως, σιδηροδρομική προσπάθεια και βιομηχανική ανάπτυξη δεν θα συμπορευθούν. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η δημιουργία σιδηροδρομικού δικτύου δεν έδωσε θετικά αποτελέσματα. Συνένωσε την Ελληνική αγορά, προσέφερε μεγάλες υπηρεσίες στις στρατιωτικές κινητοποιήσεις της χώρας και δημιούργησε την υποδομή για όποια βιομηχανική και γενικότερη ανάπτυξη ήταν δυνατόν να γίνει όταν και όπου βοήθησαν και οι λοιπές συνθήκες.

Είναι χαρακτηριστικό ότι, πριν δημιουργηθεί ο σιδηρόδρομος, η μεταφορά σταριού από τα Καλάβρυτα στο Αίγιο στοίχιζε 10-12 λεπτά/οκά, ενώ από την Οδησό στην Ελλάδα μόλις 5 λεπτά/οκά.

Μεταξύ των ετών 1882 και 1909, συνεχίσθηκε και η διάνοιξη και κατασκευή νέων οδών, όμως το κύριο βάρος δόθηκε στην κατασκευή νέων σιδηροδρομικών γραμμών.

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΠΟΛΕΜΟ

Μετά την ολοκλήρωση του σιδηροδρομικού προγράμματος το 1909, με καθυστέρηση αρκετών ετών, δίνεται με νέο νόμο νέα κατεύθυνση στην οδοποιία, το δε 1914 δημιουργείται χωριστό Υπουργείο Συγκοινωνιών, για τον καλύτερο συντονισμό της προσπάθειας αναβάθμισης των μεταφορών. Η έναρξη όμως του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και η εμπόλεμη κατάσταση, που για την Ελλάδα παρετάθη μέχρι το έτος 1923 σχεδόν, ανέστειλλαν κάθε αξιόλογη πρόοδο στον τομέα της οδοποιίας. Η προσάρτηση εν τω μεταξύ στην Ελλάδα των νέων χωρών αύξησε μεν σε χιλιόμετρα το αμαξωτό οδικό δίκτυο της χώρας, αλλά μείωσε την κατά τετραγωνικό χιλιόμετρο πυκνότητά του, αφού στα εδάφη που απέκτησε η Ελλάδα από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, κάθε άλλο παρά ικανοποιητική ήταν η κατάσταση από συγκοινωνιακής πλευράς. Ετσι, ενώ στην παλιά Ελλάδα υπήρχαν 6.736 χλμ. οδών, στις νέες χώρες υπήρχαν μόνο 3572.

Γενικά στην Ελλάδα του μεσοπολέμου παρατηρείται το φαινόμενο, η ανάπτυξη της οικονομίας και επέκταση της συγκοινωνιακής υποδομής να μην συμβαδίζουν. Η Ελλάδα, το έτος 1932, ενώ είχε τα περισσότερα αυτοκίνητα στα Βαλκάνια, σε αναλογία με τους κατοίκους της, είχε τα λιγότερα χιλιόμετρα Εθνικών οδών, με εξαίρεση την Αλβανία. Έτσι, ενώ αναλογούσαν 196 κάτοικοι σε κάθε αυτοκίνητο, είχε μόλις 1,90 χλμ. οδών ανά κάτοικο, όταν στη Ρουμανία αντίστοιχα αναλογούσαν 465 κάτοικοι για κάθε αυτοκίνητο και 10,97 χλμ. οδών ανά κάτοικο.

Το έτος 1927 ψηφίζεται νέος νόμος περί οδοποιίας, ο 3406, που κατατάσσει και πάλι τους δρόμους της χώρας σε τρεις κατηγορίες, Εθνικούς, επαρχιακούς και δημοτικούς ή κοινοτικούς, αλλά με νέα κριτήρια. Επίσης προβλέπει την ίδρυση δύο ταμείων, ενός Εθνικής και ενός Επαρχιακής οδοποιίας. Παράλληλα συνομολογείται σύμβαση, για την κατασκευή οδών αξίας 6.000.000 δραχμών, με την εταιρεία «Π.Γ. Μακρής και Σια» η οποία αργότερα μετονομάστηκε σε Α.Ο.Ε. «ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ». Η θεαματική αύξηση των κυκλοφορούντων αυτοκινήτων σ' όλο τον κόσμο, επέβαλλε την γρήγορη ολοκλήρωση του οδικού δικτύου της χώρας. Συγχρόνως, ο ρόλος που διαφαίνονταν ότι θα διαδραμάτιζε στο μέλλον το αυτοκίνητο και ως μαζικό μέσο μεταφοράς, δημιούργησε στις Ελληνικές κυβερνήσεις της εποχής την εντύπωση, ότι ο δρόμος θα εκάλυπτε την έλλειψη σιδηροδρομικού δικτύου, σε διάφορες περιοχές της χώρας και ιδιαίτερα στις ορεινές ή αραιοκατοικημένες περιοχές της ενδοχώρας, όπου η δημιουργία και εκμετάλλευση σιδηροδρομικού δικτύου, стоίχιζε πολύ περισσότερο απ' ό,τι ένα οδικό δίκτυο, και μάλιστα όταν το μεταφορικό έργο που υπήρχε σ' αυτές τις περιοχές ήταν μικρό.

Ήδη το 1939, το μήκος του ελληνικού οδικού δικτύου ανήλθε σε 15.757 χλμ., έναντι ούτε ενός χιλιομέτρου νέων σιδηροδρομικών γραμμών, αν εξαιρέσουμε την σύνδεση της Φλώρινας με το Μακεδονικό σιδηροδρομικό δίκτυο, με γραμμή μήκους 5 χλμ. Η απόφαση αυτή απεδείχθη μετέπειτα πολύ λίγο διορατική, η δε έλλειψη σιδηροδρομικού δικτύου, που να καλύπτει έστω και στοιχειωδώς το σύνολο της χερσαίας ενδοχώρας, δημιούργησε εκτός των άλλων και αρκετά προβλήματα κατά την πολεμική κινητοποίηση του 1940-41, οπότε τόσο οι άνδρες όσο και τα ζώα και τα εφόδια του στρατού μεταφέρονταν με τον σιδηρόδρομο μέχρι τη Λάρισα, από εκεί δε, οι μεν άνδρες και τα ζώα με τα πόδια, τα δε εφόδια με ζώα ή με φορτηγά αυτοκίνητα, προς την Ηπειρο και την Αλβανία.

Εξ' άλλου, ένα μεγάλο λάθος των κυβερνήσεων του μεσοπολέμου ήταν και το ότι, αντί να δώσουν προτεραιότητα στην κατασκευή οδών εκεί όπου δεν υπήρχε σιδηροδρομικό δίκτυο, προέβησαν σε μεγάλο βαθμό, στην κατασκευή οδών παράλληλων με το σιδηροδρομικό δίκτυο, με αποτέλεσμα να κάνουν προβληματική την λειτουργία όλων των μεταφορικών μέσων, λόγω του ανταγωνισμού μεταξύ τους, και μάλιστα όταν το μεταφορικό έργο που καλούνταν να εξυπηρετήσουν ήταν σχετικά μικρό, σε σύγκριση με άλλες, πιο ανεπτυγμένες χώρες. Κλασικό παράδειγμα είναι οι εθνικοί δρόμοι, Αθήνας-Πάτρας, και Αθήνας-Θήβας, όταν η επικοινωνία μεταξύ ανατολικής και δυτικής κεντρικής Ελλάδας ήταν αδύνατη.

Η θαλάσσια μεταφορά δεν έπαψε να διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην Ελλάδα, όλο αυτό το διάστημα, ιδιαίτερα μετά την μεταλλαγή της Ελληνικής ναυτιλίας σε ατμήρη. Η αρχή της μεταλλαγής γίνεται όταν η Ελληνική κυβέρνηση αγοράζει 3 ατμόπλοια, το 1856, τα οποία και εκχωρεί στην «Ατμοπλοϊκή Εταιρεία» της Σύρου, η οποία αναλαμβάνει την υποχρέωση να λειτουργεί τακτικές ακτοπλοϊκές συγκοινωνίες. Θα περάσουν όμως αρκετά χρόνια μέχρις ότου διάφοροι πλοιοκτήτες βρουν τα απαιτούμενα κεφάλαια, για να αγοράσουν κάποια μεταχειρισμένα ατμόπλοια, ώστε να ξαναβρεί η Ελληνική ναυτιλία τη διεθνή της θέση στις Παγκόσμιες θαλάσσιες μεταφορές. Ήδη όμως λίγα χρόνια μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, η Ελληνική Εμπορική ναυτιλία κατέχει την δωδέκατη θέση στον κόσμο, από απόψεως τონάζ, το δε 1928 καταλαμβάνει την 10η θέση. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, ανέρχεται στην κορυφή της πυραμίδας, κινούμενη μεταξύ 1ης και 5ης θέσης.

Ανάλογη ήταν και η ανάπτυξη των λιμένων της χώρας, με πρώτο τον λιμένα του Πειραιά, ο οποίος ήδη από την δεκαετία του '30, αναδεικνύεται σ' ένα από τα μεγαλύτερα λιμάνια της Μεσογείου, μετά τα μεγάλα λιμενικά έργα που εκτελέστηκαν την εποχή εκείνη και την απορρόφηση μεγάλου μέρους της κίνησης των άλλων λιμένων της χώρας. Το 1930 δημιουργείται, από την κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου ο «Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς», που αποδεικνύεται επιτυχημένη καινοτομία, με αποτέλεσμα να εφαρμοστεί αργότερα και στην Θεσσαλονίκη και αλλού, αντικαθιστώντας τα Λιμενικά Ταμεία, που είχαν θεσμοθετηθεί από το 1865.

Τα τελευταία 20 χρόνια ανέρχεται ραγδαία το λιμάνι της Θεσσαλονίκης, το οποίο διαδραματίζει ιδιαίτερο ρόλο στην Βαλκανική, ως λιμένας τερματικός των χερσαίων μεταφορών των γειτονικών χωρών.

Μετά τον τελευταίο πόλεμο, η ανασυγκρότηση των λιμένων από τις καταστροφές, έδωσε σύντομα τη θέση της σε εκτεταμένα έργα εκσυγχρονισμού τους και επέκτασή τους, με αποτέλεσμα σήμερα η Ελλάδα, να διαθέτει ένα εκτεταμένο δίκτυο λιμένων, ιδιαίτερα στην νησιωτική χώρα. Λείπει όμως ο μηχανολογικός εξοπλισμός, ο οποίος είναι αναγκαίος για ορισμένα λιμάνια. Αντίθετα, τα λιμάνια του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης έχουν σύγχρονο εξοπλισμό, ενώ τα λιμάνια του Βόλου, της Πάτρας και του Ηρακλείου Κρήτης αγωνίζονται να ολοκληρώσουν τον μηχανολογικό εξοπλισμό τους.

Η θαλάσσια μεταφορά σήμερα, όσον αφορά την επιβατική κίνηση, έχει περιορισθεί στην εξυπηρέτηση της νησιωτικής και πορθμιακής κίνησης, διότι ο ανταγωνισμός των χερσαίων και εναέριων μεταφορικών μέσων είναι αδιανόητος, μετά τον τελευταίο πόλεμο, όπου αυτά σταδιακά λειτούργησαν.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και τον Ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, στις χερσαίες μεταφορές δίνεται βαρύτητα στην επισκευή και τον εκσυγχρονισμό του υπάρχοντος οδικού δικτύου και στην επέκτασή του με την κατασκευή νέων οδών. Αντίθετα, το σιδηροδρομικό δίκτυο της χώρας επισκευάζεται, ώστε να αποκατασταθεί στην προ του πολέμου κατάστασή του, με ελάχιστες επεμβάσεις εκσυγχρονισμού του. Ετσι χάθηκε μια μοναδική ευκαιρία για την ανάπτυξη του Τμήματος Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

όπως της ορεινής διάβασης Τιθορέας-Δομοκού, και διαπλάτυνσης των γραμμών μετρικού πλάτους (δίκτυο Πελοποννήσου - Θεσσαλίας - Αιτωλοακαρνανίας - Αττικής). Επίσης οι γραμμές Καλαμπάκας-Κοζάνης και Θεσσαλονίκης-Καβάλας, για τις οποίες είχαν δαπανηθεί τεράστια ποσά πριν τον πόλεμο, όχι μόνον δεν ολοκληρώθηκαν, αλλά τα εκτελεσθέντα έργα (σταθμοί-σήραγγες κ.λπ.) αφέθηκαν να ερειπωθούν.

Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι σήμερα, που η αναγκαιότητα του σιδηρόδρομου για την Εθνική Οικονομία, την Εθνική Άμυνα, τις εξαγωγές της χώρας και τον εκσυγχρονισμό των μεταφορών είναι πασιφανής, να απαιτούνται τεράστια ποσά για τον εκσυγχρονισμό του, αναβάλλοντας έτσι την προοπτική δημιουργίας νέων γραμμών, ενώ η αλματώδης αύξηση του Εθνικού και επαρχιακού οδικού δικτύου, πολύ λίγο καταφέρνει να αντιμετωπίσει την μεταφορική ζήτηση.

Οι αναγκαίες απαλλοτριώσεις που αμέσως μετά τον πόλεμο μπορούσαν να γίνουν με μικρή δαπάνη, ώστε να γίνει νέα χάραξη ορισμένων τμημάτων του σιδηροδρομικού δικτύου, σήμερα απορροφούν μεγάλο ποσοστό της επένδυσης. Η μόνη νέα γραμμή που λειτούργησε μετά το 1950, είναι η σύνδεση της Πτολεμαΐδας και της Κοζάνης μέσω Αμύνταιου με την γραμμή Θεσσαλονίκης - Φλώρινας, και αυτό λόγω της δημιουργίας του μεγάλου ενεργειακού κέντρου γύρω από την Πτολεμαΐδα.

Επίσης συνδέθηκε και το Λουτράκι με τον Ισθμό, με παρακαμπτήρια γραμμή μήκους 5 χλμ. περίπου.

Μόλις το 1978, για πρώτη φορά μετά το 1909, αρχίζει μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού του υπάρχοντος σιδηροδρομικού δικτύου και δημιουργίας νέων γραμμών, η οποία μετά από πολλές συζητήσεις, καθυστερήσεις και αναθεωρήσεις, κατέληξε στην υιοθέτηση ενός 15ετούς προγράμματος ανάπτυξης των σιδηροδρόμων, μόλις το 1982, το οποίο όμως υλοποιείται αργά και είναι άγνωστο πότε και αν θα ολοκληρωθεί. Σήμερα στην Ελλάδα, αντιστοιχούν μόνο 2 χλμ. σιδηροδρομικής γραμμής για κάθε 100 τετραγωνικά χλμ. εδάφους και 2,8 για κάθε 10.000 κατοίκους, όταν στο Βέλγιο επί παραδείγματι, τα αντίστοιχα μεγέθη είναι 22,79 και 7, και στην Γαλλία 9,30 και 9,60.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι, στον τομέα των χερσαίων μεταφορών η κοντόφθαλμη και απρογραμμάτιστη συγκοινωνιακή πολιτική, η εγκληματική αμέλεια, η υποχώρηση σε πιέσεις διαφόρων ομάδων, αλλά και οι ασυντόνιστες ενέργειες όλων των μεταπολεμικών κυβερνήσεων εμπόδισαν την πραγματική ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό του σιδηρόδρομου, αντίθετα με ό,τι έγινε σ' όλη την Ευρώπη, ανατολική και δυτική.

Στον Ελληνικό σιδηρόδρομο, οι πιστώσεις για εκσυγχρονισμό δίνονταν με το σταγονόμετρο, ενώ συγχρόνως τον επιβάρυναν με έναν άνισο ανταγωνισμό, κυρίως του αυτοκινήτου, το οποίο αντίθετα έμενε ελεύθερο να δράσει, εκμεταλλευόμενο χωρίς σχεδόν κόστος

αφέθηκαν ελεύθερες να διαμορφωθούν με βάση αυτόν τον άνισο ανταγωνισμό, με αποτέλεσμα τις σημερινές αδυναμίες και το χαμηλό επίπεδο των παρεχομένων υπηρεσιών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι, ο καθένας μπορούσε να αποκτήσει ένα φορτηγό αυτοκίνητο και να εκτελεί μεταφορές, όταν ο σιδηρόδρομος αδυνατούσε να ανανεωθεί από έλλειψη πιστώσεων και από επιβολή σ' αυτόν τιμολογίων και υποχρεώσεων που αποφασίζονταν σε κάποια Υπουργικά γραφεία και όχι μετά από έρευνα της αγοράς και μελέτη των αναγκών της χώρας. Ήδη το 1970, το αυτοκίνητο συμμετέχει κατά 82,3% στο συνολικό μεταφορικό έργο εμπορευμάτων και κατά 78,81% στην μεταφορά επιβατών. Τα μεγέθη αυτά, το 1975 αυξάνονται σε 84,5% και 82,4% αντίστοιχα.

Μεταξύ των ετών 1971 και 1975, το 62% των επενδύσεων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, στον κλάδο των μεταφορών, επενδύθηκε στις οδικές μεταφορές (12,4% του συνόλου των επενδύσεων της χώρας και 49,5% των δημοσίων επενδύσεων στις μεταφορές).

Το έτος 1975, το νομοθετημένο οδικό δίκτυο ανέρχεται σε 39.810 χλμ., εκ των οποίων 8.728 χλμ. αποτελούν το Εθνικό δίκτυο. Το 1988, το συνολικό μήκος του Εθνικού δικτύου της χώρας, ανέρχεται σε 8.781 χλμ.

Το χαμηλό επίπεδο οργάνωσης των οδικών μεταφορών που επέτρεπε ένα άνισο και καταστροφικό ανταγωνισμό στην οργανωμένη μεταφορική επιχείρηση που λέγεται σιδηρόδρομος, προκύπτει και από το ότι, το 1975, επί 23.150 φορτηγών αυτοκινήτων που εκτελούσαν μεταφορές, μόνο τα 550 ανήκαν σε 56 επιχειρήσεις διεθνών μεταφορών, και άλλα 100 σε 13 επιχειρήσεις Εθνικών μεταφορών. Τα υπόλοιπα ανήκαν σε μεμονωμένους ιδιοκτήτες. Ετσι σήμερα, όλες οι ελπίδες για σύγχρονες συγκοινωνίες επαφίενται στην εξέλιξη του 15ετούς προγράμματος εκσυγχρονισμού των σιδηροδρόμων, του οποίου η υλοποίηση έχει ξεπεράσει προ πολλού τα αρχικά χρονικά όρια και το οποίο όχι μόνο θα πρέπει να χρηματοδοτηθεί, αλλά και να επισπευθεί, ιδιαίτερα όσον αφορά την κατασκευή των προβλεπομένων τριών νέων γραμμών, από Θεσσαλία προς Ηγουμενίτσα, από Καλαμπάκα προς Κοζάνη και από Θεσσαλονίκη προς Τοξότες μέσω Καβάλας.

Παράλληλα, θα πρέπει να οργανωθεί και περιορισθεί, στο εθνικά και κοινωνικά αναγκαίο, ο ρόλος του αυτοκινήτου, ιδιαίτερα στις εμπορευματικές μεταφορές, το οποίο σήμερα αφήνεται ακόμα να λειτουργεί ως ένα βαθμό ανεξέλεγκτα. Θα πρέπει κάποτε να αντληθούν τα αναγκαία συμπεράσματα, από την αποτυχία της πολιτικής της προώθησης σχεδόν αποκλειστικά των οδικών μεταφορών για μια 40ετία, και θα πρέπει κάποτε το κράτος να αναλάβει τις ευθύνες του σ' αυτόν τον τομέα, αποφασίζοντας να επεμβεί ενεργότερα στην διαμόρφωση της συγκοινωνιακής πολιτικής, και να αυξήσει ακόμη περισσότερο τις επενδύσεις στους σιδηρόδρομους. Διαφορετικά, οι δέκα αστικοβιομηχανικοί πόλοι της χώρας, οι οποίοι συγκεντρώνουν το 58% περίπου του πληθυσμού της, δηλαδή ο άξονας Καλαμάτας - Πάτρας - Αθήνας - Βόλου - Λάρισας - Θεσσαλονίκης - Καβάλας, με εσωτερική συγκοινωνιακή αλληλουχία, θα είναι αδύνατον να εξυπηρετηθεί συγκοινωνιακά στο μέλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κ. Κόχειλα: «Οι Ελληνικοί Σιδηρόδρομοι και η συμμετοχή τους στις εσωτερικές και διεθνείς μεταφορές».
- Πρόδρομοι Μαντζαρίδη: «Συνοπτικό ιστορικό των Ελληνικών σιδηρόδρομων», έκδοση 1984.
- Μεγάλη Ελληνική εγκυκλοπαίδεια: τόμοι Ι'-Ν και ΚΑ' στα λήματα σιδηρόδρομοι - οδοί και Συγκοινωνία στον τ. Ι' (ΕΛΛΑΣ).
- Λευτέρη Παπαγιαννάκη: «Οι Ελληνικοί Σιδηρόδρομοι (1882-1910)», έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τράπεζας.
- Βασ. Προφυλλίδη: «Ο Σιδηρόδρομος και οι υπεραστικές επιβατικές μεταφορές» περιοδικό «Τραίνα και άνθρωποι», τ. 14.
- VAS. PROVILIDIS : «RAILWAY GAZETTE INTERNATIONAL AUGUST 1986» «Greeks try to catch up with Europe».
- Βασ. Προφυλλίδη: «Οι σιδηροδρομικές μεταφορές - Οι Ελληνικοί σιδηρόδρομοι».
- J.P. ESTIVAL: Η σιδηροδρομική επιχείρηση.
- Των ιδίων: «Η Κοινοτική Πολιτική των σιδηροδρομικών μεταφορών».
- Εύη Παπαγιαννοπούλου: «Η διώρυγα της Κορίνθου», έκδοση Ε.Τ.Β.Α.
- Μαρία Συναρέλλη: «Δρόμοι και λιμάνια στην Ελλάδα 1830-1880», έκδοση Ε.Τ.Β.Α.
- Εθνική Τράπεζα Ελλάδας: «Εμπορική Ναυτιλία», Αθήνα 1972.
- Ι. Μακρυγιάννη: «Απομνημονεύματα».
- Λουδοβίκου Ρος: «Αναμνήσεις και ανακοινώσεις από την Ελλάδα 1832-1833», Αθήνα 1976.
- Φραγκίσκου - Καρόλου - Ούγγου - Λαυρεντίου Πουκεβίλ: «Ταξείδι στο Μοριά», Αθήνα 1980.
- Χριστόφορου Νεεζέρ: «Τα πρώτα έτη της ιδρύσεως του Ελληνικού Βασιλείου», Αθήνα 1936.
- ΚΕΠΕ: «Οδικές αστικές και Υπεραστικές μεταφορές», Αθήνα 1976.
- ΚΕΠΕ: «Μεταφορές», Αθήνα 1989.

Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ
(Η ΕΛΛΑΣ ΕΝ ΜΕΣΩ ΕΧΘΡΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ)

ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
Εριφύλης 5, Αθήνα 116 34

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της εισηγήσεώς μου είναι να εξετασθεί από γεωπολιτικής απόψεως η Χερσόνησος του Αίμου, όπως παρουσιάζεται σήμερα και να τονισθούν οι κίνδυνοι που διατρέχει η χώρα μας και τί πρέπει να γίνει στη σύγχρονη εποχή.

Δύο παράγοντες εξετάζονται για την εξαγωγή συμπερασμάτων:

- Η σύγχρονη ποτιλιτή κατάσταση, όπως εξελίσσεται και διαμορφώνεται.
- Οι σκοποί τους οποίους επιδιώκουν κατά τρόπο πάγιο τα γύρω της Ελλάδος κράτη, οι οποίοι σκοποί επηρεάζουν και διαμορφώνουν τις πολιτικές εξελίξεις στη χερσόνησο.

– Δεν εξετάζεται το θέμα από στρατιωτικής απόψεως.

Το θέμα αυτό, είναι θέμα της επιστήμης της Γεωγραφίας, υπαγόμενο στον κλάδο της Γεωπολιτικής.

Από την εξέταση εξάγεται ότι υπάρχουν κίνδυνοι. Ιδιαίτερα υπάρχουν κίνδυνοι που σταυρώνουν την Ελλάδα, όπως ο Πανσλαβισμός και ο Πανισλαμισμός. Οι κίνδυνοι αυτοί ιστορικά και σήμερα διασταυρώνονται την Ελλάδα και εις βάρος της.

Ελπίζεται ότι η εισήγησίς μου να συμβάλει στη διαφώτιση της κοινής γνώμης επί των κινδύνων οι οποίοι απειλούν την Ελλάδα.

ABSTRACT

Aimos Peninsula is under examination from a geographical point of view as follows, wishing that this study will contribute to the formation of the public opinion, as far as the dangers Greece is facing, is concerned.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της εργασίας μου αυτής είναι να προκαλέσω το ενδιαφέρον για συνειδητοποίηση των κινδύνων που διατρέχουμε, και να βρούμε λύσι για το τί πρέπει να κάνουμε για να τους αποφύγουμε, κατά τη σημερινή εποχή η οποία είναι ρευστή, συγκεχυμένη και επικίνδυνη.

Οι ξένες επιρροές προς ικανοποίηση συμφερόντων εδημιούργησαν μίαν έκρυθμη Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας. Α.Π.Θ.

κατάστασι, της οποίας δεν διείδαν τις συνέπειες.

Πάντοτε σε ανώμαλες συνθήκες σχεδόν και σήμερα το ίδιο συμβαίνει, οι διάφορες εθνικές ομάδες θυμούνται τί τους χωρίζει και λησμονούν τί τους ενώνει. Αποτέλεσμα είναι η τάσι επιβολής του ενός επί του άλλου και κατάληξι η βία, με ανθρωπίνες απώλειες και καταστροφές.

Στη Χερσόνησο του Αίμου, η οποία ήταν υπό τον Κομμουνισμό και το σκοταδισμό του τα τελευταία 80 έτη, οι λαοί δεν έμαθαν την έννοια της Δημοκρατίας και της ανοχής με συνδιαλλαγή και δεν ξέρουν να χρησιμοποιήσουν την ελευθερία τους.

Ευτυχώς η Ελλάς, χάρις στη θυσία πολλών χιλιάδων παιδιών της και την βοήθεια των Συμμάχων της, διέσωσε το Δημοκρατικό της πολίτευμα και δεν εδοκίμασε τη φρίκη της ζωής των υπό κομμουνισμόν κρατών. Ετσι εξελίχθηκε σε μία Δημοκρατία, που μπορεί να μην είναι ιδανική στη συγκρότησί της και τη λειτουργία της, αλλά εν πάση περιπτώσει μπορεί να γίνει.

Ευκαιρία θα είναι και ανάγκη να γίνει με την πλήρη ένωσι στην Ε.Ο.Κ.

Το σημερινό αιματοκύλισμα όμως γίνεται πολύ κοντά μας, σε απόστασι αναπνοής. Θα πρέπει να επιδιώξουμε όλοι με κάθε θυσία να αποφύγουμε κάθε ανάμιξι στις διεθνείς διενέξεις και για να το επιτύχουμε πρέπει να είμαστε έτοιμοι για κάθε περιπέτεια με το όπλο παρά πόδας.

Νομίζω ότι αξίζει τον κόπο και θα είναι πολύ διδακτικό να μάθουμε τί έγινε στο παρελθόν για να ετοιμάσουμε το μέλλον μας.

1. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η Γεωπολιτική ως κλάδος της επιστήμης της Γεωγραφίας, εξετάζει από δυναμικής απόψεως την εξέλιξη της ασκούμενης πολιτικής σε ένα χώρο, με σκοπό να καταλήξει στο τι πρέπει να γίνει, υπό τις εκάστοτε επικρατούσες συνθήκες.

Συμβάλει έτσι στην ενημέρωση και ενεργοποίηση του κοινού, ώστε να συνειδητοποιηθούν από όλους τα προβλήματα της χώρας τους και να βοηθήσουν στην αποτελεσματική τους αντιμετώπιση.

Η Γεωπολιτική σήμερα ως επιστήμη, παρέχει πολύτιμη βοήθεια στην Ανθρωπότητα, διδάσκουσα ότι, για την ικανοποίηση των δικαιών αιτημάτων και επιδιώξεων, δεν είναι απαραίτητο να χρησιμοποιείται η βία, αλλά η Δικαιοσύνη, μέσω των Οργανισμών, οι οποίοι λειτουργούν στον κόσμο μας σήμερα. Οι Οργανισμοί αυτοί δεν εξάλειψαν βεβαίως την ανισότητα στη δύναμη και στον πλούτο, αλλά βρίσκονται να κινούνται σταθερά προς την κατεύθυνση αυτή, ανάλογα και με τις παρουσιαζόμενες συνθήκες της επεμβάσεως προς αποφυγή των εντάσεων.

Εξετάζει δηλαδή, την εξελικτική πορεία της Ανθρωπότητας δια μέσου των πολέμων και της ειρήνης. Συνεκτιμώνσα όλα τα αντικείμενα ερεύνης της, γεγονότα, φαινόμενα κ.λπ. και συμπεραίνει συμβάλλουσα στην διαμόρφωση της ιδέας της ισότητας

των εθνοτήτων και αποφυγής των επιθετικών τάσεων, καταδεικνύουσα ότι, κάθε έντονη αντιπαράθεση ζημιώνει και τους δύο αντιτιθέμενους.

Κάνει νοητό ότι, η γη είναι για όλους τους ανθρώπους, ασχέτως χρώματος, φυλής, θρησκείας, εθνικότητας και ότι μπορούν να βρουν σ' αυτή, εν ειρήνη τα εφόδια να ζήσουν με αξιοπρέπεια.

Ενας από τους πρωτοπόρους της ιδέας της Παγκοσμίου αδελφοσύνης ήταν ο Αγγελος Σικελιανός, όπως ως ποιητής έβλεπε ότι ήταν δύσκολο να αντιληφθούν οι πολιτικοί, όπως γράφει ο Ακαδημαϊκός Νικ. Βρετάκος.

Ο Σικελιανός λοιπόν εξηγώντας την ιδέα των Δελφικών Αμφικτυονιών έλεγε ότι η βία και το έλεος εκμεταλλεύθηκαν αισχρά επί τόσους αιώνες οι ισχυροί του κόσμου με την αυθαιρεσία τους. Οι συγκρούσεις των παγκοσμίων συμφερόντων οδηγούν σε πολέμους. Η αυθαιρεσία αυτή καθιστά αναγκαίο τον καθορισμό ανυψώσεως των λαών και των ατόμων.

Να δώσουν τα χέρια οι διανοούμενοι όλου του κόσμου για τη δημιουργία μιας «Νέας Αμφικτυονίας» σύγχρονης, που θα μεριμνούσε για τον εξανθρωπισμό, τον πολιτισμό και την ειρήνη της Ανθρωπότητας.

Το 1943 προβλέποντας τον κίνδυνο διαιρέσεως και του πολέμου, που ωνόμασαν κατόπιν «εμφύλιο» γράφει σε ποίημά του:

«Αχ πώς το 'παθαν τα παιδιά μου
Αδέλφια σκοτώνουν τ' αδέρφια
τα παιδιά μου – να σφάξουν τα παιδιά μου!» (28/25).

Επειδή πρέπει να τεκμηριώσω τη νέα μορφή της Γεωπολιτικής Επιστήμης και να δώσω μεγαλύτερη έμφαση στο σύγχρονο τρόπο διευθέτησης των διεθνών διαφορών μεταξύ Εθνοτήτων και Κρατών, θεωρώ απαραίτητο να παραθέσω το προοίμιο, τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ και του ΝΑΤΟ, προς τις οποίες ήδη η Γεωπολιτική εναρμονίζεται.

Όπως είναι γνωστό ο ΟΗΕ έγινε κατόπιν της από 22.2.1994 συμφωνίας και δηλώσεως των τριών τότε μεγάλων Δυνάμεων, ήτοι των ΗΠΑ, της Μεγάλης Βρετανίας και της Σοβιετικής Ενώσεως, οι οποίες δήλωσαν ότι:

«Προτίθενται να κάνουν παν το δυνατόν δια να εκμηδενίσουν τας ληστρικές μεθόδους, τας οποίας μετήλθον αι κυβερνήσεις προς ας ευρίσκονται εις εμπόλεμον κατάστασιν εναντίον των χωρών και των λαών, οι οποίοι υπέστησαν επίθεσιν και κατεληστεύθησαν παρά τούτων».

Το προοίμιον έχει ως εξής:

ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ
ΗΜΕΙΣ ΟΙ ΛΑΟΙ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ
ΑΠΟΦΑΣΙΣΜΕΝΟΙ

Όπως σώσωμεν τας επερχόμενας γενεάς από την μάστιγα του πολέμου, ήτις δις εις το διάστημα μιας γενεάς επεσώρευσεν άφατον θλίψιν τις την ανθρωπότητα.

Όπως διακηρύξωμεν εκ νέου πίστιν εις τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, εις την αξιοπρέπειαν και την αξίαν του ανθρώπου, εις την ισότητα των δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών και των Εθνών μεγάλων και μικρών.

Όπως καθιερώσωμεν όρους υφ' ους η Δικαιοσύνη και ο σεβασμός προς τας υποχρεώσεις αίτινες πηγάζουσιν εκ των συνθηκών και άλλων πηγών, του διεθνούς δικαίου, δύνανται να τηρηθώσι και,

Όπως ευνοήσωμεν την κοινωνικήν πρόοδον και καλύτερα επίπεδα ζωής εντός μεγαλύτερας ελευθερίας.

ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΟ

Να είμεθα ανεκτικοί και να ζώμεν εν ειρήνη μετ' αλλήλων ως καλοί γείτονες.

Να ενώσωμεν τας δυνάμεις μας προς διατήρησιν της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

Να εξασφαλίσωμεν δια της παραδοχής αρχών και της καθιερώσεως μεθόδων, όπως η ένοπλος βία μη χρησιμοποιείται, ειμή εν τω κοινώ συμφέροντι και

Να χρησιμοποιώμεν τον διεθνή Μηχανισμό δια την προαγωγήν της Οικονομικής και Κοινωνικής προόδου απάντων των λαών, απεφασίσασμεν:

Να ενώσωμεν τας προσπάθειάς ημών δια την επίτευξιν των σκοπών τούτων.

Επομένως οι οικείες Κυβερνήσεις ημών δι' αντιπροσώπων συνελθόντων εν τη πόλει του Αγίου Φραγκίσκου, επιδειξάντων τα πληρεξούσια αυτών ευρεθέντα εν απολύτω τάξει, συνεφώνησαν επί του κάτωθι Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών και δια του παρόντος ιδρύουσιν Διεθνή Οργανισμόν όστις θέλει επονομασθεί «Ηνωμένα Εθνη».

Σκοποί και Αρχαί

Άρθρ. 1. Σκοποί των Ηνωμένων Εθνών είναι οι εξής:

1. Να διατηρώσιν την διεθνή ειρήνην και ασφάλειαν και προς τούτο να λαμβάνωσι τελεσφόρα συλλογικά μέτρα δια την πρόληψη και αποτροπή των απειλών κατά της ειρήνης και δια την καταστολήν επιθετικών ενεργειών, ή, άλλων διαταράξεων της ειρήνης και να επιτυγχάνωσι δι' ειρηνικών μέσων και συμφώνως προς τας αρχάς της δικαιοσύνης και του διεθνούς δικαίου την διευθέτησιν, ή, διακανονισμόν διεθνών διαφορών, ή, καταστάσεων αίτινες θα ηδύναντο να οδηγήσωσιν εις την διατάραξιν της ειρήνης.
2. Να αναπτύσσωσι φιλικάς σχέσεις μεταξύ των εθνών, βασιζομένας εις τον σεβασμόν προς αρχήν της ισότητας των δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών και να λαμβάνωσι άλλα κατάλληλα μέτρα προς ενίσχυσιν της παγκοσμίου ειρήνης.
3. Να επιτυγχάνωσι διεθνή συνεργασίαν επιλύοντες τα διεθνή προβλήματα οικονομικής, κοινωνικής, εκπολιτιστικής και ανθρωπιστικής φύσεως και προάγοντες και ενθαρρύνοντες τον σεβασμόν προς τα δικαιώματα του ανθρώπου και τας θεμελιώδεις ελευθερίας δια πάντας, άνευ διακρίσεως φυλής, φύλου, γλώσσης, και θρησκείας, και

4. Να ώσι κέντρο δια την εναρμόνισιν της δράσεως των Εθνών προς επίτευξιν των κοινών τούτων σκοπών. (27/40/164)

Το προοίμιο του ΝΑΤΟ έχει ως εξής:

«Τα δια της παρούσης Συνθήκης συμβαλλόμενα μέλη διαδηλούν εκ νέου την πίστιν των εις τους σκοπούς και τας αρχάς του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών ως και την επιθυμίαν των να διαβιώσουν εν ειρήνη μεθ' απάντων των λαών και απασών των Κυβερνήσεων.

Εχουν απόφαση να διαφυλάξουν την ελευθερία, τας κοινάς παραδόσεις και τον πολιτισμόν των λαών των, άτινα πάντα εισίν θεμελιωμένα επί των δημοκρατικών αρχών, της ατομικής ελευθερίας και του κράτους του Νόμου.

Αποβλέπουν εις την προαγωγήν της ευστάθειας και της ευημερίας εν τη περιοχή του Βορείου Ατλαντικού.

Εχουν απόφαση να ενώσουν τας προσπάθειάς των προς συλλογικήν άμυνα και προς διαφύλαξιν της ειρήνης και της ασφάλειας.

Ως εκ τούτου συμφωνούν επί της παρούσης Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού».

Η Συνθήκη ομοίως έχει ως εξής:

«Άρθρ. 1. Τα Μέρη αναλαμβάνουν, ως καθορίζεται εν τω Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, όπως διακανονίζουν πάσαν διεθνή διαφορά εις ην ήθελον ευρεθεί εμπειλεγμένα δι' ειρηνικών μέσων, κατά τρόπον ώστε η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια και η δικαιοσύνη να μη εκτεθούν εις κινδύνους, και όπως εις τας διεθνείς αυτών σχέσεις απέχουν της απειλής, ή, της χρησιμοποιήσεως βίας, καθ' οιονδήποτε τρόπον απάδοντα προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών.

Άρθρ. 2. Τα Μέρη θέλουν συμβάλει εις την περαιτέρω ανάπτυξη ειρηνικών και φιλικών διεθνών σχέσεων δια της ενισχύσεως των ελεύθερων αυτών θεσμών, δια της επιτεύξεως καλύτερας κατανοήσεως των αρχών, εφ' ων οι θεσμοί αυτοί έχουν εδραιωθεί και δια της προαγωγής συνθηκών σταθερότητας και ευημερίας. Θέλουσι επιδιώξει την εξάλειψιν των συγκρούσεων εις την διεθνή αυτών οικονομικήν πολιτικήν και θέλουσιν ενθαρρύνει την οικονομικήν συνεργασία μεταξύ τινών, ή, του συνόλου αυτών.

Άρθρ. 3. Προς μάλλον τελεσφόρον επίτευξιν των σκοπών της παρούσης Συνθήκης, τα Μέρη κεχωρισμένως και από κοινού, δια συνεχούς και αποτελεσματικής κατ' ιδίαν προσπάθειάς και αμοιβαίας αρωγής, θέλουσι διατηρήσει και αναπτύξει την ατομικήν και ένοπλον συλλογικήν αυτών ικανότητα προς αντίστασιν κατ' ένόπλου επιθέσεως.

Άρθρ. 4. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη θέλουσι συσκέπτεσθαι από κοινού οσάκις κατά την γνώμην οιοδήποτε εξ αυτών, απειλείται η εδαφική ακεραιότητα, πολιτική ανεξαρτησία ή ασφάλεια ενός οιοδήποτε των Μερών.

Άρθρ. 5. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη συμφωνούν ότι ένοπλος επίθεσις εναντίον ενός, ή, πλειόνων εξ αυτών εν Ευρώπη, ή, Βορείω Αμερική, θέλουσι θεωρηθεί ως επίθεσις εναντίον απάντων και συνεπώς συμφωνούν ότι, εν περιπτώση τοιαύτης

ενόπλου επιθέσεως, έκαστον εξ αυτών εν τη ασκήσει του υπό του αρθρ. 51 του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών αναγνωριζόμενου δικαιώματος της ατομικής και συλλογικής αυτοάμυνας, θα συνδράμει τα υφιστάμενα την επίθεσιν έν, ή, πλείονα Μέρη δια της αμέσου λήψεως, τόσον ατομικής όσον και από συμφώνου μετά των ετέρων Μερών, των μέτρων άτινα θεωρεί αναγκαία, περιλαμβανομένης της χρήσεως ενόπλου βίας, προς αποκατάσταση και διατήρηση της ασφάλειας της περιοχής του Βορείου Ατλαντικού.

Πάσα τοιαύτη ένοπλος επίθεση ως και παν μέτρον λαμβανόμενον συνεπεία ταύτης θα φέρονται αμέσως εις γνώσιν του Συμβουλίου Ασφαλείας. Τα μέτρα ταύτα θα λήξουν όταν το Συμβούλιον Ασφαλείας θα έχει λάβει τα αναγκαία μέτρα προς αποκατάσταση και διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας.

Αρθρ. 6. Προς τον σκοπόν της εφαρμογής του αρθρ. 5 η ένοπλος επίθεσις εναντίον ενός, ή, πλείονων Μερών λογίζεται ότι περιλαμβάνει ένοπλη επίθεση εναντίον του εδάφους οιουδήποτε των Μερών εν Ευρώπη ή Β. Αμερική, εναντίον των Αλγερινών Νομών της Γαλλίας, εναντίον των εν Ευρώπη δυνάμεων Κατοχής οιουδήποτε των Μερών, εναντίον των νήσων υπό την δικαιοδοσία οιουδήποτε των Μερών εν τη περιοχή του Βορείου Ατλαντικού βορείως του Τροπικού του Καρκίνου, ή, εναντίον των εν τη περιοχή ταύτη πλοίων, ή, αεροσκαφών οιουδήποτε των Μερών.

Αρθρ. 7. Η παρούσα Συνθήκη δεν θίγει ουδέ θέλει ερμηνευθεί ως θίγουσα καθ' οιονδήποτε τρόπον τα κατά τον Χάρτην δικαιώματα και τας υποχρεώσεις των Μερών, άτινα τυγχάνουσι Μέλη των Ηνωμένων Εθνών, ή, την πρωταρχικήν ευθύνην του Συμβουλίου Ασφαλείας δια την διατήρηση της διεθνούς ευθύνης και ασφαλείας.» (27/36/831).

Όλη η Ανθρωπότητα η οποία υπέστη τεράστιες απώλειες και ταλαιπωρίες από τους πολέμους ελπίζει ότι οι Οργανισμοί αυτοί θα εκπληρώσουν τους σκοπούς τους και θα έχουν καλύτερη τύχη και μακροβιότητα, από την Κοινωνία των Εθνών του Μεσοπολέμου.

Είναι γεγινός ότι, από της συστάσεως των Οργανισμών αυτών και της Ε.Ο.Κ. ο κόσμος, ως γνωστόν, είχε διαιρεθεί σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα, ήτοι το Ανατολικό και το Δυτικό.

Με τη διαίρεση αυτή δεν υπήρχε σύμπνοια για την εφαρμογή των παραπάνω παραπεθέντων σκοπών τους, η οποία όμως προέκυψε μετά την κατάρρευση του Κομμουνισμού και τη διάλυση της τ. ΕΣΣΔ.

Εκτοτε κατέστη δυνατή η συμφωνία για τη λήψη μέτρων από τον Ο.Η.Ε. προς διαφύλαξι της ειρήνης και εφαρμογήν των σκοπών των Διεθνών Οργανισμών.

Ός πρώτη επέμβαση αποκαταστάσεως μπορεί να θεωρηθεί ο πόλεμος κατά του Ιράκ, ο επονομασθείς «Περσικός», όταν αυτό (το Ιράκ) κατέλαβε τη γειτονική μικρή χώρα το Κουβέϊτ, με τα γνωστά αποτελέσματα.

Ακολουθεί η επέμβασις στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το θέμα Μακεδονίας, μεταξύ Ελλάδος-Σκοπίων, τα οποία ευρίσκονται εν εξελίξει.

Ετσι μπορεί να ελπίζει η ανθρωπότητα ότι θα εκλείψει η αυθαιρεσία των ισχυρών κατά των αδυνάτων και θα περιφρουρηθεί το μέγιστο αγαθό δηλ. η Ειρήνη. Αυτό διδάσκει η Γεωπολιτική σήμερα. Κατά μία άποψη, οι επεμβάσεις του Ο.Η.Ε. οι οποίες μέχρι τώρα έχουν κατασταλτικό χαρακτήρα, θα ήσαν πιο χρήσιμες και πιο ωφέλιμες αν γίνονταν, ανεξάρτητα από οικονομικά συμφέροντα και είχαν προληπτικό χαρακτήρα. (28/140)

Σκοπός λοιπόν της Γεωπολιτικής είναι να καταδείξει ότι πρέπει να αποφεύγεται η βία και ο πόλεμος, αποτελέσματα του μίσους μεταξύ των ανθρώπων.

Διδάσκει ότι ο πόλεμος είναι ένας παραλογισμός γιατί:

- α. Προκαλεί την υποδούλωση, του ανθρώπου στην υλική δύναμη, του λογικού στο άλογο, και διαιωνίζει την ανθρώπινη δουλεία. Το θολωμένο μυαλό από το μίσος κάνει τον άνθρωπο απάνθρωπο και παράλογο.
- β. Με την τεράστια εξέλιξη της τεχνολογίας είναι δυνατόν με αυτόματο τηλεχειρισμό των πάσης φύσεως όπλων να πλήττεται ο εχθρός σε δευτερόλεπτα, αποκλεισμένης πάσης παρεμβάσεως της λογικής και συναισθήματος. Δηλαδή επέρχεται η πλήρης υποδούλωση του ανθρώπου στην άλογη δύναμη της ύλης.
- γ. Οδηγεί στην αυτοκαταστροφή της ανθρώπινης λογικής, αφού πιέζει τον άνθρωπο να εργάζεται για να βρει τα καλύτερα μέσα αφανισμού των συνανθρώπων του. Ετσι όμως απεργάζεται και την εξόντωσή του.
- δ. Αφαιρεί από τους ανθρώπους την δυνατότητα επιγνώσεως της θέσεώς των. Ετσι κατατάσσει μεταξύ των εχθρών τ' αδέρφια του, τους συνεπιβάτες της ζωής του, τους μετόχους της ίδιας μοίρας, τους συντρόφους της ζωής του (28/183).

2. Η ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ

Η Χερσόνησος την οποία θα εξετάσουμε, ανέκαθεν εκαλείτο: «Ελληνική Χερσόνησος» ή «Χερσόνησος του Αίμου», στην οποία εκυριάρχει ο Ελληνισμός μέχρι το Δούναβη και τον Καύκασο όπως το μαρτυρεί η ύπαρξη Ελλήνων ακόμη εκεί.

Ηρθαν κατόπιν οι Σλάβοι και την ωνόμασαν «Βαλκάνια».

Αυτό δεν αποκλείει το δικαίωμα στο 3ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο να χρησιμοποιηθεί ο Ελληνικός όρος.

Η εξέταση της Χερσονήσου του Αίμου από γεωπολιτικής απόψεως σήμερα, είναι ένα σημαντικό και επίκαιρο γεωγραφικό θέμα, που μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα, λόγω των γεγονότων που συμβαίνουν σε αυτή. Για την Ελλάδα η χερσόνησος ήταν και είναι η κατοικία της, το λίκνο της. Για την Ευρώπη ήταν ανέκαθεν, η περιοχή προκαλύψεώς της, που της παρείχε ασφάλεια, αλλά και περιοχή συγκρούσεων. Οι Ευρωπαίοι δεν εκτιμούν ότι, όσες συγκρούσεις έγιναν και γίνονται, γίνονται προς σωτηρίαν της Ευρώπης. Γι' αυτό και εμείς δεν πρέπει να κουραζόμαστε να τονίζουμε ότι η βάση της Ευρώπης ήταν η Χερσόνησος του Αίμου. Η Χερσόνησος του Αίμου είναι ο μόνος ορμητήριο και η

αφετηρία του ανατολικού χριστιανικού πολιτισμού. Ήταν ο χώρος όπου η γνώση μεταμορφώθηκε σε επιστήμη. Από εδώ ξεκίνησε το φως που σκορπίστηκε άπλετο στη Δύση, τόσο στην αρχαία εποχή, όσο και μετά την πτώση του Βυζαντίου, όταν αναγκάστηκαν οι πνευματικοί άνθρωποι να εκπατρισθούν εκεί, μεταφέροντες τις επιστήμες, με άμεσο αποτέλεσμα την Αναγέννηση, την οποία εμείς δεν ζήσαμε λόγω σκλαβιάς. Θα εξετάσουμε λοιπόν εν τάχει τις χώρες της χερσονήσου και τις εμπλεκόμενες σ' αυτήν αναφέροντες όσα είναι δυνατόν στοιχεία, μέσα στο πλαίσιο του χρόνου που διατίθεται.

Η ανακοίνωσή μου αυτή θα μπορούσε να είχε τον τίτλο:

«Η ΕΛΛΑΣ ΕΝ ΜΕΣΩ ΕΧΘΡΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ»

3. ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ

Λόγω του ανεπαρκούς χρόνου που μου διετέθη είναι αδύνατο να αναφέρω πολλές πληροφορίες των Κρατών της Χερσονήσου, αλλά θα αναφέρω μερικά από τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία και επιφυλάσσομαι για συμπληρωματικές πληροφορίες την ώρα της συζητήσεως.

Η ΕΛΛΑΣ

Τα στοιχεία και η κατάσταση της Ελλάδας είναι γνωστά. Όπως έχει διαμορφωθεί η πολιτική της Ελλάδας: «Βασικό αξίωμα της εξωτερικής πολιτικής για όλα τα κόμματα είναι ότι πιστεύουμε στην ανάγκη ειρηνικής συνυπάρξεως με όλους και η πολιτική μας αυτή είναι σύμφωνη με τις αρχές που διέπουν τους Διεθνείς Οργανισμούς. Η Χώρα μας δεν διεκδικεί, δεν προκαλεί και όπου υπάρχουν διαφορές επιδιώκει να τις λύσει με διεθνείς αναγνωρισμένες διαδικασίες». (7/15)

Τα προβλήματα της Ελλάδας σήμερα είναι:

- α. Η ασφάλειά της από ανατολών.
- β. Το Κυπριακό.
- γ. Το Βορειοηπειρωτικό.
- δ. Οι πρόσφυγες που γέμισαν την Ελλάδα.
- ε. Το θέμα της Μακεδονίας που δημιουργήθηκε με τα Σκόπια.
- στ. Η προσαρμογή μας στην Ε.Ο.Κ.

Η μοίρα της Ελλάδας είναι και ήταν να βρίσκεται στο σταυροδρόμι, όπου διασταυρώνονται οράματα, βλέψεις, κινήσεις και συμφέροντα και εκ του λόγου αυτού υπήρξε περιοχή επιδρομών και συγκρούσεων.

ΕΛΛΑΣ - ΑΛΒΑΝΙΑ

Η Αλβανία είναι ένα κράτος των 2 εκατομ. κατοίκων περίπου, καταγωγής Ιλλυριών,
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

συγγενών προς τους προγόνους των Ελλήνων Πελασγούς. Από της δημιουργίας της ως κράτους είχε εχθρική στάση έναντι της Ελλάδος. Το 1912 εβοήθησαν τους Τούρκους.

Το 1940 συμμετείχε στον Ιταλο-Ελληνικό πόλεμο με 14 τάγματα του τακτικού στρατού, 1 των μελανοχιτώνων και 3.500 εθελοντές. Ζήτησαν να είναι «οι πρώτοι εισβολείς στη χώρα μας».

Στην Κατοχή οι Τσάμηδες έσφαξαν, κατέστρεψαν, εδίωξαν.

Το 1945 και κατόπιν βοήθησαν με κάθε τρόπο τους Κομμουνιστές.

Η Ελλάς ζητά:

- Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου.
- Ελευθερία της Ορθοδοξίας.
- Απόσυρση των λαθρομεταναστών Αλβανών. (31.3.93: Ο Μπερίσια ομιλεί περί Αλβανικής μειονότητας στην Ελλάδα).

Η Αλβανία ζητά:

- Να επιστρέψουν οι Τσάμηδες στην Θεσπρωτία και να τους δοθούν οι περιουσίες τους.
- Να κατοχυρωθούν οι λαθρομετανάστες.

Η Ελλάδα έκανε επενδύσεις στην Αλβανία και αγοράζει ηλεκτρικό ρεύμα. Ανέλαβε διαμεσολαβητικό ρόλο στην Ε.Ο.Κ. και ΝΑΤΟ. Εν τούτοις οι Αλβανοί ασκούν τρομοκρατία εις βάρος των Ελλήνων με παράνομες απελάσεις (24.3.93).

Ο Αλβανικός λαός είναι σκληρός, μοχθηρός, ανειδίκευτος. Η ηγεσία του φανατικά ανθελληνική. Εχθρική Χώρα.

ΕΛΛΑΣ - ΣΚΟΠΙΑ

Κατέχει το κέντρο της χερσονήσου με έκταση 28.000 τ.χμ. και 2 εκατ. πληθυσμό, εξ ων 800.000 Αλβανοί, 200.000 Έλληνες κ.λπ.

Οικονομία κατεστραμμένη, ηγεσία αυταρχική, 25.000 στρατό με 75 άρματα μάχης και ελάχιστα ΜΙΝΚ. Παράγει ναρκωτικά για να αγοράζει οπλισμό.

Βλέψεις: Η Κατάληψη της Ελληνικής Μακεδονίας.

Προπαγάνδα: Οι Έλληνες καταδυναστεύουν τους Μακεδόνες.

Η Ελλάδα ζητά να πάψει να χρησιμοποιεί το όνομα της Μακεδονίας, τον 16άκτινον αστέρα της Βεργίνας και την ασπίδα του Φιλίππου. Να πάψει να έχει επεκτατικές τάσεις και να προπαγανδίζει κατά της Ελλάδας.

Η διαδικασία του ονόματος είναι εκκρεμής, πιστεύεται ότι θα υποχωρήσει σε όνομα κοινής αποδοχής.

Εχθρικό κρατίδιο απειλεί επέκταση εις βάρος της Ελλάδας.

ΕΛΛΑΣ - ΝΕΑ ΝΟΤΙΟΣΛΑΒΙΑ (Σερβία)

Κατέχει το κέντρο της Χερσονήσου.

Οι σχέσεις της Ελλάδος και της Σερβίας ήταν ανέκαθεν φιλικές.

27.3.93: Το Δημοτικό Συμβούλιο Βελιγραδίου απεφάσισε να στήσει προτομή του

P. Φεραίου σε κεντρική πλατεία του Βελιγραδίου, η οποία έχει επίσης το όνομα του εθνομάρτυρος. Η προτομή θα είναι ίδια με εκείνη που βρίσκεται στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Το 1912 εξ αιτίας ατυχήματος της 5ης Μεραρχίας μας, κατέλαβε τις Ελληνικές περιοχές του Μοναστηρίου - Σκοπίων.

Αγωνίζεται η χώρα αυτή να κρατήσει τα εδάφη της και να ματαιώσει την σύσταση μουσουλμανικού κράτους στη Βοσνία, μαχόμενη υπέρ της Ορθοδοξίας κατά του Ισλαμισμού και του Παπισμού. Το πρόβλημα είναι να δημιουργηθεί ένα μουσουλμανικό κράτος στη Βοσνία, ή όχι. Αν δεν ήταν αυτό το θέμα δεν θα υπήρχε αντιπαράθεση, όπως τόσα χρόνια ζούσαν αρμονικά οι Σέρβοι και οι Βόσνιοι.

ΕΛΛΑΣ - ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Η Βουλγαρία έχει 10 εκατ. κατοίκους με έντονη μουσουλμανική μειονότητα. Πάγια βλέψεις των Βουλγάρων είναι η κάθοδος στο Αιγαίο. Εθνικός των ύμνος: «Αρς, Μαρς, τσαριγράδ ενάν» δηλ. «Εμπρός μαρς, η Πόλη είναι δική μας».

Η ιστορία της Βουλγαρίας είναι γραμμένη με αίμα ελληνικό. Το 1885, αυτόνομη Βουλγαρία, προσάρτησε την Ελληνική Ανατολική Ρωμυλία.

«Η Αγχιάλος εκάη, η παρά τας όχθας της Μαύρης θαλάσσης φωλεά των Ελλήνων είναι ερείπια», έγραψε ο Τύπος των.

Από το 1903 με βοήθεια των Ρώσων επιχειρεί εκβουλγαρισμό της Μακεδονίας, ισχυριζόμενη ότι: «Η Μακεδονία είναι το παν για την Βουλγαρία» και «Η Βουλγαρία είδε τον Μέγα Αλέξανδρο γεννώμενον».

Κατά τους δύο Παγκοσμίους πολέμους, διετέλεσε όργανο των Γερμανών, κατείχε την Ανατολική Μακεδονία και τη Δ. Θράκη, όπου προέβη εις σφαγές, θηριωδίες και καταστροφές.

Ηδη, αναγνώρισαν τα Σκόπια και με τη δουλοπρέπεια που τους διακρίνει, παρέσυραν τον Γιέλτσιν να κάνει το ίδιο εκ μέρους της Ρωσίας. Είναι όργανο του Πανσλαβισμού στη Χερσόνησο. Στερει την Ελλάδα από τα νερά του Στρυμώνα, Νέστου και Εβρου. Λειτουργεί το επικίνδυνο εργοστάσιο Κοζλοντούτ (πυρηνικό).

ΕΛΛΑΣ - ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Η Ρουμανία κατέχει το ΒΑ τμήμα της χερσονήσου με 237 χιλ. τ.χλμ. και 20 εκατ. πληθυσμό. Σχέσεις με την Ελλάδα φιλικές από το 1913, όταν βοήθησε την Ελλάδα στον Ελληνο-Βουλγαρικό πόλεμο.

Αποτελεί αντίβαρο κατά της Βουλγαρίας.

ΕΛΛΑΣ - ΤΟΥΡΚΙΑ

Η Τουρκία κατέχει ένα τμήμα της Χερσονήσου της Ανατολικής Θράκης, αλλά παρουσιάζεται αμέσως ενδιαφερόμενη για την περιοχή.

Οικονομία χωλαίνουσα εξ ου και καλείται «Χάρτινη τίγρη», με πληθωρισμό 80% περίπου κατ' έτος. 5 δις \$ ΗΠΑ έλλειμμα 1992 (12.2.93).

Προβλήματα:

- Οι Κούρδοι 20 εκατ. ζητούν ανεξαρτησία.
- Οι Αρμένιοι αυτονομία.
- Το Κυπριακό.
- Στο εσωτερικό: φτώχεια, ανεργία, τρομοκρατία.

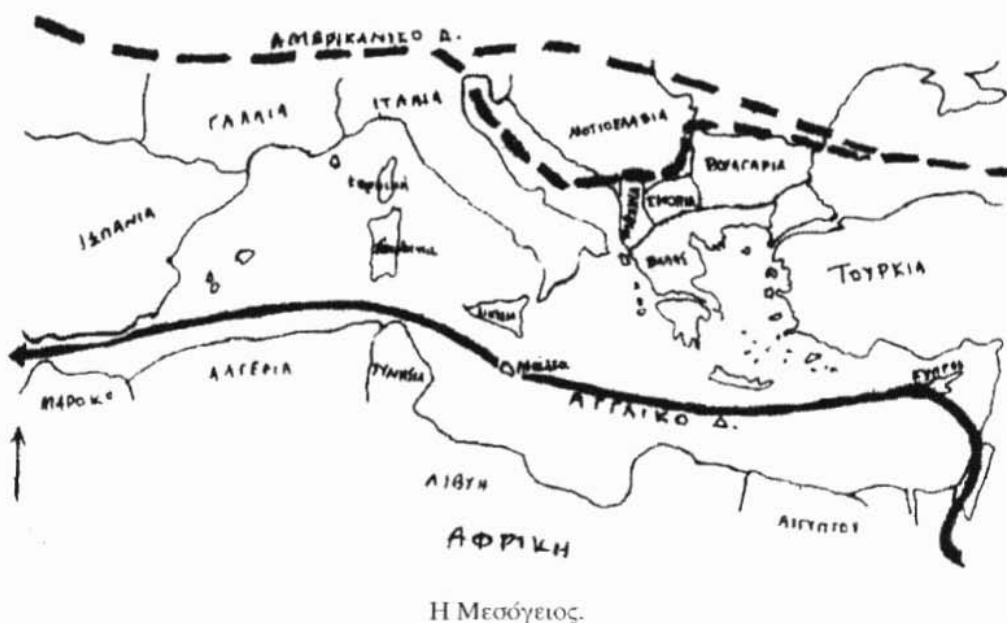
Διοίκηση: Η Τουρκία πολέμησε την Ελλάδα το 1821, το 1828, το 1897, το 1912, και το 1920-23.

Προβλήματα με την Ελλάδα:

- Υφαλοκρηπίδα.
- Ασκεί πολιτική κυκλώσεως της Ελλάδας.
- Διαρκείς παραβιάσεις του εναερίου χώρου της Ελλάδας.

Συμπέρασμα: Η Ελλάδα τότε μόνον θα ησυχάσει όταν την απειλήσει σοβαρά.

Θουκυδίδης: (Πελοπ. Πόλεμος Βιβλ. 4) «εάν θέλεις να βλάψεις τον εχθρό, φέρε εις αυτόν τας ζημίας εκείνας, τας οποίας φοβείται περισσότερο».

ΕΛΛΑΣ - ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ.

«Ο πνεύμονας των θαλασσών και Ηπείρων».

«Το μήλο της έριδος Πανσλαβισμού - Πανισλαμισμού».

Θέση μεταξύ τριών ηπείρων, έκταση 3 εκ. τ.χλμ. περίπου.

Η πλέον σημαντική θάλασσα από 6.000 στών-πύμηση την διαπλέουν 2.800

γύρω χωρών ήταν τεράστια. Από τους λαούς διεσώθη μόνον ο ελληνικός.

Από το 1704 και κατόπιν η Μεγάλη Αικατερίνη απέβλεπε σ' αυτήν. Ο Μεγάλος Ναπολέων της έκλεισε την κάθοδο με τις κατακτήσεις του. Αρχές του 19ου αιώνα η Μεγάλη Βρετανία εξασφαλίζει βάσεις και ελεύθερα δίοδο μέσω Γιβραλτάρ, Μάλτας, Κύπρου, Αιγύπτου προς αποικίες της.

Το 1947 αποχωρεί ο Βρετ. Στόλος και κατεβαίνει ο Ρωσικός. Το 1960 γίνεται ανεξαρτικοποίηση των χωρών της Βορ. Αφρικής.

Εγκαθίσταται η Αμερική με τον 6ο Στόλο και βάσεις-συμφωνίες. Ηδη η ΕΟΚ ενδιαφέρεται, γιατί θεωρεί τη Μεσόγειο ως χώρο συναλλαγών, αλλά και αντιπαραθέσεως και επιδιώκει την ειρήνη με διάλογο και συνεργασία. Επιδιώκει την οικονομική αναπροσαρμογή και χρηματοδοτεί τα κράτη της Μεσογείου με 2.095 εκατ. ECU (για το 1991).

ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΕΣ ΣΤΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟ

- Ιταλία

Η Ιταλία πάντοτε υπήρξε εχθρική προς την Ελλάδα. Ζήτημα Αλβανίας, 1923, 1940 και τώρα στην Ε.Ο.Κ.

- Γαλλία

Πρόκειται περί παλαιού δοκιμασμένου φίλου της Ελλάδας. Η πρότασή της για το Μακεδονικό εξετάζεται από την Ε.Ο.Κ.-ΟΗΕ.

- Ρωσία

Ιθύνων παράγων του Πανσλαβισμού φέρεται εχθρικά προς την Ελλάδα, αναγνωρίσασα τα Σκόπια για να τα εντάξει στο κίνημα.

- Γερμανία

Αυταρχική χώρα, ιθύνουσα του Πανγερμανισμού, προκάλεσε τη διάλυση της Νοτιοσλαβίας, με την αναγνώριση της Σλοβενίας, Κροατίας και Βοσνίας. Η Ελλάδα έχει υποστεί πολλά από την Γερμανία στους δύο παγκόσμιους πολέμους, για τους οποίους ευθύνεται. Εστειλε βοήθεια στα Σκόπια μέσω Κυβερνήσεως Ρηνανίας 17 εκατ. μάρκα (2.1.1993).

- Μεγάλη Βρετανία

Οι τώες Σύμμαχοί μας, από της ανακινήσεως του Κυπριακού μας φέρονται εχθρικά, εκτός εάν έχουν συμφέρον.

- ΗΠΑ

Οι ΗΠΑ θεωρούν τον εαυτό τους και είναι μοναδική δύναμη επιβολής τάξεως στον κόσμο, εξ ου και ο πρόεδρος των καλείται «Πλανητάρχης». Επέβαλαν το δικό τους δόγμα στη στρατηγική σύλληψη με επέκταση των ορίων προστασίας. Ενέταξαν στο σχεδιασμό τους χώρες πρόθυμες, όπως η Τουρκία την οποία κατέστησαν όργανό τους, ακόμη με την υποστήριξη του Ισλαμικού τόξου της Τουρκίας στη Χερσόνησο.

Προ ημερών ο νέος πλανητάρχης δήλωσε ότι ενδιαφέρεται ζωηρά για το Κυπριακό και το Μακεδονικό και ότι, «η χώρα του δεν θα επιτρέψει να απειληθεί καθ' οιοδήποτε τρόπον, η ασφάλεια ενός τόσο στενού φίλου και συμμαχου όπως η

Ελλάδα» (27.3.93). Πρόκειται περί ρητής δηλώσεως εγγυήσεως των ΗΠΑ μετά από έτη, όταν ίσχυε η επιστολή του Κίσιγκερ. Σημασία έχει ότι, όπως δήλωσε ο Κλίντον προ της δηλώσεως είχε προηγηθεί συνάντηση με τον Οζάλ. Συνεπώς θα του ανακοίνωσε τις απόψεις του για την ασφάλεια της Ελλάδας.

- Ε.Ο.Κ.

Η Ε.Ο.Κ. βρίσκεται σε ένα μεγάλο δίλημμα, να βοηθήσει τους λαούς της Ανατολικής Ευρώπης, αλλά δεν μπορεί. Είναι ένα μεγάλο άλμα προς το άγνωστο το οποίο θα παρακολουθήσουμε.

Σοβαρό ζήτημα είναι των οικονομικών προσφύγων για την Ευρώπη, γιατί φέρνουν μαζί τους την εγκληματικότητα, την ανεργία αλλά και την αλλαγή της συνθέσεως των λαών.

Πάντως η Ε.Ο.Κ. έχει μια αξιόλογη προβολή στον κόσμο και οι αποφάσεις της μαζί με τις του ΟΗΕ, αποτελούν επί του παρόντος γραμμή πλεύσεως και συμπεριφοράς των Κρατών.

- ΔΑΣΕ

Διάσκεψη Ασφαλείας, Συνεργασίας Ευρώπης. Μετά την κατάρρευση του Κομμουνισμού: Ευρωπαϊκή Ασφάλεια, Ενότης συμφερόντων των λαών, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (22.11.92).

- ΔΕΕ

Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση.

4. ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η κατάσταση στη Χερσόνησο είναι πολύ ρευστή και ανώμαλη. Συνεχίζονται οι αναταραχές και αντιπαραθέσεις μεταξύ λαών που ζούσαν ειρηνικά μέχρις ότου έγινε η διάλυση της Νοτιοσλαβίας.

Ειδικότερα στη χερσόνησο παρουσιάζονται ιστορικά, οι πιο κάτω κινήσεις αντιπαραθέσεων εξ αιτίας των βλέψεων των ιθυνόντων Κρατών, προσπαθούντων να επιβάλουν λύσεις που τους συμφέρουν.

Ο ΠΑΝΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ, Ή Ο ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ

Ενα αμώκ των Μουσουλμάνων να ενωθούν σε ένα ομοσπονδιακό κράτος θεοκρατικό, με όπλο το Τσιχάδ (ιερό πόλεμο) που επιτάσσει το Κοράνιο.

Στην Περσία έχει επιβληθεί ένα τέτοιο κράτος απολύτου μοναρχίας του θρησκευτικού αρχηγού, ο οποίος όταν επεβλήθη κατέσφαξε χιλιάδες Περσών, ενώ άρχισε ένα πόλεμο κατά του ομοθρήσκου του Ιράκ, στον οποίο έστειλε να πολεμήσουν και παιδιά των 15 ετών.

Στη Χερσόνησο ιθύνουσα δύναμη είναι η Τουρκία η οποία προσπαθεί:

- Να αναστυλώσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

- Να επεκτείνει τον Ισλαμισμό.

- 19.11.1992 (Υπ. Παιδείας): Κύριος σκοπός είναι όταν μπορούμε στην Ε.Ο.Κ. ο εξισλαμισμός της Χριστιανοσύνης.

- Να καταπολεμηθεί ο Χριστιανισμός. Οζάλ: «Η Ορθοδοξία είναι απειλή, ανερχόμενος κίνδυνος. Η Ρωσική Εκκλησία θα την χρησιμοποιήσει για να ισχυροποιήσει το ρόλο της στα Βαλκάνια». Σύμβουλος του δήλωσε: «Στόχος μας είναι να απομονώσου-

με την Ελλάδα με το Μακεδονικό, ώστε να παίξουμε το ρόλο που θέλουμε στα Βαλκάνια» (28.2.93).

Ο Οζάλ στο ταξίδι του τον Ιανουάριο του 1993 υπεσχέθη όπλα στα Σκόπια, εκπαίδευση του Στρατού του, οικονομική βοήθεια και στις τρεις χώρες ότι θα κάνει αυτοκινητόδρομο Αλβανίας - Σκοπίων - Βουλγαρίας προς την Κωνσταντινούπολη. Είναι η γραμμή του Ισλαμικού τόξου.

ΠΑΝΣΛΑΒΙΣΜΟΣ Ή ΣΛΑΒΟΚΡΑΤΙΑ

Πολιτική κίνηση για την ένωση των σλαβικών λαών σε έναν οργανισμό. Ιθύνουσα δύναμη η Ρωσία με τον Γιέλτσιν.

Ο ΠΑΝΓΕΡΜΑΝΙΣΜΟΣ

Το Γερμανικό έθνος είχε ανέκαθεν τάσεις επεκτατισμού προς ανατολάς με το σύνθημα: «Βερολίνο - Βαγδάτη» υπονοώντας το ενδιαφέρον για τα πετρέλαια. Οι βλέψεις αυτές είναι πάγιες για τη Γερμανία.

ΚΟΙΝΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ

- Ο επεκτατισμός, ο οποίος συμβαίνει να είναι εις βάρος της Ελλάδας.
- Η μισαλλοδοξία, με ιθύνουσες χώρες την Τουρκία, Ρωσία, Γερμανία.
- Η εκμετάλλευση μικρών κρατών για την εκτέλεση των σχεδίων.
- Το αναλλοίωτον των οραμάτων χρονικώς.
- Το υποκρυπτόμενον συμφέρον.
- Όλα τα κινήματα στρέφονται κατά της Ελλάδας και της Χερσονήσου.

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

Η μοιραία συνάντηση των Κινήματων.

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΚΙΝΔΥΝΩΝ

Οι Μουσουλμάνοι της Χερσονήσου ανέρχονται σε 8 εκατ. περίπου. Οι Πανσλαβιστές ανέρχονται σε 20 εκατ. περίπου. Πρόκειται δηλαδή περί σοβαρών κινδύνων οι οποίοι ελοχεύουν.

5. Η ΕΛΛΑΔΑ ΕΝ ΜΕΣΩ ΕΧΘΡΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ

Όπως φαίνεται από το σχεδιάγραμμα η Ελλάς περιβάλλεται:

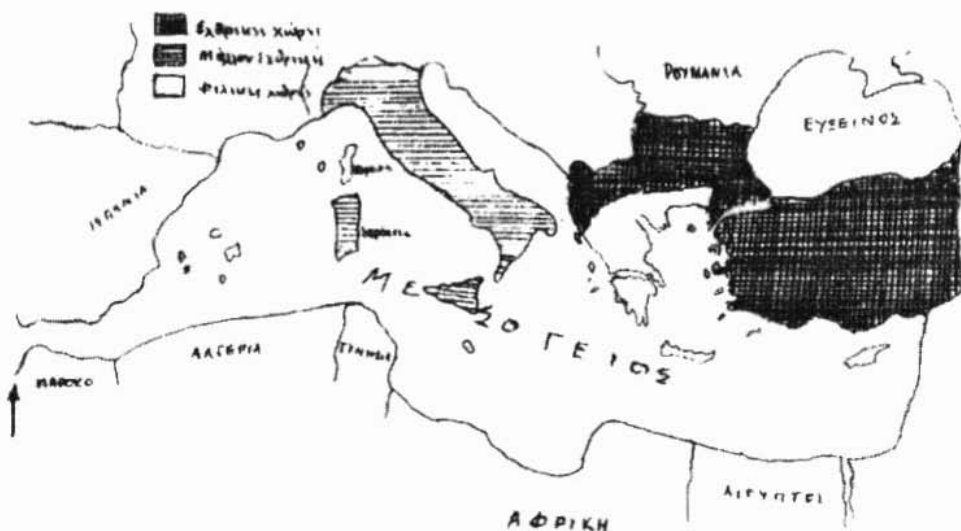
- Από εχθρικά κράτη: την Αλβανία, τα Σκόπια, την Βουλγαρία, την Τουρκία.
- Φιλικά κράτη: Τη Ρουμανία, και τη Σερβία.
- Μάλλον εχθρικές χώρες: η Ιταλία, η Ρωσία, η Μεγάλη Βρετανία.
- Ακαθόριστη η στάση των ΗΠΑ και Γερμανίας, ανάλογα με τα συμφέροντά τους.

Οι τρεις έντονα εχθρικές χώρες Αλβανία, Σκόπια, Βουλγαρία δεν έχουν δυνατότητες επιθέσεως, αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν από άλλες χώρες για επίθεση.

Ειδικότερα η Τουρκία είναι η απειλή της Ελλάδας τώρα, γιατί:

- Διατηρεί ικανώτατο οπλοστάσιο και ισχυρές ενόπλους δυνάμεις.
- Έχει μεγάλο αποβατικό στόλο έναντι των νησιών μας.
- Έχει συγκροτήσει την Στρατιά του Αιγαίου ετοιμοπόλεμη.
- Δημιουργεί ζητήματα στη Δ. Θράκη.
- Προβαίνει σε συχνές παραβιάσεις του εναερίου χώρου.
- Προσπαθεί εκ του εμφανούς να εφαρμόσει το ισλαμικό τόξο.
- Διοχετεύει Κούρδους στη χώρα μας. Απειλεί συνέχεια.

Ετσι: «Η Ελλάς είναι μία μικρή χώρα της οποίας αμφισβητούνται τα κυριαρχικά δικαιώματα για χώρους όπου ανεπτύχθη ένας ένδοξος πολιτισμός ο Ελληνικός, και όπου έζησαν οι Έλληνες επί πολλές χιλιετηρίδες. Η αμφισβήτηση αυτή πρέπει να ενώ-

νει όλους τους Έλληνες ανεξάρτητα από διαφορές, που επιθυμούν να προασπίσουν αυτό το χώρο που λέγεται Ελλάδα» (7/7).

Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΥΣΗ

Με την ένταξή μας στην Ε.Ο.Κ. κινδυνεύουμε να εξαφανισθούμε μέσα στην κοσμοπλημμύρα των 320.000.000 Ευρωπαίων και να μεταβληθούμε σε χώρα παραθερισμού των. Προς αποφυγή του κινδύνου αυτού πρέπει: (25)

- Να διατηρήσουμε με επιμονή και υπερηφάνεια την εθνική μας αξιοπρέπεια.
- Να εκτιμηθεί σωστά και έγκαιρα από την ηγεσία μας ο κίνδυνος να καταστεί η χώρα μας τόπος παραθερισμού των Ευρωπαίων.
- Να επιδιωχθεί πάση θυσία ο εκσυγχρονισμός της οικονομίας μας.
- Να αναπτύξουμε την επιστήμη και τεχνολογία σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Να πάψουν οι νέοι μας να σπουδάζουν στο εξωτερικό τις επιστήμες τις ελληνικές που αναπτύχθηκαν και καθιερώθηκαν εδώ, και μάλιστα να τις σπουδάζουν σε υποανάπτυκτες χώρες.
- Να διατηρήσουμε τα ήθη και τα έθιμά μας, όπως έχουν διαμορφωθεί.
- Να είμαστε περήφανοι για τη δόξα της χώρας μας.
- Να φυλάξουμε τη γλώσσα μας, αυτό το ωραίο μνημείο, που σήμερα επιχειρείται η βεβήλωσή της κατά διαφόρους τρόπους.
- Να μη ξεχνάμε ότι η γλώσσα αυτή κράτησε τον Ελληνισμό επί αιώνες, τροφοδότησε όλες τις ξένες γλώσσες με λέξεις και όρους.
- Μπορεί η γλώσσα αυτή να κάνει την αντεπίθεσή της και να γίνει πρωτεύουσα γλώσσα της Ευρώπης.
- Να εξασφαλίσουμε θέση στους Έλληνες επιστήμονες και τους νέους να μείνουν στη χώρα μας.
- Μόνον έτσι η Ελλάδα δεν θα μεταβληθεί σε υπόδουλο έθνος στους μεγάλους και πλουσίους.

Εμείς προσθέτουμε: Να διαφυλάξουμε τη θρησκεία μας, με την οποία έχει ζυμωθεί η ιστορία μας και η γλώσσα μας, που υπήρξε μητέρα και τροφός όλων των γλωσσών, αλλά κακοποιείται ήδη στη χώρα μας.

6. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η κατάσταση που τείνει να επικρατήσει σήμερα διεθνώς, παρουσιάζει μία κρίση.

Μια νέα εποχή στις διεθνείς σχέσεις αρχίζει, η οποία δεν έχει σχέση, ή, ομοιότητα με την παλαιά εποχή, όπως αναφέρθηκε στην αρχή (παρ. 1).

Είναι μια αφετηρία για νέους κανόνες στην ανθρώπινη Ιστορία. Μερικοί δυσπιστούν σε ό,τι γίνεται, η Γεωπολιτική όμως πιστεύει και αυτό διδάσκει και αυτό την κατοχυρώνει, σαν επιστήμη.

Σήμερα, το κύριο χαρακτηριστικό των οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων, εί-

να μία προσπάθεια διεθνοποίησής των. Αυτή προκαλεί πρωτοφανείς αλλαγές.

Υπό τις νέες συνθήκες τα Κράτη, αλλά ακόμη και οι επιχειρήσεις και τα άτομα, τελούν υπό κανόνες επιβιώσεως, οι οποίοι υπαγορεύονται όχι μόνο από την συμμετοχή τους στο παγκόσμιο γίνεσθαι, αλλά και από την επαναδιοργάνωσή τους πάνω σε νέες βάσεις. Βάσεις, οι οποίες με την ταχύτητα εξελίξεως του πολιτισμού μας σήμερα, κινδυνεύουν να είναι εφήμερες και προσωρινές, αφού κατά την UNESCO το 90% των γνώσεων του έτους 2000 μ.Χ. είναι άγνωστες τώρα.

Η Ελλάδα υφίσταται σήμερα ορατούς κινδύνους και θα δώσει πνευματικές και πραγματικές μάχες αν χρειασθεί, σύμφωνα με την Ιστορία της.

Ενετάγη σήμερα σε όλους τους Διεθνείς Οργανισμούς για να:

- Συμμορφωθεί στις αρχές τους, τις οποίες θεωρεί αναγκαίες.
 - Μπορεί να ζητήσει βοήθεια σε περίπτωση κινδύνου, την οποία πραγματικά ελπίζει.
- Μέσα στα πλαίσια αυτά επ' ουδενί λόγω θα πρέπει να δεχθούμε:
- Την πραγμάτωση της Μεγάλης Αλβανίας, γιγάντωση του εχθρού μας.
 - Την μη εφαρμογή των Συνθηκών για την αυτόνομη Β. Ηπειρο.
 - Τη χρησιμοποίηση του ενδόξου ονόματος της Μακεδονίας από τα Σκόπια.
 - Την παραμονή ακόμη του διαχωρισμού της Κύπρου και την κατοχή της.

Για να επιτύχουμε αυτά θα χρειασθεί να έχουμε ομόνοια (ενότητα). Την ομόνοια που συνέστησαν οι Αρχαίοι πρόγονοί μας, που εζήτησαν ο Κολοκοτρώνης, ο Καραϊσκάκης, ο Εθνικός μας ποιητής Σολωμός, την οποία ομόνοια ζήτησε ο Ανώτατος Αρχων μας προχθές και για να τη ζητήσει, κάτι θα ήξερε.

Είναι γνωστό ότι η Ελλάδα παρέσχε ανέκαθεν μία προσφορά υπέρ της Ανθρωπότητας, εντελώς δυσανάλογη με το μέγεθός της και είναι βέβαιο ότι θα συνεχίσει το ίδιο.

Η ζωή της δια μέσου των αιώνων μοιάζει με πορεία στο δρόμο του Γολγοθά.

Πιστεύουμε όμως ότι το Υπέρτατο Ον, το οποίο διευθύνει τα πάντα και της ανέθεσε αυτόν τον υψηλό ρόλο, θα την διαφυλάξει και στο μέλλον, να ζήσει και να εκπληρώσει τον προορισμό της.

Ας κρατήσουμε λοιπόν το λάβαρό της ψηλά, υπερήφανα ενωμένοι, όλοι κοντά της, για να αντιμετωπίσουμε με ελληνικό τρόπο κάθε κίνδυνο (21.3.1993).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Κεραμοπούλου Α.: Οι Έλληνες και οι βόρειοι γείτονες (1945).
- 2) » » Μακεδονία - Μακεδόνες (1930).
- 3) Κατσαρέα Γ.: Αι κατά του Ελληνισμού ασκηθείσαι προπαδάνδαι (1948)
- 4) La Paix pour la Justice: La participation de l' Albanie a la guerre mondiale (1939 - 1945).
- 5) Turgut Er.: Ελληνο-τουρκική φιλία (1987).
- 6) Οικονόμου-Γκούρα Π.: Η ανατροπή των δυνάμεων εις την Μεσόγειον (1971).
- 7) Μπίτσιου Α. Πηλοπούλου Β. Βιβλιοθήκη Θεόφραστου, Τμήμα Γεωλογίας. Α.Π.Θ.
- 8) Μητροπ. Σεβαστιανού: Η Βόρειος Ήπειρος. Το δράμα ενός λαού (1986).

- 9) Τσιροπούλου Κ.: Η Ελλάδα ως πρόβλημα (1965).
- 10) Τσάκωνα Δ.: Προβλήματα Ελληνικότητας (1970).
- 11) Μπλέτα Α.: Αι εκ των συγχρόνων πολιτικών εξελίξεων επιπτώσεις επί της συμπεριφοράς των μικρών κρατών (1968).
- 12) Καψή Α.: Αίμος αντί Βαλκαν (1973).
- 13) Δημητράκου: Παγκόσμιος Γεωγραφία.
- 14) Πάπυρος-Λαρούς: Εγκυκλοπαίδεια.
- 15) Ελευθερουδάκη: Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό.
- 16) 'Ηλιος: Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό.
- 17) Περιοδικό: Άμυνα και Διπλωματία.
- 18) Περιοδικό: Εθνική Φλόγα.
- 19) Η κήρυξη των Βαλκανικών πολέμων 1912-1913.
- 20) Γκιών Χρ. - Θηβαίου Στ.: Οι Βαλκανικοί πόλεμοι 1912 - 1913 (1970).
- 21) Λουμάκη Σ.: Θέματα Στρατ. Γεωγραφίας Α' και Β' τόμοι.
- 22) Keramoroulios A.: Origin of the Macedonians (1946).
- 23) Δελτία της National Geographic.
- 24) Κουλούκη Γ.: Η ιστορία των λαών της Ενωμένης Ευρώπης.
- 25) Δεσποτόπουλου Κ.: Το παρόν και το μέλλον του Ελληνισμού.
- 26) Διάφορα άρθρα ημερησίου Τύπου.
- 27) Διαρκής Νομοθεσία Ραπτάρχη.
- 28) Φιλολογική Πρωτοχρονιά 1992.

A handwritten signature in black ink, consisting of several loops and a long horizontal stroke at the bottom.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α' ΤΟΜΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1 - 6
ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ Α. ΑΝΑΣΤ.: Η Γεωγραφία και το Περιβάλλον.....	7 - 15
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ Α.: Μακεδονία - Κάτω από το πρίσμα της Ιστορικής Γεωγραφίας	16 - 30
ΜΑΖΗΣ Ι. Θ.: Ο ρόλος της Ισλαμικής Τουρκίας στην σύγχρονη γεωπολιτι- κή κατάσταση της Λεκάνης της Μεσογείου	31 - 56
ΡΑΡΑΔΙΜΙΤΡΙΟΥ F.: The geographical information systems in land management and environmental education in the E.E.C.	57 - 63
ΡΑΡΑΔΙΜΙΤΡΙΟΥ F.: A geographer's view of the Maastricht Treaty	64 - 66
ΡΑΡΑΔΙΜΙΤΡΙΟΥ F.: The geographical dimension of the rural policies in some O.E.C.D. countries	67 - 71
ΣΜΟΚΟΒΙΤΗΣ Δ.: Περιβάλλον: Εθνική πολιτική - Στόχοι - Μέσα και επι- δώξεις	72 - 81
ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΑΚΗΣ Κ. - ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ Α.: Γλωσσολογικές αναλύσεις των αρχαίων τοπωνυμίων και γεωγραφικών ονομασιών ως απόδειξη της απόλυτης και αδιαμφισβήτητης Ελληνικότητας της Μακεδονίας	82 - 94
ΚΑΤΣΙΚΗΣ Α.: Ανθρωπογενείς δραστηριότητες κι οι επιπτώσεις τους στην υποβάθμιση του Λεκανοπεδίου των Ιωαννίνων	95 - 106
ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ Η.: Η αναπτυξιακή επίδραση της κατανομής των παρα- γωγικών και κοινωνικών υπηρεσιών στο Ελληνικό αστικό σύστημα	107 - 114
ΔΟΥΖΙΝΑΣ Γ.: Η νέα γεωγραφική τάξη στην Ευρώπη και Ασία (νέα κράτη) - Γεωπολιτική προσέγγιση	115 - 118
ΔΟΥΖΙΝΑΣ Γ.: Οι βράχοι «καλόγερο» του Αιγαίου Πελάγους - Γεωστρατηγική προσέγγιση	119 - 120
ΦΑΣΟΥΛΑΣ Π. ΣΠ.: Η εξέλιξη των χερσαίων και θαλάσσιων μεταφορών στην Ελλάδα μετά το 1833	121 - 140
ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ Α. ΑΝΑΣΤ.: Η γεωπολιτική εξέταση της Χερσονήσου του Αίμου (Η Ελλάς εν μέσω εχθρών και φίλων)	141 - 158